

81082

**EMANUEL
RÁDL**

Handwritten signature

**VÁLK
ČECHŮ
S NĚM**

**ČIN
PRAHA
1928**

EMANUEL RÁDL
VÁLKA ČECHŮ
S NĚMCI

*

1928

ČIN·PRAHA

Přírůstkové číslo

106172e

2 - 89.246

MZK-UK Brno

2619742380

PŘEDMLUVA

Národnostní otázka jest moderní světovou otázkou; jest pro dnešní Evropu tak otázkou otázek, jako byla reformace otázkou na život a na smrt pro Evropu XVI. a XVII. století. Sotva jest stát na světě, v němž by nebylo této otázky, ačkoli nikde není daleko tak aktuální jako ve střední Evropě. Od státu ke státu se mění její obsah: jde o různé národnosti, o různé jejich ideály, o různé formy jejich poddanství cizím. Jest ponehánými přechody spojena s otázkou rasovou, tak že se v některých státech mezi nimi nečiní rozdílu; souvisí však i s otázkami hospodářskými, politickými, církevními. Jest výrazem pozemskosti moderního myšlení, v němž jest málo zájmu o přesvědčení, o ideály, o vyznání, o ducha, a v němž se spory vedou hlavně jen o přírodní a hmotné věci: o rasy, o zvyky, o řeči, o hospodářskou organizaci státu, o petrolejová ložiska. Jsme sice již na sklonku této doby dějin, začíná se renesance, doby, kdy tento pozemský, materiální, přírodní svět byl jediným obsahem života; začínáme se opět probouzet k víře ve vládu věčných pravd, v moc metafysiky a v sílu přesvědčení. Zatím však jen jednotlivci cítí příchod této lepší budoucnosti, a celý svět jest pořád ještě ponořen do hádek sociálních, národohospodářských, rasových a nacionálních. Nelze se jim vyhnouti; i nezbyvá než je řešiti ve jménu pravd věčných.

Rozboru otázky národnostní je věnován tento spis. Nestudují národnostní problém in abstracto, nýbrž na zvláštním případě zápasu Čechů a Němců v tomto státě. Čechy a Morava jsou vskutku od počátku XIX. století klasicou zemí národnostních sporů. Rakousko-Uhersko bylo v celém světě pověstné těmito zápasy; nebyl to jen zápas mas, žurnálů, efemérních politiků, nýbrž věnovaly se mu nejlepší síly české i německé; filosofie kulturních vůdců českých, Palackého, Havlíčka, Masaryka, vrcholila právě v řešení otázky národnostní. Válka rozřešila tyto spory jen pro neprozíravé politiky, kteří se domnívají, že meč může býti ultima ratio také ve věcech kulturních. Těchto neprozíravých politiků není málo: diktát vítěze ve Versailles a v Saint-Germain jest pro příliš mnohé lidi posledním slovem, jako byly diktáty protireformační. Posledním slovem? Edikt nantesský (1598), kterým byli vypovězeni hugenoti z Francie a země byla pokatolštěna, neukončil náboženských bojů francouzských: Velká revoluce nebyla jen výbuchem proti monarchismu, nýbrž i proti té církvi, která si chtěla pojistiti vládu ve Francii na věky. Mír vestfálský (1648), kterým se vojensky ukončila třicetiletá válka a který uplatnil zásadu (jež mutatis mutandis i dnes v praxi platívá o ná-

rodnostech), zásadu cuius regio illius religio, nerozřešil církevních zápasů v Evropě: porážka Čechů na Bílé hoře (1620) zdála se přinášeti definitivní vítězství v této zemi katolíkům a přece za tři sta let většina národa znovu odsoudila vítěze. Tyto příklady ukazují, že i mír versailleský jest jen epizodou v dějinách, jejichž kolo se ještě nepřestalo točiti.

Obecně se uznává, že práva, zaručená národnostem mírovými smlouvami, jsou nedostatečná. Smlouvy obsahují jen nejvšeobecnější věci a mohou býti různě vykládány; zvláště však zabezpečují jen ochranu práv individuálních, ačkoli národnost, rasa a církev, jichž se ochrana má týkati, jsou v podstatě zjevy kolektivní a jen jako kolektivů se týkají útoky proti nim vedené. Hledím tomuto nedostatku smluv mírových čeliti rozbořením ideologie, která vede k národnostnímu utlačování, a hledáním cest, jak mu čeliti. Hledám vznik ideí, které vedou k národnostním sporům, a ukazují, jak by bylo pochybeno viděti smysl jejich jen ve štvanicích agitátorů. Štvání by nemělo úspěchu, kdyby se agitace neopírala o zakořenělé předsudky, z nichž některé jednou byly pozoruhodnou filosofií.

Nedomnívám se, že lze ukončiti národnostní boje nějakou parlamentní technikou. Dnešní spoluvláda Čechů a Němců připravuje sice klidnější půdu pro dorozumění a umožňuje řešení rozmanitých důležitých aktualit národnostních; jest to však jen příměří, v němž obě strany setrvávají na svých zásadách, aby se na sebe vrhly při nejbližší příležitosti. Dorozumění se může státi jen po rozboru základních sporných otázek, rozboru, který parlament není schopen provést. Od toho jest literatura a věda. Teprve až bude veřejnost připravena, může dáti hlasování poslanců formální výraz dorozumění. Dosah činnosti parlamentní se přeceňuje; parlament jest konec konců také jen úřadem, který jen registruje to, co právě ve veřejnosti žije.

Dívám se ne bez sympatií na pacifisty: proč jsou jejich spoly — až příliš četné — tak málo respektovány skutečným během událostí? Jednou z velikých jejich vad jest, že bojují jen abstraktně proti válce mezi státy a tváří se, jako by dovedli tuto katastrofu zakříknouti nějakou brožurou nebo nějakým sjezdem dobromyslných pracovníků. Války se však poněmáhu rodí z falešné ideologie; občanstvo je už dávno mobilisováno pro válku uvnitř státu, kdy se ještě za hranicemi prohlašují nejmírumilovnější hesla. Mírumilovnost může se osvědčovati úspěšně na prvním místě jen mezi občanstvem státu; budme proti vnitřním válkám, proti dělání vnitřních nepřátel a lehce dovedeme býti proti válce mezi státy.

Moje výklady nejsou jen akademickou úvahou. Národnostní

boj po válce mně dráždil tím, že se přičil mému vědomí o tom, co se Němcům slibovalo před válkou, i mému svědomí. Mnohokrát jsem veřejně vyslovil nesouhlas s protiněmeckou politikou československého státu. Měl jsem však tolik jiné práce, že bych se byl neodhodlal k soustavnějšímu prostudování česko-německé otázky, kdyby mne nebylo provokovalo uzavírání německých škol a jazykové nařízení. Chtěl jsem napsati brožuru o těchto věcech, ale průběhem práce jsem se dostal k rozboru ideologie česko-německého zápasu.

Jen krok za krokem jsem se probíral z vládnoucí ideologie protiněmecké a proto chápu ty, kteří se nemohou z ní vybaviti. Nestačí říkati o sobě, že nejsem »šovenem«, že »vlastenectví jest překonané«, že »nemám nenávisti k Němcům« atd. Mnoho lidí se dává takovými prázdnými frásemi uspávat, takže nevidí, jak se topí v nacionalismu přes všechnu svou domnělou snášenlivost. Neboť nesnášenlivost jest do nás hluboko vštípena, a jest třeba nejen průměrné šosácké »spravedlnosti«, abychom ji překonali; jest třeba zbaviti se strachu, že by pravda a spravedlnost mohly ublížiti našim zájmům, jest třeba stále snášenlivé praxe a zvláště také zkušenosti. Protože vím, jak se těžko překonávají nacionální předsudky, nedělám si iluzi o úspěchu tohoto spisu. Víím, že mnoha čtenářům se nezavděčím, i když nemyslím na agitátory. Stojím se svými názory sám a sám. Žádná politická strana, žádná literární skupina, žádný jednotlivec jich veřejně nepřijímá; pokládají se za paradoxa. Není to příjemný stav pro spisovatele. Nemluvím o vnějších obtížích, kterých nemám; ale spisovatel potřebuje viděti, jak jeho názory nestojí mimo danou realitu veřejného života, nemá-li býti zmaten. Není třeba hned všeobecného souhlasu, ale jest třeba skupiny, která podobně věří. Nemám takové skupiny. Kdyby veřejné mínění české bylo pro mne kriteriem správnosti, nemohl bych tuto knihu napsat. A přece víím, že mám pravdu. Nepatřím k ctitelům Svatopluka Čecha; od studentských let však mi znějí v hlavě jeho verše

Čech můž' být vězněm, nikdy žalářníkem.

Jest to pouhá fráse básníkova, či mravní závazek politický? Věřím, že mravní závazek. Vzpomínám za druhé často Descartesovy veliké zásady: Omne est verum, quod clare et distincte percipio. Ideologie politická ještě nedospěla úrovně tohoto pravidla; tam ještě vládnou mythos a předsudky. Proč by však nemělo platiti také v politice, že jen co jest logicky jasné a důsledné, může býti správné? Věřím, že pravda vítězí těžkým duchovním bojem; pravda se nezískává agitacemi a štváním politickým.

Za třetí mne poučuje zkušenost, že se moje politické soudy osvědčují. Moje kritika našich náboženských poměrů se ukázala správnou; předpověděl jsem, že se naše pravé strany snáze dohodnou o Němcích než levé, a myslím, že se osvědčuje i to, co jsem napsal o marxismu. Můj rozbor sporů česko-německých jest založen na stejné metodě, jako jiné moje práce. Vidím nadto, že v projevech cizích pozorovatelů se objevují podobné názory, jako jsou moje.¹⁾

Příčina, proč se moje názory zdají býti paradoxní, jest v dlouhé falešné výchově českého lidu, jak doložím v tomto spisu. V tom ohledu mne zvláště zarazelo, jak malý myšlenkový vliv měl Masaryk na svou generaci a jak stál se svým mravním individualismem osamocen v českém kolektivismu pozitivistickém, nacionalistickém a marxistickém, a jak jeho vlastní lidé se dali nésti jen masovými instinkty, vydávající je za jeho názory. Nové a správné ideje pronikají obtížněji, než se zato má. Obdivujeme se ohromným dílům lidského stavitelství: pyramidám, čínské zdi; zarazí nás ohromná masa hmoty na nich. Stavba nových názorů dá více práce, ale nevíšimáme si jí, protože, dokud názory nejsou uznány, *nechceme* jich viděti, protože jim nerozumíme, a když jsou uznány, neumíme jich viděti, protože v nich žijeme. Spis tento ukazuje dokumentárně, jak jsou rasové antipathie mezi Čechy a Němci staré; ten fakt sám vysvětluje, jak jest těžký boj proti nim.

Co mohou tedy očekávati od tohoto spisu jiného, než že jed-

¹⁾ Válka mezi Čechy a Němci jest sice zjevem vnitřní politiky a jen nepřímou zasahuje do vnější. Slyšeli jsme však, že se proti naší protiněmecké politice už vyslovili: Lloyd George, Mussolini, L. Eisenmann (v »Le monde slave« 1925). Meziparlamentní unie se sídlem v Ženevě vyzvala dotazníkem z roku 1923 nepřímou své členy a tedy také členy československé, že »by bylo záhodno dáti podnět k tomu, aby vhodnými opatřeními zákonodárnými nebo administrativními se přispělo ke zmírnění protiv mezi národnostními majoritami a minoritami«. Dotazník byl sám sebou pokládán za nepříznivý Čechům, a dr. Uhlíř, český delegát, postavil se proti němu. V Mezinárodním svazu pro Společnost národů byla přijata roku 1922 resoluce jejího předsedy W. Dickinsona, nepříznivá Československu (i Jugoslavii, Rumunsku a Polsku), žádající, aby jazyková práva menšinová byla rozšířena, aby menšinám byla dána co nejrozsáhlejší samospráva, a aby byly zřízeny při radě Společnosti národů zvláštní komise minoritní, které by zkoumaly stížnosti menšin a předkládaly Stálému dvoru mezinárodní spravedlnosti všechny případy, v nichž se nedodrží smlouvy k ochraně menšin. Československý delegát proti tomu protestoval, ale resoluce byla přijata. — Tento spis byl ukončen před akcí t. zv. Rothermereovou. Nemám, co bych podstatného dnes na něm mnil pod jejím vlivem; vidím však z jejího průběhu a z hlasů cizích politiků, jak jest nacionalistická politika v tomto státě nemožná. Jestliže bývají tyto hlasy zdrženlivé, přičítáme to významu našich vedoucích politiků Masaryka a Beneše, od nichž se očekává, že dovedou během času paralyzovati české a slovenské protiněmecké a protimaďarské.

notlivci budou uvažovati o faktech, která uvádím, že logika spisu některé donutí, aby revidovali své názory, a že se někteří dají probuditi k poznání, že mají osobní odpovědnost za budoucnost našeho veřejného života?

Píši spis tak, aby mohl býti čten stejně Čechy jako Němci. Opouštím v něm tedy uvědoměle tu metodu, která zná v Čechách buďto jen dějiny a osudy Čechů anebo jen Němců. Znam v první řadě občany tohoto státu a píši o nich jako občan rovný Čechům i Němcům. Chápu, že toto stanovisko narazí, ale spis má býti právě odůvodněním, že stát československý jest tak povýšen nad Čechy a Němci, jako jest povýšen nad církvemi. Tak asi píše americký historik stejně o různých církevních organizacích Spojených států a tak píše kanadský spisovatel politický stejně o obyvatelstvu země, francouzském jako anglickém. Této zásady se tedy držím; přesto píši daleko více o Česích než o Němcích. Předně byli a jsou Češi aktivnějším nositelem politických osudů této země a na jejich životě závisela ideologie tohoto státu; za druhé znám české věci lépe. Nepochybuji, že by německý spisovatel dovedl doplniti moje údaje o Němcích mnohými potřebnými doklady.

Základní myšlenkou mé úvahy jest, že t. zv. kulturní pojetí státu (to, co Němci nazývají »Kulturnation«), jež bylo šířeno z Německa a jest také základem ideologie našeho státu, jest pochybené. V teorii vypadá myšlenka velmi pěkně, že stát má býti vyvrcholením kulturních snah obyvatelstva, ale v praxi vede k znásilňování národností. Jest nutno provésti odluku národností od státu, jako se žádá odluka církve od státu; smysl požadavku po autonomii národností jest: stát jako organizace vzniklá smlouvou mezi svobodnými a svéprávnými národnostmi.

Abych své these doložil, vybral jsem si nejprve z minulosti příklady, kde se obvykle mluví o boji Čechů s Němci, a rozebral jsem je. Rozbor mne poučil, že líčení těchto událostí jest nesprávné a způsobené liberalistickým pojetím dějin Františka Palackého, našeho historika dosud neomezeně vládnoucího. V tomto ohledu jest můj spis pokračováním úvah vyložených v brožuře »O smysl českých dějin«. Způsob, jakým ona brožura byla přijata, mne utvrdil v přesvědčení, že mi nezbude, než abych sám napsal nějakou kapitolu z dějin v duchu svých názorů. Byl to pro mne těžký úkol, ale byla to příležitost ukázati, jak poměr Čechů k Němcům dostane podstatně jiný smysl, jestliže opustíme Palackého liberalismus. Za druhé mi sloužily první dvě kapitoly tohoto spisu k tomu, abych na rozboru dané historické látky objasnil pojmy, o něž jde při diskusi o sporu česko-německém.

V dalších kapitolách analysuji dnešní ideologii zápasu mezi Čechy a Němci: učení o národě, o demokracii (o níž se u nás mnoho řeční, ale málo myslí), o Masarykově názoru na česko-německý poměr, o dnešních organizacích, které boj mezi Čechy a Němci vedou, o zákonech protiněmeckých atd.

Národnostní otázka jest otázkou světovou. V Anglii, Švýcarsku a v Rusku a teď i v Německu zdá se býti otázka tato rozřešena liberálním zákonodárstvím; jinak jest právo národnostní předmětem bojů v celé Evropě, ve Španělsku, ve Francii (Alsasku), v Belgii, v Itálii (tridentští Němci a Slovinci), zvláště však v zemích na jih a na východ od Německa, v Československu, v Jugoslavii, v Polsku, v Rumunsku, v baltických státech, ve Finsku.²⁾

Pokud mohu posoudit, je v jiných, zvláště východnějších zemích, nespouštějí s očí ideál dobra... v druhém budou národové, bojující za zlo i tenkrát, když pokrytecky předstírají opak.« A kteří jsou to národové? »Mně bylo pořád jasnější, že mezi námi a Němci je co do skladu srdce a ducha propast, která se zasypati nedá...«³⁾ To je filosofie války mezi Čechy a Němci. Můj spis podává filosofii míru mezi těmito dvěma starými sousedy a často přáteli.

Pokud mohu posoudit, je v jiných, zvláště východnějších zemích, nespouštějí s očí ideál dobra... v druhém budou národové, bojující za zlo i tenkrát, když pokrytecky předstírají opak.« A kteří jsou to národové? »Mně bylo pořád jasnější, že mezi námi a Němci je co do skladu srdce a ducha propast, která se zasypati nedá...«³⁾ To je filosofie války mezi Čechy a Němci. Můj spis podává filosofii míru mezi těmito dvěma starými sousedy a často přáteli.

Pokud mohu posoudit, je v jiných, zvláště východnějších zemích, nespouštějí s očí ideál dobra... v druhém budou národové, bojující za zlo i tenkrát, když pokrytecky předstírají opak.« A kteří jsou to národové? »Mně bylo pořád jasnější, že mezi námi a Němci je co do skladu srdce a ducha propast, která se zasypati nedá...«³⁾ To je filosofie války mezi Čechy a Němci. Můj spis podává filosofii míru mezi těmito dvěma starými sousedy a často přáteli.

²⁾ Důležité t. zv. národnostní menšiny v Evropě jsou tyto: Ve Francii: Němců 4.4%, Italů 1.5%. V Itálii: Slovinců a Chorvátů 1.4%, Němců 0.7%. V Polsku: Ukrajinců 22%, Bělorusů a Rusů 7.4%, Němců 7.1%. V Rumunsku: Maďarů 9.7%, Němců 6.1%, Ukrajinců 5%, Bulharů 1.5%. V Jugoslavii: Němců 5.1%, Makedonců 5%, Maďarů 4.3%. V Belgii: Němců 1.4%, Holanďanů 3%. V Uhrách: Němců 7.4%, Slováků 2%. V Rakousku: Slovinců 1%, Čechů a Slováků 2%. V Řecku: Turků 17.6%, Bulharů a Makedonců 8.8%, Albánců 1.7%. V Bulharsku: Turků 6.6%. V Dánsku: Němců 3%. V Litvě: Bělorusů a Rusů 9.7%, Němců 3.2%. V Lotyšsku: Němců 7%, Rusů 6.2%, Bělorusů 4.3%, Poláků 3.4%. V Turecku evropském: Řeků 28.6%, Arménů 24.3%. V Estonsku: Rusů 5.8%, Němců 5%, Lotyšů 4%. (Podle C. Morocutti »Europa und die völkischen Minderheiten« [1925]. 59.) V Československu jest v poměru k těmto číslům veliké procento t. zv. menšin: Němců 27%, Maďarů 7%, Poláků 1.2%.

bratrství, ale že se rozdělí na dva tábory národů: v jednom budou ti, kteří nespouštějí s očí ideál dobra... v druhém budou národové, bojující za zlo i tenkrát, když pokrytecky předstírají opak.« A kteří jsou to národové? »Mně bylo pořád jasnější, že mezi námi a Němci je co do skladu srdce a ducha propast, která se zasypati nedá...«³⁾ To je filosofie války mezi Čechy a Němci. Můj spis podává filosofii míru mezi těmito dvěma starými sousedy a často přáteli.

³⁾ Josef Holeček »Národní moudrost«, 35 a 30.

CYRILOMETODĚJSTVÍ

PRVNÍM VELKÝM ZÁPASEM MEZI ČECHY A NĚMCI?

A/ BARBARSKÉ KŘESŤANSTVÍ

V roce 845 bylo pokřtěno čtrnáct českých pánů v bavorském Rezně; kolem roku 860 moravský kníže Rastislav si vyžádal učitele křesťanství z Cařihradu. Češi vstoupili do společnosti kulturních států předloživše jako visitku křestní list — jako i jiní evropští národové. Křesťanství způsobilo tehdy od IV. do IX. století mezi kmeny, zvláště dnešní střední Evropy, větší revoluci než později křížové výpravy, reformace, francouzská revoluce, moderní věda. Máme sice tu a tam památky o životě těchto kmenů z doby starší, ale neodkázali nám žádnou myšlenku, na kterou bychom mohli dnes připínati svoje ideály: od Španělska až do Moskvy pohanští kmenové žili ze dne na den, jak kázaly drsné podnebí a meč pohlavárův. S přijetím křesťanství přišla víra ve věčnost, v pravdu, která vítězí, v duchovní život. Teď, pod duchovní vládou římskou, bylo možno navazovati na tradice klasické, latina se stala dorozumivací řečí mezinárodní, lid se naučil poznávati organisovaný život ve formě církve, vzdělanci našli podnět k nadšení pro práci misionářskou.

Nová víra vtlokána do hlav nevěřících barbary. Kristův kříž byl ukládán národům ve válce přemoženým a běda těm, kdo nevěřili, že láska k bližnímu a pokora jest zásadou rytířských věrozvěstů! Krev tekla potoky; rozsáhlé kraje byly zpustošeny, celé kmeny vyhubeny; věrozvěstové vybili ve jménu Krista všechno: muže, ženy, děti, zajatce! Zvláště o Polabských Slovanech se vypravuje, jak zmizeli se světa za bojů, v nichž jim němečtí sousedí přinášeli evangelium. Války Karla Velikého proti Slovanům; vzpoury a krvavé jejich potlačení; úkladné vraždy, vybíjení celých kmenů; krvavý Gero; a konec — vzdech Kollárův: »Druhdy kolébka, nyní národu mého rakev!« Hle, jak psal do oněch krajů anglický misionář Lebuin (kolem roku 775): »Slyšte mne a nejen mne, nýbrž Toho, kdo mluví k vám skrze mne. Oznamuji vám rozkazy Toho, jehož všechny věci poslouchají a jemuž všechny věci slouží. ... nebudete-li poslouchati Jeho příkazů, náhlá zkáza přijde na vás. Neboť Pán na nebesích ustanovil statečného, moudrého a velmi rozhodného knížete, který není

daleko, nýbrž docela blízko. Jako prudká bystřina vyhrne se na vás a pokoří hrdost vašich srdcí a rozdrtí vaši zatvrdzelou šíji. Vtrhne do vaší země s mocným vojskem a zpusťší všechno ohněm a mečem tak, že zůstane poušť. Jako mstitel hněvu Božího kterého jste vydráždili, pobije některé z vás mečem, jiné uvede v chudobu a nouzi, na jiné uvalí bídu stálého zajetí a vaše ženy a děti rozptýlí daleko široko jako otroky a ty, co zůstanou, uvede v nejhanebnější porobu, aby se na vás splnilo, co bylo dávno předpověděno...¹⁾

Tak bylo šířeno křesťanství v oněch slovanských zemích a nejen slovem. Kmeny slovanské byly skoro vybity. Křesťanství? Láska k bližnímu? Pokora? Nepřenášejme však naší moderní ideologie do oněch barbarských časů a nehledejme v tehdejších zápasech ani nacionálního boje mezi Němci a Slovy: Čechové, kteří tehdy ještě neobjevili teorie o slovanské vzájemnosti a o německém nebezpečnosti, válčili v oněch dobách proti Polabským Slovanům po boku německých panovníků, a nic není známo o tom, že by bývali byli laskavější ke kmenům, o nichž se za tisíc let poté objeví, že byli jejich pokrevnými bratry. I Čechové byli metlou Boží na nevěřící severní Slovy jako Němci.

Také Poláci tehdy ještě si neuvědomili, jak Polabští Slované budou jednou dokladem křesťanského barbarství; mezi pomořanskými Slovy šířil křesťanství tehdejší osvícenou metodou polský kníže Boleslav III., jenž, dobyv země, rozhodl se, buďto že obyvatelé přijmou křesťanství, anebo že je vyhubí. Zpusťšil celou zemi ohněm a mečem a pobil tolik lidí, že pozůstali ještě tři roky nato ukazovali celé hromady kostí nepohřbených. V dobytém Štětíně dal pobiti 18.000 vojáků; 8000 mužů se ženami a dětmi napřed pokřtil a pak prodal do otroctví. Což byl jen začátek křesťanské práce v těchto zemích.

Trpěli jen Slované touto roztodivnou směsí křesťanství a ukrutnosti? Vypravuje saga o norském králi Olafovi, jak prý táhl s velkou armádou na sever a kázal, že každý musí býti pokřtěn. »A poté všichni byli pokřtěni na východní straně země Vik; a potom král táhl do severních jejích končin a vyzval všechny lidi, aby přijali křesťanství, a ty, kteří odepřeli, potrestal přísně; některé zabil, jiným dal usekat údy a jiné vyhnal ze země. A tak se stalo, že lid celého toho království... přijal křesťanství na vyzvání krále Olafa.«²⁾ Týž král »vyšetřoval obzvláště, jak to bylo s jejich křesťanstvím, a kde bylo třeba nápravy, učil je správným zvykům. Jestliže však tam byli takoví, kteří se ne-

¹⁾ C. H. Robinson »The Conversion of Europe« (1917), 385.

²⁾ C. H. Robinson »The Conversion of Europe« (1917), 456.

chtěli zřici pohanství, ujal se věci tak horlivě, že některé vypověděl, jiným usekal ruce nebo nohy, vypíchal jim oči, oběsil některé, ale nikoli nenechal bez trestu, kdo nechtěl sloužiti Bohu. A chodil tak celým krajem, nešetře ani velkých ani malých.«³⁾

Nešířili tedy křesťanství násilně jen Němci. Bylo to na periferii tehdejšího vzdělaného světa; na periferii, kde vždycky hýří zvláště lidská. Středověk, zvláště první jeho polovina, byl úžasně surový; v tom ohledu jméno »temný« středověk jest na svém místě. V křesťanství nešlo tehdy o evangelium a dokonce nešlo o kázání na hoře, nýbrž o organisování církve a o ideál věčného života, jemuž tento život byl lehce obětován, zvláště byl-li to život cizí. Vlasy hrůzou se ježí, čteš-li historii těchto dob, které právem potřebovaly myšlenku věčného trápení v pekle, aby našly přiměřený trest za hrůzostrašné věci, které spáchaly na světě.⁴⁾ Že se válčilo surově, není ostatně divné; příznej právo války a příznáš právo k největším zhovadilostem ve století XII., stejně jako ve století XX. Že se křesťanství šířilo válkou, ani to není divné; také jiné ideály, původně myšlené jako pacifistické, vedly k válkám: francouzská revoluce, vznikající nacionalismus i komunisté ruští slibovali mír jako důsledek své nové idey, a přinesli místo něho krvavé války. Nicméně zaráží, že se v oněch dobách počínajícího středověku dalo tolik na to, aby pohanská Evropa uvěřila v Krista i za cenu válek; jest to první velký projev

³⁾ C. H. Robinson »The Conversion of Europe« (1917), 461.

⁴⁾ Četl čtenář o tom, jak byl potrestán Alberich da Romano, bratr pověstného Ezzelina, vládce v Trevisu? Byl strašně ukrutný, ale nakonec ho oblehli a musel se vzdáti na svém hradu, donucen hladem. Hle, jak vypravuje o tom, co se potom dalo, středověký mnich. (Taylor »Mediaeval Mind«, I. 515.) »Tam vládl po mnoho let; a ukrutné a tvrdé bylo jeho panování, jak vědí ti, kteří to zkusili. Byl údem ďáblovým a synem nepravosti, ale zahynul zlou smrtí se svou ženou a syny a dcerami. Neboť katové před očima rodičů vytrhali synům zaživa nohy a ruce, a otloukli je o tváře rodičů. Potom uvázali ženu a dcery na hranici a upálili je; byly to vznešené, krásné panny a nebylo na nich poskvrnny. Ale ani jejich nevinnost, ani krása jich nezachránila, pro nenávisť k otcí a matce. Ti strašně utlačovali lid v Trevisu. A potom se vrhli na Albericha s kleštěmi;« natrápivše se ho dosyta a nadávající mu, přivázali jej za ocas koňský a utahali jej k smrti. — A kdo ví? Snad učinivše to, ještě majíce plné oči plamenů a krve a plné oči strašného křiku nešťastných dětí, títo lidé šli do kostela a tam se pomodlili: Odpust nám naše viny, jakož i my odpouštíme! Takový byl středověk...

Mnoho z ukrutností křesťanských věrozvěstů pochopíme jako odplatu za ukrutnosti pohanů na křesťanech. Polabští Slované zkusili mnoho; nebyli to však tiché holubice. »Za vlády Niklotovy, když se lid vrátil k pohanství, byli pozůstali křesťané zbavování vnitřností a přibíjení na kříž. Biskupu Janovi roku 1068 usekali ruce a nohy, tělo vyhodili na cestu a hlavu obětovali Radogostu.« (Srovnej Niederle »Život starých Slovanů«, II./1., 271. Mnoho jiných dokladů uvádí Niederle v dílu III./2. 760 a násl.)

toho pojetí křesťanství, podle něhož záleží více na tom, aby lidé byli pokřtěni a aby se podrobili vládě církve, než na tom, aby plnili příkázání boží.

Co tedy máme říci o oněch ukrutnostech? Jest mnoho lidí vůle někdy dobré, někdy pochybné, kteří si berou špatnost lidskou za záminku, aby nemusili rozhodovat v zápase ideovém. Za světové války bylo mnoho »pacifistů«, kteří se dovolávali ukrutností páchaných na všech stranách a odsuzovali šmahem všechny válčící, neohlížejíce se na to, zač kdo opravdu bojuje. Dáme se touto metodou zaslepit? Necht' se ohavnosti páchaly za světové války na všech stranách, ve válce nešlo o tyto ohavnosti, nýbrž o ideály. A tak tomu bývalo i v dějinách středověké Evropy. V době, kdy se Evropou šířilo křesťanství, bylo cílem: svět ducha jako nejjistější skutečnosti, ducha, jenž vládne mimo tento svět, na věčném nebi, a symbolicky se projevuje v obřadech a zřízeních církevních; ideálem byla světová obec, kosmopolis, organizovaná nábožensky, vedená z Říma, založená na světovém jazyku, na latině, jako dorozumivací řeči; věřilo se v útočný individualismus, jenž, spoléhaje na Boha a na vlastní svědomí, snaží se o loyálnost k autoritě duchovní i světské; rytíř a mnich byli vzorem života, heslo »služby« bylo vůdcem, misionářské úsilí nejvyšším projevem životnosti.

B/ SLOVANŠTÍ VĚROZVĚSTOVÉ

Svatý Cyril a Metoděj, soluňští bratři, dostali řád svatosti od římského papeže i od církve pravoslavné; vedle toho jim dávají vyznamenání také vlastenci ruští a čeští. Které vyznamenání jim patří právem, o tom dějepiscové vyslovují různé úsudky podle toho, která část jejich zdravého rozumu jest zakalena politickými předsudky; literatura o této věci jest nepřehledná. Stalo se však zvykem u spisovatelů domácích i zahraničních uznávat, že slovanští věrozvěstové podporovali nacionální aspirace Čechů proti Němcům, kteří se k nám tlačili od západu, přinášejíce s sebou křesťanství německy pochopené; slovanská myšlenka tu prý po prvé se stala hybnou silou na české půdě. Tak píší nejen čeští historikové, nýbrž i Němci (na př. Goetz) i Francouzi (Lapôtre). Nechme v dalším výkladu všechno ostatní stranou a vyšetřujeme, co jest pravdy na slovanském a protiněmeckém programu svatého Cyrila a Metoděje. Bylo to slovanství proti německví, o něž šlo v zápase soluňských bratří proti německým biskupům, či co jiného?

C/ ŠLO O PRAVOSLAVÍ PROTI KATOLICTVÍ

V době života a působení svatých Cyrila a Metoděje pokročil jeden ze světodějných přelomů, jimiž jsou dějiny Evropy bohaté: velice se tehdy rozšířila trhlina mezi pravoslavným a katolickým křesťanstvím. První známky této trhliny theologové shledávají už ve II. století po Kristu; v století V. a VI. trhlina jest už zjevna současníkům; formuluje se theologicky v VII. století a nabývá úředního potvrzení ve století XI. Roztržka povstala v Orientě a šířila se z Balkánu na sever přes Uhry do naší země a tu trhlina šla prostředkem té půdy, na níž se rozvíjely později osudy Čechů. Rozlomí církevní rozkol kmeny, obývající v Čechách a na Moravě, na dva národy, katolický a pravoslavný? Propadne snad celá země československá kultuře balkánské? Či snad ji ovládne papež? Před takovou otázkou stál tehdy rodící se český národ, vida, jak on zápasí věrozvěstové němečtí se solunskými. Jak bývá v takových světových rozporech, současníci, o jejichž osud se jedná, nepochopí dosahu otázky; teprve pozdější generace si uvědomí její význam; současníci se zmítají jen v lokálních, materiálních sporech, nevidouce, jak jsou jejich hádky a vzájemná nechutenství jen nahodilým symptomem světových ženoucích sil. Tak se dnes všelijak lokálně vybíjejí spory o komunismus, když místní účastníci, zapletení do svých zájmů a zájmečků, bojují snad o věci, v nichž by tvůrčové komunismu sotva poznali své ideály. V míře větší tomu bylo v tehdejších necivilisovaných dobách. Mezi kmeny českými, moravskými a slovenskými se tehdy začalo šířit křesťanství; agitátoři přicházeli od východu i od západu, přinášejíce dvojí způsob uctívání Boha; lid se měl rozhodnouti pro pravoslaví nebo katolictví. Nebyly to dvě jasně oddělené nauky; jak je tomu dnes, nýbrž jen dva odstíny jednoho vyznání, podávané lidmi, kteří si sami rozdělily jen z části uvědomovali, dokonce když rozkol nebyl ještě úředně ani formulován ani proveden. Nicméně učení Cyrila a Metoděje bylo jasně pravoslavné: nejen že pocházelo z oblasti pravoslaví, a že Fotius, veliký představitel pravoslaví, byl učitelem Cyrilovým, nýbrž i kult byl orientální; pověstné »filioque« se neuznávalo, a Metoděj dokonce vykonal z Moravy návštěvu v Cařihradě, sídle pravoslavné vlády. Němci na toto pravoslaví ukazovali a proti němu se bouřili. Za těchto okolností nastal v Čechách, na Moravě a na Slovensku kulturní boj mezi oběma formami křesťanství, který, jak známo, nemá své jméno od ušlechtilého způsobu, jakým jest veden, nýbrž od předmětu, o který se bojuje. Jest velice málo známo o podrobnostech onoho boje; zdá se, že obě formy křesťanství žily delší dobu bez vážných

kolísí vedle sebe a teprve později se vůdcové srazili, vyhledávajíce, jak jest zvykem, všeliké slabiny konkurentovy, upozorňující na své přednosti a hledíce si získati přízeň mocných tohoto světa, přízeň domácích pohlavárů, německých vládců a biskupů i papežovu. Jest na jevě, že při tom šlo také o materiální zájmy, neboť každá idea jest v nějaké formě spojena s hmotou; a jak už lidé jsou, vrhali do boje svá chytráctví, osobní zájmy, antipatie, tu a tam i zásady — a Prozřetelnosti přenechávali, aby z této změti hmoty a ducha hnětla světové dějiny.

Co jsou nám dnes materiální starosti tehdejších lidí, zloba německých biskupů, kolísání věřících, zima, kterou zkoušel Metoděj ve vězení? Šlo tehdy o boj pravoslavní s katolictvím na půdě československé a naše otázka jest: který z těchto dvou programů pro vznikající křesťanství byl správnější? Který sliboval zdravější náboženský vývoj? Pro který bychom se byli tehdy rozhodli my, kdybychom byli měli tehdy voliti, jsouce poučeni tak, jak jsme o obojím vyznání poučeni dnes?

D/ CÍRKEV — STÁT — NÁROD

»Slovanský bohoslužebný jazyk proti latinskému« bylo v našich zemích jedním z hesel, kterými se tehdy agitovalo; co toto heslo v tehdejších kulturních podmínkách asi znamenalo? Jde tu snad o zázrak, že v IX. století se z ničeho nic objevila u obyvatelstva (které jen tak tak se právě probouzelo z nekulturního dosavadního života) najednou moderní hesla o národnosti, vyjádřené jazykovým právem? To jest otázka nikoli jen pro vlastence, nýbrž pro teorii dějin. Chápeme, že svatí Cyril a Metoděj nemohli za tehdejších kulturních podmínek objeviti ani radium ani Newtonův zákon gravitační, neboť takové objevy potřebují přípravy ideové, dříve než mohou býti učiněny. Newton nebyl možný bez Keplera, Kepler bez Galileiho, Galilei bez Koperníka. Jest však idea národnosti podstatně jiná věc než idea vědecká, t. j. jest snad nezávislá na tlaku historických podmínek? Tak nezávislá, jako jest na historii nezávislý vzorec pro rovnici kruhu nebo pro chemickou sloučeninu, který jest určen správností a nikoli podmínkami dějin? Tento problém jest třeba si uvědomiti jasně dříve, než se podíváme na fakta.

Fakta jsou tato. Cyril a Metoděj, vůdcové pravoslavných, byli Řekové, nikoli Slované. Ani ve své balkánské vlasti, ani ve vzdělanější Evropě západní neměli příležitosti poznati význam jazykového vlastenectví na některém tehdejším politickém zjevu. Kolem nich stáli všelící potentáti více méně nevzdělaní, pro něž existovaly jen otázky, jak zachovat moc a jak ji rozšířiti na úkor

všelikých potentátů sousedních. Jazyk obyvatelstva neměl pro vládce významu v oné době, pro niž i slovo absolutismus jest vzato z terminologie pokrokové. Z kulturních otázek jedině křesťanství ve svých dvou ne zcela jasných tendencích bylo tehdy problémem. Nebylo slovanské ideologie v žádné formě a zvláště nebylo žádného praktického podnětu ke vzniku myšlenky panslavistické; nestála ani čeština proti němčině v cyrilometodějství, nýbrž dialekt slovanský («sclavicae litterae») proti latině («lingua latina»). Historik, který by chtěl dokazovati, že Cyril a Metoděj byli nositeli nějaké »slovanské idey«, nechť napřed dokáže, že tehdy tato idea, jakožto idea, t. j. jakožto program, třebaš neuvědomělý, vedla některý národ. Jest takový důkaz vůbec přípustný? Srovnejme »národní uvědomění« Metodějovo s tím, co se tehdy dalo na západě.

V rámci jednotné organisace církevní, jež byla obdobou toho, co dnes nazýváme státem, začaly se tvořiti v středověku zárodky států světských, sice ještě uznávající svrchovanost papežovu, ale čím dále, tím více uplatňující svoji autonomii. Ger mánské feudální zřízení vedlo, jak známo, k počátkům státního života v Evropě, kdežto co bylo na východě, všeliké chanáty a jiné despotie, leželo mimo rámec kulturního vývoje. Církev byla organisací, jež nebyla anebo neměla býti z tohoto světa; její byla v první řadě moc duchovní; její středisko bylo v dalekém Římě. Naproti tomu stát byl z tohoto světa, byl hmotnější, bližší tomu lidu, který do státu patřil. Z toho důvodu jest nasnadě, že počátky státního života nesly s sebou jakés také porozumění pro kmenovou odlišnost a tak mezi jiným i pro řeč lidu. I jest feudální stát předpokladem národního probuzení: *z internacionální, nadpozemské církve pozemský stát a z tohoto národní stát, to jsou pravé stupně evropského vývoje.* Později Herder postavil teorii, která tento vývoj líčí obráceně; jako by národ byl napřed, stát potom; tato filosofie nás dnes mate. Pozor na Herdera!

E/ ZÁPADNÍ A VÝCHODNÍ VLASTENCI

I probouzel se ve vznikajícím státě tu a tam na Západě kulturní život k vědomí nejasnému sice, ale pronikavému, že by také jazyk lidový mohl býti nositelem života ideového. V tom smyslu psal na př. král Alfred Veliký (849—901), vládnoucí asi v době působení Cyrila a Metoděje, svoji slavnou předmluvu k překladu »Pravidel pastorálních« Řehoře Velikého, překladu do angličtiny, jež sám pořídil. Druhdy prý bylo v jeho zemi, tak píše tento veliký muž, mnoho vzdělanosti, ale když on nastoupil

na trůn, jen málo lidí umělo vyjádřit vzdělané myšlenky po anglicku. Bývalo v kostelích mnoho knih, »ale sluhové Boží měli z nich málo, nerozumějíce jim, neboť nebyly psány jejich řečí«. Proto se rozhodl Alfred »přeložit některé knihy, kterých jest všemu lidu obzvlášť třeba, do řeči, které všichni rozumějí«. Příkladuje pak dále, aby synové svobodných rodičů studovali a »aby studovali tak dlouho, dokud se nehodí pro jiné povolání, až všichni dovedou čísti anglicky: a potom ti z nich, kteří chtějí dále studovati a postoupiti na vyšší stupeň, ať studují jazyk latinský.¹⁾

Takový jest příklad myšlení tehdejšího na Západě: vzdělaný panovník věří v touhu svého lidu po vzdělání a chce ji ukójiti; jest praktické, aby lid studoval vlastním jazykem. Studium, studium! jest jeho heslem. Tak málo myslí na nějaký rozpor mezi latinou a angličtinou, že národní jazyk jest mu průpravou pro jazyk vyšší vzdělanosti, jazyk latinský. Vizme, jak králi Alfredovi šlo o obsah vzdělanosti a jak mu jazyk byl prostředkem pro její dosažení.

Proti slovům Alfredovým, ještě dnes čestným pro anglický národ, postavme výrok Metodějův, který mu legenda vkládá do úst, jediný výrok, vykládaný jako projev jeho vlastenectví: vyčítáš z něho nedůvěru v duchovní schopnosti nevzdělaného lidu, kterému věrozvěstové naši kázali evangelium a k němuž jest třeba snížit toto vznešené učení, aby si je mohl osvojit. »I vece, proč, otcové, bráníte zjevně mše svaté a jiné hodiny jazykem mým slovanským zpívati a písma řecká a latinská v slovanský jazyk překládati? Neb kdybych toho nečinil, nikoli bych lidu tomu prospěti nemohl, neb lid tvrdé šíje jest... a neznaje cest božích: proto toto spasitelné jsem jim z vdechnutí božího našel, skrze něž mnoho jsem jich Pánu získal. A proto nemějte mi za zlé, otcové.« Tu není ani stopy po národním nebo dokonce jazykovém uvědomění a nejedná se o vzdělanost, nýbrž jen o ritus náboženský (jehož se Alfred ani slovem nedotekl), kterým se má nevzdělaný lid získati pro víru.

Také mezi germánskými kmeny se v oné době projevovaly první stopy jazykového uvědomění. Byli hrdí na vlastnosti svého franského kmene; uměli latinsky; proč by však nepsali i svým jazykem? Neboť jest to jazyk mocný, třebas nespoutaný gramatickými pravidly. Frankové jsou také udatní jako Římané a Řekové, mají velikou moc bohatství i statečnost a nikdo se jim nevyrovná v boji. Proč by tedy nezpívali chválu boží také ja-

¹⁾ Taylor »The Mediaeval Mind« (1911) I., 189.

zykem franským?²⁾ Tak psal franský mnich kolem roku 835, tedy ne dlouho před vystoupením bratří soluňských; ani on nerozuměl zpíváním chvály boží mešní ritus, nýbrž kulturní uplatnění franského jazyka vedle latiny. Jest viděti, co tu znamená chut psáti po německu: mnich byl domýšlivý na všechno, co patřilo jeho kmeni a tedy i na jazyk. Není to tak krásné jako touha krále Alfreda, dáti lidu svému vzdělání; budiž jakkoli, u slovanských věrozvěstů není ani stopy ani po takovéto kmenové domýšlivosti, po vědomí totiž, že slovanství jest mocný kmen, který se vyrovná římanství, a řeč slovanská že vydrží srovnání s latinskou. Takový smysl se pokusili teprv vlastenci XIX. století podsunouti málo lichotivým slovům legendy o bratřích soluňských!

Žádná zpráva, ani přímá, ani nepřímá, nenasvědčuje, že by byli slovanští věrozvěstové měli nějaký jiný politický zájem, než sympatie k pravoslaví a antipatii proti německým biskupům, antipatii církevní, nikoli nacionální. Zvláště nenasvědčuje žádná zpráva tomu, že by byli měli nějaký zájem o »slovanství«, jakkoli pochopené.

Ani o německých biskupech nelze předpokládati, že by byli tehdy v zápase s východním kultem bojovali za práva německého jazyka. »Jazykového sporu« v našem slova smyslu nebylo. Nic nenasvědčuje tomu, že by se byli němečtí kněží byli stavěli nad obvyklou praxi tehdejšího křesťanství. Katolictví uznávalo, že se Bůh může ctíti všemi jazyky. Frankfurtská synoda z roku 794, na níž byli biskupové z celé franské říše, tedy z velké části Němci, učinila toto mezinárodní usnesení: »Aby nikdo nevěřil, že k Bohu jest dovoleno modliti se jen ve třech řečech; protože v každém jazyce lze Boha ctíti a člověk v každém jazyce dojde vyslyšení, jestliže se za spravedlivou věc modlí.«³⁾ Přes to však Němci v tehdejší době nikdy nepoložili otázku německého jazyka bohoslužebného ani na svém, ani na cizím území. Netušili ještě, co teprv pozdější století objevila, že jazyk lidu může býti organizační silou i pro náboženství. Šlo tehdy ve sporu t. zv. cyrilometodějském o latinu, jako řeč internacionální a kultickou, a chcete-li, jako o řeč vládnoucí duchovní kasty, nikoli o jazykové nacionální aspirace. Co však znamenal »slovanský jazyk« jako heslo vládnoucí kasty pravoslavné, neboť tam skutečně heslem byl?

²⁾ V saském Heliand, srovn. Taylor »The Mediaeval Mind« (1911) I. 203. Srovn. i týž I., 307.

³⁾ Goetz, 168: »Ut nullus credat, quod non nisi in tribus linguis Deus orandus sit; quia in omni lingua Deus adoratur et homo exauditur, si iusta petierit.«

Slovanská bohoslužba byl obřad, při němž záleželo na *mystické náladě*, způsobené tímto obřadem, *nikoli na obsahu slov*, kterým by měl účastník obřadu rozumět. Nesmíme se dáti svést naším moderním názorem, který byl vypěstován protestantstvím, jež si žádá individuálního porozumění učení Božímu. I katolictví, právě jako pravoslaví, klade důraz na kult a jeho podstatu nevidí v přirozeném smyslu slov kultických, nýbrž v mystické náladě, kultem vzbuzené. F. Heiler ve svém velikém spise o katolictví ukazuje podrobně na to, jak i v katolictví i v pravoslaví má liturgie tento význam mystický; slova mají jen symbolický význam, vydražďující nejasnou náladu; mše jest jako by divadlem, na němž se odehrávají tajemné věci; oblek, výzdoba oltáře a zpěvy lákají smysly estetickým požitkem. Tu nejde o to, lidsky rozumět tomu, co se na oltáři odehrává; naopak, tajemství bychom znesvětili vůli porozumět mu. Pravoslaví jest ještě mystičtější než katolictví. Tak tomu bylo i v devátém století. Ani stín nějakého fakta nesvědčí pro to, že by byl Cyril a Metoděj vystoupili s revoluční zásadou, že jest třeba rozumět tomu, co se při mši odehrává. Což by to byli předchůdci Lutherovi? Jestliže přesto nacházíme u tehdejších obránců pravoslaví slova, že lid latině nerozumí, slovanskému dialektu rozumí, znamená to jen, že slovanská slova spíše jej vydražďují k mystické náladě než latinská. Snad vydražďují, nevím — ale o to snad nejde a jistě nemá jít tam, kde se jedná o význam národního jazyka!

Nicméně solušní apoštolové zavedli opravdu k nám bohoslužbu *slovanskou*; jaký tedy měla význam, když jest anachronické, přičítati jí význam národnostně jazykový, který objevila teprv doba nová?

G/ NÁRODNÍ JAZYK JAKO SÍLA A JAKO SLABOST

Nacionální idea, jak se o ní jedná v moderní sociologii, jest aktivní tvůrčí síla dějinná; jest to přesvědčení, že národnosti jsou »přirozenými orgány lidstva«, jak učil Herder. To znamená, že řádně provedená organizace lidstva si žádá nacionální (a tedy eventuálně jazykové) diferenciaci. V tomto případě jest nacionální idea *programem* theoreticky odůvodněným, jemuž se lidé mají podrobiti, a jest vědomým pokusem o dokonalejší organizaci lidstva. Tento nacionalismus jest dítětem nové doby; předpokládá vědomí, že vůbec lze společnost lidskou podle programu organizovati a reorganizovati. Podobnou novodobou ideou jest reformace (pokus reorganizovati křesťan-

ství), jsou moderní republiky, jest demokracie, socialismus atd. Tu všude jde o to, že lidé shledávají v dosavadní organizaci lidstva nedostatky a podávají návrhy více méně promyšlené, jak tyto nedostatky opraviti.

Něco podstatně jiného jest tak zvaný nacionalismus orientálních církví. Orientální křesťanství, rozvíjející se na půdě kulturně zaostalé, drobilo se od pátého století na lokální útvary, jakými jsou mimo jiné církve arménská, syrská, koptická, habešská a na stupni něco vyšším církve pravoslavné, rozdělené podle států (řecká, bulharská, srbská, ruská atd.). Toto »nacionální« rozdrobení křesťanského Orientu pochází ze slabosti tohoto křesťanství, které nedovedlo udržeti jednotnou organizaci, ovládanou jedním duchem, a rozpadlo se tedy na přírodní součástky, které od té doby ovládá jen jednotný zvyk, nikoli jednotné přesvědčení, jako se rozpadne stát, ztratí pevnou vládu. Rozeznáváme mezi individualisací a rozkladem, mezi diferenciací a uvolněním jednoty; při narození se dítě oddělí od matky; i na mrtvole se hnilivější maso odděluje od těla. Jest rozchod lidí a ideí způsobovaný *uvědomělou vůlí*; jest jiný rozchod způsobený *nedostatkem soudržné vůle*. Orientální nacionální církve zůstaly kulturně bezvýznamné, nestavše se zdrojem nových ideí ani pro svou vlast ani pro lidstvo. Jest známo, jaký elementární náboženský a kulturní význam měl překlad bible Lutherův a bible Králická: nejde tu o pouhý fakt znacionalisování Písma, nýbrž jde o důsledek zásady, že každý jest povolán sám Písmem čísti a vykládati si je; jde o vzpouru proti autoritě papežství. Něco podstatně jiného jest překlad Písma do jazyků orientálních: do syrského (do II.—IV. století), do koptického (III. a IV.), do etiopského (IV.), arménské (V. století). Tyto překlady jsou bez tvůrčí síly, protože jsou pouhým ústupkem nevzdělanosti lidu. O jaký překlad usilovali Cyril a Metoděj?

Nic nenasvědčuje tomu, že by »slovanská bohoslužba« solušských bratří patřila jinam než do této orientální slabosti myšlenkové vůči přírodním poměrům, jakými jest i jazyk. Slovanští věrozvěstové »činily ústupky« jazyku, kdežto náš západní nacionalismus vidí v jazyku kulturní sílu. Připomeňme si ještě jednou důvod, který věrozvěstové mají pro zavedení slovanské bohoslužby: jest prý to lid »tvrdé šíje« a proto prý jest třeba povolití jeho hlouposti a mluvit k němu slovansky a ne latinsky. Bylo by možno takovým trapným způsobem odůvodňovati ideály reformační nebo moderní demokratismus? Co bychom řekli, kdyby někdo odůvodňoval potřebu československého státu tím, že lid český jest tuze hloupý na to, aby poslouchal císaře a proto jest třeba mu dáti vůli a nechati jej samostatným?

Všechno to, co se uvádí nad tuto malátnost kulturní jako důvod pro slovanský jazyk při bohoslužbách, jest výmyslem nové doby. Nic nenasvědčuje tomu, že by byli svatý Cyril a Metoděj měli na mysli na př., že se slovanská řeč vyrovná latině nebo němčině, anebo dokonce, že snad slovanský jazyk jest schopen býti základním organisačním principem pro zřízení království Božího na zemi. Proto papež dovoloval slovanský jazyk, dokud byl jen dočasným prostředkem pro domnělou nekulturnost českého lidu, ale zakázal jej, jakmile ohrožoval jednotu církve.

Kdyby byl v ideji »slovanské bohoslužby« nějaký zárodek moderní ideje nacionální, projevilo by se to v dějinách, na příklad tím, že by pravoslavi dovedlo lépe respektovati národnostní živly než katolictví. Pravý opak jest pravda. V pravoslavi bylo cizáctví větší než v západním křesťanství. Bulhaři vzpomínají na příklad také svatých Cyrila a Metoděje jako svých věrozvěstů a řecká církev u nich ovládla. Zdědila snad po Cyrilu a Metoději smysl pro nacionální potřeby bulharské? Tak malý měla smysl, že národnostní boj Bulharů za svobodu v XIX. století se nevedl jen proti Turkům, nýbrž stejně proti Řekům, původním věrozvěstům, kteří si ponechali celou duchovní moc a všechny úřady pro sebe.¹⁾ I v Rusku hierarchie bývala řecká: z třiaadvaceti metropolitů kijeviských před vládou Tatarů byli jen tři Rusové a tři Jihoslované, ostatek Byzantijci a také mnoho kněží a mnichů bylo Řeků.²⁾ Nevíme, jak bylo u nás za svatých Cyrila a Metoděje; kdo ví však, jestli pozdější pronásledování metodějců nepocházelo také odtud, že to byli cizinci, Řekové!

H/ ŠLO TAKÉ O JURISDIKCI

Snad ještě důležitějším předmětem sporu mezi cyrilometodějci a německými biskupy, než rozpor mezi vznikajícím pravoslavným a katolickým pojetím církve, byla »jurisdikce«, t. j. šlo o to, kdo má právem církevně vládnouti nad oblastí, zvanou Pannonie (k níž patřila církevně i Morava). Metoděj byl totiž pro tuto oblast jmenován přímo za arcibiskupa papežem, ač už po dlouhou dobu patřila pod správu biskupů německých. I šlo ve sporu o to, měl-li papež za těchto okolností právo, pro Pannonii arcibiskupa jmenovat. Ve sporech z toho vzniklých němečtí biskupové volali Metoděje k soudu před německého panovníka a odsoudili jej i uvěznil. Papež po dlouhém váhání vypravil do Němce svého legáta, jenž přinesl rozhodnutí: že papež měl

¹⁾ St. Zankov »Die Verfassung der bulgarischen orthodoxen Kirche«, (Zürich, 1918).

²⁾ Masaryk »Rusko a Evropa«, I. 47.

právo arcibiskupa jmenovat, že se němečtí biskupové neprávem proti jeho rozhodnutí postavili a že je stihne klatba, jestliže Metoděje nepropustí z vězení. Metoděj byl propuštěn a ujal se znova úřadu.

Z tohoto sumárního vylíčení jde, že tu nešlo dokonce o nějaký nacionální požadavek Čechů ani Němců, nýbrž o otázku církevního práva. Němci se nevzpírali proti papeži jen tak (jest to snad takový hřích, že se opřeli papeži, když mysli, že jsou v právu?). Všichni spisovatelé, i ti, kteří jsou papeži nakloněni, jako Lapôtre, uznávají, že jmenování Metodějovo bylo irregulární, protože Němci opravdu po dlouhá léta v Pannonii církevní moc vykonávali; papež však rozhodl, že jeho právo nemůže býti promlčeno a ukazoval zase na irregulárnost odsouzení arcibiskupa Metoděje, který směl býti souzen jen papežem.

I/ PŘEHLED

Ve sporu německých biskupů proti slovanským věrozvěstům nešlo o žádnou nacionální ideu ani se strany české ani německé. Šlo o rozpor mezi počínajícím se pravoslavím a katolictvím; pravoslavi, mystičtější a ideově malátnější, podrobovalo se více místním slabostem, za jakou pokládalo řeč domorodců; katolictví, energičtější, hájilo práva kulturního jazyka, jakým byla tehdy latina. Šlo za druhé o právní otázku, kdo za panujících právních poměrů má církevně vládnouti nad Moravou a sousedními zeměmi. Papež rozhodl svým mocným slovem, že právo patří jemu. I jest úkolem moderního historika odpověděti na otázky: co by volil dnešní pozorovatel oněch událostí, kdyby, rozlože si problém, jak jej tuto rozkládáme my, byl on současníkem Metodějovým? Jak by rozhodl spor jurisdikční spravedlivě, t. j. podle středověkého církevního práva? Trvám, že řeše takto ony události, nenarazí na nacionální otázku. Jestliže však opustí stanovisko kritického dějepisce a odevzdá se liberalismu devatenáctého století a bude vzdychati nad utlačováním slovanské bohoslužby (které sám nevěří) a protestovati proti zpupnosti německých biskupů (jako by zpupnost byla nějakým dějinným faktorem) pak — sestaví sice politickou řeč, ale bude tak dalek skutečných událostí, které se sběhly v IX. století, jako jest pohádka o princezně se zlatou hvězdou na čele daleko od skutečného života na panovnických dvorech.

J/ KONEC CYRILA A METODĚJE

Cytil a Metoděj podlehl v zápasu s německými biskupy. Už před nimi bylo v Čechách a na Moravě šířeno křesťanství od

západu a nelze pro žádné tehdejší období odhadnouti, kolik bylo poměrně pravoslavných a kolik katolíků (šlo-li vůbec obojí nějak určitěji rozeznat). Mezi oběma směry se vyvinul spor, v němž pravoslavní, kulturně slabé, podleho. Podle toho, co vypravují legendy, zdá se, že pravoslavní zůstalo lidu cizí, neboť legendy mluví jen o sporech kněží obou církví, ale nic ani o sporech šlechty ani lidu. Panovníci čeští byli v rozhodných chvílích na straně církve západní. Arcibiskup Metoděj byl sice ponechán v úřadě do smrti, jeho pravoslavní následovníci byli však ze země vypovězeni. Lid rychle zapomínal na tuto epizodu; co historikové sebrali jako památky na ni, jest folklor bez náboženského významu. Když Karel IV. založil v XIV. století klášter na Slovanech v Praze a vymohl proň slovanské bohoslužby, nebyla to ani vzpomínka na Cyrila a Metoděje, neboť v zakládací listině stojí, aby mniši »sloužili službu boží toliko v jazyku slovanském pro čest a památku svatého Jeronýma, výtečného překladatele svatého Písma z hebrejštiny do jazyka latinského a slovanského.«¹⁾ Také Hus se později dovolává domnělého slovanskosti tohoto svatého a nedbá Cyrila a Metoděje. Kultura byzantská, která k nám s cyrilometodějstvím zabloudila, zůstala nám tak cizí, jako Babylon nebo starověký Egypt. Hus a celé husitství se vyvíjelo úplně v ideologii západní.

Teprve politické směry nové doby tvořily cyrilometodějství a daly mu vlastenecký a protiněmecký význam; ale i tu se prokázalo cyrilometodějství neplodným; na nějakou dobu zaujalo organizátory nové církve československé, ale jen aby tam způsobilo zmatek a osvědčilo, že náš lid nemá předpokladů pro přijetí pravoslavní.²⁾

K/ NĚMEČTÍ MISIONÁŘI V ČECHÁCH

Obraťme se nyní od slovanských věrosvědů k německým a pokusme se učiniti si obraz o jejich činnosti a vedoucích ideách.

Činnost německých misionářů u nás asi nebyla podstatně jiná než jak si vedli tehdy západní misionáři vůbec. Ovšem naše země ležela skoro na periferii tehdejšího kulturního světa a proto nepůsobily u nás asi síly prvotřídní. Zdá se, že už tehdy bylo největší porozumění pro upřímnou misionářskou činnost v Anglii a že čím dále odtamtud na východ, tím více bylo náboženské nadšení zatemňováno malichernostmi světskými.

¹⁾ Svatý Jeroným pořídil ve IV. století oficiální latinský překlad bible »Vulgatu«.

²⁾ Historii pravoslavní v československé církvi probírá K. Bauer »Myšlenkové proudy v československé církvi« (Olomouc, 1924).

V oněch dobách kmenové rozdrobenosti byli misionáři energickými propagátory internacionální ideologie, založené na latině jako na dědictví vzdělanosti klasické a jako na dorozumivacím jazyku mezi vzdělanci. Internacionalismus misionářů v protívě k lokálnosti kultur pohanských jest vynikajícím rysem oné doby. Příklady věc dosvědčí. Velkým misionářem francouzským byl svatý Martin. Pocházel z dnešního Maďarska, stal se biskupem v Tours a celá střední Francie byla poté polem jeho misionářské činnosti; všude kázal s velikým úspěchem — neznaje domácí řeči: kázal latinsky. Velkým misionářem pro Skotsko byl Columba, Irčan; vůdcem misionářů do Anglie byl Říman Augustin; měl s sebou tlumočnický. Větším a úspěšnějším misionářem v Anglii však byl Aidan. Historik o něm vypravuje: »...protože Aidan uměl jen málo anglicky, tlumočil jeho řeč jeho soudruh, když kázal svým pánům a sluhům.« V Bavorsku »až do konce VIII. století biskupové, z nichž někteří neměli pravidelných diecésí, byli cizinci, a byli konsekrováni mimo Bavorsko«. Veliký apoštol německý, svatý Bonifác, byl Anglosas z Anglie; na stará kolena, když přehlížel svou činnost pro Němce, psal kaplanovi krále Pipina, aby, až umře, jeho soudruzi misionáři byli podporováni, »neboť skoro všichni jsou cizinci«. Pro náladu misionářů v oněch dobách jsou příznačná slova, kterými odbyl Severinus, misionář v dnešním Rakousku, otázku, z které země přichází: »Jaký prospěch má z toho služebník Boží, jestliže jmenuje svou vlast, leda že se chlubí... Víš-li, že já, člověk nehodný, opravdu toužím po nebeském království, nač potřebuješ znáti ten pozemský kraj, na který se mne ptáš? Věz, že Bůh, jenž tebe určil na kněžství, poručil mi, abych přebýval mezi těmi, kdo jsou ohroženi mnoha nebezpečnostmi.«¹⁾

V zemích pokřtěných misionáři zakládali církevní organizace, fary, biskupství, arcibiskupství, kláštery, a protože není možná, aby jakákoli organizace žila bez peněz, opatrovali jim důchody. Duchovní moc byla v rukou lidí, jen lidí, nikoli andělů; byla to doba neurovnaná, nepořádek ve franské říši podporoval nepořádky církevní; na stolcích biskupských vládly starosti světské; biskupství bylo v oné feudální době pokládáno jen za majetek, jenž má býti rozmnožován a upevňován. Také ti velcí misionáři, jejichž příklady jsme nahoře jmenovali, byli jen lidé, zlostní, tvrdí, panovační; ale i u nás i jinde slabost lidská byla překonána vírou ve veliké poslání misionářské; i u nás se našli velcí misionáři, jako v zemích západních: první dva biskupové pražští, Dětmar a Vojtěch stáli vysoko nad malicherností lidskou.

¹⁾ Uvádím tyto doklady podle C. H. Robinson »The Conversion of Europe« (1917).

Pokřtěni Čech od západu se událo hlavně od Salcburku a Pasova; vládcové těchto diecézí a jejich lidé pak působili u nás, pokud lze přehlédnouti, v podstatě takto:

1. Šířili v zemi křesťanství. Neznalost domácí řeči byla při tom asi menší překážkou, než se zato má, protože jak bylo a jest zvykem, vychovali si domácí žáky, kteří pak obstarávali přímý styk s lidem, kdežto cizinci obstarávali práci organizační a styk s jinými zeměmi. Jak bylo zvykem, učilo se na školách pro výchovu misionářů řeči té země, kam měli misionáři odejít, a na těchto školách byli také vychováváni kandidáti pro kněžství, vybraní z domácího lidu (svatý Vojtěch byl vychován na škole misionářské v Magdeburku).

2. Přinášeli kulturní spojení se vzdělaným světem tehdejšími i se vzdělaností klasičskou, povznášeli hospodářství (zaváděli na příklad ovocné stromy a léčivé rostliny), zvláště však reformovali mravní život. Jaký to byl tehdy těžký úkol! Praha byla tehdy otrokářským tržištěm; mnohoženství bylo zvykem, a jestliže bratrovraždy a veřejné popravy dětí knížecích se dály na dvoře panovnickém, jaké asi byly způsoby lidu! Ze vzdechů a bouřlivých životních událostí prvních pražských biskupů, Dětmara a Vojtěcha, jest viděti, jak nadlidský úkol na sebe vzali.

3. Podstatnou částí misionářského úkolu byl zápas proti sektářství. Nemáme-li dnes porozumění pro středověké zdůrazňování přesné formulace víry a jednoty kultu, nesmíme přehlížet, že žijeme v jiných názorech; němečtí misionáři jednali jen v duchu své doby, jestliže bojovali u nás proti »slovanské bohoslužbě«, která se jim právem jevila jako pokus o založení nové sekty; nešlo v tehdejší době o otázku jazykovou, nýbrž o jednotu církve. Podobně němečtí misionáři bojovali proti ariánství na půdě dnešní Francie; tam se užilo většího násilí na přemožení ariánských Burgundů a Visigotů a na jejich obrácení k pravověrnosti, a přesto nemělo toto obrácení za následek zgermanisování těchto kmenů. Tak ani v Čechách pokřtěni neznamenalo poněmčení. Uvážíme-li, že většina misionářů v našich zemích přišla z Němec a že měli přirozený zájem na tom, aby u nás měli své lidi, překvapuje, jak samostatně a po česku se křesťanství u nás vyvíjelo. V IX. století bylo zřízeno biskupství a arcibiskupství na dvoře moravském, v X. století v Praze. Sousední biskupové němečtí se tím sice cítili zkráceni, ale přesto se tato biskupství zorganizovala poměrně hladce. První biskup v Praze byl Němec Dětmar (Dětmar), který česky uměl, druhý byl Čech, svatý Vojtěch. Ani potom není viděti, že by vládl ve jmenování biskupů

nějaký německý klíč. Ze sedmnácti biskupů do konce XII. století bylo sedm Němců a deset Čechů. Členové nově zakládaných klášterů byli sice většinou Němci, ale že nebylo zvláštních antipatií proti Čechům, ukazuje fakt, že se kláštery poněmáhlu počesťovaly. Obyvatelstvo se nestavělo proti misionářům »Němcům«. Lid obecný byl asi bez zájmu; panstvo asi pokládalo němečtí za okno do světa a učilo se německy. Při instalaci prvního biskupa v Praze páni zpívali německy, jako by se to samo sebou rozumělo.

M/ ZÁVĚR

Český kmen a německý kmen, český a německý jazyk existovaly v Čechách a na Moravě v době Cyrila a Metoděje jako dvě přirodní skutečnosti; duchovní život však nebyl jimi ovládnán, kulturně nestálo tedy za oněch časů v Čechách a na Moravě proti sobě němečtí a slovanští, nýbrž pravoslavní a katolictví. Nebojovalo se o český jazyk proti misionářům, nýbrž šlo o založení křesťanství. Tyto ideové boje byly vedeny prostředky lidskými a středověkými. Byl na př. arcibiskup německý, jenž žádal papeže, aby domluvil Moravanům, »aby od své pýchy upustili a uznali, koho poslouchati mají; nebo neuposlechnou-li slov vašich, ať chtějí či nic, mocí přinuceni budou, aby před Franky sklonili šíji svoji; ale to se nedokoná bez velikého krveprolití«. Tak se jednalo v středověku — a nejen v středověku. Byli snad jen Němci násilní? Žil český kníže Boleslav, jenž na den svatého Václava způsobil bartolomějské vraždění Slavníkovců na hradě Libici. Žil jiný náš panovník Soběslav, jenž dával po balkánském mravu zajatým Němcům uřezávat nosy. Divné to byly nástroje civilisace! Nebylo však patrně lepších. Byly doby, kdy se lidé holili kamenem a cihlu pokládali za nejjemnější materiál pro zapisování velkých událostí; měla-li kamenná břitva zuby a jestliže vypálená cihla byla těžkým materiálem pro ukládání do knihovny, i tyto hrubé prostředky byly stupněm v pokračující vzdělanosti!

N/ PALACKÉHO THEORIE

Bylo by zajímavé vyšetřovati, jak se vyvinuly dnešní vlastenecké názory o »cyrilometodějství«. Nedorozumění o něm formuloval theoreticky však Palacký ve svých Dějinách; co po Palackém bylo napsáno, spočívá jen na jeho pojetí, s výjimkou Masaryka, který i tu bystře postihl omyl Palackého. Palacký žil v době liberalistické, která neměla smyslu pro upřímnost a světodějnost křesťanské víry. Palacký podlehl názoru, který měl víru za »soukromé přesvědčení«, t. j. za něco, co nemá vlivu na dějiny; za

ženoucí sílu dějin pokládal Palacký vlastenectví. Známa jest jeho slavná formule českých dějin, jež přešla v krev české politiky: »Hlavní tedy obsah a základní tah celého dějinstva českomoravského jest, jakož jsme již podotkli, ustavičné stýkání a potýkání se Slovanství s Římanstvím a Němectvím, ve smyslu nyní vyloženém; a jelikož Římanství ne samo sebou, ale téměř veskrze jen prostředkem Němectva se Čechů dotýkalo, můžeme také říci, že dějiny české vůbec na sporu s Němectvem se zakládají, čili na pojmání a zamítání způsobů a řádů německých od Čechů.«¹⁾

Podle této koncepce jsou obsahem českých dějin zápasy politické (nacionální); život ideový, přesvědčení, ideály, víra jsou jen epifenomenon, jak jest viděti ze slov Palackého, že »Římanství« (t. j. opět politika!) *ne samo sebou*, ale téměř veskrze jen *prostředkem Němectví* Čechů se dotýkalo. Pro samou »německost« tohoto »Římanství« Palacký nezpozoroval jeho náboženského obsahu. Ta náhoda ve světě ideálu, jak si nějací Němci ustanovovali »způsoby a řády«, dávala podle Palackého základ českému bažení po věčnosti! Co by se bylo stalo s Čechy, nebýti Němců? Palackého koncepci opakovali po něm *více méně neobratně historikové i lid*. Aby se této theorii učinilo zadost, líčí se »cyrilometodějství« jako jakési malicherné vlastenecké zápasy mezi jakýmsi nafoukanými německými biskupy a českým utlačovaným lidem.

Palackého stanovisko k cyrilometodějství jest obsaženo v těchto slovech jeho vypravování: »Padly tyto důležité církevní proměny do doby, ve kteréž na Moravě a Dunaji byl veden nejtěžší boj o *nepodlehlost a samostatnost národní*; a jelikož Němci v zemích slovanských byli zvyklí provozovati vždy pospolu a nerozdílně práva panství duchovního i světského, není pochyby, že i ony napomáhaly k většímu zapletení a zjitření boje toho.«²⁾ Nikde Palacký neanalyzuje poměr katolictví a pravoslaví, nikde se nenamáhá pochopiti, jaký program vedl Cyrila a Metoděje a jaký jiný náboženský program vedl německé biskupy. Pro něho, liberála, takovéto programy byly »theologií«, která moderního učence prý nezajímá.

Jak od základu zkresluje Palackého koncepcí českých dějin dobu cyrilometodějskou! V IX. století nestálo proti sobě Slovan-

¹⁾ Palacký »Dějiny« I./1., 12.

²⁾ Palacký »Dějiny« I./1., 142. Ještě hrubší liberalismus a náboženské nepochopení číší z tohoto ocenění cyrilometodějství od ruského spisovatele Lamanského: »Ve velkém výkonu bratří jest především důležitý překlad Písma a pořízení slovanské spisovné řeči, zároveň se silným veřejným obhájením práva kmene slovanského, míti svoje národní písemnictví.« (Brückner v »Naši době« XI. 190). Jaké to hrubé zkreslení ideálů středověkých!

ství a Římanství, nýbrž pravoslaví (vedené Řeky) a katolictví (vedené Němci). Nezápasili pak Češi proti Němcům, spojeným s papežem, nýbrž papež stál na straně profiněmecké, kdežto moravský panovník Svatopluk byl ke sporu mezi německými biskupy a Metodějem skoro lhostejný. Nestáli Češi proti Němcům, protože Češi byli sami rozdvojeni a česká knížata a čeští biskupové (svatý Vojtěch) nejvíc pravoslaví pronásledovali. Slovan-skou bohoslužbu nezničili Němci, nýbrž svatý Vojtěch: »víru pravou zrušil a písmo slovanské zavrhl a místo toho ustanovil písmo latinské a pravé biskupy i kněze pobil a někde rozehnal«. Nestálo proti sobě slovanství a němectví, neboť šlo o náboženství, a nacionálních otázek v našem smyslu nebylo; nebylo »němectví«, neboť Bavorák a Sas si byli tehdy cizí, jako Bavorák a Čech.

O/ PRAVDA VÍTĚZÍ

Křesťanstvím promluvilo k Čechům evangelium, »že se naplnil čas a přiblížilo se království boží«; nebesa se otevřela; po prvé zažili Čechové dotek věčnosti. Máme snad předpokládati, že Čechové, uslyševše německé misionáře takto kázati, neodpovídali: »Pane, půjdu za tebou, kamkoli se obrátíš«, nýbrž, že měli jen smysl pro to, jaké mají misionáři šaty a jaký akcent? »Nechť mrtví pochovávají mrtvé své, ty však, jda, zvěstuj království boží.« I Palacký pochovával mrtvé své; pro něho hlavní byla náhodná a *politická* věc, že to byli Němci, kteří kázali evangelium, a vedlejší byl obsah kázání. Budeme i my pochovávat mrtvé své? Západní křesťanství bylo pro nás spásou; první kulturní styk Němců s Čechy vedl k vítězství pravdu!¹⁾

¹⁾ Velká literatura o »cyrilometodějství« jest vypočtena v Zibrťově »Bibliografii české historie«, II. (Praha 1907).

Sám jsem četl vedle Palackého »Dějin« tyto úvahy:

J. Šolc »Národnost a její význam v životě veřejném« (Praha, 1881).

V. Novotný »České dějiny«, I./1.

L. K. Goetz »Geschichte der Slavenapostel« (1897).

Lapôte »L'Europe et le Saint Siège à l'époque carolingienne« (1895).

Brückner »Pravda o slovanských apoštolech a jejich působení« (»Naše doba«, XI).

H. Richter »Slovanské kapitoly z české historie« (Olomouc, 1922).

Kapitola druhá

DEKRET KUTNOHORSKÝ

A/ JEHO VÝZNAM

Čtenář namítne, že věnuji v této knize, jednající o válce mezi Čechy a Němci, příliš mnoho místa výkladům o remanenci, Trojici, realismu a pod. Uznávám, že by bylo možno se bez nich obejít, kdyby byly jinde v naší literatuře respektovány. Ale bída jest právě v tom, že historikové, nedbajíce těchto problémů, zkreslují význam dekretu Kutnohorského, jenž, jak se u nás učí, jest prý projevem probudilého národního vědomí; jest však vskutku rozvratem, pocházejícím odtud, že universita neplnila svůj úkol řešiti tehdejší vědecké spory methodami vědeckými. To chci v následujícím výkladu dovodit, a odtud zdánlivé odbíhání od vlastního tématu. Jde, sumárně řečeno, o tuto historickou událost: na pražské universitě vypukly spory filosofické o realismus a nominalismus, které se proměnily ve spory mezi Čechy a Němci a vyvrcholeny byly vydáním t. zv. dekretu Kutnohorského (1409), pro nějž většina Němců opustila Prahu a založila novou universitu v Lipsku.

B/ NĚMCI PŘISTĚHOVALCI

V době mohutnějícího křesťanství se stala Praha, jako vynikající střed nově se tvořícího státu, mezinárodním střediskem, do něhož se sjížděli obchodníci z celé Evropy, volně se tu pohybuje a obchoduje. Každý kupec tu směl zkusiti štěstí. Kněžna Hildburg prohlásila roku 1091 králi Vratislavovi II.: »Nikde rychleji nezbohatneš a nenabudeš moci a vážnosti než pod hradem Pražským a ve vsi Vyšehradě; neboť tam jsou židé, s kapsami plnými zlata a stříbra, tam přicházejí ze všech zemí nejbohatší kupci, tam najdeš nejbohatší směnárny, obchody, v nichž nadbytek kořisti čeká tvé bojovníky.«¹⁾

Jak dlouho toto porozumění pro světovost a tato internacionální snášenlivost trvala a jaké měla konkrétní formy, není známo. Snad stěhování Němců do země, které nastalo v XII. století, bylo jedním z důsledků tohoto světového chápání obchodu v Praze.

¹⁾ Czuczka »Die Kulturgemeinschaftliche Beziehung der Deutschen und Tschechen« (1925). 51.

Koncem XII. století a ve XIII. století začali čeští panovníci zvát Němce ze sousední říše ve velkém množství do země.²⁾

Proč nepovznášeli úroveň země raději vzděláváním vlastního lidu, o tom dnes zbytečně uvažovati; dělali, co tehdy bylo zvykem. Státem byl panovník; jeho osobní zájmy byly svrchované, a lidé, mluvící německy, mohli býti jeho poddanými jako ti, kdo mluvili česky. Obyvatelstva z kmene původně německého, takto se usadivšího v zemi, bylo mnoho ve vesnicích i v městech. Všechna naše města měla původní obyvatelstvo německé. Tato kmenová dvojítoť obyvatelstva nebyla v tehdejších dobách nic zvláštního; »národnostního vědomí« nebylo a smíšenost jazyková byla tehdy normálním zjevem v státech evropských; obyvatelstvo dnešní Anglie bylo tehdy jazykově ještě smíšenější a také obyvatelstvo říše Franků a později i obyvatelstvo Francie bylo jazykově nejednotné. Nešlo o řeč obyvatelstva, nýbrž jen o řeč panovníka a jeho dvoru.

Němečtí přistěhovalci zakládali u nás města, organisující v nich obchod a řemesla i hutnictví. Města na počátku neměla u nás toho kulturního a politického významu, jakého nabyla v pozdním středověku a jaký měla od starověku v Itálii. Kultura byla v moci šlechty, jež sídlila na hradech a ve dvorcích. Nic ze zpráv nenavědčuje také tomu, že by se byli Němci cítili v zemi kolonisty po způsobu kolonistů anglických v Americe, t. j. dobyvateli země pro německou říši. Byli solidními spolupoddanými domácími panovníků; přinesli si do země své německé zvyky, měli je potvrzeny od krále; od obyvatelstva, mluvícího česky, lišili se tedy tím, že měli jiná privilegia a jinou řeč.

Jednáme o době, kdy stát v tom smyslu, jak mu dnes rozumíme, byl v prvních počátcích; nebylo jasného státního vědomí, zvláště nebylo jasného ponětí o státním občanství; spíše šlo jen o místní příslušnost k obci nějaké, o kmenovou příslušnost, o poddanství některému šlechtici nebo králi. Nemá tedy smyslu ptáti se, pokud byli v oné době domácí Češi rovnoprávní s přistěhovalými Němci, když sám pojem rovnoprávnosti scházal. Také

²⁾ Otázku, byli-li Němci v zemi také autochthony, nepokládám za důležitou. Srovnej o ní:

J. Borovička »Čeští Němci v historickém vývoji« (»Česká revue«, Praha, 1918).

W. Wostry »Das Kolonisationsproblem, eine Überprüfung der Theorien über die Herkunft der Deutschen in Böhmen« (Prag, 1922).

W. Wostry »Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen« (1925).

B. Bretholz »Geschichte Böhmens und Mährens (Reichenberg, 1921 až 1924).

B. Bretholz »Der Kampf um die Siedlungsfrage in Böhmen und Mähren« (Brno, 1920).

Přistěhovalci nebyli ostatně jen německého původu, nýbrž i Románi.

rozdíl mezi domácím člověkem a přistěhovalcem byl neurčitý; není mi aspoň známo jasné rozhodnutí, po kolika generacích byl přistěhovalce naturalisován.³⁾

Němci se nepokládali v zemi za cizince; někteří z nich projevili dokumentárně svoji loyálnost. Němec Petr ze Žitavy, opat kláštera Zbraslavského, napsal v první polovici XIV. století »Kroniku zbraslavskou«, plnou oddanosti k panovníkům; německý překladatel Dalemilovy kroniky jest také patriotem a rozeznává Němce cizince (jichž nemá rád) od domácích Němců, jak bylo ostatně zvykem v době, kdy vlastenectvím byla loyálita k panovníkovi a jeho zájmům.

V oné době jen tu a tam se probouzelo ponětí teritoriální říše a loyálnosti k ní, na jaké myslíváme my, když mluvíme o »vlasti«, anebo o »království českém«. Středověk místo toho myslil na personální vztah poddaných k panovníkovi; odtud pocházejí středověké názvy; král Franků, král Belgů; slovo »český král« znamenalo tedy pohlavára určité skupiny obyvatelstva spíše než vládce území.⁴⁾

Německé obyvatelstvo mělo vliv na proměnu života domácího kmene, jenž si zvykal na život městský, na obchod, dolování, řemesla. Byl to po přijetí křesťanství druhý kulturní převrat v zemi, s převratem prvním rozmanitě zkřížený, převrat, jehož jednotlivé peripetie nejsou známy. Že nešlo vše hladce, jest na bílé dni; že, kupující městskou kulturu, Češi si s ní koupili i nevýhody, jest lidské. Kultura tato sama však byla pokrokem. Výsledek byl: místo původního jednoho kmene existovaly teď v zemi dva, se svými přírodou danými vlastnostmi. Nad jejich přírodou, t. j. nad tím, co bylo pouze osudem dáno, nad kmenovou příslušností, jazykem a lidovými zvyky, stály však ideje, společné oběma kmenům, původnímu i přistěhovalému, a společné s nimi i nám a všem lidem: stát, křesťanství a vyšší civilisovaný život, k němuž městské zřízení bylo stupněm.⁵⁾

Trvám, že se u nás heslem »Němci přistěhovalci« jen agituje; ani historikové ani politikové neanalysovali, co toto heslo zna-

³⁾ Jest podivno, že si historikové této věci nevšímají, ačkoli na rozporu mezi »domácími« a »přistěhovalci« konstruují celou filosofii českých dějin.

⁴⁾ E. Ehrlich »Die juristische Logik« (Tubingen, 1925) H., 121.

⁵⁾ K. Krofta v brožuře »Die Deutschen in Böhmen«, tvrdí, že německá města většinou tvořila jen jakoby izolované ostrovy uprostřed domácího obyvatelstva, jehož asimilační síla brzo na ně začala působiti«. (Strana 11.) Budiž; Němci při tom však nebyli pasivní potravou pro český žaludek; asimilace byla vzájemná. Jestliže české obyvatelstvo přijímalo městské zřízení a kulturní zvyky německé, bylo tím také asimilováno Němci. O tom, jak dalece Němci byli jazykově vskutku asimilováni, zmíním se později.

mená. Co je tím politicky rozřešeno, pravíme-li, že se Němci přistěhovali do země později než Češi?

C/ ZALOŽENÍ UNIVERSITY A JEJÍ INTERNACIONALISMUS

Jedna myšlenka nutně přivozuje druhou: kulturní pokrok si žádal pokroku vzdělání. Už roku 1294 chtěl Václav II, Otakarovův syn, založiti v Praze universitu, ale páni čeští ze strachu před cizineckou vědou tomu zabránili.¹⁾

Příroda, k níž i nehybná tradice patří, lekla se útoku ducha. Lidem nepodrobeným kázní vzdělanecké se zdá z přirozených příčin každá vzdělanost »cizineckou« a nebezpečnou, protože přináší změnu řádů společenských a nutnost přizpůsobiti se jim. Universita si žádala učenců z ciziny, což vedlo k posílení vlády vzdělanců, t. j. duchovenstva, na úkor světských pánů; jest pochopitelné, že se odchovanci starých řádů bránili. Byl to snad jen symptom reakce proti dřívějšímu internacionalismu země? Jest důležité si připomenouti, jak už padesát let před založením university a sto let před dekretem kutnohorským objevila se v domácím obyvatelstvu nechuť k »cizinecké« universitě. Počítal Karel IV., když universitu zakládal, s touto nechuť? Jak ji překonával? Jak hleděl vyhověti domácím poměrům? Zdá se, že byl příliš absolutistickým panovníkem, a že tedy nevyšetřoval domácí náladu; podařilo se mu patrně za nových okolností provésti svou vůli, a tedy ji provedl; pokládaje universitu za důležitý státní podnik, založil universitu v Praze roku 1348 (a nedlouho potom byly založeny ještě university jiné v jiných městech jeho veliké říše). Samo sebou se tehdy rozumělo, že založil universitu mezinárodní v tom smyslu, že příslušníci různých států, sjednocení katolickou církví, měli stejné právo na ní učit a studovati a že vědění tam podávané se opíralo o učení všech vynikajících autorit křesťanských. V tom smyslu založil pražskou universitu podle vzoru university pařížské a bolognské. Nicméně byl tu jeden rozdíl. Staré university, pařížská, bologneská, oxfordská, byly »národní« v tom smyslu, že ponenáhlu vyrůstaly z institucí, které byly dány potřebou místa a kraje, kde se organizovaly, a ze staré vědecké tradice udržované intenzivní duchovní prací. Proto navazovaly na domácí zřízení školní, na domácí tradice o právech studentů, na domácí spolkové zvyky, na domácí problémy a metody vědecké. Naproti tomu vznikla pražská universita z absolutní vůle panovníkovy a bez vší originální domácí průpravy vědecké; kopírovala jen cizí zřízení, přenechávajíc ná-

¹⁾ Jak udává Tomek (»Děje university Pražské«, 4).

sledujícím dobám úkol, aby se Praha vyrovnala myšlenkově a organizačně s tímto novým tělesem; existovaly sice před tím domácí školy v Praze; ale faktum jest, že Karel IV. nezakládal universitu podle jejich vzoru (není vůbec známo, že by byly měly nějaký ideový vliv na novou universitu), nýbrž podle vzorů cizích. Sluší si vzpomenouti, že Praha byla tehdy na periférii vzdělanosti, jejímiž středisky byly severní Itálie, Paříž, Oxford, Porýní; tam byl prudký duchovní život, tam vyrostl Dante, tam učil Tomáš Akvinský, tam zápolili za své ideály rytíři. Praha byla zeměpisně i duchovně mimo tuto oblast středověké kultury. Podniky takto založené, nejsou-li vedeny co nejopatrněji, snadno procházejí krisem.

Způsobem vzniku pražská universita připomínala spíše universitu neapolskou než pařížskou; neapolská byla první universitou v Evropě, založenou na rozkaz panovníkův (1224) a také, jako pražská, v jeho sídelním městě. Neapolská universita však byla od počátku státnější (národnější) než pražská, potud, že obyvatelstvu země bylo zakázáno navštěvovati university cizí, čímž se universita dostala v závislost na vládě tehdy neobvyklou. Toho v Praze nebylo; Karel IV. opsal sice z věnovací listiny university neapolské slova, později často uváděná, že totiž založil universitu, aby věrní obyvatelé země, kteří touží po vzdělání, nemuseli »kraj světa obcházeti a cizích národů se prositi, nýbrž i za slávu sobě mohli pokládati, když by jiné přesporní touha po vzdělání vábila do jejich země«; ale není viděti, že by bylo vskutku úmyslem Karlovým, omezovati nějak svobodu, stěhovati se z university na universitu. Nicméně stojí za to, všimnouti si tohoto zvláštního vzniku pražské university.

Na universitě byli profesori i studenti z celé střední Evropy. Středověké zřízení, internacionální¹⁾ pojetí vědy a organizace universit podávaly samy sebou, že universita byla autonomní korporací, podléhající svojí správou v poslední instanci panovníkovi a svým učením papeži. Pro dnešní svobodu vědy neměl středověk smyslu, ani jí nežádaje ani neprováděje; jinak však universita středověká vynikala nad university dnešní svojí internacionálností. Dnes jest universita v Evropě zpravidla státním ústavem pro vymezenou lokální potřebu státu: profesory jmenuje stát, ministerstvo určuje v poslední instanci učební plán, zkoušky na universitě jednoho státu neplatí v státě druhém, ba mnohá odvětví vědy, jako historie, právnictví, literatura, se podávají na každé universitě podle stanoviska příslušného státu. V tomto

¹⁾ Jest dobře rozlišovati internacionalismus a kosmopolitismus (tento jest nacionální); v době, o níž jednáme, se pojmy tyto nerozeznávaly; prakticky šlo o internacionalismus.

ohledu byla na středověké universitě svoboda větší. Zkoušky, vykonané na jedné universitě, platily pro university všechny; v tom ohledu byl papež pro university autoritou, která zaručovala jejich internacionálnost a svobodu proti lokálním vládním nápadům. Privilegiem královským byla internacionálnost pražské university výslovně zaručena: »Kteřížkoli by přišli, buďtež doktoři, mistři nebo studenti, kterékoli fakulty, nebo odkudžbykoli přišli, mají jak na cestě sem, tak, pokud zde budou meškati, i když by se odtud vraceli, pod zvláštní královskou ochranou a bezpečným průvodem býti, také všichni jak doktoři tak žáci všech předností, svobod a spravedlností, které na učení pařížském nebo bologneském v obyčejí jsou, účastní býti a užívati.«²⁾

Pražská universita byla ovšem »česká«, jako byla pařížská »francouzská« a oxfordská »anglická«; byla česká v tom smyslu, že byla založena českým králem, byla v Praze, v hlavním městě království, počítala v prvé řadě s posluchačstvem a učitelstvem z království (českým i německým) a po této stránce český stát měl na ni přirozenější právo než cizinci. Vskutku také bylo od počátku na universitě mnoho Čechů mezi profesory i žáky.³⁾ Cizinci však byli jejími rovnoprávnými členy, a jejich práva byla zaručena privilegii, ať psanými ať zvykovými. Tak dnes ve společnosti, sezvané rodinou na počest některého jejího člena, mají všichni účastníci stejná práva, ačkoli členové rodiny mají práva přirozenější.

D/ NÁRODY UNIVERSITNÍ A SPORY MEZI NIMI

Světovost a autonomie university se projevovala mezi jiným také organisací správy universitní: úřady universitní, mající na starosti její správu a pořádek, volily se ze svobodných spolků studentských (a eventuálně profesorských). Přicházeli totiž na universitu studenti (často staří a bohatí) z dalekých krajů; jejich ubytování a stravování, jakož i právní zabezpečení měly na starosti spolky, které si tyto studenti sami vedli. Tyto spolky měly někdy vliv i na vlastní běh university, ustanovující dobu zkoušek i látku, z níž se mělo přednášet a zkoušet. *Byl to zárodek moderní demokracie* potud, že se svobodní jednotlivci spojovali k úmluvě o způsobu, jak mají býti vedeni; od moderní demokracie se lišila tato středověká instituce tím, že všechna práva jednotlivců i společnosti byla založena na privilegii a na zvyku, nikoli na uvědomělé zásadě o rovnosti všech občanů.

²⁾ Tomek »Děje university pražské«, 10.

³⁾ Winter, »Děje vysokých škol pražských« (1897), 2.

Na různých universitách byl vliv profesorů a studentů v oněch spolicích nestejný. Necht' však měli větší vliv profesori nebo studenti, spolky ty se nazývaly »národy« (nations); našemu střeoevropskému dnešnímu nazírání by lépe dnes odpovídalo jméno »státy«, protože náš pojem národa pochází teprve z XVIII. století, z dob Herderových. Různé zvyky a různé potřeby vymezovaly hranice a pravomoc těchto národů na různých universitách různě; mnohé důležité volby se daly tak, že každý »národ« míval jeden hlas. Tak se na př. rozeznávaly v Bologni tyto spolky-»národy«: Tuskové (obyvatelé střední Italie), Lombardové, Katalánci, Francouzi a Němci, po případě Angličané, každý s jedním hlasem. V Padově na fakultě právnické se počítalo deset národů, každý s jedním hlasem; Němci měli však hlasy dva. Ve Vicenzi se dělily národy na Italy, Angličany, Provenčaly; v Paříži na národ galský, pikardský, normanský a anglický; v Oxfordu (v místě působení Wyclifa) národy se dělily na »severní« a na »jižní« atd. Jestliže některý »národ« nebyl na universitě samostatně zastoupen, podle zvyku v místě platného byli jeho příslušníci zařazeni do některého uznaného národa; Němci a Češi se na př. v Paříži počítali k Angličanům; po rozkvětu anglických universit, když Angličané přestali chodit na studia do Paříže, tvořili Němci podstatnou část »anglického národa« na pařížské universitě. Vlády zemí a měst, kde university byly, neviděly v tom nic nenáležitého, že se cizinci ve městě ustavovali v privilegované společnosti, jež měly vliv na běh universitního života. Městu šlo o přízeň studentů a proto bylo snášenlivé, i když docházelo k nesnázím.

Podobně byla zřízena i universita pražská, na níž studenti a profesori rozdělení na čtyři státy-národy: český, bavorský, polský a saský. Tyto skupiny byly vytvořeny asi proto, že odpovídaly politickým celkům v sousedství pražské university. Není známo, zdali se konstituovaly samy, či zdali vznikly nařízením; spíše asi nařízením, protože rozdělení na tyto národy jest nápadně schématické. Do českého »národu« na universitě patřili poddaní krále českého (nikoli tedy jen Čechové); patřili k němu tedy obyvatelé Čech obojího jazyka (s dnešním Žitavskem a Kladskem), obyvatelé Moravy, Uher, Sedmihrad. Do polského národu se počítali studenti a profesori z Polska, Litvy, Lužice, Míšně, Slezska, horního Saska, bez zřetele na kmenovou nebo jazykovou příslušnost. K národu saskému patřilo ostatní severní Německo, Dánsko, Švédsko, Finsko, Livonsko. K národu bavorskému patřily Bavorsy, Franky, Šváby, Rakousy, Korutany, Krajina, Tyroly, Švýcarsy, Hessensko, Porýní, Westfálsko, část Hannoverska, Nizo-

zemí. Nesmíme do oné doby středověké přenášeti naše moderní politické názory, jak nás k tomu terminologie o »národech« svádí.

Mezi členy university i mezi organisacemi universitními docházelo ve středověku k menším i větším nepokojům, někdy krvavým, někdy takovým, že se část studentstva a profesorů z města vystěhovala. Vůbec byla universita velice nepokojnou částí města. Také u nás nastal brzo nepokoj. Když brzo po pražské universitě byly založeny nové university v sousedních zemích (v Krakově 1364, ve Vídni 1365, v Heidelberce 1385, v Kolíně nad Rýnem 1388, v Erfurtě 1392), ubraly pražské universitě jak posluchačů, tak učitelů z cizích států, a tedy domácích studentů a profesorů poměrně přibýlo, ačkoli se zdá, že i potom cizinci měli většinu. Není nic známo, jak pražská obec anebo universita a vláda reagovaly na toto citelné poškození své university. Domácí profesori byli na universitě od začátku a není nic o tom známo, že by universita byla nějak měla řešiti spory o svobodu vyučování učitelů domácích nebo cizích; ani to neodpovídalo tehdejšímu zvykům. Spory však vznikaly o placená místa v t. zv. kolejích (dnes bychom asi řekli »internátech«), kde rostoucí převaha příslušníků z království českého vedla brzo k tomu, že si osobovali a pohnatelně dobývali většího přídělů placených míst. Neobešlo se to bez třenic (roku 1384), ale cizinci ustupovali. Spory, jak se zdá, neměly programového charakteru boje domácích lidí proti cizincům, neboť na straně domácích byli i někteří cizinci a v jednom sporu Němci z říše rozhodli ve prospěch domácích. Spory se řešily asi od případu k případu. Na začátku XV. století nastaly však na universitě těžké nepokoje, jimiž se začal světový otřes a jejichž dozvuky zaléhají až do nové doby. Češství a němečství v nich mělo veliký význam; byly to počátky husitské revoluce.

E/ HUSITSTVÍ REVOLUCI

Revoluce jest elementární masové hnutí, v němž organisovaná společnost na čas ztratí hlavu a přírodní zákon (možno-li tak říci v opak k uvědomělému řádu lidskému) na čas nabude vrchu, dokud se ze zmatku nevykrystalisuje společenský zákon nový. O příčinách velkých revolucí jest mnoho teorií; zhýralost vyšších vrstev společnosti často se uvádí za příčinu jak revoluce bolševické, tak veliké revoluce francouzské, tak i revoluce husitské. Jistě jest zhýralost vládnoucích tříd důležitým tématem v řečech protestujících nespokojenců, ale kdoví, je-li *podnětem*, natož *smyslem* revoluce! Husitství bylo revolucí proti středověké organisaci Evropy. Na rozdíl ode dneška, kdy jest stát nejvyšší jednotící silou společnosti, byly ve středověku tyto síly dvě: *církev kato-*

lická s kněžími, kláštery, biskupy, arcibiskupy, papežem, universitami, a za druhé *světská moc*, ležící v rukou šlechty, knížat a krále. Husitství bylo revolucí proti církvi jako organisacní moci středověké; tehdy se neříkalo však »revolucionář«, nýbrž »kacíř«; věcně mají obě slova podobný smysl. Moc světskou s počátku tito revolucionáři uznávali, později v důsledcích revoluce proticírkevní stavěli se i proti ní.

Nebudeme jednati v tomto článku o vlastní revoluci husitské; nám půjde jen o její předzvěst, o dobu zmatenou, kdy ještě ani osoby později činné, ani programy neměly jasnou formu. Vidíme jen sem tam pobíhání a slyšíme temný hluk; davy křičí a tu a tam vyskakuje gestikulující a vykřikující jednotlivci, který však ještě neví, co doopravdy chce, a neptá se, kam ty křiky povedou.

Zmatek byl veliký. Papež neměl autority, arcibiskup byl slaboch, král zlostný opilec, universita rozvášněna profesorskými tahačkami o jakési temné záhadě filosofické; nebylo nikoho, kdo by měl odvahu a hlas dosti silný, aby na všechny tyto lidi, od papeže, krále, arcibiskupa, Husa a Jeronýma až k řemeslníkům, hádajícím se po ulicích, dovedl vykřiknouti: »*Pánové, co rozumného vlastně chcete?*« Nebylo, kdo by chtěl a dovedl odpovéděti; nebylo ještě programů a nebylo odpovědných vůdců; byly však ženoucí síly, t. j. polouvědomělá agitační hesla. Všeobecný poplach; ve zmatcích se zablesklo a udeřila rána. Dekret Kutnohorský byl prvním výstřelem počínající revoluce.

F/ O SMYSL ČESKÝCH DEJIN

Dříve však, než pokročím dále ve vypravování o tom, jak došlo ke srážce mezi Čechy a Němci na počátku bouří husitských, jest třeba objasnit, proč některá fakta podtrhuji a jiná vynechávám, a jak se v metodě odchyluji od historiků, kteří dosud o husitství psali.

Co zajímá historika? Miliony prostých lidí bylo, jest a bude odsouzeno žítí jen nahodilostmi dne: žena, děti, žaludek, ctižádost, mstivost, touha po penězích, panovačnost, jsou ženoucími silami jejich života. Ti nejsou cílem dějepisného badání, ani když otřásli svou dobou. I tito lidé mají své otázky a úkoly před věčností; ale smysl jejich života jest skryt pátrajícímu oku badatelovu, jako jest v hromadě střepů ukryta myšlenka umělce, jenž kdysi vyráběl krásnou vázu, ale ta jest dávno pryč; zůstala na ni jen vzpomínka napodobitelů, roztráštěná teď na kusy. Prostředí je pro tyto nahodile se rodící a umírající lidi jen nahodilou příležitostí, aby se zachránili při životě, ukojili své instinkty; někdy se jejich podniky stávají kletbou okolí, a pak historie jich vzpo-

míná jako mocných tohoto světa, anebo jako osudu šťastného, nešťastného, který lidi jimi potrefil. Miliony lidí takto žijí, jednají a trpí, způsobující kolébání osudů jednotlivcových i společenských sem i tam a naplňující proud času událostmi. Ve všech takovýchto případech, ať jest tu člověk aktivním strůjcem osudu jiných lidí, ať jest jeho údělem trpěti, co mu jiní způsobili, anebo jest vytvořen všelikými ženoucími silami, hospodářskými, kulturními, klimatickými, ve všech těchto případech jest osud a jsou lidé jím postiženi, jen náhodným zjevením, tak náhodným, jako kámen, který se po jarním tání skutálí se stráně. Některým lidem vložil osud do rukou ohromnou moc; jiní strašně trpěli; obojí jsou však pro nás, bohudík, bohužel, jen náhodou, která vzrušuje, ale jen jako vlna, která vystoupila z nekonečného moře, aby se v něm opět na věky ztratila.

Historik, který si všímá jen osudů lidských a sil, které je pohánějí, chápe minulost jen jako »Geschichte«, jako nekonečnou řadu vrstviček z událostí, ležících jedna na druhé. Tato historie zůstane nutně tak cizí předmětu, o němž jedná, i čtenáři, i samému spisovateli, jako jsou si cizí přírodozpytec, napíchnuvší motýla do sbírky, tento motýl a divák, který motýla pak pozoruje. Dějepis je tu pouhou sbírkou archivních objektů, aktů, zařazených a očíslovaných, museem, v němž jsou akta uložena na podívanou. Dějiny samy, takto pochopené, podobají se hřímání, jež budí pozornost, snad radost, snad hrůzu; ale vědec je analyzuje a udává jen, kdy který otřes vzduchu se udál, co jej způsobilo a jaké měl který otřes následky.

Tu jest problém historie: jak uniknouti museálnosti, relativitě dějství, náhodnosti? Vložil jsem už jinde, že nepokládám pojetí minulosti jako proudu dějství v čase rozloženého za jediné možné. Dějepis, jenž vypravuje pouze o tom, co se stalo, jest jen pomůckou pro pochopení dějin — pokud pomůckou jest. Teprv tam, kde *událost vyrůstá nad minulost, vázanou na čas a místo*, vyrůstá do oblastí, v nichž jest překonán rozdíl mezi událostí, vypravovatelem o ní a čtenářem, tam začíná se pravý úkol dějepisce. V tom záleží paradox historického zkoumání, že se mu sice nelze obejít bez událostí co nejpečlivěji lokalisovaných, ale že nabývají ceny teprv, když jsou to jen jako by nahodile se protrhnuvší mraky, skrze něž se otvírá nekonečný pohled na modrou oblohu; o tento pohled jde, nikoli o mraky. Anebo, abychom pokračovali v obraze o hřímání, nahoře zvoleném: historik teprv pak se cítí doma v hřmění událostí tohoto světa, jestliže může zapomenouti, odkud v kterou chvíli který otřes pochází, a jestliže může zavřít oči a zapomenouti, kde jest, neboť uslyšel místo hřmotu hudbu; jeho duše jí hraje spolu; on jí rozumí.

hudba ho povznáší z tohoto světa šťastných a nešťastných náhod do světa, kde čas stojí a kde není vzdáleností. V události historické konec konců jest jen to cenné, co není *jen* »historické« a pokud to není *jen* historické.

Úkol historie takto formulovaný podstatně se liší od toho upřílišeně realistického, impresionistického, jaký dějepisu vytkl Palacký a za jakým šli jeho potomci,¹⁾ úkol ten však postihl Masaryk, když v dějinách hledal to, co má mravní význam, t. j. význam pro každého. Proto vidí Masaryk Husův význam v jeho slovech, »stůjtež v poznané pravdě!«, slovech, která nejsou jen událostí s přilepeným datem a nalezištěm, nýbrž jsou zjevením s nebes. To jsou ta zjevení, na něž jest pak odpověděti i historikovi i čtenáři: »A já jsem viděl a svědectví jsem vydal...«

Proto má význam v dějinách »duch«, t. j. věci, které nejsou z tohoto světa, nejsou vázány na čas a prostor, ačkoli do času a do prostorů působí. I mají význam ideály, ideje, programy, theorie, systémy; nikoli však jako lokální a časové projevy nálad lidských, nýbrž jako nedokonalé prostředky lidí, povznést se k pravdě, k věčnosti, k absolutnu. Není tedy cílem historikova badání postihnouti »ducha dějin«, objektivně se projevujícího (jak učil Hegel); protože i tento duch, projevující se tu jako nové učení náboženské, tu jako státní zřízení, tu jako umělecké usilování, uplatníví se jednou jako »středověk«, jednou jako »renesance«, jednou jako »osvícenství« — protože tento »duch« jest pouze z tohoto světa. Posledním cílem historikovým není poznati, več lidé věřili a žádali věřiti, věřili fatalisticky, instinktivně, »nutně«, nýbrž úkolem historikovým jest *poznati pravdu, věčně stejnou, a tedy poznati, jak si která doba dovedla odůvodniti ve jménu věčných zákonů své jednání.*

¹⁾ Palacký (Spisy drobné, III./320), píše: »Vědecký obraz od obecného se rozeznává předně tím, že nepředstavuje veškeru realitu předmětů, nýbrž jen tak říkajíc jejich duchovou bytost, opravdu významné a charakteristické, co se nám dle zákonů mohutnosti myslící v jednotlivých představách a pojmech zjevuje. Má se ke skutečnosti právě tak, jako historické líčení k veškeré realitě událostí. Dějepisec nepodává zprávy o všech okolnostech událostí, nýbrž jen o těch, které mají význam pro charakteristiku celku... Abychom si zjednali vědecký obraz o výši vzdělání některé doby, netřeba nám všechna jednotlivá individua národa podrobiti zkoušce. sebrané spisy všech výborných spisovatelů hodí se již k tomu, aby nám o tom daly vysvětlení. K založení obrazu vědeckého jest tedy nevyhnutelna znalost, volba a kritika.« (Já podtrhl.) Ovšem, že jest zapotřebí volby a kritiky; ale ve jménu čeho voliti a kritizovati? Kdy je charakteristika celku dobrá? Jest ona duchová bytost relativní či absolutní? Palacký odpoví, že konec konců jde o skutečnost tohoto světa, duchovou ovšem, a tak připravuje půdu pro historický relativismus. Skutečnost však není z tohoto světa, má-li býti mírou absolutní, podle níž jest třeba měřiti události různých dob.

Proč jsou bitva u Marathonu, Sokrates, Galilei, Luther, pád Bastilly světovými událostmi? Ne pro to, že to byla otřásající hnutí, neboť otřes, třebaž byl i otřesem myslí, jest pouhým zjevem z tohoto světa. Jsou to světové události, protože tehdy se nám otevřela nebesa a pravda na chvíli osvítila lidi. Pravda, vědění, poznání, jistota! Proto Plato — básník Plato — staví vědění, t. j. uvědomělé, kritické poznání absolutní pravdy nejvýše, daleko výš než básnickou inspiraci. V dějinách lidských je snad (snad!) mnoho hluboké inspirace, ale pokud jen ta jest, nejsou to pravé události. Pravda, správnost, spravedlnost jsou sloupy, na nichž dějepisce stojí.

I jest úkolem historika doby husitské hledati, jak pravda tehdy světem vládla; jak ji lidé hledali; jak hleděli býti spravedliví; jak dovedli rozeznávati správné od nesprávného. O věčnou pravdu jde, jak tehdy se probíjela rozbouřenými vodami českého života, nikoli o chytráctví, násilnictví, geniálnost, hloupost, dobromyslnost jednotlivců, nikoli o instinkty, nikoli o přírodní ani hospodářské ženoucí síly, ani žádné jiné příčiny, neboť toto všechno jest jen nahodilá hmota.

Okny, která se otvírala do věčnosti za doby, o níž máme vypravovati, byla nová učení, která zachvátila universitu: učení Wyclifovo o poměru moci světské a duchovní, učení o realismu a nominalismu, o remanenci. Nestačí to konstatovati, ani nestačí vyložiti, kdy, odkud a jak tato učení přišla a jak působila; pokud jen takto o nich jednáme, jsou jen objektem, jen hmotou. Byla to však jen hmota pro hmat a zrak? Nikoli; byla to provokace pro myslící lidi, aby *uvěřili*. I nevyhneme se otázce: byla tato učení správná a pro danou situaci spravedlivá? To řešiti bylo úkolem vědců tehdejších a jest úkolem dnešního historika. Tato učení jest třeba pochopiti tomu, kdo chce rozuměti počátkům výbuchu husitského a jimi jest třeba měřiti jednání tehdejších vedoucích osob — neznáte-li ovšem jiného učení, tehdy významného.

Byla to okna do věčné říše pravdy či nebyla? Kdo ukazoval na jinou cestu k pravdě? Kdo pravdu pochopil a obhájil?

G/ WYCLIF

John Wyclif (1320—1384), vlivný profesor university oxfordské a s Husem nejvýznamnější předchůdce reformace, působil v době zmatků papežských; hájil theorie, kterou bychom dnes nazvali *požadavkem odluky církve od státu*.¹⁾ Učil, že církev jest souborem všech lidí Bohem předurčených k spasení a že žádný

¹⁾ Podrobný výklad o Wyclifovi podává H. B. Workman »John Wyclif«, (Oxford, 1926). Theorie Wyclifovy jsou tam podrobně vyloženy.

člověk od věčnosti zavržený nemá na církvi podílu; proto žádný člověk na zemi nemůže říci s jistotou, že jest jejím členem, žádný papež, že jest její hlavou. Toto učení otřásalo samými základy světské organizace církevní a popíralo nejzákladnější praxi katolictví, totiž, že tato organizace jest daleko nejsvrchovanější věcí na světě. V podrobnostech Wyclif učil, že církev nemá míti světské moci, zvláště moci trestati za viny, zvláště za politické přestupky; nemá míti úradů ani majetku. Prakticky toto učení znamenalo požadavek, aby církevní jmění bylo spravováno výborem laiků, a kněží aby se zabývali jen duchovní správou.²⁾ K tomu patří druhá, *positivní* část učení Wyclifova, učení politické: třeba dbáti hranic mezi mocí královskou a duchovní. Král jest Bohem posvěcený vládce na zemi; jeho zákony jsou boží zákony: hřeší, kdo se mu vzpírá. »Jednu věc si troufám směle tvrditi, že papež nemůže býti větší než císař ani ve věcech světských ani ve věcech božských.«³⁾ Král vládne i nad kněžími, má moc i nad jejich světskými statky a má právo chrániti svoji theologickou fakultu proti papeži. Později Wyclif začal nadto šířiti učení realistické a remanenci, o němž si pak promluvíme (a i to Hus převzal od něho). Když bylo toto učení odsouzeno církevními úřady, Wyclif v důsledcích své theorie apeloval nikoli k papeži, nýbrž ke králi, a král potvrdil stanovisko církevní.

Učení Wyclifovo o rozluce mezi církvi a státem bylo jednostranné, protože vedlo k důsledku, že král (stát, parlament atp.) jsou posledním rozhodčím i ve věcech víry; není-li jím papež, proč jím má býti král? Každé opravdové vyznání jest mimo dosah moci státní; stát smí zasahovati do jisté míry do správy církevní, nikoli však rozhodovati o věroučných a éthických věcech. Wyclif neviděl tohoto omezení moci státu, jehož nutnost celé dějiny ukazují; nicméně tuto byl problém: když selhala autorita papežova ve věcech disciplíny církevní — kde najíti autoritu lepší?⁴⁾

Wyclif byl ideovým vůdcem husitské revoluce. Nejde zajisté o *jméno* Wyclif; nejde o to, že pocházel z Anglie, že napsal mnoho učených věcí, o *odluku státu od církve jde*. Jak tuto velikou myšlenku podchytili, formulovali, domyslili, prakticky prováděli zakladatelé husitství?

²⁾ Workman »Wyclif«, I. 232.

³⁾ Workman »Wyclif«, II. 29.

⁴⁾ Ovšem Wyclif v praxi byl i tu dosti kritický. Připomíná v polemice o poměru práva duchovního a světského, že smlouva, kterou učiní král nepromyšleně, neporadiv se s lidem, neplatí. (»Podle zvyku říše jest nutno, aby daně toho druhu, dříve než jsou vypsaný, byly přijaty každým jednotlivcem v říši buďto přímo anebo prostřednictvím jeho nadřízeného.«) (Workman »Wyclif«, I. 235.)

Na tuto smělou otázku dostaneme od našich husitů až příliš krotkou odpověď: Byli pro Wyclifa; byli pro jeho knihy; byli proti těm, kdo Wyclifa odsuzovali — ale odluka církve od státu? Její důsledky? Zásada? Theorie? Program?

V útocích na církev Hus hájil práva králova, zasahovati do věcí církevních, konfiskovati majetek církevní, trestati nemravné kněze, atd., ale to byla jen agitace; nerozvinul své výpady v nauku, zásadu o moci světské vlády nad církví; v praxi pak nebyl důsledně proti světské moci církve, když šel na soud do Kostnice a ani nebyl pro svrchovanost králova. Wyclif se odvolal, jak jsme viděli, z rozsudku církevního ke králi; Hus v analogickém případě jednal anarchističtěji a odvolal se od exkomunikace roku 1412 k Bohu.⁵⁾ Historik dovede říci, jaké stanovisko Hus zaujímal v určitém případě ke králi Václavovi, ke králi Zikmundovi, k arcibiskupu Zbyňkovi, k tomu onomu papeži; ale těžko jest si z jeho jednání vybrati teorii jeho o poměru občana ke králi vůbec, o poměru papeže a krále, o hranicích jejich pravomoci, o poměru církve a státu. Zkuste jen oprítí dnešní učení o odluce státu a církve o Husa a uvidíte hned obtíže. Hus nikdy nedovedl dáti odpovědi na otázku pro husitskou revoluci základní: když není autoritou papež, když není ani král — kdo jest autoritou ve věcech víry? Ovšem, odpověď jest těžká, přetěžká: cítil však Hus její obtíž, závažnost řešení, potřebu odpovědi dáti? Bojím se, že necítil...

H/ REALISMUS A NOMINALISMUS

Rozpor mezi realismem a nominalismem byl ve středověku tak živý, jako jest dnes rozpor mezi socialismem a jinými návrhy na organizaci společnosti. Oba směry zůstávaly v rámci pravověrnosti, ačkoli oba měly i své kacíře; celkem však nominalisté byli modernější, t. j. kritičtější, svobodomyšlnější;¹⁾ v době Husově vládli zvláště na universitách německých a v Paříži.

Pojmy nominalismus a realismus žijí dosud pod jinými jmény ve filosofii. *Realista* (nedejme se mýlití moderním smyslem slova)

⁵⁾ O poměru státu a církve byl si Hus nejasný. Celkem přijímal učení Wyclifovo, ale protože kladl důraz na to, že i světský kníže může býti nevhodný — a pak neprávem vládne, podtrhával učení Wyclifovu půdu pod nohama. Dlouhý výklad Kybalův o této věci («Mistr Jan Hus», II./2. 360 a násl.) jest nejasný, protože Kybal neuznal za vhodné napřed si problém rozanalyzovat pro sebe.

¹⁾ Už tehdy se jim tak říkalo; proto mistr Jakoubek, realista, začíná svoji polemiku slovy: «Vyznávám starou víru» (Confiteor antiquam fidem) a polemizuje proti «moderním» (moderni) (Novotný, 171), rozeznávání moderních od starých má ostatně od Wyclifa (Workman »Wyclif«, I., 138).

domníval se, že existuje v nadmyslnu skutečnost v podobě nevystihlých bytostí jako jsou ctnost, Trojice, hřích, chlebovost, vínovost,²⁾ tělo a krev Kristova; tato nadmyslná skutečnost se dá vystihnouti jen pojmy filosofickými a theologickými. I učili na př. realisté, že lidství jako společná podstata všech lidí existuje jako věc (tak jako existuje kámen); »lidství« není sice bytostí z tohoto světa, ale přesto jest to něco, a my jednotliví lidé jsme jen nahodilými projevy tohoto lidství. Nejsme všichni stejně nahodilí; Adam na př., jakožto první člověk, byl uskutečněním celého lidství a proto, když zhřešil, samo metafysické lidství se poskvřnilo; proto všichni neseme následky dědičného hříchu,³⁾ jsouce projevy onoho poskvřněného lidství. Jiný příklad: Bůh podle realistů jest; uvědomujeme si nejasně jeho existenci; vidíme temně jeho obrysy vnitřním okem; poznáváme jej tak bezprostředně jako věci kolem sebe; třeba ovšem nebyl Bůh bytostí z tohoto světa.

Nominalisté učili, že člověk rozumem a slovy nepostihuje ani skutečnost ani jejího obrazu; jest to jen myšlení a řeč o skutečnosti; jde o jména věcí, nikoliv o samy jejich podstaty. »Lidství« tedy jest jen jméno pro vlastnosti lidí a není samo o sobě ničím; neexistuje lidství, nýbrž jsou jen jednotliví lidé. Adam byl jen jedním z lidí a nebyl »člověkem vůbec«, jak soudili realisté. Ujijme moderní analogie. Ti vědci, kteří se dnes domnívají, že věda podává »věrný obraz přírody«, že záleží v uvědomování si toho, co vskutku jest, jsou »realisty« v onom scholastickém smyslu; naproti tomu ti moderní vědci, kteří učí, že vědecké pojmy, hypotese, zákony, jsou jen nástroje na myšlenkové ovládnutí skutečnosti, blíží se středověkému nominalismu. Rozdíl mezi středověkým a dnešním myšlením jest však v tom, že dnes spekulujeme o věcech tohoto světa, tedy na př. o tom, co jest to druh rostlinný, lidské plémě, kdežto ve středověku se spekulovalo touto methodou o věcech nadmyslných: co jest to hřích, tělo Kristovo, jak jest v Trojici spojeno trojí božství, atd.

Krajní realisté zdůrazňují skutečnost, jaká sama o sobě jest, a kloní se k mystice a k sensualismu (materialismu); krajní nominalisté opět rádi přeceňují důvtipnost na úkor věcného poznání. Moderní doba jest celkem spíše nominalistická (v středověkém smyslu slova), ačkoli v některém ohledu přeje i realismu.

²⁾ Možno-li tak přeložiti latinské názvy panitas, vinitas.

³⁾ M. de Wulff »Geschichte der mittelalterlichen Philosophie« (Tübingen, 1913), 129.

Opět jest třeba míti na mysli, že středověk nespekuloval o věcech tohoto světa, tedy o problémech biologických, fyzikálních, chemických, nýbrž o metafyzických. Ale spekoval o nich tak, jak my spekulujeme o přírodě. V otázce o remanenci jde o středověké spory o přítomnosti Krista v nejsvětější svátosti. Všichni uznávali důležitost tohoto problému (kterou musíme na chvíli uznati, abychom porozuměli, oč jde), ale různé směry jej řešily různě. Formulujme si zase nejstručněji, oč při tom šlo. Každá věc má podle scholastiků *podstatu* a *vlastnosti*; podstatou můžeme jmenovati přibližně také jádrem, smyslem; podstatou člověka jest »lidství«, smyslem Iva jest (dejme tomu) »královská velkomyslnost«; podstatou oka jest »viděti«. Vlastnosti člověka jsou ruce, nohy, oběh krevní, myšlení atd. Předpokládejme se středověkem, že se při konsekraci (t. j., když kněz na oltáři řekne: »Totť jest tělo mé!«) udál s hostií zázrak: že se stala tělem a krví Páně; problém se pak točí okolo toho, co se stalo s její podstatou a co s jejími vlastnostmi? Vlastnostmi hostie jsou ty, které můžeme vnímati smysly: bílá barva, okrouhlost, pocit hmatový při jejím doteku, a chuť, kterou dává na jazyku. Podstatu hostie tvoří cosi, co nazveme *hostiovostí* (chlebovostí); jest to jakýsi ideál hostie, který ovšem není z tohoto světa, ideál, který jest důvodem, že hostie působí na člověka jako právě hostie.

Na tomto základě jest formulován problém středověký, dnes bezvýznamný, ve středověku základní: jaký zázračný účinek mají slova kněze, když při konsekraci praví: »Totť jest tělo mé« (t. j. Kristovo)? Scholastikové učili, že podstata hostie jest oddělitelná od jejích vlastností; jako bylo možno si ve středověku představit, že by někdo měl všechny vlastnosti člověka, ale byl to vskutku čert (jenž oblékl na sebe vlastnosti lidské, aby nás oklamal), tak jest prý možné, že se podstata hostie při konsekraci mění: vlastnosti zůstávají stejné, ale už to není hostie, nýbrž tělo Kristovo, a působí, byvši spolknuto, jako metafyzická osobnost Kristova. Na tomto základě byla formulována oficiální theorie katolická: existuje »tělo a krev Páně pod způsoby chleba a vína«, podstata chleba a vína přechází celá v tělo a krev Páně, tak že z ní nic nezůstává, ale způsoby trvají bez své podstaty.¹⁾ Arcibiskup Zbyněk to za husitských hádek formuloval takto: »ve svátosti jest bělost, okrouhlost, chuť, vůně bez chleba dřevního.«²⁾

Proti tomuto učení se opět a opět vyskytovaly námitky (ač-

¹⁾ Dogmatická definice IV. sněmu lateránského.

²⁾ Sedlák »Jan Hus«, 174.

koli o jeho důležitosti nebylo pochyby), a také Wyclif je zavrhoval a učil, že po konsekraci zůstává (latinsky »remanet«, odtud »remanence«) podstata hostie, a Kristus jest v ní přítomen jen »jakoby« (»figuraliter«, »ut in signo«). Hus se sice bránil, že v této věci nejde za Wyclifem, ale jeho slova svědčí pro remanenční učení.³⁾

Mezi J. Sedlákem a V. Novotným, dvěma našimi specialisty o Husovi (první byl katolickým knězem, druhý psal se stanoviska politického liberála), vznikl spor o to, byl-li Hus pro remanenci či nic. Při nejasnosti Husova učení vůbec zůstal spor nerozřešen. Hus však neodsoudil učení remanenční.

Učení remanenční nesouviselo přímo s realismem, neboť realisty byli skoro všichni starší scholastikové (na př. Tomáš Akvinský) a přesto nevěřili v remanenci; naopak, jeden z prvních scholastiků, Berengar de Tours (1088) pověstný odpůrce transsubstanciace, proti němuž byla formulována definice lateránská, nahoře uvedená, byl odpůrcem realismu.⁴⁾

J/ ZMATEK NA UNIVERSITĚ

Na počátku nesnází husitských šlo o spory universitní a tyto se týkaly Wyclifa, realismu a nominalismu, remanence. Proto bylo třeba, abychom základní myšlenky těchto sporných předmětů znali. Jak bychom mohli o sporech rozhodovati, nevědouce, oč jde? Palacký chybil, nedbaje těchto sporných otázek, a jeho chyba přešla na následující dobu; jakoby nepochopil historik doby dnešní, kdyby nestudoval Marxových teorií, kdyby nedbal rozporu mezi socialisty a nesocialisty, kdyby nedbal rozdílů mezi programem pacifistickým a imperialistickým, tak nepochopí středověku, kdo nestuduje tehdejších teorií, které se tehdy týkaly theologie. Ovšem: jsou dnes všichni ti, kdo se prohlašují za socialisty, jimi opravdu? A jak jest jejich program promyšlený a důsledný? Tato otázka jest velmi na snadě dnes a analogicky byla na snadě na počátku husitské revoluce. Víme už, jak stály proti sobě theorie; jak stáli proti sobě lidé?

Na universitě pražské vznikly hádky o Wyclifa, o nominalismus, o remanenci. Chceš-li však jasně zachytit, jak si kdo který theologický problém tehdy formuloval, najdeš jen zmatek. *To jest základní vlastnost sporů, které vedly k dekretu Kutnohorské-*

³⁾ Sedlák uvádí tento jeho charakteristický výrok: »Hle tito kněží venkovští haní mne, že jsem kázal, že chléb zůstává v posvěcené hostii, a rád bych věděl, co se tam láme, nezůstává-li tam chléb.« (Strana 173.)

⁴⁾ Ueberweg »Geschichte der Philosophie«, II. 247. Wulff »Geschichte der mittelalterlichen Philosophie«, 147.

mu, že programově byly neujasněné. Mělo jíti o obsah theologických učení; vskutku stáli proti sobě Němci a Češi. Němci byli nominalisty, Češi realisty. Protože tyto metafysické názory nemají v sobě nic, co by souviselo s rasou, jest otázka, jak to přišlo, že se lidé rozdělili národnostně pro spory theologické.¹⁾

Vím, co řeknou naši »praktičtí politikové« problému takto formulovanému, a vím, že jim nebude těžko zjednat si potlesk pro vtip, že jim není nic po profesorských důvtipech a že právem nezáleželo na nich Čechům z doby dekretu kutnohorského. Praktickou politiku chceme, řeknou, řešení mocenského poměru mezi Čechy a Němci, nikoli vaše šedivé spekulace o nominalismu a o remanenci! Tyto vtipy a potlesk na ně mne nematou; právě proto, že vidím neuvědomělost této t. zv. »praktické politiky«, které se jinak říká balkánství (a ještě horší jména se jí dávají), kladu svou otázku, která zní: universita se přela o nominalismus, realismus, remanenci, odluku státu od církve. Jak si tyto problémy formulovala a jak je řešila? Jak je to možné, že se z theologického problému stal problém rasový? Jsou lidé, kteří této otázce rozumějí — a ostatní se nepočítají. Odpověď jest: universita nepropracovala dosti těchto teorií, které byly pro ni jen příležitostným objektem hádky, tak jako dnes bývají leckdy hádky o socialism vskutku jen lokálními spory mezi kandidáty všelikých nahodilostí. Vskutku, ani nominalisté ani realisté pražští nerozvinuli svoji teorií v soustavu jasných poznatků; historie středověkého sporu o nominalismus a realismus jde mimo pražskou universitu, nezaznamenávajíc tu ani jediného pozoruhodného představitele ani jedné ani druhé teorie. Nemáme v Čechách směru, hnutí realistického ani nominalistického, takového směru, jakým byl na př. pacifismus Petra Chelčického a byla pedagogika Komenského. Stanislav ze Znojma a Štěpán z Pálče byli s počátku představiteli realismu proti německým nominalistům, ale nelze ani říci, že zůstali realisty, když se rozešli s kamarádem Husem, ani v jakém smyslu jimi zůstali a nezůstali, jako nelze říci o mnohém dnešním politikovi, zůstal-li či nezůstal socialistou, když přešel z jedné politické strany ke druhé. Nezapomeňme při tomto přirovnání, že šlo tehdy o profesory na universitě, kterým má v první řadě ležeti učení na srdci. Zdá se, že negace toho, čemu učili protivníci, přehlušovala zájem o pozitivní obsah učení. Z řečí realistů slyšíš: pryč s Němci

¹⁾ Pro nominalismus byli v Praze: Jindřich Totting, Konrad Oyta, Jan Isnerův, Jan Hübner, Ludvík Meistermann, Matěj z Lehnice, Mikuláš Magni, Jindřich z Biterfelda a zvláště Albert Engelschalk a Matouš z Krakova, tedy až na posledního samí Němci. Pro realismus byli Stanislav ze Znojma, Pálec, Hus, Jakoubek ze Stříbra, tedy Češi.

Janem Hübnerem, Ludvíkem Meistermannem! A s druhé strany: pryč s Wyclifem a s Husem! Tak se ovšem vědecké problémy neřeší — a neřešily ani ve středověku. Stačí vzpomenouti bojů pařížské university o Aristotela mezi Dominikány a Františkány, útoků Rogera Bacona proti scholastikům, útoků W. Occama proti papeži, abychom si uvědomili, že také středověk uměl postaviti proti myšlence myšlenku. Methoda u nás obvyklá, omlouvati nedostatky polemik universitních z doby dekretu Kutnohorského »temným středověkem«, který neznal moderní přisnosti kritické, zkresluje situaci. Středověcí učenci byli lidé jako my, někdy s myšlenkami, jindy jen s agitací. I jest první důležitý zjev, kterého si všimneme, že spor o nominalismus a realismus byl jen prchavou epizodou bez theoretického základu a bez theoretických následků. Proto ovšem Palacký mohl snadno mávnouti nad ním rukou, jako nad zjevem bezvýznamným, což není žádnou poklonou pro tehdejší universitu.

Nebylo jinak se sporem o Wyclifa. Pozorovatel sporů na universitě má nepříjemný dojem, že Wyclif byl pro profesory jen heslem (jako jest dnes na př. komunismus), které dělilo dva nepřátelské tábory, a které házeli jeden druhému na hlavu, málo se starajíce, jak vymeziti učení Wyclifovo a jak zásady vlastní. Slysíme jen rekriminace, že prý nepřátelé Wyclifovi »falešně, nepravě a lživě vybrali artikuly z knih, jež tam nestojí.«²⁾

Pálec prý tehdy v bouřlivém sezení profesorů volal: »Ať povstanou kdekoli a útočí i na jediné slovo (z Wyclifa), chci každého hájiti!« A jako dnes ve sporech o komunismus hned se skočí na obviňování, že komunismus jest velezrádný, tak tehdy místo věcné analyse se začaly debaty o tom, byl-li Wyclif kacífem či nic.³⁾

Učení Wyclifovo bylo učením, teorií, soustavou poznatků. Které jeho poznatky universita přijímala a proč? Vezměte místo učení Wyclifova učení Karla Marxe, Haecklovo, Mussoliniho atd. Po každé stojíte před otázkou: jak těmto mužům rozuměti? Jak formulovati jejich program? Souhlasím s nimi ve všem, či v čem určitém souhlasím a v čem nesouhlasím? Takovéto otázky jsou hranicí mezi agitací a kritikou. Agitace neformuluje, nerozlišuje, nekritisuje; agitace zná jen sumární hesla: Volte Wyclifa! Nevolte Wyclifa velezrádce! Bohužel, universita agitovala a neanalysovala.

²⁾ Mikuláš z Litomyšle proti Hübnerovi, viz Novotný »Jan Hus« I./110.

³⁾ Dodnes cítíme tuto chybu, kterou udělala tehdejší universita: dodnes nemáme, kupodivu, českého rozboru Wyclifova učení. Není to zajímavé, že máme čtyřsvazkové dílo o Husovi a o jeho učení (od V. Novotného a V. Kybala), a že v něm schází rozbor nauky Wyclifovy, tak elementárně důležité pro pochopení husitství?

Z takovéto situace nemohl vzniknouti než zmatek. Určité články Wyclifova učení byly prohlášeny úředně za velezrádné (kacířské). Universita to nemohla ignorovati, jsouc úředním orgánem; proto tam, kde došlo k oficiálnímu prohlášení o jednotlivých thesích Wyclifových, universita pražská je uznávala za kacířské, ale uznání to nemělo účinku, protože se nikdo nestaral o jasné formulování toho, co jest závazné a co nic. Zvláště obránci Wyclifa udělali velkou chybu, neanalysujíce jeho učení; jeho odpůrci měli úlohu lehčí, protože jim stačilo odvolati se na úřední odsouzení Wyclifa. Z nejasných hádek o Wyclifa celou husitskou revolucí se pak vleče nejasnost theologická i politická.

K/ VĚDA A POLITIKA

Mnozí posuzovatelé husitských sporů se utěšují tím, že ve středověku vládly jiné poměry. Ovšem, že vládly; ale lidé tehdejší byli stejní, jako jsou dnešní a stačí jen trochu dobré vůle, jim porozumět, abychom viděli, jak se svět v podstatě málo změnil.

Stav na universitě byl tehdy takový, že se metafysické a theologické spory neřešily vědecky, nýbrž vyúsťovaly v obviňování z velezrady a z obrany proti tomu obviňování; místo rozdělení na tábory podle přesvědčení theoreticky odůvodněného se universita rozdělila na tábor cizinců a domácích. Spory se začaly řešiti agitací, v níž záleží na tom, umlčetí odpůrce, nikoli přesvědčiti jej. Ale i na pražské universitě byli tehdy lidé, kteří věděli, jak se spory mezi vědci řeší vědecky; jest poučné si jich všimnouti. Byl to z odpůrců wyclifismu Jan Štěkna a z přátel Jakoubek ze Stříbra.

Jan Štěkna, před Husem kazatel v kapli Betlémské, vyložil v kázání jasně oficiální stanovisko proti remanenci a vyzýval odpůrce k odpovědi slovy, kterým každý rozumí, kdo ví, co jest to hájiti své pravdy: »*a byl-li by kdo mínění opačného, věřím, že se po těchto slovech objeví a na ně odpoví!*« Jakoby vzpomínka na vyzvání na rytířských zápasech zní z těchto krásných slov, vzpomínka, jakou málokdy v nás budí vypravování o těchto zmatených počátcích husitství. *Nebyl snad někdo tehdy mínění opačného?* Faktum jest, že se ozval jediný mistr Jakoubek ze Stříbra. Jakoubek se neúčastnil bojů protiněmeckých, ale nebál se býti kacířem a nebál se nésti odpovědnost za revoluci; když roku 1411 děkan fakulty vyzval Husa a Jakoubka, aby vydali jakousi přednášku, podezřelou z kacířství, Hus odepřel; Jakoubek vydal radikální řeč bez váhání. Jakoubek viděl, že Hus není dosti přímý a rozhodný; sám se postavil bez vytáček za Wyclifa, hájil rema-

nence bez výhrad a odvodil z ní důsledek, že jest tedy přijímati pod obojí.¹⁾

Hus v tomto případě si nevedl takto přímo. Štěknova výzva byla namířena na něj a na Stanislava ze Znojma; Stanislav utekl s bojiště, což za jistých okolností nebývá nejhorší věc; Hus neodpověděl přímo, ale v kázání učinil narážku na způsob života Štěknova.²⁾

L/ HUS

Jest na čase říci několik slov o Husovi. Nevypravuji tu o světové srážce na koncilu kostnickém, kde velikost koncilu a otázek tam řešených i záře hranice daly Husovi hloubku jednání, nýbrž jen o počátcích jeho, kde si ještě nikdo nebyl vědom, jaké světové následky budou míti profesorské hádky na universitě.

Tehdy, před rokem 1409 (rokem vydání dekretu Kutnohorského), Hus nebyl vůdcem ani studentů, ani národa, ani jim nechtěl býti: snad jen větší horlivost jej vyznačovala od jeho okolí. Byl vůdcem později. Vůdce má za všech dob a za všech okolností stejné vlastnosti, budiž si to Mojžíš, Alexander Veliký, František z Assisi, Luther, Danton, Lenin: určuje program, klade sobě a jiným počet z toho, oč se bojuje a bojovati má, rozděluje úlohy, znaje oceniti schopnosti svých věrných, a ví, že jeho osud ustanovil, aby k vítězství vedl pravdu. Takovým vůdcem Hus tehdy nebyl. Stojí před námi hrdina jiný, než jaké vypěstoval rytířský západ: u Husa není duševních konfliktů, není vnitřního zpracovávání a překonávání problémů, Hus si neuvědomuje a neformuluje po svém problém, o který kolem něho šlo, nestojí nad událostmi, nýbrž jest jejich částí. V době bojů o dekret kutnohorský Hus spíše než vůdci podobá se žurnalistovi, věrnému své straně; jest hlasatelem »veřejného mínění«, *nikoli svého mínění*; cítí se za jedno s tímto míněním, přijímaje je en bloc a nezdržuje se úvahami, co jest na něm správného a co nic; jako dobrý žurnalista vycítuje, kdo s míněním jeho strany sympatisuje a kdo nic; všichni první jsou jeho přáteli *ve všem*; odpůrci jeho mínění jsou mu nepřáteli *ve všem*. Jako věrný služebník své věci má radost z každého útoku na nepřítele a hněvá se pro každý neúspěch strany své. Pro Husa jest Wyclif bojovným heslem a dost; jestliže se útočí proti teoriím jeho miláčka, vystupuje proti jasným the-

¹⁾ Později se začal Jakoubek stavěti proti universitě; ale ani on neobstál v boji a hájil později názorů konservativních.

²⁾ Novotný, jenž Husa po každé staví do světla co nejlepšího, poznamenává o spise Husově, týkajícím se této věci: šlo o remanenci; Hus tam remanence ani nehájí, ani nehlásá, zůstává ve všem pravověrným. Ale jest to pokus, který, aby došel svého účelu, pohybuje se na samé hranici toho, co jest přípustno... Snad to byla nebezpečná hra... »Jan Hus«, I., 170.

sim tím, že chrání Wyclifa proti úhoně, že by mohl býti zván »kacířem«, t. j. špatným člověkem; byly-li však jeho nauky opravdu kacířské, pro to měl málo porozumění. V této době, o níž jednáme, nelze jasně formulovati, zač Hus vlastně bojoval. Za realismus? Neměl jasného názoru o tomto sporu metafysickém. Za Wyclifa? K vůli Wyclifovi byly demonstrace na ulicích, jeden cizinec byl už v Praze úředně pranýřován za to, že špatně mluvil o Wyclifovi, a ještě v té rozbouřené době, roku 1411, Hus psal papežovi list, v němž odmítá remanenci a odmítá učení, že hříšný kněz neposvěcuje. Wyclif tak učil. Jak mu tedy Hus rozuměl jinak? Nedožvíte se to od Husa, jehož methodou bylo nemluvit k meritum věci, neformulovati problém, nýbrž obcházeti jej.

S touto myšlenkovou neurčitostí Husovou snad souvisí fakt, že jest těžko zjistiti, kdo na něho působil. Palacký učil, že Hus vyrostl z myšlenek domácích, jiní ukazují na to, že se nikde nedovolává svých předchůdců,¹⁾ a že jen rád opakuje slova Wyclifa. Tato myšlenková nepropracovanost jest pochopitelná u muže, který vědeckou pravdu pokládá za věc vyřízenou, objektivně danou, u Wyclifa zapsanou a má za svůj úkol jen odrážeti útoky proti ní vedené.

Zvláště však poměr Husův k přátelům ukazuje, jak se cítil jen oddaným služebníkem veřejného mínění a nikoli vůdcem jeho. Nikde neukazuje, že by byl vedl (aspoň ve svém svědomí) čáru mezi svým názorem a svou praxí a názory a činy přátel. A přece kólik bylo k tomu příležitostí! Souhlasil na př. Hus s Jeronýmem ve všem? Jeroným Pražský hrál tehdy, v době universitních hádek, snad větší úlohu než Hus; byl to člověk excentrický, jehož činy se snad dají vykládati rozčilením doby, ale kterých je těžko omlouvat. Jeroným byl na př. ve Vídni zatčen a na čestné slovo ponechán na svobodu; pod trestem křivé přísahy a exkomunikace slíbil, že Vídeň neopustí, ale do týdne utekl a poslal soudcům ještě výsměšný dopis. Souhlasil Hus s touto formou boje?

Stejně nekritický jest i Husův poměr ke králi. Hus byl tolik rozhořčen nad zhýralostí své doby — ale nikdy nenašel ani slova, aby ukázal, že král Václav nebyl ani o zblo lepší, než vrchnost církevní.²⁾

¹⁾ Srovn. Sedlák »Hus«, 370. V. Novotný po Palackém učil, že Hus »vyrůstá vývojově a ideově přímo a organicky z domácího hnutí našeho«; toto mínění však nebylo druhými našimi historiky uznáno.

²⁾ Palacký píše o králi Václavovi: »Kdo jeho vášním a rozmarům nejlépe hověl, nabýval také nejvíce moci nad jeho myslí.« (»Dějiny«, II./2., 254.) Nejprve vášnivě se oddával lovu; jeho první žena byla prý snad zardousena psy, kteří s králem spali v ložnici. »V pozdějších letech... jinému nemravu, chlastu, se oddával.« Vládli králi »milci«, kteří měli spadeno zvláště na kněze, a to nikoli z důvodů mravních nebo náboženských. Historie s Janem

Píši o Husovi jen, jaký byl na počátcích své veřejné činnosti. Byl kacířem; byl zaň neoficiálněji uznán tím, že byl pro kacířství upálen — ale dodnes se dějí pokusy z jeho vlastních výkladů dokázati, že nebyl velezrádcem na církvi, nýbrž jejím věrným poddaným. Jak je to možné? Jest možné něco podobného dokazovati o Lutherovi, o Chelčickém?

Nepatřím k těm, kteří jsou bez výhrady nadšeni Husem, ač ovšem i já vidím mravní upřímnost jeho listů z Kostnice a epochálnost jeho rozhodnutí, jíti za pravdu i do ohně.

M/ ČEŠI A NĚMCI

Sporné otázky byly tedy zvláště: stát a církve, realismus či nominalismus, remanence či úřední učení církve o nejsvětější svátosti; byl Wyclif kacířem a v čem? Tyto problémy byly však jen povrchně řešeny a následek byl, jak bývá v takových případech vždycky, že se místo ideových rozporů začaly uplatňovati rozpory materiální, v tomto případě rozpor mezi domácími a cizinci.

Slova »Češi« a »Němci« měla v pohnutých dobách husitských jiný smysl než dnes. Nebylo »lidu českého«, ani »německého«, jako uvědomělé politické jednotky; nebylo jazykové otázky, protože nebylo jazykového zákonodárství, nebylo »utlačování národnosti«, protože nebylo programu o tom, že snad celá země má mluviti česky anebo německy. Pojem »národnosti boje« jest moderní, předpokládá, že existují uvědomělé politické jednotky (národnosti), které zápasí o moc. Ve středověku existovalo »království české«, t. j. království, patřící králi, Čechovi, nejen osobně, nýbrž i tradici, kterou byl povinen zachovávat. Také šlechta česká pokládala za privilegium býti účastna nejvyšších úřadů. Obyvatelstvo bylo české a německé,¹⁾ ačkoliv už tehdy slova »jazyk český« označovala podstatný znak obyvatelstva tohoto státu a užívalo se jich někdy jako synonyma pro »národ český«. Český jazyk byl jakýmsi privilegiem Čechů v království, jehož si

z Pomuka ukazuje krále v nejtrapnějším světle; nejde o svatost a nesvatost tohoto muže, ale, ať byl jakýkoli, bylo barbarství a byla to hanba pro panovníka, utrácet člověka, protože se nechtěl podrobit jeho marottě. Král Václav byl poslední muž, který by měl mravní právo řešiti těžké úkoly své doby.

¹⁾ Bylo by záslužnou prací, kdyby někdo vybral z dokumentů našeho středověku názvy smyslem příbuzné pojmu »národ«, tedy názvy: populus, vulgus, natio, gens, gens bohémica, regnicola, alienigenae, homo nationis alterius, národ, lid, pání atd. a analysoval jaký smysl v každém jednotlivém případě mají. Také by bylo vhodné vymeziti pro náš středověk pojem »cizince«. Byli na př. studenti na pražské universitě, příšedší z ciziny pro několik semestrů, ve stejném smyslu cizinci, jako placení profesori a jako Němci v Praze po generace usedlí?

Čechové byli více méně vědomi a nároky z tohoto privilegia plynoucí byly samy sebou uznávány panovníkem i Němci až do bitvy bělohorské. Vskutku však toto privilegium bylo omezo-
jednak privilegii, danými Němcům, jednak faktickou mocí Němců v zemi. Proto se Češi svého privilegia někdy dovolávali jen v theorii, trpíce v praxi jeho hrubé porušování, jak tomu bylo zvláště v desítiletích před bitvou bělohorskou.

Vedle Čechů existoval v zemi kmen Němců, tvořící velikou část obyvatelstva městského, druhdy pozvaného z Němec, nadaného privilegii a zdomácněvího v zemi. Protože to nebyla šlechta, neměli na politiku vlivu přímého, leda pokud patřili k duchovenstvu, ačkoli nepřímý vliv měli Němci veliký. Kromě toho bylo v zemi mnoho cizinců, zdržujících se zde jen dočasně. Slovo Němec tedy nemělo tehdy u nás toho významu, jako dnes; byl to jednak cizinec, t. j. poddaný některého sousedního státu, jednak domácí člověk; celkem však jest nejčastěji slyšeti ze slova »Němec« v době Husově smysl »cizozemec«, tedy ten smysl, který Rusové dávali v XIX. století slovu »Němec«, označující jím všechny cizince, Francouze i Angličany. Jestliže tedy dosadíme v terminologii doby Husovy za slovo Němec pojem »cizozemec«, nechybíme. Ovšem naskytuje se otázka, byli-li Němci v zemi usedlí pokládání také za cizozemce.²⁾ Husitská doba neanalysovala otázku, koho chce pokládati za Němce; v době míru asi se mezi domácími Čechy a Němci nedělal velký rozdíl, v dobách rozčilení každá malá různost se zvětší a stane se kamenem úrazu. Tu pak jest cizincem každý člověk jiného zevnějšku, jiného kroje, jiných mravů, jiného náboženství, jiné řeči. Mezi domorodci a cizinci vznikají v dobách rozčilení velmi lehce antipatie, jak ukazují počátky válek a velkých hnutí sociálních, kdy se lid rád obrací zlostně proti všem »cizincům«. Tyto antipatie jsou založeny na davových pudech a jsou to antipatie toho druhu, jako antisemitismus, odpor katolíků proti protestantům, divochů proti křesťanům, vesničanů proti městskému obyvatelstvu.

N/ SPLYNUTÍ KMENŮ

Proč český a německý kmen v Čechách nesplynuly v jeden nový útvar s novou jednotnou řečí, jako se to stalo v obdobných případech na západě? Tato otázka nebyla dosud řešena, ačkoli jest základní důležitostí pro pochopení evropských dějin.

V Anglii, Francii a v Itálii žily vedle sebe různorodější kmeny, než u nás. V Anglii Keltové, Anglosasové, Dánové, Normani,

²⁾ Německý překladatel Dalemilovy Kroniky, která útočí na »Němce«, obrací tyto útoky jen proti cizincům, a Němce domácí respektuje.

z nichž Keltové tam dosud žijí a zachovali si dosud řeč; také se tam dosud rozeznává typ lidí normanský a anglosaský. Po bitvě u Hastings (1066) normanští dobyvatelé, méně kulturní i jazykem (francouzským) i způsobem života, ovládli domácí lid anglosaský a tyto dva kmeny žily nato dlouho vedle sebe; splynuly v jeden lid za společného zápasu proti moci královské.

Ve Francii Gallové tvořili původní obyvatelstvo, mluvící ve městech latinsky, na venkově až do vlády francké keltsky; na severozápadě se usadili Frankové a jiní kmenové germánští, kteří sahali hluboko do země a měli pak po některých stránkách podobný vliv na obyvatelstvo domácí, jako u nás Němci na Čechy. Neovládli zemi snad bitvami, nýbrž pronikali poněmhu jako kolonisační, vtiskující zemi místo starého mravu římského zákon a způsob života germánský. Později se jazyk země rozlišil na severní (langue d'oïl) a jižní (langue d'oc) neboli francouzský a provençalský, jež byly tak různé, že mohly dáti vznik dvěma různým jazykům románským, jež by byly tak daleko od sebe, jako jest italská a španělská. Ale oba tyto kmeny se spojily v jeden národ a jednu řeč, zvláště po válkách proti Albigenským v XIII. stol.

Také v Itálii byla kmenová různost; zvláště Longobardi v severní Itálii a Normani v jižní byli původu germánského, ale i oni splynuli s domácím obyvatelstvem a i tu se vytvořila jednotná řeč, přibližně v téže době, během XIII. století. O něco později, v XIV. století povstal stát švýcarský organickým sjednocením národností země.¹⁾ Kdežto tedy na západě se podařilo kulturní sjednocení mezi domácím obyvatelstvem a přistěhovanci, nepodařilo se na východě: nepodařilo se v Čechách, v Rusku, Uhrách, Turecku, Finsku.

Právě v době kulturního sjednocování kmenů na západě vzniká u nás většina měst, osazených Němci. Proč naši Němci se nespojili s domácím obyvatelstvem, jako splynuli Frankové s Gally, Normannové s Anglosasy a jako se sjednotily národnosti švýcarské, t. j. proč nepovstala u nás nová jednotná kultura, obsahující asimilované prvky jak germánské, tak slovanské? Faktum jest, že oba kmeny žily pouze vedle sebe v dobách kolem dekretu Kutnohorského i později; a to se stalo příčinou velikých nesnází.

Tuto leží základní problém historie této země. Historikové jej nevidí, zaslepeni jsouce kmenovými instinkty a Herderovou teorií o národech (o níž bude později řeč). Pro tyto historiky, české i německé, jest neochvějným dogmatem, že Češi a Němci

¹⁾ Vedle jmenovaných zemí se podařilo sjednocení ještě ve Španělsku, z části v Belgii a později v Kanadě, Spojených státech, Kapsku.

jsou a priori danou jednotkou společnosti lidské, danou a ne-
proměnnou od temných počátků předhistorie této země až do
dneška. Vycházejí z neuvědomělého názoru, že jedině násilím
lze tyto dva kmeny sloučiti a proto jim ani nenapadne ptáti
se, bylo-li možno, aby z domácí kultury české a německé
byla vytvořena vůdci této země jednotná, nová, vyšší kultura,
jako legitimní dítě obou. Možné to však bylo; bylo to žádoucí;
bylo to jedinou cestou zabezpečiti této zemi kulturní pokrok. Proč
se u nás nemohlo státi, co se stalo ve Francii, v Anglii, v Itálii a
ve Švýcařích? Byli panovníci této země neschopní, byla šlechta
neprozíravá, byl lid nehybný? Necht' byly příčiny jakékoli: kmen
český a německý nebyly sjednoceny v Čechách v jedné vyšší
kultuře; zůstaly vedle sebe jako dvě hmoty mechanicky spojené
a tato chyba našich předků z doby posledních Přemyslovců a
z doby Lucemburků se stala zárodkem stálých bolestí a krísí této
země. Rassové antipatie, t. j. v podstatě *sily biologické*, se staly
ženoucí silou dějin u nás tam, kde lid měl jíti *za ideálem*. Čeští
spisovatelé si často stěžují na Přemyslovce a Lucemburky, že lá-
kali Němce do Čech. Na této stížnosti něco jest: stěhování Němců
do Čech se zdržeti nedalo — ale ovládnouti se mělo ideou dy-
nastickou, státní, náboženskou, hospodářskou — jakoukoli shle-
dáte vhodnou — ale *ideou*, kterou by oba kmeny mohly uznati
za svou. Ve světle tohoto základního fakta pro dějiny české země
budu posuzovati události, líčené v následujících kapitolách.

O/ JAZYKOVÁ NEUVĚDOMĚLOST V POČÁTCÍCH HUSITSTVÍ

Uvedu teď několik dokladů, jak si byla doba, o níž jednáme,
nejasná o poměru jazyka českého a německého, a jak tehdy ne-
vládlý názory dnes obvyklé.

Reformační hnutí v Čechách bylo zahájeno *Němci*. Před-
chůdce Husův, radikální kazatel Konrád Waldhauser, povoláný
do Prahy v roce 1363, kázal německy proti zkaženosti mravů.
Německy (a česky) kázal i Milíč z Kroměříže i Matouš z Krakova.
Roku 1369 zakázal Karel IV. *německé* překlady bible, aby za-
bránil šířícímu se kacířství. Nějakého antagonismu jazykového
při tom nebylo: Konrád Waldhauser vybízel posluchače, aby vedle
německých písní zpívali také české.

Ani tehdy, když už byl boj o Kutnohorský dekret rozvinut,
nebylo odporu proti německé řeči. Přivrženci krále Václava de-
monstrovali na universitě proti Němcům cizozemcům a tu jeden
z extravagantních demonstrátorů, Jeroným Pražský, zvolal ve své
řeči latinské najednou *po německu* »aby všichni rozuměli«, že prý
němečtí mistři usilovali o život mistra Matěje. Němečtí mistři,

řeči přítomní, by byli rozuměli, i kdyby byl toto obvinění pronesl
po latinsky; na koho jiného, než na přítomné Němce z lidu se
obracel těmi slovy?

Po ulicích pražských bylo pak mnoho demonstrací; nikdy se
však nedemonstrovalo proti občanům německy mluvícím (jak to-
mu bylo zvykem před světovou válkou a po ní), nýbrž proti při-
vržencům jistých církevních názorů a proti cizozemcům.

Roku 1409 byl vydán dekret Kutnohorský, kterým hnutí proti
»Němcům« vyvrcholilo. Cizinci odešli ze země. Že nešlo o napětí
jazykové v dnešním smyslu, viděti z toho, že, když dva roky poté
umřel arcibiskup Zbyněk (1411), nebyl kapitulou zvolen Čech
(biskup litomyšlský Jan Železný), nýbrž (domácí) Němec, pro-
fesor lékařské fakulty, mistr Albík z Uničova, kandidát krále
Václava; i Hus jej přijímal.

Téhož roku (1411) bylo žalováno, že kněží brání čísti v ja-
zyce *českém nebo německém*;¹⁾ tedy se neobracela tato stížnost
proti němčině, nýbrž v zájmu češtiny i němčiny proti latině.

Téhož roku (1411), tedy po dekretu Kutnohorském, přišli do
Prahy Němci Petr a Friedrich a snad Mikuláš z Drážďan, blu-
daři (snad valdenští) a byli vlídně přijati. Někteří k těmto mužům
vztahují počátky českého bratrství. Jak mohli tito mužové tehdy
jinak v Praze kázati, než latinsky a německy?²⁾

Po odchodu cizinců z university byla změněna přísežná for-
mule rektorská; nová formule jistě vyjadřovala názor vítěze v zá-
pasu o universitu, tedy názor Husův a Jeronýmův. Podle této
nové formule měl rektor nejprve přísahati věrnost *králi a zemi*;
v tom smyslu změněna i přísaha studentů. Na tuto přísahu byl
zvolen nejprve za rektora Hus. Tedy *zemí* se přísahala věrnost,
nikoli národu nebo jazyku.

Ještě dvě stě let po dekretu kutnohorském nebyl chápán ja-
zykově ve smyslu našem. Tehdy, před samým pádem university,
její rektor Jesenius, jenž byl popraven také na Staroměstském ná-
městí, vzpomínal, že »Václav byl tak laskav jako otec na svůj
národ a této akademii dobře posloužil, jakož pak obyčejně každý
svému pomáhá a přednosti přeje.«³⁾ Jindy si týž Jesenský stě-
žoval na utlačování university od »cizinců«. Jak by bylo možno
těmto slovům rozuměti tak, že je mířil proti Němcům, když sám
byl Němec a česky neuměl?⁴⁾

¹⁾ Novotný »Jan Hus«, II. 14.

²⁾ Sedlák soudí, že Mikuláš z Drážďan měl vliv na myšlenku přijímati
pod obojí, že měl vliv na theologii Táboritů a že snad působil i na Chel-
čického. (»Hlídka«, 1914.)

³⁾ Winter »Děje vysokých škol pražských« (1897).

⁴⁾ Winter »Děje vysokých škol pražských«, 139.

V téže asi úpadkové době (1612) profesor university Nudožerský se pokoušel o obnovu práv dekretu Kutnohorského. Byla to jen hříčka, co dělal, ale jest zajímavé slyšení z jeho výkladu, co rozuměl národem českým, o něž v dekretu šlo. Nemíni omezení, tak píše »nationem bohemicam« desy hercynskými; národ český se rozkládá »ad Moravos, Hungaros, atque Slavos« od moře Jaderského až k hranicím Ruska, Podolí, Slezska, Saska, Míšně, Bavor, Austrie... A dále mluví o »dvou národech německých«.⁵⁾

Pokud mi známo, dosud nikdo nesrovnával t. zv. vypětí »národního vědomí« husitského s analogickými kulturními zjevy v jiných krajích Evropy. Jestliže to bylo hnutí kulturní, pak souviselo s kulturním životem evropským, tak jako souvisí francouzské osvícenství s anglickým, národní probuzení Bulharů s probuzením Finů, hnutí Bogomilců v Bulharsku s hnutím Katharů v jižní Francii. Kde jsou podobné souvislosti českého »národního vědomí« s duchovním životem Evropy? Zaráží, že v Anglii, v době sepsání »vlastenecké« kroniky Dalemilovy, v zemi jistě kulturně pokročilejší a samostatnější v prvních letech XIV. století, vládla francouzština víc než u nás němčina. Šlechta a obchodníci dávali děti vychovávatí francouzsky, francouzština byla řečí vyšších vrstev, roku 1345 kroniky londýnské byly psány ještě francouzsky; smlouva mezi Oxfordem a jeho universitou z roku 1348 byla francouzská. Teprve koncem století, v době Wyclifově, franština ustupovala bez boje, mocí poměrů.⁶⁾ Proč Wyclif neútočí na Francouze jako Hus na Němce, ačkoli v Anglii bylo mnoho cizího duchovenstva a protesty proti cizím prebendářům byly podstatnou částí agitace protiřímské v jeho době?⁷⁾

Tyto doklady porůznu nasbírané ukazují, jak ony staré časy nemohly »bojovati za práva českého národa«, když tento národ takto nejasně chápaly. A přece jest pravda, že v době vydání dekretu Kutnohorského bylo silné napětí protiněmecké. Jaký mohlo míti za daných okolností smysl?⁸⁾

P/ DALEMIL

Uvedli jsme už pozoruhodný fakt, že se v Čechách nepodařilo vytvořiti jednotný národ z obou kmenů, zemi obývajících. Češi

⁵⁾ Winter »Děje vysokých škol pražských«, 139.

⁶⁾ Workman »Wyclif«, II. 180.

⁷⁾ Workman »Wyclif«, I. 270.

⁸⁾ Některé doklady pro to, že nebylo nenávisť mezi Čechy a Němci, sebral Czuczka »Die kulturelle Beziehungen der Deutschen und Tschechen« (1925) 50.

a Němci žili v zemi vedle sebe; dokud zemi vládli vynikající panovník, věrnost k němu oba kmeny spojovala; jakmile však byla ořřesena autorita panovníkova, trhalo se jediné pouto, které obě národnosti vázalo. A kdekoli upadá vláda jednotčí ideje, tam nastávají rozpory a antipathie, podmíněné rasou, zvyky, předsudky. V takových dobách zvláště antipathie k cizincům nabývá tvořivé promoci: vidáme všude, jak počátky válek a revolucí bývají prováděny pronásledováním všeho, co vypadá jako cizinecké. Bylo tak na počátku světové války ve všech zemích; bylo tak i za válek napoleonských i jindy.

Antipathie rasová jest vlastností všech kmenů, zvláště na nižším vývojovém stupni. Doklady toho vidíme dnes v Orientě. I u nás nechut k cizincům byla stará; víme už, že zabránila založení university v XIII. století. Kdo byl cizincem? Prakticky to byli nejčastěji přichozí ze sousední říše, tedy Němci, a protože domácí Němci byli s těmito cizinci příbuzní jazykově i zvykově, bylo nasnadě v dobách napětí pokládati domácí Němce také za cizince. Takové napětí tu vskutku bylo už dlouho. Panovníci se o mě, bohužel, nestarali a nechávali poměr Němců a Čechů neřešený.

Jakých forem napětí mezi Čechy a Němci nabývalo, toho dokladem jest t. zv. Dalemilova kronika s počátku XIV. století, tedy před založením university. Jest důležitým literárním dokumentem doby; jest to projev smýšlení venkovského starousedlíka statkáře proti cizincům novotářům, kteří se prý v zemi roztahují, cizincům, kterými byli Němci. »Cizinec« Dalemilův jest osoba bez lokálního a bez osobního charakteru; má stejné vlastnosti, jaké má Angličan v očích Indových, evropský misionář u Číňanů, žid u nevzdělaných Evropanů, protestant u katolíků, Armén u Turků. I Dalemilův cizozemec jest od přirozenosti zlý, zbabělý, lstivý, z domova ho vyhnali, pohrdá domácím lidem, jest věrolomný, jest třeba všechny vyhnat ze země, nosy jim uřežte!

Pojem »Němce« jest v kronice tak nejasně vymezen, že si Němci mohli kroniku dvakrát přeložiti jako výraz svých antipathii proti svým cizincům.¹⁾ Antipathie Dalemilova jest pouze rasová, instinktivní, nechut domorodce k cizinci; není nikterak plodem ideologie, jakou jest na př. loyálnost k panovníkovi, k církvi, přesvědčení o významu vlastní, národní kultury atp.

¹⁾ Dalemilova Kronika nebyla dosud analysována ideově; překvapuje, jak jest cizí tehdejší ideologii rytířské, ačkoli je psána v době, kdy rytířství bylo v zemi módní. Kníže Přemysl se tam veřejně hlásí ke zradě, dívky jsou tam od mužů pobíjeny jako vojáci, pro mnišský ideál svatého Vojtěcha ani pro křesťanství není porozumění atd. Jest také pozoruhodno, že proticizinecké smýšlení Dalemilovo je spojeno s jeho antisemitismem.

Duch Dalemilovy Kroniky jest velice příznačný pro náladu doby; z jaké nálady vyrostly řeči této neúspěšné kroniky?

Byla to doba anarchie v zemi. Starý vládnoucí rod Přemyslovců vymřel; poslední Přemyslovec, král Václav III., byl úkladně zavražděn, neví se proč, neví se kým. Nastalo handlování o trůn český, handlování ošklivé, nemravné, beze všeho zásadového základu. Domorodá šlechta byli lidé egoističtí, malicherní, panovační, bez porozumění pro potřeby doby a pro potřeby státu. Nikdo z nich nám nezanechal ani jediný plán, jak vésti království, jak upravit poměr k říši Německé, jak překonati místní nepořádky; ani jeden z nich nám nezanechal ani jedinou památku vyššího ponětí života, lásky k ženě, loyálnosti k trůnu, pokory křesťanské, ideálů tehdy právě hlásaných rytířstvím. Byla to doba rozvíjející se scholastiky; tehdy na západě se stavěly ty gotické památky, které dosud tyto země ozdobují, zakládaly se university; v Anglii vznikal parlament; v roce 1215 si anglická šlechta vymohla magnam chartam; Tataři ohrožovali Evropu; papežství překročovalo zenit své moci. Který šlechtic v Čechách a na Moravě vzal tyto události na vědomí, aby podle nich určoval osudy země? Který záhořel pro scholastiku? Který byl stavitelem chrámů a klášterů? Nic z toho neznala tehdejší šlechta; nic z toho nezná Dalemil. Ve sporech o krále se šlechta potácěla mezi dvěma pretendenty, oběma Němci, Rudolfem Habsburským a Jindřichem Korutanským; zvolen byl Rudolf, a když umřel, porušeny úmluvy, s ním sjednané, a zvolen druhý претендент, Jindřich Korutanský. Na schůzi, v níž se měl zvolit Jindřich, někdo přišel s nápadem, voliti na trůn někoho domácího. Důvody toho nápadu neznáme a historie jeho osvětluje situaci. Nedejte se neopatrně svést k obraně tohoto nápadu! Zemský maršálek, Dobeš, namítal, že doma není vhodného kandidáta, a za to byl na schůzi na místě proboden. Jinakých následků onen nápad vlastenecký neměl; vrahovi se nestalo nic, o věci se už nedeбатovalo, a zvolen byl klidně cizinec, Jindřich Korutanský. Prokázal se neschopným; v zemi bylo zle; i vyhnan byl král ze země a zvolen za krále nový cizinec, hoch ještě, Jan Lucemburský. Za takových nepořádků, kde nebylo ani jednotící myšlenky ani jednotící vůle, šlechta ovšem zbujněla, a trvaly neustále tahačky mezi ní a mezi králem. Programového nebylo v těchto zápasech nic, ani s jedné ani s druhé strany; šlo jen o to, kdo má míti větší osobní moc a s ní spojené výhody. Král měl s sebou rádce z říše, Němce; jejich vůdce, Petr, arcibiskup Mohučský, poručník králův, zdá se, byl rozvážný a solidní muž, který králi i zemi prospěl; ostatní byla chátra všelijaká; předákem (těžko říci vůdcem) české šlechty byl Jindřich, z Lipé. Divná osobnost v oně

době kvetoucího rytířství! Obchodoval s loyaltou jako koňský handlír; peníze, moc a nějaké spodničky byly předmětem sporů s králem. »Od počátku světa, tak pravilo se, neocitla se Česká země nikdy v tak strašlivé bídě a nouzi jako tehdáž.«²⁾ A nikoho, jak se zdá, s jedné ani s druhé sporné strany to nebolelo.

Tyto nepořádky jsou prostředím, v němž vyrostla Dalemilova Kronika. Protože rádcové královi byli cizinci a Dalemil držel palec domácím, jest plna útoků proti Němcům cizozemcům. Byly to spory zpychlé šlechty domácí, odvyklé kázní a loyálnosti, s cizím dvorem, spory o moc, vlastnictví, příjmy. Šlechta byla domácí *původem*; způsobem života byla cizí jako Němci; právě v této době se rozmohl mezi šlechtou zvyk, strojiti se po německu, žíti po německu, dávat si německá jména. Marxisté často se posmívali vlastenectví, že jest jen zápasem o vlastnictví. Není — ale bývá!

Zmínil jsem se podrobněji o prostředí, v němž vyrostla Dalemilova Kronika, zpoetisovaný výraz rasových antipathií. V oně době se zřetelně ukázalo, kde vězí vlastní obtíž této země: nebyla v tom, že tu žily vedle sebe dvě národnosti, nýbrž v době Lucemburské se názorně ukázalo, jak kulturní slabost vlády, t. j. krále a šlechty, bránila asimilaci obyvatelstva. Asimilace kulturních lidí se děje pod vlivem ideí, ať politických ať literárních, ať náboženských ať jiných. Nebylo jich a proto v té době často propukaly rasové antipathie mezi Čechy a Němci. Šlechta konec konců právem cítila, že královo okolí jest cizí, a bouřila se proti němu; ne proto, že lidé královi mluvili německy, nýbrž že nedovedli zemi pomoci. Jako si žaludek pomáhá, když nemůže zmociti nevhodnou potravu, pomáhala si tehdy anarchickými protesty země; jen, prosím, nejmenujte tyto bouřlivé protesty žaludku probouzením se duchovního života a nejmenujte řádění šlechty za Jana Lucemburského prvním projevem vlastenectví. Po smrti Jana Lucemburského se země uklidnila a tak není slyšeti po celou dobu vlády Karla IV. o takovém kozáctví. Zmatky vypukly však znovu na počátku revoluce husitské.

Skončíme zmínku o této smutné době země české připomenutím, že přece tehdy v zemi znali zásady rytířské. Král Jan zahynul v bitvě, bojované v cizí zemi za cizí zájmy. Poslední slova králevo prý byla: »Toho bohda nebude, aby český král z boje utíkal!« Slova byla pronesena za okolností málo povznášejících; v nich se však ukrývá pojetí vlastenectví, známé civilizovaným lidem. Necht' byl král Jan jakýkoli: z těchto slov nemluví »vlastnictví«, nýbrž smysl pro čest českého království, ne-

²⁾ Palacký »Dějiny« II./1. 435.

odlučitelný od vlastní cti a vlastního svědomí. Jak málo podobných projevů vlastenectví, založeného na rytířském ideálu, nám zaznamenávají dějiny oněch dob!

Rasové antipathie, dřímající za Karla IV., probudily se znovu, jakmile s jeho synem přišla opět slabá vláda. Připomínají se z doby, kdy se vyvíjel spor o universitu, hanlivé verše o Němcích:

*Toxica Teutonica gens perfida, pestis iniqua,
verget in obliqua, nullius gentis amica.*

Také se zachoval z té doby anonymní traktát proti Němcům, ku podivu připomínající spisy antisemitské. Němci se prý zmocnili lší nebo násilím zemi, jež mají, a zbavivše císařství, jemuž měli sloužiti, příjmů, ponížili je. Rozptýlení jsouce mezi všemi národy, hledí nejprve pokornými a lichotnými službami získati si přízně, a když nabudou moci, osobují si nejvyšší důstojnosti a nejlepší beneficia. Různými bratrstvy řemeslnými (cechy) spoutali řemesla a zdražili výrobky. Nespolehliví jsou v radě, ve vyslanectví i ve válce. Král by jich neměl kolem sebe v zemi trpěti.³⁾

Z dob husitských (kolem 1420) pochází veršování »Porok koruny české ku pánům českým o korunování krále uherského«, v němž jsou tyto útoky na Němce, pro smýšlení protiněmecké příznačné:

*Němce z země pak vyplejte,
aniž koho potom mějte
v kterémžkoli svém úřadě
aniž které vaší radě,
neb sú čeští vždycky hánce,
tupitelé, vrazi, zrádce,
leč jsou kteří zachovalí
a v zákoně božském stálí,
ty milujte jakžto bratřie.⁴⁾*

Tyto všechny útoky měly jedinou pozitivní ideu: středověké přesvědčení, že domácí člověk má nezadatelná privilegia, která jsou ohrožena vším, co jest cizího. Proto antagonismus domácí — cizinec jest východiskem argumentace protiněmecké. Tak píše Dalemil a tak dokládá i neznámý obránce dekretu Kutnohorského, jenž poznamenává, že Češi jsou domácí, »a to bez přimíšení v Čechách jiných pokolení, ježto v Čechách byli kdysi jenom Čechové«.

³⁾ Sedlák »Jan Hus«, 61.

⁴⁾ Kraus »Husitství v literatuře« (Praha, 1917) I. 38.

Q/ VZNIK VLASTENECTVÍ ZÁPADNÍHO

Protiněmecké projevy Kroniky Dalemilovy a podobné jiné výplody rasových antipathií se u nás pokládají za doklady tehdejšího českého vlastenectví. Jsou jimi do jisté míry; protože se v pozdějších dobách staly argumentem pro agitaci moderní, stojí za to, připomenouti si, že se na Západě vyvíjelo vlastenectví nikoli z oblasti rasových antipathií, nýbrž z oblasti rytířských citů. Jaká propast mezi vlastenectvím rytířským a vlastenectvím Dalemilovým!

Rytíř, jenž si na své svědomí vzal obranu všech nejkrásnějších ideálů, jaké znal, statečnosti, chudoby, zbožnosti, čestnosti, oddanosti k panovníkovi, oddanosti k vyvolené ženě, viděl v členech svého rodu, v družině knížecí a tudy i ve své zemi, t. j. v zemi svého panovníka, ideál, nositelku spravedlnosti a slávy, rozumnosti. Takto psal na počátku doby renesanční básník Eustach Deschamps o Francii:

*Tu as duré sanz doubtance
Tant com raisons sera de toy amée,
Autrement non; fay donc a la balance
Justice a toy que bien soit gardée.¹⁾*

Tak v pozdních dobách rytířství se přenášel rytířský ideál i na samu zemi panovníkovu a vzdávala se jí pocta jako ztělesnění tohoto ideálu.

Z dob daleko starších pochází projev krále Alfreda, který jsme uvedli v dřívější kapitole; tam vlastenectví znamená víru v zvláštní poslání svého svobodného lidu a touha učiniti jej hodným tohoto úkolu. Z dob ještě starších pochází projev anglosaského vlastenectví z básně Beowuf. Tam starý král nad Sasy anglickými umírá po boji s drakem a takto mísí rytířské ideály s probouzejícím se vlastenectvím.

»Chránil jsem tento kmen — padesát zim. Nebylo krále — ze všech mých sousedů — jenž by se odvážil mně se postavit — s mužstvem válečným — nahnatí mi strachu. Dobře jsem spravoval zemi. — Nehledal jsem nikdy zrádných úskoků — nepřisahal jsem křivě množství přísah. Proto mohu — ačkoli nemocen smrtelnými ranami — se radovati . . . Nyní jdi hned k pokladu —

¹⁾ Tys vytrvala a vytrváš bez váhání
Dokud budeš oddána rozumu,
Jinak padneš; proto drž se
spravedlnosti a dej pozor, ať jest chráněna.

J. Huizing »The Waning of Middle Ages« (1924), 94.

pod šedým kamenem, drahý Wiglase . . . Tuto hromadu pokladu vykoupil jsem — jak jsem stár, svou smrtí. Prospěje — v případě potřeby, mému národu . . .»

Připomeňme si také »Božskou komedii«, psanou přibližně v době Dalemilovy kroniky. Jakým byl vlastencem Dante! Rasové antipathie? Tu jde o italský jazyk, o politické ideály, o lásku k ženě, o scholastiku a o vzdech muže z vlasti vyhnaného:

*Pak s jiným závojem a jiným hlasem
se vrátím, básník, a u křtitelnice,
kde jsem byl křtěn, laur propletu svým vlasem —
Neb v onu víru, kterou blíží více
se k Bohu duše, tam jsem vstoupil, dítě,
pro kterou Petr objal teď mé líce.*

Rytíř stavěl svůj poměr k světu na ideálu, jaký nosil ve svém srdci: jeho pán, jeho dáma, jeho kamarádi podávali jen obraz do skutečnosti promítnutý, a tedy nedokonalý obraz té pravé skutečnosti, kterou rytíř nosil ve svém srdci. V karikatuře jest vidět tento poměr rytířův ke světu v Don Quijotovi. Vlast v pojetí rytířském, pokud vůbec taková myšlenka se tehdy vyskytovala, nebylo tedy ani území geograficky vyměřené, ani »národem« daným historicky, anthropologicky, zvykem nebo řečí, ani tu nešlo o vrozený cit nebo instinkt, nýbrž vlast byla pomíjející a nedokonalá realisace ideálu, neoddělitelného od srdce rytířova; rytíř produševňoval tento ideál, jenž nutně přijímal jeho názory éthické a esthetické. I vznášela se pravá vlast rytířova vysoko nad hrubým faktem území, vlády a lidu a přesto byla objektem z tohoto světa, pokud byla pro rytíře působištěm, kde měl bojovat.²⁾

Připomněl jsem už, že našemu českému citění středověkému schází toto rytířské pojetí, tento individualistický a éthický názor na vlastenectví; spojujati vlastenectví s vírou, že jest třeba ve

²⁾ Uvedu ještě tento moderní doklad rytířského pojetí vlastenectví. Jeanne d'Arc mluví v známém dramate Shawově: »... Nikdo z vás neumí pomoci ani poraditi. Ano, jsem sama na světě: vždycky jsem byla sama... Nemyslete, že mne zstrašíte slovy, že jsem sama. Francie jest sama, a Bůh jest sám; a co jest moje opuštěnost vedle opuštěnosti mé vlasti a mého Boha? Teď vidím, že v osamocení Boží jest jeho síla... V jeho síle přijdu ku předu, ku předu, ku předu, až zahynu. Půjdu teď k prostému lidu a jeho láska mi bude útěchou za vaši nenávisť...«

Známy jsou i verše:

*Das Volk das meine Sprache spricht,
das ferne Volk, das find ich nicht!*
(F. Schubert)

světě uskutečniti spravedlnost, jest našemu pojetí cizí. Ozvalo se v nové době jednou z básně Macharovy, způsobivši veliké pohoršení, a opět zaniklo. My se raději dovoláváme Herderovy ideologie pro odůvodnění vlastenectví, podle něhož nejde o vnitřní přesvědčení, nýbrž o objektivně daný »národ« a jeho instinkty. Už Dalemil kladl základy tohoto pojetí, a doba husitská je dále rozvíjela. Tu vlastenectví vzniká z citu sounáležitosti; z původních klanových instinktů, podle nichž lid jedné rodiny, jednoho rodu, jedné obce, jedné historie a kultury patří dohromady a ukládá každému jednotlivci zákon, jehož slepě má poslouchati. Tento instinkt sounáležitosti dává také vznik antipathiím ke všemu, co jest »cizí« ať rodem ať zevnějškem, ať zvykem ať originalností; přátelství i nepřátelství jsou tu založeny na instinktu, nikoli na ideálu.

Tyto instinktivní sympathie a antipathie nebyly ovšem neobvyklé ani u kmenů západních. I tam slyšíme o zákonech, chránících domácí lidi proti cizincům; i tam byl původně člověk cizí psancem, na něhož se zákon nevztahoval. Kdežto však na západě tento instinkt nacházel korektiv v rytířském ideálu, jenž běh tohoto světa podřizoval vládě uvědomělého kodexu rytířova, u nás nebylo tohoto korektivu. Nebylo u nás moci, která by sjednocovala ve vyšší ideál antipathie mezi oběma kmeny, zemi obývajícimi. Ani Přemyslovci ani Lucemburkové nikdy se nepokusili řešiti rozpor mezi Čechy a Němci. Upřílišený absolutismus a nedostatek zájmu o kulturní potřeby národa způsobily, že se u nás nevytvořilo vědomí obecenství státního (loyálnost), které by spojovalo všechny různorodé elementy země, pro něž pak jest stát ideálem, úkolem, jemuž jejich osobní a kmenové vlastnosti jsou k službě. Místo toho trvaly kmeny prostě vedle sebe a čas od času vybuchovaly mezi nimi antipathie, na které se jindy opět zapomínalo. Národ se stal pojetím pouze kolektivistickým a instinktivním, osudem, kterému se jednotlivec musí podříditi.

V tomto nedostatku idealismu a ve lpění na kmenových instinktech jest třeba hledati příčinu, proč se theoretické spory na universitě zvrhly tak rychle v antipathie národnostní.

R/ KRÁL VÁCLAV IV.

Opakujme si, oč šlo. Universita byla založena na privilegiích, kterých hájiti se členové zavazovali přísahou. K vůli Wyclifovi se universita rozestoupila na dva tábory; proti Wyclifovi stáli hlavně cizinci, pro něho byli domácí. Od dřívějšíka panovalo jakési napětí mezi domácími a cizinci. Domácí aspirovali na větší moc

na universitě. Cizincem byl prakticky Němec, a bývalo těžko rozeznat Němce cizího od domácího, ačkoli se v praxi tento rozdíl uznával. Jaký byl úkol zdravého rozumu za těchto okolností jiný, než řešiti metafysické spory metafysicky, theologické theologicky a mocenské spory řešiti rozumným kompromisem, tak aby byl posílen cíl university, pěstovati vědu, ovšem mezinárodní, a buditi v členech university smysl pro kritickou pravdu?

První otázka, kterou si dá vědec při promyšlení situace, jest: byla nějaká naděje, že se dají vědecky řešiti rozpory mezi nominalisty a realisty? Byla naděje na dorozumění mezi wyclifisty a antiwyclifisty, t. j. naděje na přesné formulování sporných bodů a na jejich theologické řešení? Byla naděje, že se domácí a cizinci shodnou na takovém výkladu privilegií university, aby byl přiměřenější aktuálním potřebám? Říci, že *nebylo* možno dohodou a analýsí řešiti dané zmatky, jest zoufati nad rozmyslem lidským, jest věřiti, že lidé nejsou schopni podrobiti se rozumnému řešení. Kdo však tehdy tuto cestu hledal? Kdo chtěl řešiti vědecké spory vědecky a mocenské rozpory kompromisem? Nevidím jich; slyším jen řev agitace a vidím bezmocné potácení těch, kteří měli volati k pořádku. Pryč s Němci! bylo řeční, které podávala agitace učenců.¹⁾

Byli tu dvě autority, jež mohly pomoci, arcibiskup a král. Oba měli moc nad universitou a měli prostředky jí užiti. Arcibiskup však byl nezkušený mladík a slaboch. Na králi ležela odpovědnost, ale měl smysl pro alkohol a pro psy; jak mohl míti smysl pro správné řešení sporů theologických? Nutně tedy přišlo řešení z příčin vnějších.

Existovali tehdy tři papežové (Alexander V., Řehoř XII., Benedikt XIII.). Král byl z osobních ohledů pro jednoho, arcibiskup pro druhého papeže a universita byla rozdělena; cizinci šli většinou s arcibiskupem (Čechem), domácí s králem. Universita se neshodla, a došlo tedy na vyšší autoritu, aby rozhodla, při čemž však nešlo jen o papeže, nýbrž i o remanenci, realismus a o Wyclifovo kacířství.

Směl král o těchto věcech rozhodovati? Wyclif učil, že ve světských věcech rozhoduje světská vláda, nikoli papež, v praxi pak uznával, že král rozhoduje i o věcech duchovních. Věcně jest tato theorie neudržitelna; není to odluka církve od státu, nýbrž podrobení církve světské moci.

V Čechách nebylo jasno o těchto otázkách, které jsou dosud

¹⁾ V poznámkách k traktátu Wyclifovu Hus, nadšen tímto realistou, má na jednom místě radost z jeho argumentů proti nominalistům a ulevuje si poznámkou: »Ha, ha, Němci, ha, ha, ven, ven!« To charakterizuje náladu doby.

nerozřešeným problémem naší vlády; nebyly takto formulovány, nebyly vůbec formulovány. Na pražské universitě nešlo o to, zdali král nebo papež rozhoduje o kacířství, nýbrž vlivem okolností stály proti sobě dvě strany, z nichž jedna se dovolávala autority papežovy (podle dosavadního zvyku), druhá autority královy po příkladu Wyclifovu. *Proč* jest jedna nebo druhá autorita vyšší, o tom se nedeбатovalo; jinými slovy: universita nepřednesla důvodů a žádala mocenské rozhodnutí.

I přišlo na krále Václava, aby rozhodl theologický a metafysický spor. Král vskutku rozhodl a svým nazíráním vskutku vtiskl nejen této době, ale i pozdějšímu bojovnému husitství jedno základní heslo, ovšem katastrofální. Byl rozhněván, když se o jeho zemi říkalo, že jsou v ní náboženské hádky a že jest kacířská. Úsilí zbaviti zemi tohoto nařčení, jest jediným stanoviskem, s něhož se dívá na spory. Bylo to stanovisko dětinské; každý věděl, že náboženský neklid v zemi byl, a revoluce byla přede dveřmi; v Praze byla vzpoura proti církvi; byla upírána platnost nauce, že církevní hodnostáři mají světskou moc, popírala se platnost církevních úkonů, jež se pokládaly tehdy za zvláštní prerogativu církve, protože souvisely s učením o transsubstanciaci; šlo o útok na privilegia středověké university; učení uznaného kacíře (t. j. velezrádce) Wyclifa se veřejně v Praze hájilo. Jaký mohlo míti za těchto okolností smysl rozčilovat se na cizinu, že uráží národ tvrzením, že v zemi vládne kacířství, t. j. revoluce?

Král se rozčiloval. Nestaral se o to, kdo čemu učí; jen zachovejte decorum, jen neostouzejte zemi! I zakřikoval Němce, že obviňují Čechy z kacířství; okřikoval arcibiskupa, potom Husa — jako by se revoluce dala okřiknout královským fermanem! Nedala se okřiknout; husité však později přijali královo stanovisko, když Hus byl v Kostnici souzen a pak upálen; tehdy čeští pánové znovu a znovu protestovali proti pohaně, která se stala zemi tím, že byl její syn odsouzen z kacířství.²⁾ Co mohl tento názor způsobiti, než jen úsměv koncilu, a co jest horšího, zmatek ve vlastních řadách? Což tím král a pánové neprohlašovali národ český i Husa za pravověrný a neslibovali poslušnost církvi, ačkoli bylo jako den jasno, že šlo o revoluci?

²⁾ Z dopisu krále Václava o klatbě na Husa: »...aby jistý vytčený rozsudek cti naší a obyvatelů království ubližující, s pomocí přimluvy Vašich otcovství byl zrušen.« Šlechta česká a polská žádala takto o propuštění Husa ze žaláře: »...ježto se to obrací na potupu a zlehčení koruny království českého a jazyka napřed řečeného, jenž od počátku přijetí víry katolické nikdy neustoupil od poslušnosti svatě římské církve...«

A jaká to byla divná základna pro pozdější boje, vítěziti proti celému světu a tvrdit, že cizina uráží zemi, viníc ji z revolučnosti, a bojovati proti této pohaně? Kompaktáta a rekatolisace byly jen logickým důsledkem tohoto nepromyšleného stanoviska, hájeného nejprve králem a pak celou zemí.

S/ DEKRET KUTNOHORSKÝ

V době, o níž vypravujeme, šlo zatím jen o zápas na universitě, rozpory se prakticky vyřizovaly hlasováním, jež se dalo podle »národů«; za dané situace cizinci měli tři hlasy, domácí jeden hlas. I napadlo komusi, jak se zdá, Jeronýmu Pražskému, žádati zrušení privilegií universitních a upravení hlasovací řád tak, aby domácí měli nadále tři hlasy, a cizinci jeden. Moc zrušení privilegia universitní byla v rukou králových; i začaly obě strany antichambrovati u jeho milců. Wyclifovci měli však větší naději na úspěch, protože bylo ve stylu Wyclifa spoléhati na krále proti papežovi a nadto potřeboval král dobrého zdání university pro svou politiku církevní a mohl je dostat jen od Čechů. I vydal král t. zv. dekret Kutnohorský (18. ledna 1409), v němž nařizoval, aby napříště v úředním jednání měli poddaní království tři hlasy, cizinci jeden hlas, kdežto dosud platil opak.

Není nic známo o tom, že by byl král vyhledával kompromis mezi spornými stanovisky, ani že by byl dal vypracovati dobré zdání odborníků, ani že by byl vyzýval sporné strany k přátelské dohodě ve jménu zdaru vysokého učení; není o tom nic známo, ačkoli některé zprávy nasvědčují, že by se byl kompromis najíti dal tak, že by práva cizinců na universitě byla omezena.

Obsah dekretu kutnohorského jest tento: Láska k bližnímu předpokládá lásku k sobě samému; »národ německý, nemající v tomto českém království žádného obyvatelského práva, osobil si ve věcech, o kterých se při učení pražském jedná, tři hlasy, kdežto národ český, pravý této země dědic, má toliko jeden hlas«; to pokládá král za neslušné a nespravedlivé, i nařizuje rektoru a universitě, aby příště bylo naopak, aby »obyvatelé království měli tři hlasy, cizinci jeden«.

Byl to dekret revoluční, odpovídající sice dané náladě na universitě, ale nepromyšlený. Jest sice z něho viděti, že nešlo o rozhodnutí proti obyvatelstvu německy mluvícímu, nýbrž proti cizozemcům, »v království tomto českém žádného obyvatelského práva nemajícím«, ale byl i v tomto ohledu nejasný: patřily podle něho Uhry a Sibiňsko k »národu českému«, či nic? Zdá se, že i nadále patřily. Znamená dekret, že celé universitní zřízení

trvá, jako bylo, a jen dosavadní hlasování se nově upravuje? Nejasnost se projevila brzo: v některých případech se volilo podle národů (a těch se týká dekret), v jiných podle členů, a protože cizinců byla majorita, rozuměli Češi dekretu tak, že neplatí princip majoritní, nýbrž že i tu Češi mají trojnásobnou moc proti cizincům. Tendence dekretu se na tomto výkladu jasně projevila. Ani král nepokládal dekret za poslední slovo, neboť se jal teď (teď!) vyjednávat i navrhoval Němcům, aby napříště se Čechové a Němci v hodnostech akademických střídali půlletně, bez ohledu na to, ke kterému universitnímu národu patří. Hus a Jeroným však tento kompromis zmařili u krále agitací, a i Němci jej nakonec odmítli.

Ani tehdy nebylo řečeno ještě poslední slovo. Němci přijímali snad aspoň na čas nějaké kompromisní řešení a volili do poselstva na koncil pisánský za universitu jednoho Sasa a jednoho Čecha; ve veřejnosti však napětí rostlo, vzrůstaly se nadávky a demonstrace proti cizincům. V té době někdy se cizinci sešli a většina jich se zavázala přísahou, že raději opustí Prahu a nikdy se nevrátí, než by připustili, aby český národ měl tři hlasy nebo cokoli by bylo podniknuto proti dosavadnímu zvyku a řádu, přísahami stvrzenému, ačci učinice napřed všechny možné pokusy u krále Václava o změnu jeho úmyslu.

Za těchto okolností, kdy všechny cesty k rozumné dohodě byly uzavřeny, nezbylo než aby se úředně stalo, co se dosud dalo via facti: aby vůle mocnářova rozhodla ve vědeckých sporech, o nichž se učenci nemohli shodnout. Králův komisař vnikl do shromáždění téměř všech mistrů university, sesadil rektora a z moci královské dosadil za rektora jakéhosi Zdeňka z Labouně. Cizinci se nepodrobili, národ bavorský a saský protestovali u krále, že dekret jest porušením zřízení, k jehož obraně se zavázali přísahou, a že způsob hlasování, nyní zavedený, neplatí ani v Paříži, ani v Německu. Profesori i studenti cizí se odstěhovali koncem roku 1409 z Prahy na university cizí a založili novou universitu v Lipsku, jak se to tehdy dělávalo, když vypukly nepokoje na některé universitě.¹⁾

Klid na universitě po odchodu cizinců nenastal. Nešlo, nemělo jíti o boj Němců a Čechů; tento boj do sporu zanesla ulice. Šlo o spory o kacířství Wyclifovo, a ty se nedají řešiti žádným dekretem, ani papežovým, ani královým. Universita zůstala rozdvojena, jako za Němců; od roku 1411 theologická fakulta šla proti Wyclifovi a artistická pro něho; v tu dobu král stál při

¹⁾ Otázka, kolik profesorů a studentů odešlo, jež se při této příležitosti řešívá, jest vedlejší; hlavní jest, co bylo spravedlivé a praktické.

theologii, Hus při fakultě artistické. Tehdy se Hus stal předákem revoluce.

T/ KRITICKÉ POZNÁMKY O DEKRETU KUTNOHORSKÉM

Nejmakavějším důsledkem dekretu bylo znacionalisování university. Otázka jest: byl ten dekret nutný pro její znárodnění, či by se byla počestila i bez něho? V následujícím století se znárodnily všechny evropské university, ztrativše zároveň svůj veliký kulturní význam. Bylo u nás zapotřebí násilného aktu na to, co se jinde stalo cestou přirozenou?

Dekret Kutnohorský byl aktem násilným. Karel IV. založil universitu absolutisticky a proto nejspíš měl právo také jeho nástupce do jejího běhu absolutisticky zasahovati. Jestliže neapolský panovník založil si universitu na podporu svých politických cílů, proč by nemohl král Václav, nástupce zakladatele university, upravit její zřízení tak, aby vyhovovalo jeho cílům politickým, a proč by nemohl žádati národ, aby král uplatnil na universitě jeho politická práva? Bylo k tomu zapotřebí zrušení privilegií; formálně snad k tomu panovník právo měl (zvláště, jestliže privilegia byla pouze zvyková). Nerozumějme však slovům »zrušení privilegií« v našem moderním smyslu, kdy jsme se učili, že privilegia jsou sama sebou nesprávná. Ve středověké společnosti nebylo ústavních práv v našem slova smyslu; místo nich byla privilegia, na nichž byla celá společnost vystavěna; *zrušení privilegií bylo tolik, jako zrušení dnes ústavní práva*. V tomto ohledu byl dekret kutnohorský revolučním činem, kterého nesmíme jen tak hájiti z nějakých egoistických předsudků.¹⁾

¹⁾ Novotný hájí dekretu, jako všichni čeští historikové (srovn. spisek »Dekret kutnohorský« od V. Novotného, K. Krofity, Jos. Šusty, 1909), ale jednak neanalyzuje situaci, jednak mluví jen se stanoviska nahodilé domácí politiky tam, kde šlo o otázku zásadní. Novotný píše: »jistě ani nejzarytější protivník se neodvázá tvrditi, že by tím (dekretem) utrpěl vědecký charakter university« (strana 23.) a uvádí Čechy, kteří na universitě působili. Ten »nejzarytější protivník« si potřebuje jen přečísti Z. Wintra »Dějiny vysokých škol pražských«; čtení jest zrovna trapné pro křiklavý úpadek university, jež spis dokumentuje, třeba si autor sám tento úpadek neuvědomuje. Ještě se o tom zmíním. Není však nejzřejmějším dokladem nevhodnosti dekretu, že se stal bezvýznamným v dalších dějinách university? Novotný píše sice, že pozbyl platnosti až Bílou horou; to snad platí o platnosti oficiální; vskutku se naň dávno předtím zapomnělo, jak dokládá Z. Winter (strana 110).

I Masaryk hájí dekretu. Af prý ti Němci, kteří viní Husa z nacionalismu za dekret Kutnohorský, »af prostě jmenují jednoho z těch odpůrců Husových, který by měl nějaký význam. Z Prahy odtáhli úzkoprsí a zkonstatěli scholasté, kteří velikosti nového ruchu reformního nepochopili.« (»Jan Hus«, 1923, 20.) Nemyslím, že tato námitka plně platí. Předně dovedli tito profesori založiti universitu v Lipsku. Za druhé, uijme argumentu Masarykova na zrušení Kar-

Dekret se dovolává toho, že prý podobné zřízení, jaké se jim zavádí v Praze, jest už zavedeno na universitách pařížské a v Itálii. Němci to popírali, a nebylo řešeno, která z obou stran měla pravdu a pokud. Jistě byl rozdíl mezi Paříží a Prahou; v Paříži sice měl »anglický národ« jen jeden hlas a tři hlasy měli příslušníci různých území dnešní Francie, ale tato úprava hlasování tam neměla toho vlivu jako v Praze, protože »anglický národ« tam byl velmi autonomní. V Itálii pak byly poměry dokonce složité.

Většina, ne-li celý cizí svět (nejen Němci), byli přesvědčeni, že král neměl práva rušiti zřízení pražské university a vydávati dekret, který byl pokládán za »destructio studii pragensis«. Nedovedu rozhodnouti, měl-li formálně toto právo; bylo však rozumné v tak vážné věci uvážiti, stojí-li za to, provokovati celý svět věci, pro jejíž řešení by se daly najíti metody méně revoluční. O takovém řešení nikdo neuvažoval; cesta vyjednávání a kompromisu nebyla hledána.

Jestliže neschvaluji vydání dekretu kutnohorského (v čemž se liším ode všech Čechů, kteří o věci psali), nehájím jednání tehdejších německých profesorů. Zdá se, že byli už tehdy podobní jako dnes: dbali své odborné vědy a jinak se cítili v Praze cizinci, neznajíce nálady lidu a přezírajíce ji. Drželi se privilegií, protože jest vždycky pohodlné, držeti se toho, co jest černé na bílém, zvláště, když to osobně prospívá. Nepochopili situaci; oháněli se úřady a paragrafy tam, kde šlo o elementární hnutí lidové. Vlastní neobratností zavinili situaci, do níž se dostali; ale když už byli tak daleko, že nezbylo jim než rozhodnouti se pro dekret nebo proti němu, pak právem se rozhodli proti a právem odešli. Hájili práv university proti libovůli panovníkové; každý jest povinen ve své oblasti podobných práv hájiti! Neboť kolo dějin se neustále točí, a ztracen jest ten, kdo se chytá jen egoistických, lokálních

lovů protestantské university vlivem jesuitským. Poslední profesori Karlovy university byli většinou mnohem slabší vědecky i charakterově než němečtí profesori za doby Husovy; mne aspoň imponuje více německý profesor, který si postavil hlavu a raději odešel z university do světa, zakládat universitu novou, než by přijal řád, který pokládal za nespravedlivý, než nějaký mistr Kampanus z konce protestantské university, který, aby zachránil živobytí, změnil víru a šel se vyzpovídat jesuitům.

Hlavní věc jest, že se dekret neodůvodňoval ani ve středověku ani dnes *potřebami vědeckými*. Také středověká obrana dekretu chápe jej jen mocensky: »Zákon církevní a zákon světský učí, že domácí vládnou cizím, jim poroučejí a s nimi jako se služebníky zacházejí.« Nepokládám tento argument ani pro středověk za platný (nehledě k tomu, že se takto rušení ústavních práv nedá odůvodňovati), natož pro novověk.

Také Tomek hájí dekretu nacionalisticky: že prý se »obecný, t. j. internacionální ústav zpečoval prospěchům národa českého« (Strana 151). To jest věcně nesprávné a jest to argument imperialistický.

nacionálních úspěchů! Marno jest uzamykatí hranice českého státu, jakoby jen jeho zájmy určovaly běh dějin! Troufejte si, postaviti se na stanovisko světové, a uvidíte, jak odchod Němců z pražské university jest jen epizodou — po níž přijde epizoda nová: za dvě-stě let poté opět královská vůle sáhne na práva téže university a po té cestě, po které tehdy, v roce 1409, odcházeli ze země profesori němečtí do ciziny, půjde Komenský a jeho družina... Takové byly dosud peripetie každé války mezi národy a neukončí se dříve, dokud válka sama nepřestane.

U/ CESTA S KOPCE

Dekret Kutnohorský jest nejzřetelnějším dokumentem pro ty, kdo učili, že husitská revoluce byla národním hnutím, nikoli reformačním. Viděli jsme v předešlých odstavcích, v jakém smyslu jest tu bráti slovo »národní«; nechť však tu cokoli znamená: to, co se událo předtím a potom v revoluci, mělo už charakter tak zřetelně nábožensky revoluční, že není o tom třeba diskuse. Jakou úlohu však hrál dekret Kutnohorský v dalších osudech university?¹⁾

Revoluce šla dál. Král zemřel, Hus byl upálen, země se vzbouřila, začalo přijímání pod obojí, nastaly války, přišel Chelčický, utvořila se dvě křídla podobojích, přišla kompaktáta, nastala doba ponenáhleho rozkladu, přišla bitva na Bílé hoře a protireformace. V těchto událostech universita hrála malou úlohu. Po nějakou dobu (od roku 1415) stála ještě v čele hnutí, jako nejvyšší autorita theologická v zemi, ale nových theologických poznatků nepřinášela a brzo se stala baštou konservativismu proti radikálním Táboritům. Fakulty ještě nějaký čas trvaly; v roce 1419 zanikla fakulta theologická, roku 1436 právnická; zmizela i medicinská; zůstala jen fakulta filosofická (čili, jak tehdy říkali, artistická). Světovost university, t. j. program, šíření nové a jediné pravé poznání o Bohu do celého světa, byl opuštěn; cizina neuznala university (koncil ji prohlásil za zavřenu od roku 1416) a universita sama se pokládala za doménu domácí církve. Husitství se teprve později, u Táboritů a Českých bratří, vypracovalo na světové hnutí, ale stalo se to bez účasti university, ba proti ní. Autorita její upadala a nakonec neudržela ani svého rasového

¹⁾ Masaryk píše: »Příklad a smrt Husova mocně vzrušily city; národ vzplanul hněvem spravedlivým; nebyl však (to připouštíme), pro důkladnou a pronikavou reformu dosti připraven a tak se stalo, že hned se samého počátku náboženská reformace ustupovala politickým bojům národnostním a sociálním« (»Hus«, IV. vydání, 24). Nedostatečná příprava jest už u Husa, a jeho neurčitost názorová se přenesla pak na celou revoluci a způsobila, že politické cíle byly mateny s náboženskými. Dekret Kutnohorský jest toho zmatku dokladem.

stanoviska. Napřed byla jen pro kališníky, později profesori byli většinou luteráni (a protestantství nebylo v zemi uznáváno!); Čeští bratři se jí vyhýbali: největší český myslitel oněch dob, Komenský, byl vědecky vychován v Němcích. Na zásadu tří hlasů pro Čechy se zapomnělo, protože volby byly upraveny jinak²⁾ a nakonec universita byla ráda, když nějaký Němec přišel. Roku 1604 navrhoval Zalužanský profesorům, chtějí-li přivésti universitu do bývalého květu, aby dopustili nějakému Němci přednášeti o matematice, tak aby vysoká studia se mládeži předkládala.³⁾ Roku 1611 vypukl opět jakýsi spor s Němci, jejichž škola v Praze konkurovala universitě; spor byl tentokrát ubohý a skončil se ubohým narovnáním.⁴⁾ Roku 1617 byl zvolen rektorem Jessen, Němec, který neuměl ani česky, a ještě profesori zamhouřili oko nad tím, že nevyhověl v některém ohledu stanovám.

Upadaly ovšem v té době střeoevropské university všechny.⁵⁾ Otázka však jest, která idea vědecká, mravní, náboženská, politická vzešla anebo mohla vzejíti z dekretu Kutnohorského? Na jakou jeho myšlenku se mohl opírat Čech v těžkých dobách protireformačních, takovou myšlenku, jako jest Američanům jejich prohlášení nezávislosti, Francouzům rovnost, volnost, bratrství, Němcům Lutherovy zásady, nám Kšaft Komenského? Na takovýchto ideách lidstvo staví svoji civilisaci a z nich čerpá posilu k novým bojům. Dekret Kutnohorský nebyl takovouto ideou a nebylo ani jiné, a proto vnější úpadek university byl katastrofou i pro to, co representovala...

Nejméně protiněmečtí byli Čeští bratři, nejčestější a nejoriginálnější pokračovatelé domácí reformace. Chodili studovat do Němce, a byli pronásledováni stejně katolíky jako utrakvisty; aby se jejich jazyková neutrálnost prokázala, byli upáleni v Praze roku 1526 a 1528 spojenými silami katolíků a podobojích dva Čeští bratři a dva němečtí protestanté; roku 1548 byli Čeští bratři vypovězeni ze země a mnoho set jich odešlo mezi jiným také do Němce.

Internacionálnost vědy se však zadržeti nedala; uplatnila se v Praze přece, ale tak, že jednak šla podle Čechů, jednak proti nim. Za vlády Rudolfa II. (1576—1612) žili a působili v Praze učenci světového jména: Kepler, Tycho de Brahe, P. Matthioli; v Praze pobyl nějakou dobu také Giordano Bruno a vydal tu jeden

²⁾ Winter »O životě na vysokých školách pražských« (1899), 7.

³⁾ Winter »Děje vysokých škol pražských« (1897), 79.

⁴⁾ Winter »Děje vysokých škol pražských«, 79.

⁵⁾ Döllinger napsal, že ze čtrnácti německých universit na konci XV. století ani jediná neodpovídala ani nejskromnějším požadavkům vědeckým ani v tehdejší smyslu. (Denifle »Die Universitäten sonst und jetzt«, I. 797.)

spis. *Tato mezinárodní věda prošla mimo universitu, jako by jí nebylo.*

Přišly horší doby. Vědecká nemohoucnost, finanční rozklad, neúcta veřejnosti, zbabělost profesorů byly vnějšími prvky rozkladu. Studentů bývalo méně než profesorů, některá léta se ani jeden nepřihlásil ke zkoušce. Profesori se veřejně zahazovali. Roku 1585 jeden profesor, Kodícil, vypustil ze strachu jméno Husovo a Jeronýmovo z universitního kalendáře a jiný profesor universitu veřejně nazýval katolickou, ad captandam benevolentiam. Žádná myšlenka dekretu Kutnohorského nemohla býti v této době povzbuzením a slibem lepší budoucnosti; žádná neukazovala na věčnou pravdu a spravedlnost. Cizinci druhdy byli provázeni posměchem, když se z university stěhovali. Teď byla založena v Praze druhá, konkurenční universita, jesuitská, na níž Češi neměli nikoli tři hlasy, nýbrž ani jeden! Ani jednoho profesora! Universita ani internacionální, jako druhdy, nýbrž kosmopolitická, národnostně bezbarvá, bez Čechů a proti Čechům. Připomeňme si jako historickou ironii, odkud byli profesori této university rychle rozkvétající, jež byla dohrou dekretu kutnohorského. Rektor P. Ximenes byl patrně Španěl; jinak bylo profesorů: z Belgie dva, z Holandska čtyři, z Německa dva, z Itálie dva, ze Slovenska jeden, ze Švýcar jeden. Neuměli ani česky a většinou ani německy. Jaká to odpověď na dekret Kutnohorský!

V/ OPĚT ČEŠI A NĚMCI

Husitské války neřešily otázky českoněmecké a dekret Kutnohorský byl jen nahodilým výbuchem. Za válek Němců prý v zemi podstatně ubylo, ačkoli jest možno, že německví jen ustoupilo do pozadí, neprojevujíc se veřejně. Po válkách se Němci v zemi rychle uplatňovali, takže nabyli beze všeho vnějšího nátlaku v XVI. století té moci, jakou měli před revolucí. Nadto byla teď vláda v rukou německých panovníků, kteří se sotva česky učili, dvůr i nejvyšší úřady byly teď (rozuměj před bitvou bělohorskou) německé.

Ani programově tato doba nikterak nepokročila nad dobu husitskou. Ani král ani stavové, ani inteligence si neuvědomovali skutečnou potřebu země, srovnati spolu obě národnosti; vše zůstalo při starém: Češi a Němci žili mechanicky vedle sebe, většinou neberouce jedni druhé na vědomí; někdy žili spolu přátelsky, jindy nepřátelsky, se všelikými nahodilými řevnivostmi, někdy za projevů rasových antipatií, které však nikdy nedostoupily úrovně zásadového řešení. Němci jsou cizinci a tedy nepřátelé a nemají míti práv! S touto primitivní ideologií, z níž vycházel Dalemil i dekret Kutnohorský, chtěla vystačiti i tato doba XVI. století.

Protesty Čechů proti Němcům mají v této době charakter jakoby obrany místní zvyklosti nějaké; někdy se čeští starousedlíci těmito protesty obracejí jen v té formě na obranu svých »práv«, jako bránili svá starousedlická práva na městské pivo nebo dříví.

I z této doby máme něco, co připomíná ideologii dekretu Kutnohorského. Roku 1615 stavové (t. j. representanti státu před panovníkem) vydali nařízení, jakoby jazykový zákon, v němž se přikazuje, aby se všechny děti v Čechách učily česky a aby se upravilo dědické právo tak, že děti umějící česky mají dostati po smrti rodičů dvojnásobný podíl a aby se jim dostalo nemovitostí, kdežto děti, nenaučivší se česky, aby podědily po rodičích jen peníze. Od dob vydání tohoto nařízení pak nemá býti žádný cizozemec přijat do země za obyvatele ani do měst za měšťana, dokud se nenaučí česky, ale ani potom ani on ani jeho potomci do třetího kolena nemají míti žádných úřadů.

Divný zákon! Jak se mělo kontrolovati, učí-li se opravdu děti cizinců česky, když nebylo všeobecné návštěvy školní a když nebylo kontroly o tom, kdo se učí, kde a jak? Kdo se měl přesvědčiti a jak, že některé dítě umí česky dost, aby mohlo děditi nemovitosti? Kdyby se byl měl zákon praktikovati, patrně by byl způsob revoluci; snad ale nebyl ani myšlen jako zákon, nýbrž jen jako jsou dnešní resoluce politických stran. Jen tak lze si vysvětliti, že zákon nezpůsobil žádného vzruchu; král jej schválil bez váhání a Němci se nepokládali za ohrožené, přesto, že už od roku 1483 byla němčina dorozumívací řečí v zemi i řečí obchodu a řemesel.¹⁾ Denis také vysvětluje, jaký význam zákon měl: »Pomyslíme-li, že se sněmů zemských účastnívalo jen asi sto stavů a že ve městech bylo měšťanství výsadou jednoho až dvou set obyvatel, zda nebylo přirozeno, že se stavové pokusili o ochranu svou proti vtírání se cizinců; jinak by bylo postačilo jednoho jediného hromadného povýšení, aby přesunuta byla většina v městech i ve sněmě, a ve skutečnosti zákon z roku 1615 vzbuzen byl spíše výlučností kasty vládnoucí, která nechtěla se dělit s nikým o výsady a vliv, nežli oprávněným nepokojem ohroženého vlastenectví.«²⁾

Jen vzácně se ukazovalo porozumění pro to, že společné ideály dovedou překlenouti antipatie mezi oběma kmeny. Hle paprsek sluneční, proniknuvší nízké chmury tehdejšího bezideového života ve slovech domácího historika z té doby, Bartoše Písaře: »Tak veliká nenávisť Němců (= cizinců) k Čechům a Moravanům bývala, že jim těžko bývalo o samém jménu jich slyšeti. A toho

¹⁾ Bretholz »Neuere Geschichte Böhmens« (1920), 274 a násl.

²⁾ Denis »Konec samostatnosti české« II. 144. Dačický (současník) o zákoně poznamenává: »Ale to žádné platnosti neneslo, nebo věc jest již zastaralá... a nenapravitelná...«

dovodili plijíce, rotice a do nejhlubšího pekla je odsuzující; jednak kletby papežské na ně vydávali, jednak války a jiné zlé věci obmyšlovali. Bůh pak všemohoucí... ráčil učeného mnicha řeholy svatého Augustina, Martina Luthera, v nenadále vzbuditi, tak že v těch okolních krajinách německých národ ten, od dávných časů Čechům a Moravanům zlostný a nepříznivý, k přijímání těla a krve Kristovy pod obojím způsobem přivedl i s pomocí boží obrátil, a skrze to okolí Němce s Čechy a Moravany z daru Božího v přízeň a milost uvedl beze všech nesnází.³⁾ Tedy přece lze Němce a Čechy smířiti?

Takový hlas však byl vzácnou výjimkou; jinak se současníci nedostali nad lhostejnost nebo primitivní rasové antipatie. Trapným jejich dokladem jest, co si tehdy napsal tehdejší Čech, Daným čímký, o Němcích: »Rovně jako housenka v zelí, had za řadry, myš v stohu a v stodole, kozel v zahradě, tak Němec v České radě loupí, bere, šidí, podvozuje a zjevně krade. Mnozí pak neupřímní Čechové učí se tomu od Němců, s nimi v tom spolek činí a tak sobě napomáhají a s nimi se spřizňují a cvikýřují na svou vlastní lehkost a záhubu.«⁴⁾ Quos deus perdere vult...

W/ KDO MEČEM ZACHÁZÍ...

Jak si osud s lidmi hraje! Roku 1409, na počátku bouří husitských, komisař krále Václava sáhl z absolutní moci panovnické na privilegia university. Profesoři byli svoláni za průvodu velikého zástupu ozbrojenců a rektor university, Henning z Ballenhagen, »musil v jizbě fakulty artistické vydati klíč od pokladny, pečeť rektorskou a matriku university... a čteno nařízení královo, aby přijali za rektora mistra Zdeňka z Labouně...¹⁾

Jak si osud s lidmi hraje! Po 213 letech jen noví lidé se objevují na scéně university; ale opět zbrojnoši a opět královský komisař a opět rozkaz absolutního monarchy: »... poručeno profesorům, aby se sešli v koleji v 15 hodinu«. Představili se jim hejtman atd. a četli dekret Lichtenštejnův, jímž se nařizuje, »aby ihned před nimi auream bullam císaře Karla IV., privilegia, statuta a k tomu všechny jiné věci vydali...²⁾

Místo Zdeňka z Labouně bude teď rektorem nějaký jesuita ze Španěl! Jest však přece rozdíl mezi těmito dvěma divnými

³⁾ Denis »Konec samostatnosti české«, II. 67. Z tohoto výroku Bartošova se často uvádějí slova »německý národ ten, od dávných časů Čechům a Moravanům nepříznivý a zlostný«; jak jest viděti, nemají u Bartoše toho zlého smyslu, který se do nich vkládá, nýbrž ukazují, jak náboženství dovedlo oba znesvářené kmeny spolu srovnat.

⁴⁾ Denis »Konec samostatnosti české«, II. 447.

¹⁾ Tomek »Děje university Pražské«, 153.

²⁾ Winter »Děje vysokých škol«, 204.

událostmi; opět, jako po vydání dekretu Kutnohorského, začínají se sbíratí lidé, kteří nemohou snéstí nových dekretů a táhnou zase do ciziny. Jsou to však tentokrát Čechové. Rozdíl jest v tom, že (až na některé) nešli profesoři university Karlovy do ciziny. Zůstali v Praze sedět i po dekretu a přidali se k jesuitům. Ohlédněme se po nich rychle a mlčky obraťme list nad tímto smutným koncem.³⁾

X/ PO BILÉ HOŘE

Úpadek politického života v Čechách zpečetil se porážkou vzbouřených Čechů na Bílé hoře a vítězstvím rakousko-uherského mocnáře. V zápase ideí Čechové podlehli dávno před touto bitvou, která jen odкрыla celému světu domácí slabost, lokálnost, nevědomost o tom, co se děje ve světě. Nepodlehli Němcům, nýbrž pokroku doby. V době probuzení moderní vědy a filosofie, kosmopolitismu a racionalistického absolutismu, v době Descartesově, Galileiho, Baconově Čechy žily jen lokálními hádkami mezi zastalou šlechtou a zaostalými městy. Zbytky husitství nebyly v této době také než místní aférou.

Jest u nás zvykem, vzdychati nad úpadkem v době protireformační. Než, i ta doba měla své ideály; i tehdy lidé žili duchovně! Nechválím protireformaci; její ideály nejsou mými ideály, ale chci rozuměti této době úpadku češství i němečství!

Nálada protireformační u nás měla na počátku tu výhodu, že byla výrazem světové situace. Nechť si byly absolutismus a jesuitství jakékoli, stály myšlenkově výše než domácí politika

³⁾ O dekretu Kutnohorském a o tom, co s ním souviselo, jest převeliká literatura. Co jsem četl, uvedl jsem v textu. Češi hájí dekretu z důvodů vlasteneckých, Němci z podobných důvodů jej odsuzují. O tom, že doba předbělohorská jest úpadkem, shodují se všichni, ale málokterí uznávají, že myšlenková nejasnost a nerozhodnost husitů (i Husova) nutně vedly k tomuto úpadku.

Spis W. W. Tomka »Děje university Pražské« [I., 1849], jest objektivnější než pozdější spisy o tomto předmětu. Roku 1909 vydali čeští historikové V. Novotný, K. Krofta, J. Šusta úvahy o dekretu Kutnohorském na památku jeho pětistého výročí. Kroftův článek jest tam nejkritičtější, ale všechny jsou psány se stanoviska politicky vlasteneckého; kdežto pravá otázka jest, jaký měl dekret význam vědecký, internacionální, co znamenal pro organizaci středověké university (ne pro úspěch českého národa). O pozdějších osudech Pražské university jedná Z. Winter ve spisech »Děje vysokých škol pražských od secesí cizích národů (1409—1622)«, [Praha, 1897] a »O životě na vysokých školách pražských« (knihy dvojce), [Praha, 1899]. Winter podává jen genrové obrázky a nemá porozumění ani pro politický význam dekretu, natož pro vědecký. Jeho spisy mají jen cenu sebraného materiálu, většinou však málo cenného. O organizaci a dějinách středověké university, jednájí spisy H. Denifle »Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400« (Berlín, 1885), Rashdall »The Universities of Europe in the Middle Ages«, (1895). Oba spisy jsou zaujaty starším, dnes již překonaným nedoceňováním středověku.

Zlámaných Lhot. Absolutismus přinesl dvě důležité změny v domácích třenicích česko-německých: zanesl k nám *kosmopolitismus*, tehdy rozšířený po celé Evropě a odsunul do pozadí středověké rozlišování mezi domorodci a přistěhovalci. Pohledme těmto faktům v tvář.

Kosmopolitismus pokládá vlast za něco nahodilého pro člověka; ať už jest vlastní území nebo rod nebo panovník nebo zvyky a předsudky nějaké anebo jazyk, pro kosmopolitu jsou náhodou, která jen překáží v hledání ideálu, nezávislého na čase a místě. V některých dobách *kosmopolitismus* stává se filosofií módní; tak po pádu řeckých republik a za císařství římského, kdy »světobčanství« bylo takřka samozřejmým vyznáním filosofů, zvláště stoiků, a kdy národní život s jeho politickými aspiracemi byl pokládán za »adiaforon«, za věc pod úrovní filosofovou. Po druhé ve velkém se rozšířila tato nálada za doby renesanční a protireformační a trvala až do válek napoleonských. Jesuitství povstalo v této kosmopolitické náladě a podporovalo ji. *Kosmopolitismus* zaujal v XVII. a XVIII. století i Čechy a Němce v Čechách a stal se podstatnou příčinou úpadku domácího duchovního života. Ovládli zemi jesuité.

Jesuité nebyli ani pro Španělsko ani pro Itálii ani pro německý jazyk, nýbrž pro světovládu papežství; nevázali se na žádnou zemi jako na svou vlast: byli doma v Číně jako v střední Americe a jako v Čechách. V tomto smyslu jesuité byli mimo otázku českosti a německosti a jest nespravedlivě je pokládati za přímé nepřátele českého vlastenectví. Nebyli v XVII. a XVIII. století někteří jesuité také Čechy, na př. Balbín a Koniáš? Kdo chce vlastenecky kritizovati jesuitství, musí kritizovati jejich *kosmopolitismus*, nikoli jejich německost.

Svatý Jan Nepomucký, pouťová místa v Čechách, universita jesuitská v Praze, pedagogické zásady jesuitské, to jsou zřízení kosmopolitická, jediné náhodně souvisící s českostí a německostí. Proto přijali Jana Nepomuckého za svého svatého stejně lehce Češi jako Němci a proto se jeho kult snadno šířil za hranice.

I šlechta česká byla v té době kosmopolitická, pokud vůbec měla nějaký určitý charakter; mnohé z těch dokladů, které uvádí Hanuš¹⁾ na dotvrzení jejího vlastenectví a nevlastenectví, jsou jen dokladem smýšlení kosmopolitického a zápasu o toto smýšlení. *Kosmopolitismus* byl také nejpřirozenější ideologií šlechty,

¹⁾ Josef Hanuš »Národní museum a naše obrození« (Praha, 1921). Na př. šlechtic Petrasch, projevivší jakýsi zájem o český jazyk, narodil se v Slavonii, vychován byl v Olomouci, studoval v Belgii, cestoval po Evropě, válčil na Rýně, usadil se v Olomouci, mluvil všemi evropskými jazyky (nikoli česky), založil společnost kosmopolitickou.

kteří se dostala do země zakoupením ať z Itálie, ať z Holandska, ať z Německa, ať odjinud.

Kosmopolitismus přešel od protireformace na osvícence. Rozum, který uctivali Voltaire a jeho přátelé, byl všelidský, světobčanský; pověra, proti níž se obraceli, byla lokální, vlastenecká. Stěhování osvícenců po evropských dvorech, od Petrohradu přes Berlín a Stokholm do Paříže, ukazuje, jak se málo cítili patrioti. »Svobodou« se v té době rozumělo osvobození od pout domoviny, rodného jazyka a domácí vlády. Ještě Goethe byl v podstatě kosmopolitou, i Kant. Ve spise Kantově »K věčnému míru«, dnes často uváděném jako předzvěsti Společnosti národů, není ani slova o národních právech nebo povinnostech, ani o německosti, jako závazku spisovatelově. Ani ve své filosofii dějin, kterou se Kant obracel proti Herderovi, nevpomněl národnosti ani německosti; jde mu jen o lidstvo, o spravedlivý stát, o právo, mravnost, svobodu, *nikoli o národnost*. Roku 1758 měl švýcarský Němec, J. Zimmermann, veliký úspěch spiskem »O národní hrdosti«,²⁾ jenž byl tehdy přeložen do mnoha jazyků. Národní hrdost rozumí Zimmermann touhu po slávě, vědomí o zásluhách předků, o zásluhách současníků o vědu a umění, vědomí výhodnosti vládní formy. Nikde ve spise není zmínky o národnostech ani o lásce k jazyku; o lásce k domovině se spisovatel zmiňuje jen mimochodem. Ba ještě Herder sám, buditel »národního vědomí«, byl tak prosáknut kosmopolitismem, že pokládal národní charakter za přežitek. »Bolí nás,« píše, »úzký okruh ideí, které dělily ve středověku národ o národu; u nás, *bohudík, jsou všechny národní charaktery smazány*.« Stejně Lessing pokládal národní hodnocení věcí za »heroickou slabost«. Teprve romantika a zvláště odboj proti Napoleonovi přinesl probuzení smyslu pro národnosti; jest viděti na prvních romanticích, na příklad na Fichteovi, jak se poněmhu smyslu pro národnost dopracovávají. F. Meinecke to podrobně doložil ve spise o vzniku německého nacionálního státu.³⁾

I jest zkrslena doba protireformační těmi, kteří v ní vidí jen vědomě utlačování českého národa. Sporů mezi Čechy a Němci tehdy nebylo; trpěl duchovní život Čechů jako Němců; kosmopolité přezírali lid; proti *kosmopolitismu* této doby jest se obracet, nikoli proti Němcům.

Za druhé šlo v době protireformační o *absolutismus*, který nebyl v podstatě ani protičeský ani protiněmecký, nýbrž bylo to vítězství státu nad neschopným feudalismem. Rakouský monarcha využil svého vítězství barbarsky, zničil velkou část české šlechty

²⁾ »Über Nationalstolz«, Zürich 1758, česky 1906.

³⁾ »Weltbürgertum und Nationalstaat«, 1919.

konfiskacemi majetku a vypověděním ze země. Tato jeho odsouzení však nám nesmějí zabránit vidět, jak česká šlechta předbělohorská byla hmotou bez ducha. Od dob lucemburských neslyšíme od ní než osobní třenice s králem o moc; moc, které nechťeli a neuměli jinak využití než jako osobní zvůle. Byli to příliš často jen starousedlíci, kteří v každém modernějším směru viděli jen ohrožení svých vysezených práv.

Nad tímto feudalismem císař zvítězil. Nezlomil ho úplně. Místo renitentní šlechty domácí dosadil do země šlechtu kosmopolitickou, domněle spolehlivější. Byla to pohroma pro domácí obyvatelstvo; ale jak už v historii bývá, právě tato změna přinesla také modernější pochopení národa. Až do Bílé hory nebylo předpokladů pro vytvoření uvědomělého národa; byl lid selský, městský (a ten složený z několika starousedlíků a množství přistěhovalců), byla šlechta a duchovenstvo. Byly tradiční kasty, každá nadána svými privilegii, ale nebylo lidu v politickém smyslu, t. j. obyvatelstva jako masy, v němž každý platí jen jako jednotlivec, jako prostý občan. Renesanční absolutismus smazal hranice mezi kastami a připravil moderní útvar »lidu«. Národnostní idea se nemohla ve feudální společnosti uplatnit, neboť předpokládá vědomí sounáležitosti všech lidí stejného jazyka, stejného původu, stejného náboženství atd., sounáležitost, která ovšem musí mít také praktické, tedy právní důsledky; v dobách předbělohorských však se rozlišovalo mezi člověkem urozeným a sprostým, mezi domácím a přistěhovalým, a tím se potlačovalo vědomí, že všichni obyvatelé státu anebo všichni občané jednoho jazyka tvoří jednu právní jednotku. Tato možnost nastala teprve, když absolutismus zlomením moci feudální připravil jen dva póly společenského rozvrstvení, monarchistickou vládu a ovládaný lid.

V oněch dobách anglický filosof Hobbes (1588—1679) na jedné straně odůvodňoval nutnost absolutismu panovnického, na druhé straně však založil teorii o »smlouvě společenské«, podle níž jest lidstvo původně ovládáno jen přírodními zákony, které je vedou k vzájemnému ničení a proto lidé vzájemnou dohodou vytvořili státní smlouvu, kterou předávají vládu monarchovi, přenášejíce na něho svrchovanost. V této teorii se od lidu jakožto masy individuí přímo přechází k absolutnímu monarchovi: hierarchie kast tu nemá tvořivé politické moci.

Toto nové rozvrstvení společnosti mělo radikální vliv na poměr Čechů a Němců, zdemokratisovavši je. Až do této doby, do Bílé hory totiž, byli Češi v Čechách starousedlíky a Němci lidem přistěhovalým. V praxi bylo toto středověké dělení sice překonáno už dlouho před Bílou horou, ale teprve Habsburkové je smazali také úředně, postavivše Němce Čechům na roveň. Teprve se mohl

tvořiti místo starého rodového dělení nový pojem »obyvatelstva království«, jehož všichni členové jsou před panovníkem rovni. Nebylo to tak formulováno; ale to byl důsledek nové císařské politiky. Nechť jest z národnostního stanoviska »Obnovené zřízení zemské« z roku 1627 (kterým se zaváděla němčina do úřadování vedle češtiny) jakékoli, nechť si byly osobní cíle panovnickovy při jeho vydání jakékoli, toto zřízení po prvé v dějinách této země postavilo obyvatele domácí a přistěhovalé na roveň. Jak jinak by bylo lze zemi zdemokratisovati, než když se zruší privilegia starousedlých a přistěhovalci se jim postaví na roveň? Chápeme tento demokratický čin beze všeho v jiných případech: jestliže přistěhovalcům do měst byla dána táž práva jako starousedlíkům: jestliže židé byli postaveni na roveň s domorodým obyvatelstvem; jestliže rodové výsady šlechty byly zrušeny. A nebylo také právo českého jazyka, býti výhradním jazykem úředním v Čechách jedině výsadou domorodců proti přistěhovalcům? Když demokracie, tož demokracie!

Tak absolutní stát, vzniklý z ducha protireformačního, měl za následek, že se začal tvořiti demokratický pojem »obyvatelstva země« jako jedné jednotky.

Jinak ovšem protireformace byla dobou úpadku Čechů i Němců. Dynastie kulturně neplodná, katolictví formalistní a země dlouhými boji vyčerpaná. Češi této doby vzpomínají jako doby největšího úpadku. Německý spisovatel pak o ní píše: »Jestliže Češi oplakávají Bílou horu, protože se jí počal jejich národní úpadek, mohou Němci ještě spíše viděti v počátcích protireformace začátek národního úpadku.«⁴⁾ Zrovna jako Češi vzpomínají toho, že krásná literatura v této době zaniká a že, co se psalo, nestojí ani myšlenkově ani jazykově za řeč, tak i německý spisovatel poznamenává: »Co teprve lze zaznamenati na literárním trhu, patří sotva podle jména do literatury, nikde ani jeden významnější zjev.«⁵⁾

Y/ BALBÍN

Rasové antipatie ani v tuto dobu nezašly. Mezi aristokracií, vládou a Němci bylo rozšířeno opovržení k Čechům jako rase nízké, nevzdělané, zrádné. Velmi těžko a poněnáhu se Čechové z této pomluvy vybírali. Mezi Čechy zase žil starý předsudek proti Němcům cizozemcům. Literárně mu dal výraz jesuita Bohuslav Balbín spiskem »Obrana jazyka slovanského, zvláště českého« z roku 1672-73. Obsahem spisku jest, že se nemá dávat cizincům přednost před domácími; Češi jsou prý příliš pohostinní, a cizinci,

⁴⁾ Rudolf Wolkan »Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen« (1925).

⁵⁾ Rudolf Wolkan »Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen«, 41.

zvláště Němci, za to nevděční; Němci jsou zvláště kosmopolitičtí; jazyk a dávné zvyky země se měnit nemají; jazyky slovanské jsou také dobré; panovník má znáti řeč poddaných. Spis Balbínův nemá samostatné myšlenky, ani politické, ani kulturní: nemá vztahu ke kulturnímu snažení doby; v ničem neprohloubil starší ideologii. Zkuste zařadit tento spis do světového myšlení: není, na kterého myslitele, spisovatele, filosofa jej navázati; jest mimo literaturu. Odpor k němectví jest u Balbína jen instinktem a nechutí domorodce k cizinci; kdekoli narazí na praktický důsledek svého odporu a má říci, co rozumí domorodcem a co cizincem, selže. Odsuzuje na př. Němce, že se v Čechách neučí česky, ale hned dodává: »Tímto neodsuzuji cestování německé šlechty, spíše je schvaluji, neboť šlechticové, nadáni lepšími schopnostmi, když se přizpůsobují ušlechtilému chování všech národů... také pilně se učí jazykům; ... já pak zde mluvím o Němcích z lidu, kteří, kdyby právě nejvíce měli se zalíbiti nové vlasti, v které žiti chtějí, žádné nemají snahy ani vůle neb snad ani nemohou pro lenivost paměti nebo ducha.« To není řečeno ani ze zkušenosti ani z přesvědčení; z Balbína mluví jen neurčitá zlost, pro kterou ex post hledá důvody, tuto i jindy fantastické. Nicméně jest spis Balbínův důležitý tím, že ukazuje, jak rasová antipatie k Němcům se změnila přes ohromné převraty politické od doby Lucemburků. Dalem mluví v tomto ohledu stejnou řečí jako hanopisci na Němce z dob revoluce husitské, jako Balbín a jako v XVIII. století F. Vavák (o němž jest níže řeč) a jako romantičtí vlastenci z XIX. století. I jednotlivé nápady a doklady jsou stejné v této literatuře, patřící spodním podkulturním proudům politického myšlení.

Z/ PRVNÍ PROJEVY NÁRODNÍHO PROBUZENÍ

V době protireformační nebylo národnostních bojů: spalo češství jako němectví. Za osvícenství nastala germanisace nikoli jako boj Němců proti Čechům, nýbrž z důvodů absolutistických. Kosmopolitické a centralistické osvícenství nemělo smyslu pro lokální kolorit a tedy ani pro národnosti; chtělo povznést lid uniformováním, tím, že jej zbaví jeho nahodilých lokálních pověr a zvyků, k nimž patřila i místní řeč.

Z této doby, z doby Marie Teresie a Josefa II., pocházejí první pokusy o národní uvědomění. Proti kosmopolitismu se začíná stavěti historické uvědomění a tudy zájem o minulost vlastní země; proti absolutismu se začíná hájit práv země, šlechty, rodá-

¹⁾ Balbín »Obrana jazyka slovanského zvláště českého«, 21. (Vydání z roku 1923.)

ků proti cizincům, tradičních církví proti státní snášenlivosti, reakce, v jejíž oblasti se dějí první pokusy o národní uvědomění.

Byla to zvláštní směs konservativnosti a modernosti, která byla živnou půdou pro probuzení národnosti. Absolutismus i konservativní odpor proti absolutismu pomáhaly tomuto rozvoji. Absolutismus potlačoval národnosti, jsa proti vši lokálnosti, tradičnosti, individuálnosti a uniformuje stát v celek jednotitého občanstva. Tím však pomáhal lámati staré předsudky, pouta církevní, vládu zaostalé šlechty a podporoval osvobození lidu se všemi jeho nároky. Na druhé straně odpůrci absolutismu, šlechta česká, bránili se centralisaci ve jménu stavovských předsudků a tak podporovali uvědomění historické, smysl pro individuální práva země a tudy i pro právo domácího jazyka proti jazyku úřednímu.

O pojetí národa a o poměru češství a němectví v XVII. a XVIII. století nemáme dosud studie;¹⁾ dá se souditi, že tehdy bylo feudální pojetí nahrazeno dynastickým (národ jako soubor poddaných trůnu habsburského); protireformační katolictví a později turecké nebezpečí dávaly asi v této době směr pro »národní« orientaci. Za sedmileté války přispěl k tomu rakouský antagonismus proti »Prušákům«, jenž ovládl, jak se zdá, oba kmény v Čechách a všelijak se míchal s katolickým odporem proti pruskému luteránství a s odporem rakouského konservativismu, proti poměrně pruské pokročilosti. Toto nové pojetí národa přirozeně spojovalo Čechy i Němce v Čechách v jednu společnost a nedávalo podnětu k jazykovému antagonismu; ostatně byl duchovní život tak pokleslý, že nebylo o takové rozpory ani zájmu.²⁾

V době josefinské v zápase centralismu se stavovstvím začalo se roditi nové pojetí češství, které Palacký později nazval »bohemismem«: český národ se začal chápat geograficko-historicky. Čech, Böhme, znamenalo obyvatele Čech, láska k »rodné

¹⁾ Vůbec nám schází literatura o tom, jak se obsah slova »národ« a pojmů podobných měnil během dob.

²⁾ Z této doby pocházejí »Paměti Františka Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770—1816« (vyjadřují náladu doby). Jejich spisovatel, beze všeho veřejného rozhledu, ale s mnoha známostmi, s mírou pro život průměrného kostelníka, zapisoval si den za dnem události své doby. Prudká nsnášenlivost k nekatolíkům a úcta k vrchnosti všeho druhu jsou hlavním obsahem jeho Pamětí. Vavák často píše o vlastenectví, o češství, o českém jazyku, o dějinách českých. Ale nikde není viděti u něho, že by si uvědomoval, co češství znamená kulturně, politicky, programově; ani mu nenapadá myslit na to, že jeho páni, duchovní i svěští, jsou Němci; nezarází se nad německou řečí úradů a jako samozřejmě posílá syna na výměnu do Němec, aby se naučil německy. Vůbec rozpor mezi češstvím a němectvím nemá u Vaváka smyslu až na hloupé a bezcenné hříčky slovní (»Čech vůl — Němec kůl«, atp.). Ovšem, úroveň Pamětí jest nade vše pomýšlení nízká — ale charakterisuje dobu.

zemi« byla heslem; češství se stalo dvojjazyčným. Tato nálada, která se zčásti ještě ozývá z národní hymny («Kde domov můj»), rozšířená mezi šlechtou i měšťanstvem, byla také podporována vládou, která takto nepřímou cestou chtěla podporovati dynastické city.³⁾

Není divu, že za těchto okolností prvními buditeli českými byli také »Němci«. *Gelasius Dobner*, původem Němec z Čech, byl pro státoprávní jednotu Čech a pro slovanství jako domorodý živel. *A. Voigt*, jiný český Němec, hájil rovněž práv domorodého češství.

V oblasti bohemismu vznikly také dvojjazyčná Učená společnost a České museum; šlechta na obrátu století tomuto směru přála, také v měšťanských kruzích byl rozšířen. Ještě v polovici XIX. století německý básník pražský *A. Meissner* složil vlasteneckou báseň na Jana Žižku. Po roce 1848 bohemismus rychle mizel: rychleji u Čechů než u Němců, u nichž ještě *Ant. Springer* k němu se hlásil. *Palacký* litoval rozkladu tohoto smýšlení. Z české strany byl později, když zmohutněly opět antipatie mezi oběma kmeny, bohemismus pokládán za polovičitost, nebo dokonce ramenářství, z německé strany za ústupek Čechům. Mizelo geografické pojetí češství a pod vlivem Herderovým a Fichteovým se vzráželo pojetí sociálně historické: národ jest produktem přírody a jazyk jest jeho hlavním znakem. Toto pojetí rozdělilo opět obyvatelstvo české na dva »národy«, Čechy a Němce; Čechové se víc a více odlučovali od Rakouska, kdežto Němci zůstávali dlouho »Rakušany«, ačkoliv i u nich se vlastenectví v posledních desetiletích před válkou poněkud odcizovalo Rakousku a přibližovalo říši německé. Poměr Čechů k říši německé se ostatně také změnil. Bývalý odpor k luteránskému prušáctví rychle vymizel za vzrážajícího se liberalismu až na drobné projevy; začalo se stavěti pokročilejší Německo proti zaostalému Rakousku; dělaly se rozdíly mezi Němci z říše, pro Čechy často přijatelnými, a mezi Němci rakouskými. Čím více se však před válkou uplatňoval vliv Německa na Rakousko, tím více mizela mezi Čechy tato říši příznivá nálada, až válka našla české Němce po boku spojeného Rakouska a Německa, a Čechy sjednocené v odporu proti Rakousku i Německu.

Jestliže nehledíme k jednotlivostem, jsme dnes tam, kde jsme byli po husitských válkách, bohatší o dva veliké experimenty. Byli-li kdy za dob husitských opravdový úmysl smazati s českého království všechno německví, pokus ten se nezdařil; po husitských válkách německví bylo tak silné, ne-li silnější, než před tím. Byli-li za dob protireformačních a rakouských kdy úmysl, smazati z Čech

³⁾ Dokladů najdeme mnoho ve spise *J. Hanuše* o dějinách českého musea. *Hanuš* však tohoto češství nepochopil, ztotožniv je s češtvím moderním.

češství, pokus ten se stejně nezdařil. Po rakouském experimentu tu stojí Češi silnější než kdy jindy. Budou snad i příště podobné experimenty opakovány? A není jiné cesty pro mír v této zemi než zničení jedné národnosti na úkor druhé? Jest rozum lidský příliš slabý na řešení toho úkolu, před nímž v Čechách stojí, takže řešení musí odevzdati pouhému hmotnému násilí?

Demokracie se stala vyznáním Evropy po válce. Demokracie byla válečným heslem Čtyřdohody, zvláště Wilsonovým; v jejím jménu zřizovány ústavy nových států. Pryč s Rakouskem, s císaři a králi, s habsburskou dynastií, klerikalismem, šlechtovládou, vládou Němců! V novější době se demokracií zažehnává také komunismus a fašismus. Positivně se rozumí demokracií »lidovláda«, »vláda lidu pro lid, skrze lid« anebo »ta vládní forma, v níž vládní moc po zákonu patří nikoli určité třídě, anebo třídám, nýbrž všem členům státu jako celku.«¹⁾

Mluvívá se o krizi demokracie; komunismus a fašismus se pokládají za hlavní její nepřátele. Nepokládám obvyklé obrany demokracie za dostatečné; mám pochybnosti o tom, je-li veřejné mínění našeho státu tak odlišné od komunismu a fašismu, jak se za to má; nezdá se mi, že se dostatečně rozlišují různé typy demokracie; pokládám zvláště středoevropský nacionalismus za jiný typ demokracie, než který vládne na západě. Tyto pochybnosti vyložím v úvahách této kapitoly.

A/ STÁT NENÍ CÍLEM ZÁJMU LIDSKÉHO

Před vlastním rozbořem demokratických teorií upozorním na jeden problém zásadní. Dnes se víra ve společnost lidskou a v její organisovaný projev, ve stát, tak vžila (zvláště v Evropě), že se nám zdají otázky po způsobu úpravy státu, zdali má být komunistický, fašistický, demokratický, monarchický atd. jedinými problémy; že *stát má být a že se máme oň starati*, jest axiom, o němž se nedebatuje. Tak velice se toto přesvědčení o nutnosti zájmu o stát ujalo, že po válce v Evropě docela zmizel anarchismus, theorie a namnoze i praxe před válkou dosti rozšířená. Nechci doporučovati anarchismus, nýbrž jen upozorniti na to, že je dnes zájem o stát a všechno, co s ním souvisí, upřílišený a že jest možno se nadíti reakce, kdy se lidé zeptají, stojí-li stát za ten zájem, který se mu věnuje. Nebylo by nutno, aby to byli povrchní lidé; naopak myšlenka, že stát nestojí o vážný zájem, jest hlouběji založena, než všechny theorie politické. Na tuto věc, důležitou při diskusi o demokratismu, jest

¹⁾ James Bryce »Moderní demokracie«, I. 36.

třeba zvlášť upozorniti. Středověk daleko tak si necenil státu, jako věk náš; byla to chyba? V Anglii a ve Spojených státech politický zájem nemá daleko toho místa ve veřejném životě jako v našich zemích s převelikým počtem politických stran a se zpolitisováním i tělocvikem; jest to znamením nižší úrovně Anglie a Spojených států? Čím dále na východ, tím více pohlcuje stát zájem obyvatelstva. Při tom však se obecně uznává nízkost a planost politických zápasů. Jaká jest úroveň deníků! Jakou duchovní stravu přinesl lidu dosud náš parlament? Můžeme průměrného poslance pokládati za nositele a hlasatele kulturních ideálů obyvatelstva? I trvám, že zájem dnešní Evropy o politiku jest upřílišený a nezdravý.

Dnes se prezírá elementární fakt, jinak každému známý z vlastní zkušenosti, že život veřejný (jehož částí jest život státu) jest jen bledým a zeschematisovaným odrazem života individuálního, toho, který si žijeme každý pro sebe. Podle dnešního přeceňování společnosti, veřejnosti, političnosti, státnosti jakoby vnitřní život jednotlivcův nebyl ničím; jakoby naše usilování osobní, naše naděje a zklamání, štěstí a neštěstí, naše starosti o živobytí, starosti rodinné, vztahy přátelské, byly jen odrazem jakýchsi dějů sociálních. Lidé dnes nevěří v Boha, v nesmrtnost, v mravnost, protože nevěří v sebe samy; přetrumfli daleko Koperníka tím, že už nevidí střed světa ve svém srdci, nýbrž jejich srdce jest jen nepatrným práškem, hnaným mechanickými silami společnosti. Tuto jest otázka otázek naší doby: jsem já, jsi ty, jen prchavou vlnou nekonečného moře, zčeřeného větrem — či jest tento svět se vším všudy jen náhodou, za níž stojí věčné, absolutně pravdivé moje svědomí, určené patřiti v tvář Boží?²⁾

Masaryk končí »Světovou revoluci« slovy, že smyslem našich dějin jest Ježíš, nikoli Caesar. Bylo už upozorněno na to, jak jest třeba bráti toto kontrastování cum grano salis. Ježíš jako státník proti státníkovi Caesarovi? Ale vždyť Ježíš vůbec státníkem nebyl, rozuměj, ani ideálně spravedlivým státníkem.

Ani nejspravedlivější Československá republika není královstvím Ježíšovým. Ježíš byl hlubším revolucionářem, než za jakého jej vydávali političtí revolucionáři minulého století; byl odsouzen sice jako buřič, ale nikoli proto, že byl proti jedné formě vlády a pro jinou, nýbrž postavil se *mimo všechny formy vlády* a učil své žáky prezíratí všechny. Tu nejde jen o problém, jakou nejlepší formu vlády zavést, nýbrž, stojí-li všechny

²⁾ Toto moderní přeceňování (nahodilého) státu a nedoceňování všelidských ideálů osvětluje F. Delaisi »Political Myth and Economic Realities« (London, 1927); radikálněji Jul. Benda »La trahison des clercs« (Paris, 1927).

formy vlády dohromady za to, abychom na nich stavěli spásu své duše? Domnívám se, že to není problém paradoxní, a věřím, že svět ještě bude mít mnoho co dělat s řešením této vážné otázky. Jakmile uznáme, že život lidský má hlubší smysl, než jen býti nositelem politických proměn (a přirozenost naše nás nutí to uznati), pak veřejný život a tedy politika a stát se stávají sekundárními aférami. Jen se této otázky dotýkám, protože na ni narazíme několikrát; počítám však v dalším s faktem, že lidé nejsou produkty společnosti, nýbrž my, živí lidé, každý svým způsobem společnost tvoříme a naše individuální zájmy jsou tedy prvotnější, než zájmy organizace a tedy i než zájmy státu.

A tedy přece »Ježíš, nikoli Caesar« ...?

B/ ORGANICKÝ MYTHUS O LIDU A STÁTU

V politickém životě nové doby se uplatňují tři typy demokracie, v praxi všelijak se splétající: typ *organický* neboli německý, *většinový* (demokracie v užším smyslu) a *smluvní* neboli liberální. V následujících výkladech objasním jejich podstatu.

Organické pojetí lidu, národu, státu, vlády, církve a jiných společenských útvarů se zdá býti přirozeným produktem primitivně organizované společnosti; tam jednotlivec se ještě neprobudil k vědomí vlastní svrchovanosti nad svým osudem; tam jednotlivec jest otrokem ať osudu, ať monarchy, ať státu, ať lidu. V tomto smyslu jest organická theorie podvědomým základem veřejného života orientálního a vládla i v Evropě tam, kde kmenové citění nebylo ještě překonáno uvědomělostí sebevědomých osobností. Klanové zřízení, zádruha, krevní msta jsou projevy tohoto smýšlení.

Na vyšší stupeň se povzneslo toto kmenové citění tam, kde se stalo základem pro theorii o podstatě států, národu, lidu. Pokud se theorie tohoto druhu projevovaly v dřívějších dobách, po tom nepátrejme. Na utváření politických teorií v dnešní střední Evropě měly vliv organické theorie, navazující na reakci proti francouzské revoluci, proti její osvícenské víře v jednotlivce a jeho rozum. Že by rozum leďjakého revolucionáře stačil vystihnouti skryté síly, pohybující osudem národů a postihnouti moudrost věků, jež vytvořila moc panovnickou? Jaký materialismus jest ve víře, že by posvátné bytosti, jako jsou národ a stát, byly jen součtem jedinců je tvořících! Tak se pohoršovali idealističtí romantikové němečtí, dovolávající se učení konservativce anglického *Edmunda Burke*, jenž výmluvně hájil nutnosti dynastických citů proti francouzským soudcům nad králem; jeho učení se stalo autoritou v době reakce Metternichovy,

zvláště v Německu, Rakousku, Rusku, spojováno tam jsou s ideologií Herderovou a Fichteho.¹⁾ Státovědci a politikové těchto zemí odvraceli se s nechutí od západního individualismu («atomistického» pojetí společnosti); konečným prvkem společnosti prý nejsou suverenní jednotlivci, nýbrž síly, ovládající celé skupiny lidí, síly, vyjádřené city pokrevnosti, tradicí, vlasteneckým vědomím a podvědomím, city dynastickými. Ty jsou prý vlastními tvůrčími silami společnosti; tvoří jejího ducha; »duch národa« takto pochopený, staví státy a jejich zřízení, nikoli rozum a vůle jednotlivců. Proto stát jest dílem nadčlověckým; jest to dílo historie, osudu, přirozeného instinktu lidového, jako lidová píseň; jest to dílo boží, před nímž jediní nezbyvá než se pokořiti. Proto tito theoretikové (němečtí a ruští) neviděli nic násilného v učení, že absolutismus jest přirozený, protože prý jest dílem dějin. Friedrich Vilém IV. pruský mluvil v duchu tohoto učení, když stavěl svou »přirozenou« vládu proti západnímu učení o smlouvě společenské. »Žádná moc tohoto světa mne nikdy nepřinutí, abych proměnil přirozený poměr mezi panovníkem a národem ve smluvní a konstituční vztahy; nedovolím, aby se kdy vsunul mezi našeho Pána na nebesích a tuto zemi list popsaného papíru jako jakás druhá prozřetelnost, jež by nás ovládala svými paragrafy a postavila se na místo starobylé posvátné věrnosti.«²⁾

Hegel (žák Fichteho) dal tomuto organickému pojetí lidu a státu nový výraz: stát jest prý individuum, které se živelnou silou (světově nutnou) vyvíjí z podvědomí přírody v uvědomělou organizaci společnosti. Stát jest prý přírodní mocí, již se nahodilé individuum se svými morálními a rozumovými ohledy musí podrobiti; není prý nikomu odpověden, jako nejsou přírodní zákony podrobeny mravnímu soudu. Jest známo, jak Hegel působil na Karla Marxe, (jehož některé důležité myšlenky se dají odvoditi také z Herdera), na jeho učení o massách proletářských, jež jsou hnány ekonomickou nutností k svému světodějnému úkolu.³⁾

¹⁾ Ideové začátky této reakce jest hledati v zemích západních, u Rousseaua ve Francii a Burkeho v Anglii. Individualistická tradice těchto zemí však nedovolila, aby se mystický kolektivism v těchto zemích uplatnil. Filosoficky byla tato reakce blízka pozitivismu, politicky našla živnou půdu východně od Rýna, v zemích politicky nevyspělých. Nelze mi tu jednati o tom, jak se u Burkeho a Rousseaua kombinují oba prvky, víra v suverenost individua a v přírodní moc lidového instinktu.

²⁾ Ruggiero »Storia del liberalismo Europeo« (1925), 264.

³⁾ Pro časovou orientaci uvádím spisy, které měly vliv na organické pojetí lidu a jejichž spisovatelé působili jeden na druhého: J. J. Rousseau »Contrat social« (1762).

Jest důležité si uvědomiti, že ideovým otcem jak socialismu, tak nacionalismu středoevropského jest Rousseau a Herder, a že panslavismus, pangermanismus a marxismus mají společnou základní myšlenku, víru v »lid« jakožto přírodní sílu⁴⁾ a ne důvěru v moc odpovědného individua. V Herderových »Ideích« najdeme na několika místech útoky na soukromý majetek, na vykořisťování pracovního lidu, víru v jeho tvůrčí originalitu; nejde ovšem o takovéto nahodilé poznámky; ale tendence Herderova spisu, jež právě vyzvedla necivilisované slovanství proti civilisovanému západu, jest dáti větší význam »pracujícímu lidu« než »pánům«.

Organickému nazírání zvláště blízko stojí nauka Adama Müllera, podle níž jest lid »vznešená jednota dlouhé řady« minulých, dnešních a budoucích generací, které všechny souvisí ve velké jednotě na život a na smrt.⁵⁾

Organické nebo transpersonální pojetí předpokládá, že lid i stát jest »organismem«, pro něž jednotlivci jsou »orgánem«; jednatel naplní smysl svého života jen, podrobí-li se duchu státu.⁶⁾ Stát, lid, národ jsou plodem přírodního dějství; jako vyrůstá kmen nutně z rodiny a z kmene národ, tak stát vyrůstá z národu.

Kdo jest »lid československý« nebo ještě spíše »národ československý« v terminologii naší politiky? Nejsou to jen dnes žijící obyvatelé Československa jazyka českého a slovenského, nýbrž Čechové a Slováci, počínajíc praotcem Čechem a také ještě budoucí pokolení; není to úhrnná vůle těchto lidí, jež se zjišťuje konec konců nějakou formou statistiky, nýbrž jest to podvědomí českého a slovanského národa, označované jako »národní vědomí«, »Žižkův odkaz«, »duch českého národa« atd.

J. G. Herder »Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit« (1784—91).

E. Burke »Reflections on the revolution in France« (1790).

J. G. Fichte »Reden an die deutsche Nation« (1807-8).

G. W. Hegel »Philosophie des Rechtes« (1820).

K. Marx »Zur Kritik der politischen Oekonomie« (1859).

⁴⁾ Že Hegel (jak známo, předchůdce marxismu) jest také předchůdcem Treitschkeho, a tedy pangermanismu, dokazuje H. Heller (»Hegel und der nationale Machtsgedanke in Deutschland«, Berlín, Teubner, 1926).

⁵⁾ »Elemente der Staatskunst, 1809«; podle Kjelléna (»Der Staat als Lebensform«, 1917, 99) jest toto učení »základní ideou germánského pojetí státu«.

⁶⁾ Organické pojetí státu se chápe také ve smyslu jiném než jsem nahoře vyložil (na př. Spencer mluví o státu jako organismu); zjednodušil jsem výklad tím, že jsem za organickou theorii o státu vzal jen tu, kde se stát pokládá za bytost nadindividuální, svézákonnou, jejíž jest jednatel produktem nebo zvláštním případem.

Takto pochopený »lid český« stojí proti »Němcům«, »Maďarům«, »přistěhovalcům« atd. a proti jednotlivcům mezi Čechy, kteří »národ zradili«. Demokracií se pak rozumí »vláda lidu« v tomto smyslu pochopeného.

Toto mystické pojetí lidu patří do oblasti myšlení organického. Herder, Fichte, Kollár, Jungmann, slavjanofilové, pangermanismus, panslavismus, »národní vědomí« jsou různými projevy této ideologie, jejímž otcem jest Herder, německý filosof, prorok slovanského vlastenectví, ale i předchůdce Fichteho, ideového osnovatele pangermanismu. Toto jest důležité si opět a opět připamatovávat, že se české a německé moderní vlastenectví narodily z téhož německého otce. »Lid československý« a »Deutsches Volk« (t. j. to, co se dnes těmi slovy rozumí) jsou bratři, jejich rodištěm jsou zamžené nivy německé mystiky. »Co mluví toutéž řečí, to už přede vším lidským uměním spojila spolu množstvím neviditelných pout sama příroda; to si rozumí a bude si rozumět víc a více, patří dohromady, jest přirozeně jednotné a tvoří nerozlučitelný celek. Ten nemůže žádný lid cizího původu a cizí řeči v sebe pojmuti a nemůže se s nimi smísiti...« Tak psal o »lidu německém« Fichte, stavě jeho ryzost proti lidu francouzskému a anglickému — a u Fichteho se učili naši romantikové.

Na tomto organickém pojetí státu stojí dnešní středoevropský nacionalismus. Podle něho národ jako mystická síla od věků do věků vládnoucí jest moc, které se vše musí podrobit: stát je vyvrcholením národní myšlenky, náboženství, věda, průmysl, sociální zřízení mají jen ten smysl, že dávají národu prostředky, aby se uplatnil. Takové jest také pojetí československého státu; po válce celá naše veřejnost byla zachváčena touto ideologií. Jaké jest to vskutku pojetí, jest viděti z toho, že Ruggiero právě v tomto náhledu vidí významné pojetí německého státu. Ukazuje na F. Lista, německého národohospodáře, podle něhož jest prý třeba všechny energie lidu podříditi organismu národnímu (státnímu). Svoboda, průmysl, agrikultura, vzdělanost, má jen cenu prostředku k vyššímu cíli nacionálnímu. List tuto svoji německou teorii staví přímo proti anglickému pojetí státu. V tom duchu Bismarek povolil všeobecné hlasovací právo, když poznal, jak je dobrým prostředkem pro národní sjednocení.⁷⁾

Dnes se toto kmenové vlastenectví přetvořuje u nás v t. zv. fašismus. Jsou vskutku vnitřní vztahy mezi fašismem a orga-

⁷⁾ Guido de Ruggiero »Storia del liberalismo europeo, Bari«, 1925, 268. (Srovn. také Ch. Andler, »Le Pangermanisme philosophique«, Paris, 1917, v němž autor charakterisuje kolektivistické myšlení německé.)

nickým pojetím státu. Nepovstal fašismus ze socialismu, bratra to našeho kmenového vlastenectví? Nectí oba, fašismus i kmenové vlastenectví, »národ« jako mystickou sílu, které se musí jednotlivce bez kritiky podrobiti? Nejsou oba stejnými odpůrci mravního individualismu a tedy mravního liberalismu? Takto píše o vztahu fašismu k ideologii organické G. Prezzolini.⁸⁾ »Mussolini by mohl patřiti také k jiným stranám. Lze si jej mysliti jako komunistu anebo člena strany katolické, ale i velmi lehce jako člena strany republikánské. Jediná strana jej nemůže přijmouti: strana liberální« (liberální v pojetí anglickém, o němž později pojednám). G. Gentile, známý fašistický filosof, píše podobně: »Jeden liberalismus zdůrazňuje svobodu individua a tak staví individuum proti státu, a tento liberalismus nemá vnitřní hodnoty... stavě na mravnosti, kterou přenechává svědomí jednotlivcovu. To jest klasický liberalismus původu anglického. A jest to falešný liberalismus... Ale jest jiný liberalismus, založený na myšlence italské a německé, jenž se posmívá domnělému antagonismu mezi státem a jednotlivcem, jenž uznává, že individuálních hodnot nelze zabezpečiti, protože právě mají všeobecný význam... Tu stát a individuum jsou jedno a totéž... Všechno pak stojí na faktu, že není jiné svobody, než dané státem... a že stát jest autorisovaným tělesem pro potlačení osobní z vůle...«⁹⁾

A proto formulují fašisté stát organicky: »Národ jest organismus, jenž má vyšší životní účel a akční prostředky, než oddělení či spojení jednotlivci, z nichž se skládá. Národ jest mravní, politickou a hospodářskou jednotou, která jest úplně uskutečněna ve fašistickém státu.«¹⁰⁾

Slovy, že organická theorie státu jest »německá« nerozumím, že snad jest neproměnným osudem Němců (a Slovanů) žítí v této theorii, nýbrž jen, že vlivem monarchismu a romantiky u Němců tato theorie obzvlášť zdomácněla, tak že může býti pokládána za příznačnou pro politické myšlení německé před válkou. Byli však i v Německu vlivní státovědci, kteří zavrhuji názor o státu (lidu, národu) jako osudové moci nadindividuální, tak zvl. H. Jellinek a F. Meinecke, a jest otázka, zdali jejich názor není pro poválečné Německo význačnější než ona mystická theorie organická. Německo prošlo po válce záchvatem mysticismu, pro nějž byl charakteristický úspěch knihy O. Spenglera, psané v duchu organické theorie; v posledních letech ale Německo rychle

⁸⁾ Prezzolini »Fascism« (London, 1926), 62.

⁹⁾ Prezzolini »Fascism« (London, 1926), 100, 101.

¹⁰⁾ Z »Velké charty práce«, prohlášené Velkou fašistickou radou v dubnu 1927, podle »Národního osvobození«, 23. dubna 1927.

vyrůstá z této ideologie; úvahy sociologické se množí, historie ustupuje, vláda kritického rozumu se šíří.

Celkem možno říci, že se země anglosaské drží pojetí smluvního; státy katolické na pevnině evropské se kloní k pojetí organickému, zmírněnému pak na západě tradicemi rytířskými a ve Francii nadto ideologií Velké revoluce; na východě od Rýna organické pojetí jest mocnější a mocnější; v Itálii dnes jest vládnoucí teorií; v státech střední Evropy jest podvědomou ženoucí silou politickou; v zemích pravoslavných se opírá o mystiku tohoto vyznání; ideologie sovětského Ruska jest na organické teorii vystavěna. Orient jiného pojetí společnosti vůbec nezná.

C/ ČESKOSLOVENSKÁ ÚSTAVA NENÍ SICE ZALOŽENA NA PROMYŠLENÉ THEORII, ALE PATŘÍ DO OBLASTI POLITICKÉHO MYŠLENÍ ORGANICKÉHO

Na politické praxi poznáme teorii organickou podle toho, že se dovolává »zájmu státu«, »síly lidového přesvědčení«, »ducha národa«, »dědictví po předcích«, stavějíc — více méně upřímně — tuto vnější autoritu proti tomu, co jest rozumné, mravné, praktické, a tedy proti autoritě *vnitřní*. Neboť o rozumnosti, mravnosti a praktičnosti rozhoduje jednotlivec (*kterýkoli* jednotlivec); jsou to argumenty lidské, internacionální, provokující soud před Bohem a před lidmi; organická theorie naproti tomu staví stát a národnost nad každý individuální soud a předem protestuje proti tomu, aby jednotlivec, ať příslušník státu, ať cizinec si vymíňoval právo, rozhodovati, kdy stát a lid jednají správně, kdy křivě.

Československé debaty o vzniku, zřízení a účelu našeho státu patří (až na výklady Masarykovy a Benešovy) do té kategorie, kterou Kjellén nazval »základní ideou germánského pojetí státu«; v nich se jedná o lidu, který »instinktivně« se bouřil proti Rakousku; »duch národa«, mluvící k nám spisy Jiráskovými, promluvil prý za války; »národ« byl prý organisátorem státu (a nebyla to prý *individua*, nikoli Masaryk a Beneš), mluví se tu o vlastenectví jako síle státotvorné, o národním rázu státu československého, o jednotě Čechů a Slováků, založené jazykově (a nikoli vůli k jednotě) atd. atd.; to vše jasně řadí tyto úvahy do nadosobního pojetí státu. V tom smyslu píše Alois Jirásek jako Josef Holeček, Jan Herben jako Karel Kramář a jako Zdeněk Nejedlý.

Nepamatuji se ani na jediný případ (Masaryka vyjímaje), kde by československý poměr k Rakousku za války a založení republiky bylo pochopeno jako uvědomělé, programové dílo jednotlivců, kteří vyšetřující situaci světovou a opírající se o své zkušenosti a o svá mravní přesvědčení, došli závěru, že odboj proti

Rakousku jest správný, lidský, rozumný a pro ně osobně nutný, nechť si se stane s národem cokoli. Nanejvýš se mluvilo o tom, že ten onen pochopil (t. j. vycítil) zájem národa, vycítil to, kam lid tíhne a dal těmto tendencím výraz. Na takovém smýšlení byla založena zvláště t. zv. domácí revoluce, a když před časem vznikly útoky na Masaryka se strany těch, kteří se pokládají za reprezentanty (representanty, nikoli vůdce) domácí revoluce, právě tato organická ideologie byla koncem jejich rozumů.

Uvedme však konkrétní doklad pro organické pojetí lidu. Náš ústavní výbor, aby zamluvil protiněmecký účel jazykového zákona,¹⁾ v němž stát ukládá Němcům povinnosti, kterých nemohou dobrovolně na se vzíti, doprovodil zákon mnoha omluvami. Mezi nimi také stojí, že se ve formulaci zákona řídil hlavně ohledem na tyto věci:

»Jde tu podstatně o dvojí věc: 1. o zájem státního občana, aby správa jej slyšela a mluvila k němu v jeho jazyku a o zájem státu, aby nebyly jemu ukládány v tom směru povinnosti dále jdoucí, než slušné plnění požadavku onoho nutně vyžaduje, poněvadž by se jinak dospělo k takové složitosti a nákladnosti správy státní, jaká by občanstvu veškerému nebyla ku prospěchu. ... Vycházejte ze zásad dříve již zmíněných, t. j. hledaje správnou střední cestu mezi potřebami občanů státních a mezi zájmem státu, obmezil se ústavní výbor na to, čeho vyžaduje skutečná *nezbytná potřeba státu*.«

Z tohoto odůvodnění mluví rozpaky člověka, jenž se bojí přímo říci, co chce; ale i rozpakům jest rozuměti: stát budiž vyšší jednotkou, které jednotlivci jen slouží. Nejde jen o slova o »zájmu státu«, kde je věc příliš zřetelná; i v prvním odstavci tohoto odůvodnění právo státního občana jest jen *passivní*, »aby jej státní správa slyšela«; občan tu není tvůrcem státu, nýbrž *poddaným*, k němuž stát má býti *spravedlivý*, jak se učivalo za dob osvícenského absolutismu.

Ústava Československé republiky vznikla absolutisticky, právem válečným (revolučním); za války se ustavilo komitě, které pokračovalo ve své činnosti po válce, učinivši se samo výkonným orgánem vítězného národa. Německé a maďarské obyvatelstvo bylo pokládáno za přemožené válkou a zákony se mu diktovaly. Ani přímo ani nepřímo se nikdo těchto národností neptal, jak mají býti upraveny jejich vztahy ke státu. Tendence absolutistická byla tak silná, že se dály pokusy také církevní poměry upravití bez ohledu na zájmy církve. Zájmy státu byly první a rozhodující: Němci, Maďaři a katolická církev byly pokládány za nepřátele státu a tedy

¹⁾ Ze dne 20. února 1920

se mělo za to, že jest třeba využití státní moci proti nim. Nebudu jednati o omluvách pro toto jednání; nám tu stačí konstatovati, že naše ústava byla tvořena v ovzduší organického pojetí státu.

Úvod k ústavní listině: »My, národ československý, chtějíce upevniti dokonalou jednotu národa, zavésti spravedlivé řády v republice, atd.« jest překladem úvodu k americké ústavě. Rozdíly jsou charakteristické. Americká ústava začíná se: »My, lid (the people) Spojených států«; ústava československá slovo za slovem opakuje tento úvod, jen praví »My, národ československý« a ani nepozoruje, jak se tato záměna nehodí k dalšímu textu, kde věrně opakuje podle amerického originálu: »... chtějíce prospěti obecnému blahu všech občanů tohoto státu...«²⁾ Slovy: »My, národ československý, chtějíce upevniti dokonalou jednotu národa«, se přihlašuje československá ústava do organického pojetí státu. Úvod, opsaný z ústavy americké, jest předělán, aby se k tomuto účelu hodil a text ústavy vůbec neodpovídá ústavě americké. Aby bylo viděti, jak koncipují podobná usnesení národové západní, uvedu charakteristický passus z mírové smlouvy Saint germainské, týkající se naší republiky: Úvod této mírové smlouvy zní: »... hledíce k tomu, že se národy Čech, Moravy a části Slezska, jakož i národ Slovenska z vlastní vůle rozhodly spojití... aby vytvořily stát samostatný... Československo pak se strany druhé, přejíc si dáti toho bezpečnou záruku, všem obyvatelům území, nad nímž vzalo na sebe státní svrchovanost...« Rozdíl jest, myslím, příliš patrný, aby bylo třeba zvlášť jej rozebíratí.²⁾

Také jednotlivé paragrafy ústavní listiny jsou stylisovány v duchu organického pojetí státu. Probíráme spisek V. Kloubka o ústavních zákonech: hned v prvním odstavci, v článku o vzniku státu československého a jeho území, jest uveden zákon o zřízení samostatného státu československého, vyhlášený dne 28. října 1918. V něm stojí: »... Nařizuje Národní výbor jménem národa československého jako vykonavatel státní svrchovanosti toto: ... Orgánem jednomyslné vůle národa a také vykonavatelem státní svrchovanosti jest Národní výbor...« Sbor nahodilých osob nařizuje, co jest orgánem jednomyslné vůle státu!

V ústavním výboru se debatovalo o tom, jak daleko smějí jíti práva lidu a našlo se, že jest třeba je omeziti. Ústavy založené na smlouvě totiž mohou kterýkoli zákon měniti prostým přijetím nového zákona; náš ústavní výbor se však rozhodl pro to, aby ústava se směla měniti pouze kvalifikovanou většinou, t. j., aby

²⁾ Rozdíl mezi organickou ústavou československou a smluvní americkou vynikne zvláště, srovnáme-li teoretický doprovod americké ústavy s výkladem ústavy naší. Srvn. v tom ohledu článek Ch. Borgeaud »Vznik, rozšíření a povaha psaných ústav« »Naše doba«, 1908.

lid následujících generací neměl svobodu je měniti podle svých potřeb, nýbrž musil respektovati potřeby osob vedoucích druhdy Národní shromáždění.

»Lid jest jediným zdrojem veškeré státní moci v republice československé«, tak zní první paragraf ústavy, paragraf nejasný, kdyžťe ani přímo ani nepřímou není řečeno, co se lidem rozumí. V úvodu k ústavě se praví, že »my, národ československý, prohlašujeme, že chceme, usilovati, aby tato ústava i všechny zákony naší země prováděny byly v duchu našich dějin«. Tu tedy nejde o »lid«, nýbrž o »národ československý«, což jest v terminologii u nás obvyklé podstatný rozdíl. Za druhé: ústava nebyla sdělána lidem, t. j. delegovanými zástupci lidu, nýbrž »jednomyslnou vůlí národa«, t. j. absolutisticky; jak tedy jest lid jediným zdrojem moci v našem státě?

Důvodová zpráva k sedmému odstavci ústavní listiny jedná o zrušení zemských sněmů. Tyto sněmy byly plodem autonomního zřízení; vypořádati se s nimi bylo zvlášť choulostivým úkolem nové demokratické ústavy; jak odůvodnili zákonodárcové tento krok absolutistický? Referent vypravuje: »Zrušení zákonodárné a správní činnosti zemských sněmů bylo předmětem těžkých sporů. Je potěšitelné, že nabyli vrchu ti, kdo žádali jejich odstranění. Pro jejich zachování věru nebylo přesvědčivých důvodů. Dřívější korunní země byly nevhodnými správními celky. V Rakousku byla nám zemská autonomie tam, kde jsme měli většinu, vítanou ochranou naší národnosti, ale dnes tento moment schází, a je tudíž na čase, abychom upravili svoji správu na moderním podkladě i v jiných zemích osvědčeném.«³⁾ Jest viděti, jak zákonodárci vůbec nepřemýšleli o tom, pokud jest autonomie demokratická a pokud není, pokud zemské sněmy vyhovují potřebě »lidu« pokud jsou schopny vyjádřiti skutečné síly v státě vládnoucí; pouhým lokálně egoistickým důvodem, že dříve autonomie »národu« prospívala, teď už neprospívá, důvodem vzatým z ideologie absolutistické, autonomii zrušili a dost.

Svoboda! Svoboda! Třistaletá pouta zlomena! Tak se volalo po ulicích a po redakcích v prvních dnech po světové válce. Třistaletá pouta národa, svoboda národa... co jest tento národ? Přírodní síla? Národní instinkt? Dědictví předků? A ztracen jsa v této svobodě národa, oslavované demonstracemi na ulicích, novinovými články, parlamentními řečmi, ústavou a zákony, bloudí člověk a dívá se nadšeněm kriticky v tvář: svoboda národa! Budiž — ale což svoboda tvá, ty nadšenče, což svoboda bližního — na tu jsi nevzpomněl?

³⁾ V. Kloubek »Ústavní zákony republiky československé«, 1926, 71.

Vyložil jsem v předešlém odstavci podstatu demokracie, založené na nadosobním pojetí národa a státu; pochybuji sice o tom, možno-li toto pojetí vůbec právem pokládati za demokratické, ale vskutku u nás většina lidí právě »národní instinkt« ztotožňuje s demokracií. Jsou však pokročilejší našinci, kteří cítí nedosta- tečnost demokracie instinktivní a drží se jiného typu demokracie, velmi rozšířeného po Evropě od dob francouzské revoluce, typu, který nazývám »demokracií většinovou«, abych ukázal, že rozdíl mezi většinou a menšinou v něm jest posledním rozhodčím v ži- votě. Tu lid se chápe více méně atomisticky, jako součet individuí, kde každý jednotlivec má tutéž hodnotu. Hlasy jed- notlivců se sčítají a většina rozhoduje. Tímto způsobem se obyva- telstvo spojuje v jednu vůli, která pak jest absolutní autoritou pro všechny.¹⁾

V našem státě, jakož vůbec na kontinentě evropském, jest tato demokracie často vydávána za ideál demokratického zřízení; ve skutečnosti jest u nás spojována s organickým pojetím společnosti.

Demokracie většinová má tu přednost před instinktivním po- jetím společnosti, že dává každému jednotlivci svobodnou volbu a počítá s jeho rozhodnutím; odtud důraz, který klade na vše- obecné a tajné hlasovací právo. Ale o chybách jejích není mezi sociology sporu; vzniknuvši jako protiklad absolutismu, zrušila sice absolutistickou moc jednoho, monarchy, ale jen, aby ji pře- nesla na většinu státu vládnoucí.

Ani zde není kritéria, jak rozeznati vůli a z vůli většiny; vět- šina není nikomu odpovědna. Jakou záruku máme, že hlas většiny jest vždycky spravedlivý, když víme z historie, že každá pravda byla napřed v menšině a těžce si na většině vybojovala právo na uznání?

Tu nejde jen o to, že spravedlnost nikdy není absolutní; ovšem že žádnými lidskými prostředky není možno spravedlnost zabezpečiti. Demokracie většinová však není vůbec vystavěna na ideji spravedlnosti, nýbrž *jedině* na ideji moci: »většina vítězí« jest její poslední slovo, kdežto má býti posledním slovem: »pravda vítězí«.

Druhá podstatná chyba většinové demokracie jest, že zná jen »zákon bez výjimky a bez privilegií«, rozuměj, nejen bez privilegií nahodilých, ale i bez výhrad daných individuálními vlastnostmi, na př. tělesnými (rozdíl mezi ženou a mužem, mezi zdravým a ne-

¹⁾ Někteří sociologové pokládají toto zřízení za vlastní »demokracii«, stavějíce proti němu smluvní pojetí společnosti jako »liberalismu«; kritika demokracie na kontinentě jest často kritikou upřílišného většinového principu.

mocným, rozumným a hlupákem), nezná práva na osobní přesvěd- čení, ani právo na svůj jazyk, svoji kulturu, svoje náboženství. Tento absolutistický charakter demokracie většinové jest nejkraj- něji proveden v kommunismu, kde předpokládaný zájem *lidstva* jest absolutní normou pro život *jednotlivců*. Ozývá se dále z mar- xistického pojetí proletářské masy, která zná jen moc a práva masová, nikoli právo individua proti mase. Ve střední Evropě tato demokracie jest velmi rozšířena: tradice absolutistické, škola Marxova a pak poměrná jednoduchost takového pojetí demokracie ji činí u nás přístupnou. U nás se jí užilo zvláště v boji proti Něm- cům; protože Němci jako »menšina« neměli podle ní žádných práv, než která jim dala česká většina. V tomto smyslu jest roz- uměti slovům Kjellénovým: »Zřízení pro ochranu menšin... a příštích generací jsou pokročilému demokratismu nejen lhostej- né, nýbrž přímo hrůzou.«²⁾

Theorie o Němcích a Maďarech jako menšinových národ- nostech našeho státu jest založena na kombinaci organického a většinového pojetí demokracie. V duchu pojetí organického jsou Češi jediným vládnoucím kmenem v zemi, plnice její historické poslání. V duchu pojetí většinového jest jich víc (sečteme-li totiž Čechy a Slováky) a proto mohou si jako většina odhlasovat cokoli proti Němcům, kteří jsou pouhou menšinou.

Demokracie většinová není nikde důsledně provedena, pro- tože se nedá provést: každá nahodilá většina by měla absolutní význam a není prostředku, jak zabrániti chybám, odtud vychá- zejícím. Proto se na př. omezuje tato demokracie tím, že se zavádí pro některá usnesení požadavek kvalifikované většiny, který se přiči prostému mechanismu většinového hlasování. Sám fakt ústavy, volebního řádu a vůbec všechna zřízení, kterými zákon- dárce omezuje svobodu hlasování pro budoucnost, jsou proti prin- cipu většinovému. Jaké právo mají podle tohoto principu ti, kteří sdělali naši ústavu, aby omezovali svobodu našeho dnešního hla- sování? Jaké právo má parlament, aby odhlasoval volební řád, který se stane vlastním základem nové vlády a který tedy omezí svobodu občanstva, jež novou vládu volí? Jistě přednosti dané naší ústavou Čechům a Slovákům nejsou dány podle většinového hla- sování ani podle něho není zřízena ústava, dva základní kameny našeho politického života.

Jestliže slyšíme kritiku demokracie od rozvážných lidí, oby- čejně se obrací proti těmto chybám demokracie většinové, že jest příliš mechanická a že přehlíží přirozené prvky společenského života. Posmívají se jí, že všechno řeší jen šablonovitě, že znásil-

²⁾ Kjellen »Der Staat als Lebensform«, 100.

ňuje individuum, že příliš lehkomyšlně zasahuje do práv rodinných, že nemá morálního měřítka pro život, že přepolitizovala veřejnost atp. Dnešní krise demokratismu jest krisí tohoto většiny jeho pojetí.

E/ ZMATEK V SOCIÁLNÍ DEMOKRACII

Vlastním představitelem demokracie většinové jest, anebo by měla být, sociální demokracie se svým odporem k moralismu, zdůrazňováním všeobecného hlasovacího práva a rovnosti všech lidí. Sociálně demokratická ideologie jest však dnes v těžké krisi. Marxův kult masy jest opuštěn; demokracie většinová, sama v sobě chybná, nebyla prováděna důsledně; víra ve stát se neosvědčila; strana podlehla nacionalismu.

Naše sociální demokracie nebyla nikdy theoreticky pevná; theorie Marxovy nebyly oblíbeným předmětem sporů; nestvořila žádného originálního theoretika. Už před válkou podléhala tlaku nacionálnímu a za války prošla hlubokou krisí, z níž se theoreticky dosud nevzpamatovala.

Marxismus sám nedával zbraní proti těmto nesnázím. Marx zavrhoval liberalismus tak velice, že se sociální demokracie pokládala za stranu ex professo antiliberalistickou. Zavrhoval sice v první řadě liberalismus hospodářský (a tu jeho kritika měla velice mnoho oprávnění), ale zavrhoval také individualismus mravní, totiž učení, že společnost stojí konec konců na mravním vědomí jednotlivců. Místo toho Marx zaváděl učení romanticko-positivistické, že masa jako elementární živel rozhoduje o událostech světových. V tom byl Marx pokračovatelem Herderovým a Fichteovým a soudruhem pangermánů a panslavistů.¹⁾ Proto také Marx přeceňoval význam státu po německém způsobu. V theorii sice stát zavrhoval jako násilné zřízení buržoasní (i Herder viděl v německém státě zřízení násilné), ale v praxi jeho nedůvěra v individuální odpovědnost vedla k tomu, že jeho přívrženci chtěli všechno postátniti. Tato postátnovací horečka zachvátila i naše socialisty po válce a hodila se dobře ke spolupráci s vlastenci, kteří také postátnovali, ovšem z důvodů nacionalistických. Dnes už nastává vystřízlivění a nahlíží se, že slabým lidem dovede ubližovat stát jako jednatel. Přeceňování státnosti vedlo k tomu, že sociální demokracie se octla po boku nacionalistů a neměla čím se jim bránit.

¹⁾ Na důležitý fakt, že Marxovo učení souvisí s filosofií Fichteho, zakladatele pangermanismu, ukázal vídeňský marxista Max Adler («Klassenkampf gegen Völkerkampf», 1919, 13 a násl., i v jiných spisech).

Ve smyslu učení Marxova bylo podporovati centralismus proti snahám autonomistickým; neboť autonomie znamená výjimku z jednotné organizace státu. Bylo tedy v jistém smyslu v duchu Marxova učení, jestliže čeští sociální demokraté byli proti autonomii Němců a Slováků; ale dnes jest jasno, jaká to byla chyba. Ovšem, hájiti autonomie jest hájiti principu liberalistického...

Sociální demokracie po mém soudu chybila, že se dala příliš strhnouti agitací poválečnou; jest to pochopitelné, ale nebylo to správné. V tom ohledu zašla tato strana tak daleko, že hájila i učení o Česích a Slovácích jako »státotvorném živlu«. Tato slova neznamena jen konstatování historického faktu, že Češi tento stát založili a že byli v jistém smyslu jeho majiteli až do vlády habsburské, nýbrž předpokládalo se, že Češi (a Slováci Čechům ze svobodné vůle na rovně postavení) mají nárok na majetnictví tohoto státu. Takový názor se přiči základnímu programu socialistickému. Bylo by zajisté možno, že by Češi vytvořili tento stát, ale z demokratického přesvědčení by jej odevzdali všemu obyvatelstvu, jako když v dřívějších dobách stát byl vytvořen vojévůdcem a přesto se kázalo, že patří všemu lidu. Jak by mohli dělníci žádati, aby průmysl byl zesocialisován, kdyby se drželi teorie, že průmysl patří jen tomu, kdo jej založil?

Sociální demokracie jest dnes na celém světě v těžké krisi; nejde jen o nahodilá volební vítězství reakce, nejde jen o komunismus ani jen o marxismus; krise postihnuvši sociální demokracii zachvátila zároveň liberalistickou buržoasii evropskou a obojí stůňou na stejnou nemoc, na přeceňování kolektivnosti a nedoceňování jednotlivců; jedni uctívají stát, druzí národ, třetí lid, jiní masy, jiní církve, jiní lidstvo, jiní hospodářské poměry, jiní ducha dějin: liberálové jako socialisté se však shodují v tom, že se klaní všelikým hmotným bohům, vnějším světem daným, a obojí se shodují ve strachu před odpovědným, iniciativním, přesvědčným jednatelcem. Sociální demokraté se bojí jeho iniciativnosti hospodářské, liberálové jeho přesvědčení mravního, církevníci jeho přesvědčení náboženského. Odtud přemrštěný kult státu, politiky, většin parlamentních, dogmat církevních — i tyto bohy zplodil strach.

Marxismus, na němž jest prakticky založen všechny dnešní socialismus i komunismus, nutně dochází k důsledku, že jen násilí světem vládne a že svoboda není z tohoto světa. Tento důsledek jest nutný všude tam, kde se neuznává nutnost omeziti moc státu vyšší mravní a rozumnou autoritou. Leonard Nelson, německý filosof sociálně demokratický, domyslíl tento paradox, uče, že sociální demokracie nemůže být demokratická, chce-li být důsled-

ná.²⁾ Neboť prý sociální demokracie jest *contradictio in adjecto*, žádajíc najednou svobodu jednotlivce i suverenitu lidu nad jednotlivcem. Protože Nelson nezná vládu mravní autority, vládu svědomí odpovědného před Bohem, vidí ve společnosti jen individua anarchistická; aby zkrotil jejich zvůli, ustanovuje nad nimi zákon. Proto se mu zdá býti paradoxní definice demokracie G. Washingtona, že jest to vláda zákona, založená na souhlase ovládaných. Což když se nechtějí vůbec dáti ovládati a což když si dělají občané výhrady? Proto Nelson, sociální demokrat, nevidí jiného východiška, než zlomiti zvůli lidskou absolutní autoritou zákona, za níž stojí vůdce, nadaný absolutní mocí. Demokracie podle Nelsona podkopává víru v právo! Je to paradoxní, ale je to důsledně domyšlené německé pojetí státu.

Sociálně demokratické myšlení se dostalo do slepé uličky. Mluvíti dnes o revisi marxismu jest málo; jest třeba jíti hloub na kořen zla; jde o revisi té ideologie, z níž marxismus povstal, o revisi německého pojetí státu a společnosti jako přírodní moci, o revisi učení pramenícího se v Spinozovi, Kantovi, Herderovi, Fichteovi, Heglovi. Jde o to, znovu promyslit předpoklady liberalismu, jehož jest socialismus dítětem; jest třeba se vrátit k učení Lockeho o svobodě, k teoriím anglických a amerických církví, bojujících za svobodu svědomí proti tlaku státnímu, k učení Českých bratří, zvláště Chelčického, o ďábelském původu světského státu a k učení prvních křesťanů, odpirajících pokloniti se odznaku státu římského.

F/ LOYÁLNOST

Překvapovalo mne nejen při pozorování politického života, nýbrž i v jednání spolkovém, jak málo se u nás uznává potřeba loyálnosti, t. j. čestné a upřímné oddanosti ať už k svazkům rodinným, ať ke škole, ke spolku, politické straně, k církvi, k vládě, k státu. Sám pojem loyálnosti se zdá býti našemu veřejnému životu cizí; místo něho platí jen právní závazky, hospodářské zájmy a vláda instinktů ať rasových ať »národních«.

Podstatu loyálnosti jest těžko slovy vystihnouti; znamená věrnost, ale ani slepou ani pouze formální; znamená sympatickou účast, vědomí spoluodpovědnosti, solidárnost, která sice si žádá zákonitého formulování, ale jest srdečnější než paragrafy, jsouc jejich zdrojem, nikoli následkem.

I nejloyálnější člověk se může vzbouřiti a má k tomu právo; ale předně se k revoluci odhodlává po mravním boji a mravním rozchodu s předmětem své víry a za druhé opouští jeden ideál

²⁾ »Demokratie und Führerschaft«, Lipsko, 1920; nově rozšířené vydání 1927.

jen k vůli ideálu jinému. Loyálnost není jen zvykem ani jen instinktem, nýbrž jest založena na přesvědčení, ale nejen na rozumu, nýbrž i na citu.

U nás (snad u Čechů více než u Němců) se dosud nevyvinula zvláště *loyálnost ke státu*. Poněvadž jest celá ideologie obyvatelstva založena na kmenovém vlastenectví, které počítá jen s láskou ke svému kmeni a s úsilím jeho moc co nejvíce rozšířiti a užiti k tomu eventuálně i moci státní, stává se stát jen prostředkem v boji kmenových zápasů. Jest to historicky pochopitelné; ani naši předkové neměli k ní mnoho porozumění, protože se dynastie často střídaly a protože hranice státu nebyly dosti pevné. Později zápasy s dynastií habsburskou, zemi nepřející, nedaly mnoho příležitosti k rozvinutí loyality. Století XIX, pak svojí jednostrannou nacionalistickou agitací a herderovským pojetím národa jako přirozené jednotky proti nepřirozenému státu soustavně podrývaly státní loyaltitu. Tak málo bylo pro ni smyslu, že není ani jediného vážnějšího projevu z doby válečné ani poválečné, v němž by si myslící Čech byl uvědomil, že odporem k Rakousku trhá staleté svazky a že tento odpor jest třeba *individuálně* mravně odůvodniti, protože se jím lámou závazky loyality. Tento nedostatek výchovy k loyaltě se projevuje i po válce, kde veřejnost mimoděk ji nahrazuje kmenovým vlastenectvím. Velký úkol budoucnosti jest, převychovati lid tak, aby viděl, že loyaltita ke státu jest vyšším závazkem než kmenové city a že loyaltita jest tím pevným poutem, které různé kmeny země spojí.¹⁾

G/ SMLUVNÍ POJETÍ SPOLEČNOSTI

Smluvní pojetí společnosti, dosud základ veřejného života anglosaského, pochází ze středověké víry v privilegia. Nechtěl se čtenář bouří: moderní demokracie se vyvinula z víry v privilegia, a jest povrchní, viděti v ní jejich negaci. Vyložil jsem v druhé kapitole, v rozboru dekretu Kutnohorského, jak středověká universita byla projevem zřízení demokratického a jak dekret Kutnohorský a nacionalisování university bylo nedemokratické; svobodná obec s vlastní ústavou, studenti s profesory, si dávají sami zákony, sami sebe soudí, sami si ustanovují způsob zkoušek, studiem (nikoli rodem) se povznášejí k nejvyšším hodnotem.

Z těchto počátků středověkých se však Evropa dále vyvíjela dvěma směry; na pevnině evropské (ve Francii jako u nás) krá-

¹⁾ Kjellén vykládá, že dnes kmenové vlastenectví a loyaltita ke státu spolu zápasí ve všech státech; ve Švýcařích a v Spojených státech vládne loyaltita, jinde ustupuje před kmenovým vlastenectvím. (»Der Staat als Lebensform«, 104.)

lovská moc se stávala absolutnější a absolutnější; aristokracie, majitelka středověkých privilegií, neuměla hájit přirozených práv lidu proti moci králově; privilegia přestávala být prostředkem k zabezpečení svobodného společenského života a stávala se hradbou mocných tohoto světa proti pokroku. Nutně došlo k výbuchu, který se ve Francii projevil revolucí, ale který otrávil pevninou evropskou celé předešlé století: na jedné straně lid politicky bezbranný, na druhé straně všemohoucí král se šlechtou, znající jen práva králova a nikoli potřeby lidu. Když konečně lid vyhnal krále i šlechtu, nutně viděl v privilegiích negaci své svobody a došel egalitářského učení, že každý jednotlivec se smí uplatnit ve státě pouze jako mechanicky vymezená jednotka.

V Anglii od středověku si společnost zachovala smysl pro privilegia. Tam od dob Magna Charta výsady aristokracie byly prostředkem na obranu zájmů země a tedy všeho lidu proti přehmatům krále; tam výsady se staly zdrojem státního zřízení; stát jest tam od středověku omezován ve své pravomoci výsadami jednotlivcovými. I stalo se, že privilegia, na pevnině pokládaná za protiklad demokracie, byla v Anglii jejím východiskem. Práva jednotlivcova, autonomie všelikých společenských útvarů, zemí, jazyků, průmyslových podniků, obchodu, škol, dělnických sdružení jsou v Anglii základem demokracie; stát organisuje tyto dané autonomní jednotky; neříkáme sice už, že jsou »privilegované« — ale co záleží na jméně?

Na tomto základě privilegií neboli autonomie jest vystavěn smluvní stát. Nikde na světě není ideálně uskutečněn, nebyl a sotva kdy bude; Švýcarsy, Anglie a Amerika mají zřízení, které z této smluvní ideologie vychází. Ve smluvním státě není lid svrchovanou autoritou, stát není suverénní (ačkoli in abstracto se to říká), nýbrž »vláda lidu« jest jen jedním z prostředků, jak spravedlnost uplatnit. Spravedlnost jest ve smluvním státu primárnější než stát a než zákon; zákony nejsou tam pro stát ani pro lid ani pro národ, nýbrž zabezpečují jen pořádek, aby lidé se mohli věnovat úkonům jiným než jsou ty, které jsou zákony vymezeny.

Mluvíme tu o *smluvním* pojetí státu, protože jeho podstatou jest, že stát a zákony nejsou lidem ukládány, nýbrž rozumní lidé uznávají, že ve společnosti nelze jinak žít, než dáme-li jí organizaci státní a dáme-li jí zákony; lidé se tedy dohodli o tom, jak *pro své potřeby stát organisovati*. Tyto potřeby jsou tedy primárnější, hlubší, širší než zřízení státní. Podobně se lidé dohodnou, že založí stavební družstvo: jako toto družstvo jest jen jedním projevem jejich činnosti a to dosti nahodilým a netýká se mnoha důležitých jejich zájmů (na př. literárních), tak jest i stát jen

jedním a nikoli hlavním projevem činnosti lidské a netýká se, nemá se týkati, mnoha našich zájmů důležitějších.¹⁾

Za předzvěst smluvního pojetí státu lze pokládati názory prvních křesťanů o státu římském. Ježíš nedbal světské politiky; jeho evangelium lásky jest určeno pro království, jež není z tohoto světa. Proto první křesťané se organisovali mimo oblast zákonodárství římského: nebyli proti státu, nebyli anarchisty, ale stát, t. j. císař, armáda, státní úkony (k nimž tehdy patřilo pohanství podobným způsobem asi jako dnes k němu patří politické strany) jich nezajímaly. Jest známo, že z těchto důvodů byli pronásledováni; byli nebezpečni státu: ne proto, že by naň přímo útočili, nýbrž že objevili jiný stát, v němž svědomí jednotlivcova a poměr jeho k Bohu byly základem života. V poměru prvních křesťanů k státu máme tedy velkolepý pokus o odluku státu a církve; tehdy po prvě v životě lidstva se objevila v rámci organizace státní společnost, která neodvozovala svých práv od státu, nebyla státem ani vytvořena ani vymezena, nepřijímala od státu ani plat ani úřadů a zvláště nepřijímala od něho svou ideologii. Od té doby zůstává poměr prvních křesťanů k státu východiskem pro poměr svobodného občana k státu: jako stál křesťan na vlastním přesvědčení, jehož příkazy byly elementárnější než zákony státní (»více sluší poslouchati Boha než lidi«), tak ve státu smluvním občan trvá na vlastních, původních, přirozených, nezadatelných právech, od nichž teprve jsou odvozena práva státu; jedině pokud státní zákony jsou slučitelné se zákony svobody jednotlivcovy, jsou spravedlivé.

Od doby prvních křesťanů prožil zápas mezi státem a svědomím jednotlivcovým mnoho osudů: Konstantin Veliký, spojivší pohanský stát s církví; feudální stát středověký s učením o dvojím meči; renesance, zdůrazňující více stát než svědomí; reformace, dávající přednost svědomí; reformace opět luterská a kalvínská a zvláště také kvékerství, jsou neustálým hledáním správného řešení poměru mezi elementárně svobodným svědomím jednotlivce (a na něm založené organizace duchovní) a mezi aspiracemi státu. Spisy našeho Petra Chelčického právě této otázky se týkají.

Za bojů reformačních smluvní pojetí státu se řešilo v zápasu o samostatnost drobných církví proti církvi státní. V zápasech těchto šlo pořád a zásadu, že svědomí občanovo jest primární hodnotou; že zákon Boží jest vyšší než zákon lidský a že

¹⁾ Nebudu tu líčiti, jak se rozvinula *theorie* o smluvním státě; každý spis o státovědě o tom vypravuje. Tam se také dočteme, že stát smluvní (tedy na př. Spojené státy) se podstatně liší od »demokratického« v kontinentálním smyslu; G. Ruggiero jmenuje smluvní stát »liberalistickým«, naše pojetí státu »demokratickým«.

tedy stát musí omezití svá práva tam, kde se začínají práva svědomí. Tehdy George Fox, zakladatel kvékřů, současník Cromwellův, učil: že jest nutno uznati státní moc, pokud se stará o pořádek ve státě; ale tato moc sama mizí, jakmile pořádek jest zjednan, protože jde o to, aby lidé byli odvráceni od zla za tím účelem, aby následovali svého vnitřního osvětlení.²⁾

Chelčický byl radikálnější, ale v podstatě soudil stejně: »A toto dvojí rozdělení, řádu světského skrze moc a řádu Kristova skrze milost, daleké rozdělení, a má srozuměno býti, že spolu nemůže státi ten dvojí řád... Nemůže býti spolu řád Kristův a řád světský aniž může býti řád Kristův řádem světským. Jiná jest věc, která se činí skrze moc pod bezděčí (= bez svobodné vůle) a jiná, která se skrze milost činí z *dobré vůle*, ježto stojí na slovích pravdy.«³⁾

Od reformačních bojů myšlenka na samostatnost svědomí proti přemoci státu se zmaterialisovala a začal se v dobách osvícenských zdůrazňovati (místo svědomí) *jednotlivec*. Nikoli pravda, nikoli víra, nikoli zákon Boží, nýbrž světské zájmy jednotlivcovy. Století XVII. a XVIII. ztratilo smysl pro duchovní pojetí života; z příčin, kterých tu netřeba analysovat, začalo chápati společnost jako sumu jednotlivců; smluvní pojetí státu nabylo v této době materialistického smyslu, že prý jednotlivci se svými egoistickými zájmy se smluvili na organisaci státu, na ochranu oněch zájmů. Brzo se těmito zájmy rozuměly hlavně zájmy *hospodářské* a tak položeny základy liberalismu hospodářskému (v XVIII. století), podle něhož stát nemá překážeti *hospodářské* svobodě jednotlivcově, jež jest tedy vyšší než zájmy státní. Proti tomuto materialismu liberalistickému Marx bojoval materialismem socialistickým a stavěl proti egoismu a násilí jednotlivcovu egoismus a násilí massy.

I leží chyba hospodářského liberalismu v tom, že pochopil svobodu jednotlivcovu od státu jednostranně hospodářsky. Jest pravda, že moderní liberalismus jest dítětem reformačního boje za svobodu církví od státu a jest pravda, že jest falešný, ale v tom, v čem jest falešný liberalismus, jest falešný socialismus také; člověk má býti svoboděn od státu, ale *mravně, duchovně* svoboděn, nikoli jen hospodářsky. Marxismus jen upřilížil chybu hospodářského liberalismu a proto dnešní krizi socialismu nelze řešiti návratem k liberalismu, nýbrž jedině revisí učení o poměru svobodného jednotlivce k svobodnému státu.

Není však pravda, že by v Anglii a v Americe vládl jen liberalismus hospodářský; i liberalismus duchovní, t. j. vědomí, že

²⁾ M. E. Hirst »The Quakers in Peace and War«, 1923, 59.

³⁾ Chelčický »O trojím lidu«, Světová knihovna, 152.

svědomí jednotlivcovu stojí výše než státní ústava, v těchto zemích dosud vládne. Odtud pochází ono jakoby samozřejmé mravní posuzování veřejných událostí v Anglii a Americe, jehož smyslem jest, že fysická moc státu není posledním argumentem, protože nad ní ještě stojí mravní zákon. Proto také v Americe není zákon, odhlasovaný parlamentem, poslední instancí, neboť soudce může rozhodnouti proti němu, jestliže soudí, že zákonem byla porušena základní práva občanova.

Smluvní pojetí státu mluví ze slov Wilsonových: »Amerika byla stvořena k tomu, aby každý člověk měl stejnou příležitost jako druhý, býti pánem nad svým vlastním majetkem a osudem.«⁴⁾

Budíž mne daleka myšlenka, že státní zřízení anglické nebo americké jest vzorné; ne, to jediné ukazují, že každá ústava státní jest nepřirozená a násilná, která neuznává, že mravní vědomí jednotlivcovu stojí výš než jakýkoli státní zákon, jakkoli ustanovený. V Anglii a Americe se tato zásada tak tak uznává; v ústavě našeho státu tato zásada chybí. Či snad přece jest tu v zákonech o t. zv. lidských právech? T. zv. *lidská práva* jsou plodem přesvědčení o suverenitě jednotlivcově nad státem. Jest třeba tedy pohlédnouti, jaký význam tato práva mají v naší ústavě.

H/ LIDSKÁ PRÁVA

Pro moderní demokracii jsou t. zv. lidská práva tak význačná, že lze podle toho, jak se kdo k nim staví, jasně posouditi ráz jeho demokratičnosti. Nejde ovšem o slova »lidská práva«, dnes už v politice otřelá, nýbrž o smysl, jaký se jim dává. Lidská práva jsou základní myšlenkou ústav, založených na smluvním pojetí státu; jejich podstatou jest přesvědčení, že každý člověk má jistou oblast zájmů, v nichž jest suverénním pánem a do nichž se společnost nesmí míchat bez jeho zásadního svolení.¹⁾

⁴⁾ »Nová svoboda«, Praha, 1917, 75.

¹⁾ Lidskými právy se rozumějí obyčejně ty zásady, které prohlásili francouzští revolucionáři na začátku revoluce roku 1789. Uvedu z nich jen ty paragrafy, které by mohly míti duchem nyní nějaký vztah k otázce národnosti:

1. Lidé se rodí a žijí jako svobodné bytosti a sobě rovné ve svých právech. Sociální rozdíly nemohou býti založeny než na obecné prospěšnosti.

2. Cílem každého politického sdružení jest zachování přirozených a nezadatelných práv lidských. Tato práva jsou: svoboda, vlastnictví, bezpečnost a odpor proti potlačování.

3. Princip každé suverenity leží ve své podstatě v lidu. Žádný úřad, žádné individuum nemůže vykonávati autoritu, která nepochází výslovně od lidu.

4. Svoboda záleží v podstatě v tom, směti konati všechno to, co neškodí druhému člověku; tak uplatnění přirozených práv každého individua nemá

Nejlépe lze si znázorniti *smysl* lidských práv na učení, že stát nemá práva nutiti občany k vojenské službě, jestliže jim jejich svědomí brání; tu svědomí jednotlivcovo jest vyšší autoritou než stát a jeho potřeby. Tento příklad se obyčejně neuvádí pro jejich znázornění, protože jest choulostivý a dnešní lidská práva jsou pojmem příliš otřepaným. Stát vskutku nemá právo nutiti občana k službě vojenské, jestliže občan ze zásadních důvodů službu odpírá (stát ale má *moc* jej donutiti). Jestliže státy až do naší doby uznávaly, že kněží jsou vyňati z vojenské služby, jak mohou nutiti k ní laiky? U nás v tomto ohledu jest nepochopení pro práva svědomí.²⁾

jiných hranic než ty, které zabezpečují jiným členům společnosti užívání týchž práv. Tyto hranice nemohou býti vymezeny než zákonem.

5. Zákon má právo zabrániti jednání pro společnost škodlivému. Nic z toho, co není zakázáno zákonem, nemůže býti zapovězeno a nikdo nemůže býti nucen, aby dělal věci, kterých zákon nepřikazuje.

6. Zákon jest výrazem obecné vůle. Všichni občané mají právo osobně anebo prostřednictvím svých zástupců se účastniti tvoření zákonů.

10. Nikdo nesmí býti obtěžován pro své názory, ani názory náboženské, jen jestli jejich projev nekali veřejný pořádek, ustanovený zákonem.

11. Svobodná výměna myšlenek a názorů jest nejdrazším právem lidským. Proto může každý občan mluvit, psát a uveřejňovati svobodně, ledaže odpovídá za zneužívání oné svobody v případech, na něž pamatuje zákon.

16. Žádná společnost, v níž není zabezpečena záruka práv a není ustanoveno rozdělení pravomoci, nemá konstituce.

17. Protože majetek jest neporušitelným právem a svatým, nesmí býti tento zákon porušen v žádném případě až na ty, kdy veřejná nutnost, zákonitě ustanovená, to jasně žádá a ještě s podmínkou spravedlivé náhrady.

Po převratě se někdo u nás pokusil vydati tato lidská práva česky. Vydaní zapadlo docela bez ohlasu.

²⁾ Uvedu na doklad zprávu z novin, která vyjadřuje průměrné nazírání dnešního Čecha na svobodu svědomí. Nechť čtenář se z lokálky sám pokusí učiniti si úsudek, o jaký problém šlo a jak jej český žurnalista pochopil. »Národní politika« má dne 13. února 1927 tuto zprávu ze soudní síně: »Otrávená duše. Záložní poručík Frant. Josef L. z Pošumaví, přes svůj mladý věk, nepřesahující kloudně ani čtvrtstoletí, rozhodl se vstoupit v čelo boreců, t. zv. moderního pokroku. Před divisním soudem pražským sice přiznal sám, že za světové války dal se na frontě Rusy zajmout a že pak bojoval proti Rakousku v řadách československých legionářů, to mu však nevadilo, aby po návratu do osvobozené vlasti se nestal antimilitaristou, jenž nezná kompromisu i za cenu — kriminálu. Stav se příslušníkem sekty »Nový Jerusaleml, jal se hloubat ve známých teoriích Tolstého, jichž účinky pokoušel se pak uplatňovat v nejbližším svém okolí. Žil životem »muže přírody« i jako úředník pražské banky, kam chodil v šatě nedostatečném a usmoleném, a v kanceláři okazale snídal mrkev, povidla, tvrdý chléb nebo neloupané burské oříšky, neúřední svůj čas pak vyplňoval spisováním antimilitaristických nebo filosofických úvah a do-

Ve výkladu o dekretu Kutnohorském jsem upozornil na to, jak byla středověká universita předchůdcem moderní demokracie smluvní. Tam se scházeli z celého světa svobodní jednotlivci, profesori a studenti; každý z nich se svými zvláštními právy, a dohodli se o tom, jak mají sami sobě vládnouti. A přece bylo založeno zřízení universit na privilegiích! Myslím, že jest omylem pokládati sám princip privilegia za neslučitelný s demokracií (s demokracií smluvní). Privilegiem rozumíme zvláštní výhodu, udělenou panovníkem jednotlivci nebo společnosti některé, většinou na trvalou dobu. Pro příslušníky university středověké bylo privilegiem, že nesměli býti na cestě na universitu a při návratu do své domoviny obtěžováni, že nepodléhali jinému soudu než tomu, který si na universitě zřídili a že si ustanovovali sami doby zkoušek a způsob přednášek. Proč by takové privilegium bylo nutně škodlivé?

Základní chyba starých privilegií byla, že byla udílěna (zvláště v pozdější době), z absolutní libovůle panovníkovy na-

pisů do novin. Z banky po několika letech dobrovolně vystoupil a byl od té doby na obtíž vlastním příbuzným, neopomenul však před tím ještě uspořené 25.000 Kč rozdat chudým, s nimiž byl by se vůbec rozdělil o poslední svůj majetek. Zprvu pokládali ho lidé za neškodného podivína: hůře však bylo, když mladý »filosof« uznal za záhodno brousit popletený um svůj na vojště samém. Po prvé se spálil, když v dopise, zaslaném zemskému trestnímu soudu, urazil československou armádu. Trest prisouzený však ho nenapravil. Poručík-mudrlant se vzchopil k činu okázalejšímu. Na začátku loňského července při nástupu vojenského cvičení u 2. ppl. v Litoměřicích odmítl odít se vojenským stejnokrojem, doloživ, že »stojí pod ochranou moci silnější, než celá ozbrojená Evropa«. Poněvadž se zprvu zdálo, že to s mozem mladistvého delikventa není zcela v pořádku, bylo prvé líčení odročeno a obžalovaný podroben v psychiatrickém oddělení nemocničnímu důkladnému zkoumání. Při věřejším líčení podal soudní lékař št. dr. Pokorný posudek, že obžalovaný jeví sice známky podivínství, že však tato porucha není takového stupně, by jakkoli zmenšovala jeho přičetnost. Senát vyměřil pak obžalovanému, jehož tváří i při čtení rozsudku pohrával cynický úsměv, pro zločin porušení subordinace trest pět měsícův a čtyř týdnů žaláře, jenž zatím odykán byl samovazbou. Trest, diktovaný bezpodmínečně, zostřen byl ztrátou hodnosti a obou válečných medailí.

Naše veřejnost nevzala problém odpírání vojenské služby ani na vědomí, což jest zcela pochopitelné za vlády organického a většinového pojetí státu. Co se jinde proti němu uvádí, jest v podstatě totéž, co se uvádí proti smluvnímu pojetí státu (že jednotlivec nemá práva libovolně rušiti svazky se společností.) To jest zcela povrchní argument; předně existuje princip smluvního státu v Anglii a za druhé, kdo nevěří, že jednotlivec nesmí rušiti dané svazky se společností, musí odsouditi každou revoluci a reformaci, Ježíše Krista, první křesťany, albigenké, Husa, Luthera, politické revolucionáře všeho druhu, Galileiho atd. atd.

Odpírání vojenské služby jest problém, který dá státníkům ještě mnoho starostí — a právem!

hodilým osobám z nahodilých ohledů. Jestliže však zavrhneme nahodilost a libovůli, zbývá ještě řešiti problém: není společnost lidská tak upravena, že jest v zájmu některých jednotlivců, a ještě spíše v zájmu některých skupin lidí, chrániti je zvláštními výsadami? Na př. děti není možno podrobiti schematickému zákonu o rovnosti lidí: děti musejí míti svá zvláštní práva, vyčtená zákonem. Zřetelnější jest privilegium žen; podle theorie o rovnosti mezi lidmi měly by býti ženy ve všem rovny mužům, t. j. nejen míti stejná práva, ale i stejné povinnosti. Vskutku však vidíme, že čím jest společnost pokročilejší, tím více se blíží stavu, kde ženy mají tatáž práva, jako muži, ale nemají tytéž povinnosti; mají volební právo, ale nemají povinnost sloužit na vojně; konkurují mužům, ale mají zvláštní výhody, podmíněné jejich organizací atd. Podobné je právo orthodoxních židů, zabíjeti dobytek svým rituálním způsobem, výjimkou ze zákona a tedy privilegiem. Dnešní boj barevných ras za rovnoprávnost jest také založen na zásadě, že mají míti rovná práva ve společnosti lidské, ačkoli jsou kulturně na nižším stupni. *Vůbec se týkají moderní privilegia slabých členů společnosti, kterým se zaručuje možnost plně se uplatnit v životě, a zároveň se respektují zvláštnosti, nevýhody, nedokonalosti jejich stavu.*

Jsou však i privilegia daná jen historicky, a která přesto nejsou hodna zavržení. Snad vzbudím nedorozumění, ale protože mi jde o to, abych obhájl práva jednotlivce proti zvláštní společnosti a státu, ukáži na konkrétní případ. Zákon ze dne 10. prosince 1918 nejen zrušuje šlechtictví, řády a tituly, nýbrž i zapovídá, že »bývalí šlechtici nesmějí užívati svého rodného jména s přídomkem nebo dodatkem, vyznačujícím šlechtictví.«¹⁾ Pokládám tento zákon za přehmat a za doklad, jak málo bylo u nás následkem organického pojetí státu a většinové demokracie smyslu pro práva jednotlivce. Něco jiného jest odvozovati ze šlechtického titulu zvláštní práva a něco jiného jest možnost užívati šlechtického titulu — dokonce ve styku neúředním. Dejme tomu, že stát nezná než pouhá jména občanů bez přídomků; jaký lidský zájem však žádá, aby neměl míti jednatel práva tohoto přídomku užívati? Něco jiného jest pozemková reforma (pokud se při ní v zájmu slabých jednotlivců vykupuji a třebaš i konfiskují velkostatky) a něco jiného jest, jestliže se sahá

¹⁾ Zákon ze dne 10. dubna 1920 doplňuje onen zákon takto: »Přestupku se dopouští a vězením, na Slovensku uzamčením, od 24 hodin do 14 dnů neb tréstem peněžitým od 50 do 15.000 Kč buď potrestán: kdo úmyslně a veřejně užívá šlechtických titulů, erbů, řádů, vyznamenání, jež byly zákonem zrušeny, nebo kdo takovým způsobem hledí naznačiti své bývalé šlechtictví, ... a kdo v tisku někomu dává zákonem zrušený titul šlechtický«.

lidem na jejich jméno, které nikomu nemá překážeti. Šlechtické jméno jest ideové dědictví po předcích; jestliže my máme právo se nazývati Čechy a odtud odvozovati nějaké závazky pro svůj život, jakým právem smíme bráti jméno šlechticům? Jméno jest osobní, nedotknutelný majetek a žádné veřejné zřízení nemá práva dotýkati se ho.

A priori nelze říci, která výhoda, výjimka, zvláštnost, jest přípustná a která nic; a priori platí jen zásada, že svoboda jednotlivce jest světější než právo státu; praxe jest vždycky dílem kompromisu, t. j. dobré vůle zúčastněných stran.

J/ LIDSKÁ PRÁVA KOLEKTIVNÍ

O lidských právech existuje převeliká literatura, analysující jejich vznik, jejich theoretický základ i důsledky. Lidská práva francouzská jsou sama už kompromisem ze smluvního pojetí anglosaského a z centralistického pojetí francouzského. Ale anglosaské pojetí jest tu pod silným vlivem hospodářského individualismu té doby, podle něhož společnost lidská jest součtem svobodných jednotlivců, konkurujících spolu hospodářsky. Otázek národnostních nebylo, když se tvořila nálada, zplodivší francouzskou formulaci lidských práv; tehdy působil jednak deismus (předchůdce náboženského liberalismu), jednak důvody hospodářské. Smyslem lidských práv pak jest, předně, že každý občan jest absolutní jednotkou společnosti, společnost pak sumou jednotlivců. I jsou lidská práva, tak jak je historie vytvořila, pouze individuální.

Když během XIX. století ideál lidských práv zevšedněl, začalo se tohoto jednostranně individualistického jejich ponětí zneužívati. Pokrokové ideály jedné doby často se stanou prostředkem pro násilníky doby následující. Příklad nám objasní. Maďarsko se chlubilo před válkou, že má velmi svobodomyšlné zřízení. Tam jednatel byl svoboděn nejen mluviti slovensky, nýbrž mohl si po slovensku psát, co chtěl, a i zřizovati slovenské školy. Jako jednatel (osoba X. Y.) byl svoboděn; ale jako Slováček této svobody neměl, protože slovenství jest kolektivum, na něž se lidská práva nevztahují. I byly organizace slovenské pronásledovány, buditelská práce nedovolena, ale jednotlivý uvědomělý Slováček, který měl odvalu se o své právo hlásit, toho práva se pro svou osobu dovolal. Podobně v hospodářských otázkách liberálové dovolovali každému jednotlivému dělníku, aby svobodně zápasil za zvýšení své mzdy, aby svobodně volil si své povolání a působišť, ale bránili koalici právu dělnictva.

Na rozdíl od XVIII. století, individualistického, naučilo nás

století XIX. dbáti *kolektiv*, jakými jsou zvláště společenské třídy, kmeny, rasy, národnosti. Právě v předešlém století vznikla věda sociologická, která právě studium kolektivních zjevů životních má za úkol. Zvykli jsme si už na kolektivy tak, že shledáváme samozřejmým, že se mluví na př. o právech dělníka na práci, rozuměj nikoli jednotlivého dělníka, nýbrž příslušníka dělnické třídy, o právech ženy, o národnostních a rasových zájmech atd. Toho XVIII. století neznalo. Všechno sociální zákonodárství jest konec konců vystavěno na myšlence, že kolektivum, jako jest dělnictvo, chudina, ženy, děti, rasy, rodina, starci atp., mají jistá nezadatelná práva, která musí společnost respektovat a musí zorganizovat stát tak, aby tato práva nebyla porušována. Málo na tom záleží, jak se tato práva dedukují z nějakého absolutního principu, a málo záleží na tom, že se jim dnes neříká práva přirozená nebo nezadatelná; smysl zůstal stejný, jen názvosloví se změnilo. To jest tedy dnešní situace: *přirozená práva individuální se rozšiřují na kolektivní*.

Nelze říci, že by bylo hned od počátku nebylo vědomí o právech přirozených kolektivních; naopak, bylo to kolektivum, které se uplatňovalo v bojích malých církví za svobodu od státu, církev totiž, jako společnost věřících. Teprve XVIII. století se svým atomistickým pojetím společnosti dalo lidským právům ráz práva pouze osobního; pod vlivem národohospodářských teorií z konce století XVIII. a počátku století XIX. pak se začala chápati lidská práva jednostranně hospodářsky, jako zásada, že společnost (stát) nemá jednotlivce omezovat v jeho svobodném podnikání.¹⁾

Odtud v Americe lidská práva dosud prakticky znamenají svobodu církví a svobodu kapitalistického podnikání. Náš úkol v tom záleží, pochopiti tento dějinný vývoj, napravit jednostrannost hospodářského liberalismu a socialismu tím, že dáme lidským právům jejich původní význam kolektivní a duchovní, rozšíříce je na ta kolektiva, pro něž XIX. století vzbudilo porozumění, t. j. zvláště na slabší kategorie společnosti, což jsou: děti, ženy, dělníci, rasy, kmeny, národnosti. Jest ovšem pravda, že lidská práva jsou konec konců založena v mravním přesvědčení jednotlivcově; ale jednatel jest nositelem práv, jež se vztahují na větší společnosti. Právo ženy, aby nebyla volána k odvodu, jest konec konců založeno v mravním vědomí jednotlivých

¹⁾ Marx odsuzoval lidská práva, jednak protože jsou individualistická, jednak protože uznávají osobní právo na majetek. Nejsou prý nic jiného, »als die Anerkennung des egoistischen bürgerlichen Individuums und der zügellosen Bewegung der geistigen und materiellen Elemente, welche den Inhalt seiner Lebenssituation, den Inhalt des heutigen bürgerlichen Lebens bilden...« (»Heilige Familie«, 175.) Vliv ideologie Fichtovy na tento názor jest patrný.

lidí, jejich svědomí toto právo schvaluje; není to však právo jednotlivé ženy, nýbrž všech žen. Právo na uplatnění vlastní národnosti jest založeno individuálně potud, že každý z nás jest mravně zavázán toto právo uznati a každý příslušník té národnosti jest povinen, individuálně za ně bojovati; ale není to jen právo jednotlivců, nýbrž kolektivní právo, vztahující se na řeč, kulturu, školství atd. I znamenají kolektivní lidská práva, že existují ve společnosti lidské kolektiva, daná jednak přírodou (ženy, děti, rasy), jednak kulturou (církve, kmeny), jednak hospodářskou organizací (dělnictvo), která mají základní práva, hlubší než jakékoli ohledy státní. Stát jest dílem těchto kolektivů a nesmí tedy ustanovovati nic, co by ohrožovalo jejich životní zájmy. Stát tedy netvoří právo jazykové, nýbrž upravuje je *v zájmu národnosti*, nepotvrzuje církve, nýbrž bere je na vědomí, neustanovuje dělnické právo, nýbrž chrání je.

K/ LIDSKÁ PRÁVA V ČESKOSLOVENSKÉ ÚSTAVĚ

Československá ústava zná jen individuální lidská práva s dvěma výjimkami, na něž pak upozorním. Uvádí zvláště práva na život a na osobní svobodu, neplatnost výsad pohlaví, rodu a povolání, svobodu stěhování v republice, svobodu osobního vlastnictví, právo vystěhovati se do ciziny, právo domovní, svobodu tisku, právo shromažďovací a spolkové, právo petiční, tajemství listové, svobodu svědomí a učení, svobodu vyznání. Ve všech těchto případech si ostatně stát vyhrazuje tato práva omezovat a suspendovat.¹⁾

Zvláště však jsou přísně individuálně chápána práva národnostní v republice, až ovšem na právo Čechů a Slováků, které jest vzato z ideologie německé a není tedy vlastně lidským právem. Uvedu příslušná znění zákonů:

Článek 7. a 8. smlouvy saint-germainské o t. zv. menšinách zní:

»Všichni státní občané českoslovenští budou si rovni před zákonem a budou požívatí stejných práv občanských a politických bez ohledu na rasu, jazyk nebo náboženství... Státním občanům československým nebude ukládáno žádné omezení, pokud jde o volné užívání jakéhokoliv jazyka, ať ve stycích soukromých nebo obchodních, či ve věcech, týkajících se náboženství, tisku neb veřejných projevů jakéhokoliv druhu, ať ve veřejných shromážděních. Jestliže by vláda československá zavedla nějaký oficiální jazyk, bude přesto poskytnuta *příslušníkům českoslo-*

¹⁾ Na př. policie může zabavovati a čísti dopisy bez soudního nálezu podle zákona ze dne 14. dubna 1920.

venským jiného jazyka než českého přiměřená možnost, aby před soudy používali svého jazyka jak ústně, tak písemně.

S příslušníky československými, náležejícími k menšinám ethnickým, náboženským nebo jazykovým, bude po právu a ve skutečnosti za stejných záruk zacházeno jako s ostatními příslušníky československými. Zvláště budou mít stejné právo, aby vlastním nákladem zakládali, řídili a pod dozorem měli ústavy lidumilné, náboženské nebo sociální, školy a jiné ústavy výchovné, s právem používat tam volně svého jazyka a svobodně tam vykonávat své náboženství.

Pokud jde o veřejné vyučování, poskytne vláda československá v městech a okresích, v nichž jest usedlý značný zlomek československých příslušníků, jiného jazyka než českého, přiměřené možnosti zajišťující, aby se dětem těchto československých příslušníků dostalo vyučování v jejich vlastní řeči. Toto ustanovení nebude však vládě československé brániti, aby učinila povinným vyučování v řeči české. V městech a okresích, v nichž jest usedlý značný počet příslušníků československých, náležejících k menšinám ethnickým, náboženským nebo jazykovým, zabezpečí se těmto menšinám slušný podíl požitku a v použití částek, které mají býti vynaloženy na výchovu, náboženství nebo lidumilnost z veřejných fondů podle rozpočtu státního, rozpočtu obecních a jiných.

Tato ustanovení jsou základem československého zákonodárství národnostního. Podtrhl jsem v nich slova, která naznačují, jak opatrný byl zákonodárce, aby se do ustanovení nevloudilo nějaké kolektivní právo a jak zabezpečují de facto jen práva těm jednotlivým Němcům a Maďarům, kteří mají finanční a intelektuální moc, se těchto práv dovolávati. Zvláště není v ustanovení nic o právech Němců nebo Maďarů: jde jen o práva »československých občanů« anebo »příslušníků ethnických skupin.« Čtenář postihne snadno, jak zaostalé jest takové zákonodárství, jestli si je přeloží z řeči nacionální do řeči sociální. Dejme tomu, že by nešlo o národnosti, nýbrž o dělnictvo. Zákon takto formulovaný by jim zaručoval: že dělník jest před zákonem roven jiným občanům (což jest tak samozřejmé, že to nemusí býti v ústavě); že dělník může se státi úředníkem, jestliže vyhoví podmínkám konkursu, že dělníci jako jednotlivci mohou pracovat kde se jim hodí a mohou vydávati dělnické časopisy; že bude s dělníky před úřady nakládáno stejně jako s nedělníky; že v místech s velkým počtem dělníků budou moci hájiti své dělnické zájmy v rámci zákonů; že se jim v takových místech dovolí, aby si sbírali fondy pro vlastní účely. Jedině to a nic jiného by taková ústava dělnictvu dovolovala. Dělnictvo jako zvláštní třída by

nebylo uznáno; právo koaliční, sociální pojištění, právo na stávkou, minimální mzda, osmihodinná pracovní doba, sociální zákonodárství o práci žen a dětí — by nebylo uznáno.

Že skutečně jest zákonodárství národnostní u nás výhradně individualistické a nezná kolektiv, dosvědčuje prof. J. Kallab: »Jest tedy správně, formulují-li smlouvy o ochraně menšin práva menšin jako práva individuí... Že nemohou jako celek míti zvláštních politických práv, vyplývá prostě z principu národnostního, proto že nejsou národem, nýbrž zlomkem národa.«¹⁾

Individuální pojetí práva jazykového jde také z formulace jazykového zákona ze dne 29. února 1920. Ani slova tam není o právech kolektivních. Individuální pojetí mluví na př. z těchto slov, jimiž se zákon odůvodňuje:

»Není to žádné hledisko národně politické, nýbrž prostý požadavek účelného uspořádání správy státní, přihlížejícího k potřebám občanstva. V demokracii a republice, uznávající rovnost všech občanů a tudíž i jazyků před zákonem, běží o spravedlivou a dokonalou správu; praktická potřeba, rychlost úřadování a láce pro občanstvo jsou hlavním a vedoucím požadavkem.«

Jediné abstraktní »občan« jest předmětem tohoto zákona, nikoli práva Němců, Maďarů atd.

L/ KOLEKTIVNÍ PRÁVA V ČESKOSLOVENSKÉ ÚSTAVĚ

V československé ústavě jsou vytčena tato kolektivní práva:

1. Podkarpatská Rus má vlastní sněm s omezeným oborem působnosti. Toto právo bylo sjednáno před sděláním ústavy, která tedy s ním počítala jako s daným omezením své moci.

• 2. Jsou neurčitě uvedena práva církví; ale tu si stát vyhrazuje církve uznati; pro uznání a neuznání platí rakousko-uherské zákony.

3. Právo jazykové jest v neurčitém smyslu kolektivní potud, že vymezuje minimální počet Němců a Maďarů, pro něž platí výjimky ze státního jazyka.

4. Právo na stávku jako zákonem uznané kolektivní právo dělnické jest vymezeno zákonem ze dne 12. srpna 1921; toto právo se však do zákona dostalo jen jako zvláštní výjimka od individualistického práva, že žádný jednatel nesmí býti druhým jednotlivcem znásilňován; zákon připomíná, že stávka není znásilňováním tohoto druhu. Ostatní sociální zákonodárství naše jest vytvořeno pouze empiristicky, tlakem nahodilých poměrů; v ústavě na ně pamatováno nebylo.

¹⁾ V knize Al. Hajna »Problém ochrany menšin«, 1923, 37.

Jest ku podivu, jak naše ústava, sdělaná v době, kdy socialisté měli rozhodující vliv, neukazuje stop po kolektivismu. Nejsou v ní zvlášť vymezena ani práva církví ani národnostní ani dělnická ani práva ras ani žen ani dětí. Ženy jsou podle ústavy úplně »rovny« mužům, t. j. podle ústavy by mohly být volány také k odvodu.

M/ DĚLNICKÁ PRÁVA JSOU LIDSKÝMI PRAVY KOLEKTIVNÍMI

Připomněl jsem, jak XIX. století prohloubilo lidská práva, rozšiřujíc jejich platnost z individuí na kolektiva. Ke starším kolektivům, církvím, přistupují v XIX. století dvě důležitá nová: dělnictvo a kmeny.

Není dnes zvykem mluvit o dělnických právech jako o kategorii práv lidských; spíše naopak se stavívají proti nim, neboť lidská práva individualisticky pojatá, souvisí s učením o *laissez faire*, heslem hospodářského liberalismu. Marx, jenž dal dělnickým požadavkům filosofický základ, neznal smluvního pojetí státu; »násilný« stát u něho (jako u Herdera) stojí proti mystické »přírodní« síle lidu. Kdežto však Herder, Jan Křtitel středoevropského nacionalismu, rozuměl lidem »národ«, t. j. kmen, historicky a rasově daný, Marx lidem rozuměl proletariát. Proto marxisté reformu společnosti očekávají od elementárních událostí světově nutných, jakými jsou nahromadění kapitálu v moci několika jednotlivců, revoluce, diktatura; a nečekají nic od reformy práva.

Tato romantická ideologie tedy vzdaluje socialismus od pojetí lidských práv. V praxi však se socialismus vyvíjel tak, že se více a více uplatňovala kolektivní práva dělnického lidu, jako zvláštní kategorie lidských práv, jež stát musí respektovat. První socialisté se vskutku lidských práv dovolávali.¹⁾

Dělnické odborové organizace, koaliční svoboda, kolektivní smlouva, osmihodinná doba pracovní, ochrana žen a dětí proti vykořisťování, sociální pojištění, pojištění proti nezaměstnanosti i jiné druhy pojištění, minimální mzda, právo na stávkou, vůbec celý rozsah dělnického práva, záležejí v tom, že se uznává zvláštní postavení dělníka ve společnosti a vyhrazují se mu práva proti ní. Jako ve středověku privilegium dávalo jednotlivým rodům

¹⁾ »Le socialisme... s'appuie sur les droits positifs à la vie et à toutes les jouissances tant intellectuelles et orales que physiques de la vie.« Bakunin. (Srovn. W. Sombart, »Sozialismus und soziale Bewegung«, 1919, VII. vyd., 26.) Zřízení dnešní společnosti »are in direct opposition to all these unerring and unchanging laws of nature; and hence the irrationality and insanity of the past state of the human races.« Owen. (Tamtéž, 36.)

nebo korporacím, městům, zemím atd., zvláštní práva, jež měla je chrániti před jinými osobami a korporacemi, tak vylučuje dělnické zákonodárství dělníka ze schematické rovnosti lidí. Není to jen »člověk-vůbec«; má zvláštní postavení jako dělník; má své zvláštní zákony; požívá zvýšené ochrany státu.

Dělnická práva nejsou přirozená a nezadatelná ve smyslu theorii XVIII. století, t. j., že by se dala odvoditi ze samé podstaty lidské; nejsou to vlastnosti lidské jako oči nebo řeč; jsou však nutným důsledkem organizace: jestliže lidstvo musí žít tak, jak žije dnes, t. j. je-li nutno, aby tolik lidí za nevýhodných podmínek hledalo obživu tělesnou prací, nezbyvá než jim zabezpečiti živobytí, svobodu, politickou a kulturní rovnost zvláštním zákonodárstvím. Dělnické zákonodárství pak bude tak dlouho nedokonalé, dokud práce bude pro pracující lid překážkou, aby nemohl splniti své lidské poslání na světě stejně lehce, jako kterákoli jiná skupina lidí. Mezi dělnických práv nejsou ani zájmy státní, ani zájmy jiných tříd společenských, nýbrž jen dokonalá organizace všeho lidstva, organizace, jejímž smyslem jest svoboda všech jednotlivců i kolektiv.

N/ LIDSKÁ PRÁVA NÁRODNOSTNÍ

Nezáleží tu na tom, jak se kmeny a jejich vyšší kulturní stupeň, národnosti, vyvinuly. Faktum jest, že existují jako dané společenské útvary, tak jako existují rasy, třídy, církve, státy. Právo na existenci jim dnes zásadně neupírá nikdo; zvláště je neupírá nikdo se stanoviska zásadního, vyššího, logicky a mravně zdůvodněného. Jen z lokálních, »politických« důvodů jsou některé kmeny a národnosti protežovány, jiné utlačovány. Barevné rasy si stěžují na utlačování od bělochů; židé se bojí právem antisemitismu; v střední Evropě a na Balkáně jest plno »bojů národnostních«, t. j. pokusů omezení životní nároky jedné národnosti a posaditi na její místo národnost druhou. Maďaři—Slováci, Češi—Němci, Srbové—Bulhaři, Rumuni—Bulhaři, Poláci—Ukrajinci, kolik takovýchto bolestí má Evropa!

Rasy, kmeny a národnosti mají právo na život, t. j. společnost lidská a tedy státy musí býti tak organizovány, aby tohoto práva neomezovaly jiným způsobem, než jakým jest ve svobodné společnosti omezován jejími pravidly kterýkoli její člen. V tom smyslu jest právo národnostní přirozené, původní, základní, nezadatelné, jest základnější než kterýkoli státní zákon. *Stát jest služebníkem národnosti, nikoli jejich pánem.*

Nikdo na světě rasám, kmenům, národnostem práva na život nedal, jako nám nikdo nedal právo na náš život indivi-

duální. Toto právo má každý jednotlivec a má každá národnost sama sebou, přinášejíc je do lidské společnosti jako předpoklad, s nímž se musí a priori počítati. Všeobecně to každý uzná; jen v konkrétních případech se hledají vytáčky.

I patří právo na vlastní řeč, na národní zvyky, kroje, na vlastní život literární, umělecký a vědecký i na prostředky materiální, jimiž se tento život udržuje, k nezadatelným neboli přirozeným právům, jež neplynou z ústavy, ani z vůle lidu. Ústava z vůle lidu musí s nimi počítati jako s hodnotami předem danými. Mravní vědomí a daná skutečnost jest jediným a posledním právním důvodem, na němž práva národnostní stojí. Národnost takto daná jest právním subjektem, jenž s jinými právními subjekty vstupuje v smluvní pojem státní; národnost jest v podstatě suverénní a přenáší v podstatě ze svobodné vůle část své svrchovanosti na stát.

Národnostní právo jest nutně právem kolektivním. Jest tedy třeba chrániti celé národnosti, nejen jednotlivce, kteří se ochrany dovolávají. Při tom nezáleží na tom, jde-li o celý kmen anebo jen o jeho zlomek. Němci v Čechách jsou zlomkem německého kmene, žijícího jinde i v jiných zemích, ale jen hrubě jesuitství může z toho odvozovati, že by proto neměli býti proti státu zabezpečeni. Samo sebou se rozumí, že budou podmínky jejich kulturního života jiné v Československu, kde žijí spolu s jinými národnostmi, a jiné v Německu, kde jsou sami.

Kolektivnost národnostního práva dále žádá, aby nebyla chráněna »národnost vůbec«, nýbrž aby byla vymezena práva určitých národností. Národnost má býti právním subjektem a tím může býti jen určitá, daná národnost se svými zvláštními možnostmi, zvyky a aspiracemi. Slovy smlouvy saint-germainské o »menšinách ethnických«, o »československých občanech jiného jazyka než českého« a pod. se obchází skutečnost, aby nebylo potřebí vymeziti národnostní právo. V Československé republice jde o určité národnosti: o Čechy, Slováky, Němce, Maďary, Poláky, Rusíny, Židy; právo těchto národností musí být vymezeno, a to nikoli jen abstraktní formulí, nýbrž musí vycházeti ze speciálních potřeb každé národnosti. Tyto národnosti nejsou ani cizinci, ani přistěhovalci, ani menšinami, chráněnými více méně neurčitými zákony proti vládnoucímu národu, nýbrž jsou to konstitutivní jednotky státu. Jako patří k tělu hlava i srdce i končetiny, tak patří k našemu státu i Češi i Slováci i Němci i Maďari, jsouce všichni stavební jeho jednotkou stejně původní.

Z tohoto vymezení národnostního práva jde také, že nedává národnostem absolutní, anarchistickou volnost. Jest nesprávné to pojetí »sebeurčení národů«, které po převratu šířili Němci a ruští

komunisté, že totiž národnost se může, kdy jí libo, od státu odtrhnouti. Smlouva zavazuje a může býti jednostranně zrušena jen za zvláštních okolností; národnost se může zajisté proti státu vzbouřit, ale vzpouru musí mravně odůvodnit.

Právo národnostní jest kolektivním právem, nikoli jen individuálním. Kdyby bylo jen individuálním, znamenalo by, že každý jednotlivec má právo uplatňovati tu národnost, které patří; jestliže je neuplatňuje, jest to jeho soukromá věc; jestliže mu stát brání je uplatňovati, ohrožuje pouze jeho individuální svobodu a nic víc. Praktický důsledek takto pojatého práva národnostního by byl, že by stát dal za právo stížnostem těch osob, které by si do omezení svého národnostního práva stěžovaly; ale žádné právo národnostní by neměly masy neuvědomělého lidu, který se o svá práva nehlásí; stát by chránil pouze nejvyšší třídy této národnosti; tím, že by měl svobodu odnárodnovati třídy neuvědomělé, by národnost přece jen zničil. Kdo zná praktiky národnostních bojů, ví, že jde o tento problém: pokud potřebuje ochrany národnost neuvědomělého lidu? I v otázce dělnické hlavní boj se vedl právě o lid neuvědomělý.

Také historicky se národnostní právo vyvíjelo z učení o lidských právech. Prvním státem, který postavil zásadu svobody »národů«, byla revoluční Francie. Nejen že provedla tuto zásadu doma, svrhnuvši dynastii a davši lidu právo, aby sám se ustavil ve stát, ale v resolucích svých revolučních schůzí vrhala do celé Evropy tehdejší novou zásadu o svobodě národů. Spisovatel Volney tehdy navrhoval v Národním shromáždění francouzském: »Národní shromáždění uznává, že všichni lidé tvoří jednu a touž společnost, která má za cíl pokoj a blaho všech a každého z jejích členů; že v této volné povšechné společnosti požívají národové, považovaní za osobnosti, týchž práv přirozených a že jsou podroběni týmž pravidlům spravedlnosti, jako jednotlivci ve společnostech zvláštních, že tudíž žádný národ nemá práva bráti násilím majetek druhého národa, aniž jej zbaviti svobody.«

Z prohlášení tohoto jest slyšeti zřetelně ozvěnu amerických lidských práv; slovo národ tu sice znamená po francouzském způsobu obyvatelstvo státu, ale zásada »sebeurčení« jest tu zřetelně formulována. Z výkladu historika F. Meinecke jde, že i v Německu tato ideologie měla veliký vliv na národní hnutí po porážce Napoleonově, ačkoli se tam rychle spojila s konservativním učením o kmenovém základu národů. Století XIX. pak víc a více odsunovalo individualistický charakter lidských práv a budilo smysl pro práva kolektivní. Národnostní boje v XIX. století, pokud byly odůvodňovány ethicky, nemohly najíti jiného důvodu, než přirozené právo kmenů na samostatnost, jak je doporučoval u nás

Masaryk. Za světové války konečně to byla opět vlast moderních přirozených práv, Amerika, která principiálně se za ně ve válce postavila a dala jim modernější výraz učením o sebeurčení národů.

O/ AUTONOMIE

Přesvědčení o tom, že stát není jediným prostředníkem mezi jednotlivcem a společností, nýbrž že musí počítati s danými společenskými jednotkami nižšími, které mají svoji původní moc, neodvozenou od státu, jest základem zřízení autonomního. V tom smyslu znamenala autonomie zemí v Rakousku, že byly před Rakouskem, měly svá zřízení a svá práva, která si přinesly už hotová do Rakouska a že Rakousko bylo jen vyšší organizací, než tyto autonomní jednotky. Nedbejme podrobností ani rozdílů mezi autonomií, samosprávou a federací; jsou to různé stupně téže úpravy společnosti. Čím více autonomie ve státě, tím jest bližší smluvnímu pojetí.

U nás před Bílou horou bylo málo průpravy pro autonomistické myšlení. Byly sice spory mezi šlechtou a králem o práva šlechty, ale těmi se rozuměly jen egoistické choutky, nikoli vůle, uplatnit v rámci státu svobodný vývoj vlastní společnosti. Spory mezi církvemi nebyly vedeny na základě autonomistického ani od reformovaných, ani od katolíků. Po Bílé hoře přišel soustavný centralismus.

Teprve v XVIII. století, když se začínal probouzeti v Čechách nový politický život, šlechta se začínala rozpomínati na právo zemí koruny české a proti centralizačním snahám vídeňským odůvodňovala historicky jejich svéprávnost (že totiž Habsburkové byli svobodně zvoleni za panovníky a že země koruny české tvořily právní celek). Z tohoto stavovského hnutí vyrostla v XIX. století idea státního práva českého, podle něhož země koruny svatováclavské (Čechy, Morava, Slezsko) tvoří jeden nedílný celek a mají požívat svéprávnosti v rámci říše rakouské, jež má zanechat centralisace a proměnit se ve federaci historicky daných celků.¹⁾ Národnostní právo při tom respektováno nebylo. Později se proti tomuto státoprávnímu pojetí autonomie postavilo učení o přirozeném právu národních kmenů, jejichž kulturní svébytnost má býti respektována.²⁾

¹⁾ Tehdy definoval toto hnutí autonomní Smolka slovy: »Svoboda jest nám rovné právo národností vtělené v autonomii zemí, pojatých co historicko-politické osobnosti.«

²⁾ Týž Smolka vyjádřil toto právo takto: »Cítí-li rozliční národové v Rakousku, že jsou národy, cítí-li se Vlach Vlachem, Polák Polákem, Čech Čechem, nemohou jinak, nebo to spočívá v jejich přirozené povaze. Pěstujte

Posledních čtyřicet let před válkou bylo politicky vyplněno zápasy o státoprávní a přirozenou svéprávnost obyvatelstva na území koruny české. Češi se klonili celkem k pojetí státoprávnímu, Němci k absolutismu, jenž počítal tu a tam s přirozenou svéprávností obyvatelstva; Masaryk spojoval pojetí státoprávní s přirozeným. Hesla autonomie, federace, svéprávnost, samostatnost, nikoli centralisace, práva národnostní byla tehdy nejdůležitějšími politickými hesly u nás; organizace českého kulturního života před válkou, zřízení obecní, okresní i zemské se vyvíjely v neustálém posilování samosprávy.

V tomto autonomistickém usilování však jistě bylo něco od základu nezdavého, sice by jinak nebylo možno, aby válka jedním rázem u Čechů byla udusila všechn smysl pro autonomii. Převrat, který po válce nastal, byl podoben převratu, způsobenému císařem Ferdinandem po bitvě na Bílé hoře; jako tehdy náhle byla zrušena (v zájmu dynastie) všechna privilegia, na nichž byl založen náš politický život, tak Čechové po válce náhle zrušili autonomní zřízení v zájmu vládnoucí národnosti české. Překvapuje, jak lehko a bez protestů byly opuštěny ideály, pěstované v předešlém století: bez kritiky, bez důkazu o jejich nesprávnosti, pouhým mocenským slovem Národního shromáždění pozbylo teď státoprávní postavení zemí koruny české významu, zemské sněmy zrušeny, okresní zastupitelstva rozpuštěna a nahrazena okresními správními komisemi, jmenovanými vládou, obecní policie a zdravotnictví postátněno, inženýrské komory, národnostně rozdělené, sjednoceny v jednu, Slovensko podrobeno centralismu pražskému, práva národnostní uznána jen v té míře, jak toho žádaly mezinárodní závazky, daly se pokusy zničit autonomii církví; jediné Podkarpatské Rusi povolena jakás takás autonomie, protože byla předem smluvna, a ještě dodnes není provedena.

Psychologicky jest tento převrat zajímavý a ukazuje, jak slabé kořeny mělo u nás autonomistické hnutí, jak cizí nám bylo smluvní pojetí státu a přes všechn boj proti německví převládalo pojetí státu centralistické a organické.³⁾

tedy a tužte tento cit a poznáte, že bude nejmocnějším činitelem při rozvoji veškerého státu.« V tom smyslu zní také slavný článek 19. státního základního zákona ze dne 4. března 1894: »Všichni kmenové národní (Volksstämme) mají rovné právo a každý kmen národní má neporušitelné právo pěstovati a vzdělávati řeč svoji.« Československá ústava nemá podobné připomínky na nezadatelná práva kolektivní.

³⁾ Franz Oppenheimer v anketě »Prager Presse« o demokratismu napsal: »Mezi theoretiky o státu a filosofy o státu, kteří rozumějí duchu našeho času, sotva jest dnes pochybnosti o tom, že všechny politické zmatky naší doby nejsou než porodní bolesti, v nichž centralistický stát, přímý potomek abso-

Němci v republice naproti tomu stojí na stanovisku autonomistickém; autonomie je má zabezpečiti před utlačováním od Čechů, má však také býti výrazem pro jejich vyvinutý lokální patriotismus; jejich požadavek jest příliš přirozený a jistě si platnost vynutí.⁴⁾

I jest situace tohoto státu dnes zvláštní. Čechové, před válkou autonomisté, jsou dnes obhájci centralismu; ostatní národnosti tohoto státu, t. j. Slováci, Němci, Maďari, Rusíni, jsou pro autonomii.

Autonomií národnostní rozumím takové uspořádání státu, aby národnosti, tedy v prvé řadě Češi, Slováci a Němci, byly konstitutivními jednotkami státu. Jejich svéprávnost musí nabýti výrazu v organisaci státní administrativy. Národnost bude vymezena tak, jako jest vymezena církev: bude míti svá svrchovaná práva, pokud se týče kulturního života a v tom ohledu se stát nebude míchat do zájmů národnostních, jako se nemá míchat do otázek vyznání náboženského. V ostatním ohledu občané různých národností podléhají státu, tak jako členové církvi mu podléhají v ohledu hospodářském, sociálním, trestním.

Národnostní autonomie bude založena na zásadě: dávejte národnostem, co jest jejich, a státu, co patří státu. V střední Evropě půjde na prvním místě o jazyk. Protože jazyk jest jistě původním a přirozeným právem každé národnosti, vstupuje její

lutismu, chce poroditi stát federalistický. ... »Federalismus, to jest řád společnosti, v němž všechna moc, všechna suverenita leží na basi pyramidy: v lokálních skupinách a v odborových svazcích. ... Nad touto basí, plnou mocí, se zvedá systém organisací a úřadů, které větší a větší obor přehlížejí s menší a menší mocí výkonnou ...« (»Demokratie und Parlamentarismus«, Prag, 1926, 135.)

⁴⁾ Dr. Medinger podal »Zásady pro světové právo menšin«, v němž formuluje požadavky Němců v republice. Rozeznává minimální ochranu pro všechny menšiny a zvýšenou pro menšiny významné, k nimž počítá naše Němce. Pro tyto žádá: rovnoprávnost jejich jazyka s jazykem oficiálním; upuštění požadavku, aby státní zaměstnanci všichni museli znáti jazyk oficiální, jazykovou úpravu jednacího řádu sněmovny, teritoriální autonomii pro kompaktní menšiny a zvláštní oddělení pro ně v centrálních úřadech. Jinak žádá aspoň národnostní katastry, zvláště však, aby si školství spravoval každý národ sám svými úředníky. Žádá respektování jazykových práv i ve vojsku. (Al. Hajn »Problém ochrany menšin«, 1923, 227.)

Podobný návrh pochází od dr. L. Epsteina. I on rozeznává ochranu menšin vůbec a pak zvýšenou ochranu pro menšiny, vynikající svou početností, kulturní vyspělostí nebo hospodářským významem. Pro ně žádá větší práva jazyková, teritoriální autonomii (bydli-li menšina kompaktně v ostře ohraničeném obvodu) na všecken způsob však kulturní a sociální autonomii na základě personálním, jakož i účinnou mezinárodní garancii pro ochranu všech jejich práv. Tato zvýšená ochrana se má týkat zvláště Němců v republice. (»Grundsätze eines Weltminderheitenrechtes« v »La Société des Nations«, Bern, V. 1923.)

jazyk jako konstitutivní element do organisace státu: stát musí mluvíti řečí svých národností a administrace se musí upravit tak, aby jazyk německý byl tak svobodný, jako český. Strachy Čechů z této zásady nejsou odůvodněny; skutečnost si ji ostatně během doby vynutí. Nedomnívám se, že tento požadavek znamená poněmčení Čechů; myslím dokonce, že by mnohem méně změnil na skutečných poměrech než se na první pohled zdá, leda že by úřady donutil k svobodnějšímu užívání němčiny.

Školství musí býti upraveno podle obdoby odluky církve od státu. Škola vychovává všechny národnosti k vědomí státnímu, ale přenechává každé národnosti výchovu ve smyslu vlastních ideálů národnostních. U nás ovšem jsme si nezvykli dosud dělati rozdíl mezi národností a státem; půjde o to, na tento rozdíl systematicky upozorňovat. Budou tedy zvláště dějepis a literatura rozděleny na dvě části, jednu státní, závaznou pro všechny žáky, a druhou národnostní, pro každou národnost jinou. Dnešní systém školské výchovy, příliš lokální a nacionalistický, ovšem nedovoluje takové rozdělení; až bude opět školská výchova založena světově, ideově, pak toto rozlišení bude přirozené.

Bude třeba zvláštních úřadů pro péči o národnosti: úřad pro národnosti, který bude míti na starosti kulturní potřeby Čechů, Slováků, Němců, Maďarů atd. a bude míti oddělení pro různé národnosti.

Vůbec znamená národnostní autonomie uplatnění požadavku odluky státu od národností, provedené v principu tím způsobem, jakým jest provedena odluka státu od církvi ve Spojených státech.

A/ VLÁDA IDEI

Na otázku, jaké síly vlastně ženou měnicí se osudy lidské, se dávají různé odpovědi. Přírodní podmínky podle některých: podnebí, jakost půdy, řeky, moře. Hospodářské síly podle jiných, vybíjející se zápasem tříd. City podle jiných: sympatie, antipatie, vášně, vládychtivost jedněch a mírumilovnost druhých. Jiní opět hledali vzpruhu dějin v ideách, názorech, myšlenkách nových a starých, pro něž lidé šli do boje na život a na smrt. Rozhodnouti, které z těchto učení o pravé podstatě hybných sil dějinných platí, patří, zdá se, metafysice. Nepotřebujeme se tuto rozhodovati; nechťsi však poslední zdroj, jenž pohání osudy lidstva, jest jakýkoli, v skutečném životě, pozitivnímu badání přístupném, idey mají ohromný vliv. Těžko říci, odkud se berou konec konců nové myšlenky; vždyť vůbec nevíme a snad nikdy se nedozvíme, odkud se berou vůbec nové věci na světě! Vidíme však, jak se pozvedají v duši jednotlivců nové názory, záhadným způsobem jsouce provokovány obecným stavem společnosti; vstoupí jako theorie jednotlivcova do života; cestami více méně klikatými se proderou do hlav jiných lidí, šíří se, mnohdy jako nákaza, a nakonec někdy tak ovládnou společnost, že se stanou jako by instinktem. Lidé už nevědí, že jsou to názory, že jednou byly jen teorií, že bylo třeba je odůvodňovat, že stály proti názorům jiným, že vznik a rozšíření jejich jest podmíněno okolnostmi.

Tak jest i s názorem o tom, co jest český a německý »národ«. Kolik jest našinců, kteří si připustí myšlenku, že jest to pojem tak podmíněný časem a místem, jako byla druhdy nauka o transsubstanciaci, o nutnosti absolutního vladaře, o robotě sedláků? Že přijde doba, kdy budou sice Čechové a Němci, bude snad i slovo »národ«, ale jeho dnešní smysl bude lidem tak nesrozumitelný, jako jest nám dnes učení o Nejsvětější trojici? Samo přednesení takové možnosti vzbuzuje protest v mysli mnohého dnešního člověka, jako by šlo o rouhání. Není však podstata rouhání právě v tom, že někdy pronáší názory nepřijatelné současníkům, ale samozřejmě generacím pozdějším?

B/ KMENY

Češi a Němci, dva kmeny sobě pokrevně tak příbuzné, jako jsou severní a jižní Italové, jako francouzští Keltové a Frankové a příbuznější než občané Spojených států severoamerických, se rozešli v dobách předhistorických ze společného bydliště; nevzdálili se však od sebe tak, aby se spolu pak nestýkali; český kmen snad prý už v původní své vlasti, severně od Karpat, znal příslušníky kmene německého a od té doby, co se přistěhoval do Čech, oba kmeny žijí v stálém sousedství; v Čechách a na Moravě žijí spolu v jednom státě již od XII. století.

Byl to druhdy *kmen* český a německý, nikoli *národ*. Mezi těmito dvěma pojmy není sice hranice tak makavá jako mezi dvěma předměty v prostoru rozloženými, a býváme na rozpácích, kterého užití; ale že jest rozdíl mezi nimi, není těžko postihnouti. Kmen jest *přírodní* jednota lidu, sjednoceného původem (krevním příbuzenstvím), zvyky, náboženstvím, kulturou, snad i pohlavím; slovem »přírodní« rozumíme, že členové kmene *neustanovili sami* (za nějakým účelem) tuto jednotu, ani si nekladou počet z toho, *proč* a *pokud* jednotným kmenem jsou a chtějí býti, nýbrž jsou jednotou pouze pro pozorovatele, sociologa, historika. Pozorovatel konstatuje jejich jednotu na základě dat antropologických, psychologických, kulturních, historických a uvědomuje si ji jako daný přírodní (sociální, historický) fakt. Tímto pozorovatelem může býti i člen kmene, jestliže si uvědomuje jasně či nejasně, že patří ke skupině lidí, charakterisované na př. společnou řečí, společným původem, společným pohlavím. Kdyby včela nebo mravenec si dovedli jakkoli nejasně uvědomiti, že jsou členy roje anebo mraveniště, uvědomiti si fakt přírodní, tedy, který existuje, ať si jej uvědomují či nic, uvědomili by si »kmenové« příslušenství.

Členové kmene *cítí* snad tu a tam svoji jednotu kmenovou a někdy i jednají jako jednotná společnost; jindy této jednoty necítí a jednají, jako by jí nebylo. Češi a Moravané byli na př. stejného kmene a tím, jakož i následkem jiných okolností se sjednotili; byli kmenově příbuzní i se Slováky, ale sjednocení s nimi po krátké době pominulo, aniž jedni nebo druzí cítili, že by tím byla porušena kmenová jednotnost. Němci v Německu byli jedním kmenem, ale Bavoři a Sasové se dlouho cítili sobě tak cizí, jako dnes Češi a Němci.

Jak si pomoci terminologicky při rozeznávání drobnějších jednotek kmenových, jak tedy na př. pojmenovati Bavoře a Sasy vzhledem k Němcům, anebo Čechy a Moravany vzhledem k Čechům, anebo drobné rodové jednotky v předhistorických Če-

chách, o tom nám není zapotřebí tuto přemýšleti; jmenujeme všechny tyto různorodé skupiny kmeny, abychom je rozlišili od »národů«; kmeny jsou tehdy, jsou-li jednotkami danými přírodou (okolnostmi), ať už jsou si této jednoty vědomy či nic; které jednotky sociální však nazveme národy?¹⁾

C/ NÁROD

Čechové i Němci byli ode dávných dob dvěma kmeny, které tak onak, přátelsky i nepřátelsky se stýkaly. Od kdy a v jakém smyslu jsou *národem*, dvěma národy? Slova »národ« se užívá v rozličném smyslu a velmi často neznámá národ nic jiného než kmen. (Ani cizí slova *natio*, *Nation*, *Volk*, nejsou jednoznačná.) Nicméně v moderní době se slova »národ« užívá ve smyslu zvláštním, na označení sociálního útvaru vyššího než jest pouhý kmen, a tu opět se jim označují v podstatě dvě různá pojetí. Ve střední Evropě, t. j. východně od Rýna, zvláště v Německu, v zemích bývalého Rakouska, v Rusku i na Balkáně vládne t. zv. *organické* pojetí národa, datující se od německého filosofa Herdera, kdežto západně od Rýna jest více rozšířeno *politické* pojetí.²⁾

¹⁾ Od »kmene« jest rozeznávati »rasu«, danou objektivními vlastnostmi *biologickými* (pletí, vlasy, fyziologickými rozdíly a p.). Že národnosti ani kmeny nejsou rasami, o tom viz P. T. Moon »Syllabus on International Relations«, kde jest i příslušná literatura (strana 11). Ovšem někdy se ztotožňují »kmen« a »rasa« (Češi a Němci mají různé »rasové« cítění).

²⁾ Podobným způsobem formuluje dvojí pojetí národa v pozoruhodném spise »Weltbürgertum und Nationalstaat« *F. Meinecke*, rozeznává dvojí »národy« (*Nation*): »kulturní« a »státní«; kulturní jsou vystaveny na jistém společně prožitém majetku kulturním, státní jsou ty, jež spočívají na jednotné síle společné historie a ústavy. V tom ohledu jest Herderovo pojetí, u nás vládnoucí, blíže pojetí národa »kulturního«, stát anglický a americký jsou národy »státní«.

České literatuře vědecké jest přemýšlení o podstatě a vývoji národnostní ideologie cizí. Chybí nám řešení otázek, jaký smysl mělo u nás vlastenství dynastické, zeměpisné, státní a j., jak se měnilo pojetí češství vlivem vynikajících osobností a událostí, jaký smysl mají slova »Čech«, »Němec«, »Slovan«, »český lid«, »český národ« v různých dobách atd. Jedině Masaryk naznačoval, že tyto problémy existují; také já jsem na ně ukazoval v brožurách »Rasové theorie a národ« (1918) a »O smysl českých dějin« (1925), ale nevidím, že bych byl někoho byl povzbudil k přemýšlení o těchto věcech, jinde už hodně prodebatovaných.

Od »národa« se rozlišuje pojem »národnosti« (*Nationalität*), jenž pochází asi s počátku devatenáctého století. Je to také pojem z nazírání středoevropského; Francouzové a Angličané teprve v poslední době si na tento pojem zvykají, označují jej často slovem »rasa«. »Národnost« většinou znamená kmen, jenž dostoupil jakéhos takéhos kmenového vědomí; jindy se jím označuje zlomek kmene, patřící pod politickou vládu jiného kmene;

Až do počátku XIX. století jsme neměli theorie o českém národě a státě; byla jen praxe a jen instinktivní citění. První theorie nacionalistická, která se v Čechách objevila, jest původu německého, dal nám ji *Johann Gottfried Herder* (1744—1803); nedosud stojí na učení tohoto současníka Kantova a Goetheova. Herder nedbal rozdílu mezi kmenem a národem a jeho filosofie nevede k takovému rozeznávání; *národ jest podle něho v podstatě ten kmen, který si svoji kmenovou jednotu uvědomil a aspiruje na politickou samostatnost. I národ jest pro Herdera přírodní jednotkou.*¹⁾ S počátku národ jen instinktivně cítí svoji jednotu, později si ji za zvláštních příležitostí uvědomuje, a národní uvědomění jest čím dál tím větší.²⁾ I byl podle Herderova pojetí český kmen národem už od pradávna; jako jest v semeni už celá rostlinka a jako jest mezi proutkem ze země vyrážejícím a mezi dospělým stromem jen ten rozdíl, že strom má mnoho větví, tak už naši praotcové byli národem in nuce hned tehdy, když se na rovinách východního Polska oddělovali od druhých Slovanů, aby táhli na západ, hledati si nových sídlišť. Už Čechové pohanští měli tu a tam »národní vědomí«, pocíťující svoji jednotu; toto vědomí propukalo častěji a častěji a vedlo konečně k ustavení Československé republiky. Stát jest podle Herdera jen vyvrcholným rodinám. Herder pokládá západní státy, založené na jiné ideologii, vesměs za násilné, protože jsou prý založeny na výbojích; také německé státy jsou podle něho nepřirozené; zato jeho názorům odpovídá slovanské zřízení.³⁾

jindy jest národnost vlastností lidí, která je charakterisuje jako příslušníky některého národa. Názvosloví jest v tomto ohledu nevyjasněné.

¹⁾ »Příroda vychovává rodiny: nepřirozenější stát jest tedy také jeden s jedním národním charakterem. Po tisíciletí se tento charakter v něm drží a může býti co nepřirozenější rozvinut, jestliže vládci z tohoto národa zrozenému na tom záleží; neboť národ jest stejně květinou přírody jako rodina, jenže národ má více větví.« (Herder »Ideen zur Philosophie der Geschichte«, Bibliographisches Institut, 290.)

²⁾ Tento názor souvisí se základní rousseauovskou koncepcí Herderovy filosofie; každá uvědomělá konstrukce ducha lidského budila v něm podezření, že jest nepřirozeností. Tak jest rozuměti na př. tomuto výroku: »... tak také pro stát jest přírodní řád nejvhodnější; ... jakmile panovník chce se udělati tvůrcem a tvořiti sám z vlastní vůle anebo váže to, čím by tvor podle božského řízení býti neměl, hned jest tento despotismus, bouřící se proti nebesům, otcem všeho nepořádku a nectného neštěstí.« (Herder »Ideen zur Philosophie der Geschichte«, 291.)

³⁾ Slova Herderova o Slovanech, která později Čechové s oblibou citovali, jsou zvl.: »Kolo proměnlivého času se točí neustále; a protože tyto národové většinou obývají nejkrásnější část Evropy, až bude docela vzdělána

Jinak byl chápán národ (natio, Nation) před Herderem a jest chápán dosud v západních zemích. Tu se většinou rozumí národem lid, zorganizovaný se pod jednou ústavou; národ předpokládá organizaci, vůli k organizaci, zákon, ústavu, vědomost o ní a loyálnost k ní. Členem národa jest, kdo se hlásí k této ústavě a má právo na ni. Původ, rasa, kmenové příslušenství není sice bez významu, ale nerozhoduje: hlavní jest vůle, tvořiti státní společenství. Nahodile spojené kmeny pod jedním pohlavěm národem nejsou, ani není národem kmen, který si neformuloval ústavní zákony, podle nichž jest mu žiti. Podle tohoto nazírání jsou na př. Kanadané národem proto, že v rámci britské říše mají velikou autonomii, jsouce skoro nezávislí; nehledí se při tom na to, že jsou to původem Angličané, ani že k nim patří veliké procento Francouzů, v Kanadě žijících, neboť nejde o řeč ani o původ, nýbrž o uvědomělé státní příslušenství.¹⁾ Podobně jsou občané Spojených států národem, nehledě na to, odkud do Ameriky přišli a jaká jest jejich mateřská řeč. Národem jsou občané Kapska, kteří jsou původu jednak anglického, jednak holandského a o národní příslušnost tam zápasí také domorodci černošští a také přistěhovalí Indové.²⁾ I v těchto zemích existuje odedávna rozmanitost kmenová; i tam znají lokální loyálnost k vlastnímu kmeni; nikdy však tam nevyrostla do takových rozměrů, aby zastřela intenzivní občanskou loyálnost k státu, nebo aby dokonce byla posazena na její místo jako vlastní státní idea. Podle tohoto pojetí národa (jehož se sám držím) byli Če-

a až obchod z ní vykvete; protože si nelze ani jinak mysliti, než že v Evropě zákonodárství a politika místo válečného ducha budou podporovati víc a více tichou pilností a klidným stykem mezi národy, proto budete také vy, tak hluboce zapadlí, druhdy pilní a šťastní národové, probuzení ze svého dlouhého spánku, osvobození od vašich otrockých pout, budete užívati vašich krásných krajů od Adriatického moře až ke Karpatským horám, od Donu až k Muldě, jako vlastního majetku a budete moci na nich slaviti vaše starobylé slavnosti klidné píle a klidného obchodu.« (Herder »Ideen zur Philosophie der Geschichte«, 552.)

¹⁾ Pozoruj smysl slova »národ« v této větě: »... národy, také zvané mocnosti nebo-li suverenní státy. Národ (z nation), mocnost neboli suverenní stát jest definován lidově, jako vláda, mající svrchovanou politickou moc nad jistou oblastí, územím, nebo lidem, mající takovou vládu. Všechny národy plně rozvinuté neboli svrchované státy mají podle předpokladu suverenitu neboli úplnou nezávislost...« (»Syllabus on International Relations« by P. T. Moon, New York, 1925, 1.)

²⁾ Poučná drobnost: slova »národní« a »státní« mají u nás zrovna obrácený smysl než v Americe. Ve Spojených státech jest »národní« (national) to, co se týká celých Spojených států, kdežto »státní« (state) jest to, co se týká jen jednoho státu (na př. New Yorku). U nás naopak: »národní« věc jest na př. česká věc, »státní« věc jest česká i německá.

chové, přistěhovavší se do Čech, pouhým kmenem, bez ohledu na to, jestli cítili anebo necítili svoji kmenovou jednotu. Obyvatelstvo země české se ponenáhlu přetvořovalo v národ, jak se organizovalo politicky, tedy zvláště za Přemyslovců. Tento národ byl ovšem matně vymezený, nikoli však pro nedostatečný cit jednoty, nýbrž protože autorita panovníkova byla slabá, hranice státu se příliš často měnily a zůstávaly nahodilé, protože obyvatelstvo nebylo vůdci země sjednocováno pod jednou ideou, k níž všichni by byli loyální. Neivořilo se dosti propracované jednotné vědomí, nýbrž jednotliví kmenové zůstávali mechanicky vedle sebe. Čím více se konsolidovalo království České, tím jasněji se tvořily hranice »Českého národa« — nikoli hranice českého kmene, nýbrž rozsah těch, kterým stát český, ztělesněný v panovníkovi a v zřízení země, byl nejvyšší autoritou.

Protože ani obyvatelstvo země ani panovníci neukázali dosti síly, aby vytvořili jednotný lid (rozuměj politicky jednolité, nikoli jazykové ani dokonce kmenové), udržovalo se příliš kmenové vědomí jako surrogát loyality státní. Udržovaly se, bohužel, mechanické předěly mezi různými původními kmeny, mezi Čechy a Němci, a tam, kde nebylo vyšších sil ideových, antipatie mezi nimi se stávaly faktorem dějinným, rušice tak konsolidaci země. I jest naším úkolem pro budoucnost, překonati kmenové citění ideou politického národa, jehož členy budou Češi jako Němci a jako Slováci i Maďaři.³⁾ Tu tedy národ jest ideálem, úkolem, programem; národ není, ale má býti, a k němu jest třeba materiál tohoto světa povznéstí.⁴⁾

³⁾ Kjellén píše o Švédsku, co skoro doslovně platí o Československu: »Přesnější pozorování také bezpečně ukáže, že skutečné národní vědomí Švédů nebylo ani v době jejich velmocenského postavení živou silou. Co vedlo švédský lid v době jeho řešení světových úkolů, byla *loyalita*: silné státní vědomí (ještě přesněji: věrnost ke králi), podporované silným poutem státní církve; k tomu přistupovala u vyšších tříd jistě i veliká nacionální ctižádost; ale u prostého občana byl lokální patriotismus jistě mnohem lépe vyvinut než cit vlastenecké solidarity. Skutečný cit národnosti se snad jen sporadicky, jako za povstání pod Egelbrektem, uplatnil; jinak byl latentní a skrytý za objektivními předpoklady národa a teprve naše doba, doba národních škol, novin, drah a branné povinnosti, jej uvolnila definitivně.« (»Der Staat als Lebensform«, 1917, 136.)

⁴⁾ Smlouva saint-germainská, psaná v duchu ideologie západní, nezná našeho rozdílu mezi národem a státem a zná jen »obyvatelstvo«. Proto zní její § 3 takto:

»S výhradou zvláštních ustanovení smluv níže uvedených Československo uznává za *československé příslušníky* ipso facto a bez dalších formalit *příslušníky německé, rakouské a uherské*, kteří v den, kdy nabude platnosti tato smlouva, mají... bydlíště nebo právo domovské na území, které jest nebo bude uznáno za část Československa...«

Theorie Herderova měla veliký úspěch. Opírala se o slavné tehdy Rousseauovo učení o neporušenosti pritimivních kultur a odpovídala prostším názorům na společnost lidskou; navazovala přímo na kmenové citění a nedoceňujíc loyality k zákonům, která se uplatňuje teprve na vyšším stupni kulturního vývoje, stala se národní filosofií východně od Rýna. Za Rýnem, ve Francii, ve Švýcařích, v Anglii ani v Belgii Herder neměl úspěchu; národní filosofie Němců (Fichte-Hegel-pangermanismus) i Slovanů však v něm vidí svého Jana Křitele. Dnes je slyšení podobné theorie jako je Herderova z Orientu, ze spisů Rabindranatha Tagore a jiných vlastenců orientálních; nestudovali ani Rousseaua ani Herdera ani jiných romantiků, ale vycházejíce z kmenového citění v jejich vlasti obvyklého a nezajíce uvědomělého podřizování se soustavě zákonů, pochopitelně došli podobných závěrů.

Je nasnadě, jak Herderova theorie posílila kmenové vlastenectví, u nás do té doby se projevující jako antipatie k cizincům. Každý přistěhovalec porušuje rodinný charakter kmene; proto jest všude, kde vládne kmenové pojetí národa, pokládán za vetřelce, který žádným způsobem nemůže býti přijat za rovnocenného člena rodiny, dokud nezmizí z jeho citění vliv cizoty, což se stane až za několik generací. Odtud dnes v Orientě takové hnutí proti cizincům ve jménu »vlastenectví«, t. j. v podstatě ve jménu kmenového citění. Proto také u nás našly antipatie mezi kmenem českým a německým svoje filosofické slovo v učení Herderově. Co jest u Dalemila jen instinktivně cítěno, co propukalo opět a opět u českých spisovatelů pozdějších jako rasová antipatie k Němcům cizozemcům, co se znovu začalo probouzeti, když šlechta česká se vzpírala proti omezení svých privilegií vídeňským centralismem, to bylo teď Herderem povýšeno na stupeň filosofie a bylo romanticky okrášleno.¹⁾

Jest to omyl, že naši vlastenci s počátku předešlého století se nádhli Herderem jen proto, že zidealisoval slovanství. Herder se stal slovanickým apoštolem také proto, že po prvé v dějinách této země dal instinktivnímu kmenovému citění theoretický výraz. Češství jako produkt přírody, češství osudově oddělené od němectví, český národ samou přírodou daný, proti umělému a tedy

¹⁾ Dobrovský otiskl stať Herderovu ve svém »Slavínu« roku 1806, Jungmann ji přeložil do češtiny v roce 1813, Kollár ji přebásnil na konci let dvacátých a také Šafařík převzal Herderovo hledisko do svých »Slovaných starožitností« (L. Niederle »Život starých Slovanů«, III./2., 754; srovn.: Masaryk »Česká otázka«, 83.) I Palacký, jak známo, se řídil Herderem. V poslední době se ozývala tato theorie ještě z úvah J. Holečka.

násilnému státu rakousko-uherskému, češství lidové proti vládě, jež tehdy se opírala o vyšší vzdělání německé, češství čisté od přimíšenin německých — tato vedoucí hesla českého nacionalismu nacházejí svůj kořen v českém kmenovém citění a svůj květ v Herderově filosofii dějin. Jedině kmenové citění se touto slavnou filosofií vykládá; podle ní nepochopíš, že by byl možný takový národ jako jsou Angličané, kmenově pocházející z Britů, Anglosasů, Normanů; nebo Francouzi, pocházející z rodin gallských a germánských; ani Američané, kteří jsou směsí mnoha kmenů; žádný z těchto národů není produktem pouhé přírody, jak žádá Herder, nýbrž jsou to sociální útvary »umělé«. V důsledku Herdera v Československu věčně zůstanou vedle sebe dva národy-kmeny, český a německý, a Československo jest podle něho násilným útvarem, protože jeho hranice nejdou po hranicích kmenových.²⁾

Na Herderově pojetí národa jest založeno také vlastenectví slovenské. Slovinci jsouce položeni ještě východněji, byli ještě méně dotčeni západním racionalismem a zůstali tedy věrnější mystičtějšímu pojetí společnosti; proto kladou odpor úřední nauce, která chce zkonstruovati z Čechů a Slováků jeden národ na základě politickém. Nauka o Češích a Slovácích jako jednom národě se sice odůvodňuje také organicky, tím totiž, že Čechové i Slovinci jsou jednoho kmene a že počáteční historie jejich jest společná, že jejich jazyky jsou jen dialekty; ale Slovinci, vycházejíce z téže ideologie, tvrdí, že se Čechové příliš vzdálili od původního slovanství, že se poněmčili a že není organické, aby se dvě větve, po tisíciletí rozloučené, najednou zase beze všeho sloučily v jednu.

Pro smluvní pojetí národa tyto hádky nemají smyslu; tu neplatí minulost jako rozhodující fakt, nýbrž vůle obyvatelstva stvořiti novou přítomnost a budoucnost; v tom ohledu jest oficiál-

²⁾ Organické pojetí národa jest vyjádřeno na př. v těchto úvodních slovech úvah K. Krofty o »Vývoji českého národního vědomí« (»Česká revue«, 1918, 1). »V dobách svého dětství všichni národově žijí bez určité představy o své nár. osobnosti, bez jasného vědomí národního. Teprve časem trvalé soužití příslušníků národa ve společných stálých sídlech, společné osudy a příhody, hlavně však přátelské a nepřátelské styky s národy jinými, probouzejí v nich toto vědomí, které pak dějinám národním dávají určitý směr a hlubší význam, naplňující je zvláštní národní myšlenkou.« Srovnej s tímto romanticko-mystickým pojetím národa tuto kritickou poznámku ze spisu F. Meinecke »Weltbürgertum und Nationalstaat« (V. vyd. 1919, 28): »Podstatou jeho národního ducha byly... říšský patriotismus menších a slabších stavů, které chválil a který byl v podstatě jen výrazem jejich slabosti a ostatně byl směs ze stavovského sebevědomí, konservativního smyslu právního, úcty k císaři a konečně z poctivého, ale jen neurčitého německého společného citění...«

ní ideologie, podle níž Češi a Slovinci mají býti jedním národem, modernější.

Herderova theorie se zdála jako ušitá na rakouské poměry. Úsilí vytvořiti »rakouský národ« se nepodařilo; stát nedovedl národnosti sjednotiti a byl tedy opravdu na nich násilím. Proto se čím dále tím více ujímala antithesa českého »národa« s jeho přirozenými právy proti rakouskému »státu«, jen násilím udržovanému při životě. Tak se stalo, že se u nás před válkou stal »národ« nejvyšší jednotkou sociální, nahrazuje nám stát západních národů. Odtud dostala u nás slova »sloužití národu«, »jde o věc celého národa«, »národní organisace« jiný význam, než jaký mají na západě, význam přesně odlišující zájmy národa od zájmů státu. Toto nazírání jsme přenesli i do státu československého, mluvíce tu o tom, že »národní zájem« jest proti zájmu německých občanů státu, kteří znají nanejvýš »jen« státní zájem. V poslední době se začíná narušovati tento dualismus národa a státu tím, že se mluví o zájmech »celostátních«, které se týkají také Němců a Maďarů. »Celostátní« jest nehezké slovo, ale ukazuje rozpaky, do nichž nás herderovská filosofie přivádí: jaké jsou státní zájmy jiné, než právě »celostátní«?

Podářilo se mi objasniti čtenáři, v čem záleží důležitý rozdíl mezi Herderovým pojetím národa a mezi pojetím západním? Opakujme si tyto rozdíly: podle Herdera jest národ *přirozeným pokračováním rodiny a kmene*, podle západního pojetí jest *společností svobodných občanů, loyálních k zákonům, které si dali*. U Herdera jest národ založen *biologicky a na rasových instinktech*, u západních národů *politicky a na rozumu*. Ve filosofii Herderově byl národ vytvořen přírodou a *jest tedy pro člověka osudem*, v západních státech jest národ *dílem lidí, pokoušejících se o nejdokonalejší organisaci společnosti*. U Herdera jest kmen (rasa) vlastní podstatou národa, na západě jest *materiálem*, z něhož se tvoří, přibíraje nadto materiál i odjinud. Ať přemýšlí český čtenář, jak vypadá jeho vlastní názor o českém národě!

Na theorii Herderově stavěl německý romantik *Fichte*, druhý prorok nacionalismu německého i slovanského. Fichte sice měl výtky proti Herderovu učení humanitnímu a pacifistickému, ale v podstatných věcech šel za ním. Formuloval své učení v slavných »Řečech k německému národu« (»Reden an die deutsche Nation«, 1808), které měl v Berlíně, když Prusko bylo poraženo Napoleonem a Berlín obsazen francouzským vojskem. Tyto slavné řeči se staly východiskem vlastenectví německého v předešlém století a byly ještě za války mnoho citovány. Podle Fichteho jest rozeznávaní národy »původní« a »odvozené«, což je pojmově podobný rozdíl, jako Herderovo rozeznávání mezi přirozeným národem a

násilným státem. Neboť skutečným, původním národem jest podle Fichteho »soubor lidí ve společnosti spolu žijících a se stále rozplozujících přirozeně a duševně, soubor, který stojí celý pod jistým, zvláštním zákonem božství, jež se z něho vyvíjí.« Romantismus zatím pokročil, proto Fichte mluví vypjatěji než Herder a zahrnuje pojem národa pantheistickou mlhou »božství«, po romantickém způsobu tak zastíraje materialistické jádro oné definice. Vskutku jest to Herderovo přírodní pojetí národa jako rozšířené rodiny. Vycházejí z toho pojetí, Fichte sestruje učení o původnosti národa německého: zůstali věrni svým předhistorickým základům, praněmectví v nich trvá, samo ze sebe se dále vyvíjejí; německá »svoboda« záleží jen v uplatňování přirozených zvláštností německého národa a otroctvím jest potlačování a ztráta smyslu pro ně.³⁾

Dosud marně snaží se německý i český vzdělanec vybavit se ze začarovaného kruhu, nakresleného těmito zrádnými slovy o svobodě a otroctví! Jak pochopiti, že svoboda lidská není jen volností instinktu k nespoutanému »vyžití« a otroctví není jen v potlačení návyků? Jest dvojí svoboda: *přírodní*, když organismus se vyvíjí podle svých *vrozených vloh, a lidská*, která záleží v kritickém vědění a na něm založeném jednání; lidsky nesvobodné jest jednání vášnivé a pudové. Této vyšší svobody romantika stavějící na instinktech neznala, a odtud pochází učení, že nesvobodný jest kmen, který nemůže nespoutaně vybiti své instinkty. Herderovo krevní příbuzenství mezi členy národa Fichte nahradil příbuzenstvím jazykovým, učiniv z jazyka to palladium, kterým bylo také našim vlastencům předešlého století. Vlast prý není důležitá, ani není důležité smíšení s jinými kmeny; důležitá jest však řeč. Němci jsou národem s původní řečí: »jde o to, že u jedněch se vlastní řeč podržuje, u jiných cizí přijímá. Ani nejde o původ těch, kteří mluví původní řečí, nýbrž jen o to, aby tato řeč byla nepřetržitě mluvena, neboť lidé jsou mnohem spíše tvoření řečí, než aby řeč byla tvořena lidem... Nemluví vlastně člověk, nýbrž z něho mluví lidská přirozenost a projevuje se k jiným lidem téhož druhu.« Fichte dále vykládá, že se sice řeč dobou mění, ale jen sama ze sebe, kdežto přejímání prvků z jiných řečí jest proti její přirozenosti. Francouzský a anglický národ nejsou takto původní, neboť jejich řeč vznikala slučováním několika jazyků (latinského, germánského, keltického atd.) *podle uvědo-*

³⁾ Fichte se i v tom shodoval s našimi vlastenci, že přijímal sice Herderovu ideologii o přirozeném národě, ale zavrhoval jeho humanitní program: »...ono změkčilé řízení uzdy státní, které se cizími slovy jmenuje humanita, liberalita, popularita a které správněji po německu sluje slabost a způsoby nedůstojné.« (»Reden«, 8.)

mělých zásad; tito národové, »přesně vzato, vůbec nemají mateřštiny«. I jest prý hluboký rozdíl mezi Němci a západními národy, »rozdíl, který povstal hned při prvním rozchodu původního jednotného kmene, a v tom záleží, že Němec mluví řečí živou už od prvního jejího vyplynutí z přírodní síly, kdežto druhé germánské národy (Francouzi, Angličané) mluví řečí, pohybující se jen na povrchu, u kořene však mrtvou.«

Příbuznost této filosofie s Herderovou je na bíledni; příbuznost jazyková jest tu stejně přírodní silou, jíž lidé podléhají, do níž se prostě rodí a proti které neplatí svobodná vůle. Z tohoto důvodu Fichte jako Herder žádá si státy národnostně, t. j. jazykově, vymezené. Jeden jazykově daný kmen prý může druhý kmen vyhnati z jeho sídel anebo jej zotročiti; »ale aby vtělil cizí kmen, tak jak jest, do svého státu jako jeho součást, tím ničeho nezíská a nikdy nepřijde v pokušení to učiniti.« Zasahovati do struktury národa jest podle Fichteho stejně hříchem proti přírodě jako podle Herdera — a jako podle mnohého dnešního vlastence.

Fichte měl také veliký vliv na české vzdělance; německá filosofie romantická byla snad jedinou filosofií, kterou pokládali za pozoruhodnou v první polovici XIX. století. Fichte byl pokládán za největšího romantického filosofa; z našich jej znali i Kollár i Purkyně; jestliže se mnozí našinci raději dovolávali Schellinga, opírali se jen o žáka Fichteho. Zvláště však na našince působil menší sice filosof, ale v Rakousku neméně vlivný, Friedrich Schlegel, známý Metternichův úředník, který v duchu romantického prohlásil jazyk za pravé měřítko národa. *Nejdůstojnějším principem pro rozdělení státu jest prý jazyk, nejen proto, že jest duchovním pojátkem, nýbrž i proto, že podává důkaz podobného původu; jednota řečí znamená jednotu původu a »čím starší, čistší a nesmíšenější jest který kmen, tím má více mravnosti, a čím jest více mravnosti a pravé stálosti a příchylnosti k mravům, tím spíše bude tento kmen národem.«*

Tak německá filosofie dala metafysiku tomu instinktu,⁴⁾ který u nás od dob Dalemilových znovu a znovu propukal, klada znovu a znovu překážky konsolidaci tohoto státu. Jest to dosud jediná filosofie o smyslu češství, vyjímaje Masarykovo učení. Na ní stavěli buditelé na počátku XIX. století, držel se jí Palacký; je základem spisů Aloise Jiráka a Josefa Holečka; jest heslem, kolem něhož se točila a točí naše národnostní politika. Masaryk cítil její pochybenost a zavrhoval od začátku češství pochopené

⁴⁾ Fichte jest také první německý filosofický antisemita; antisemitismus jest přirozeným důsledkem rasového pojetí národa. (Ch. Andler »Le pangermanisme philosophique«, 1917, X.)

jen jazykově a hledal proti ní záchranu v humanitě, jejímž heslem jest, že čisté lidství jest vyšším ideálem než národ. Stálo by však za analýsu, jak velice i Masaryk podléhal herderovskému rasovému pojetí národa; jak jinak také, když tolik stavěl na Palackém?*)

G/ NĚMCI A ČECHOSLOVÁCI

Češi a Slováci se objevují v historii v době, kdy byli rozděleni na řadu klanů; tehdy přechodně tvořili také jeden stát (v IX. století). Od té doby až do světové války patřili Slováci k říši uherské, odloučení jsou od Čechů. O tom, jsou-li Slováci s Čechy jedné národnosti, vznikly diskuse jazykové a sociologické; nechť jsou jakékoli názory odborníků, všichni uznávají, že kmenová příbuznost mezi Čechy a Slováky jest velmi velká; zvláště jazyk český a slovenský se sobě velice podobají. Jsou ovšem mezi těmito dvěma kmeny i rozdíly, tělesné i kulturní; Slovák jest menší postavy, tmavší pleti a spřízněn s maďarským jako Čech s německým. Kulturně jsou Slováci méně hybní, nechápou českého racionalismu, mají více smyslu pro lokální kolorit; tisíciletý život v státě maďarském měl vliv na jejich společenský život.

Vědomí, že Češi a Slováci patří k sobě, se probudilo v XIX. století vlivem národnostní romantiky; Čechové, kteří měli starou tradici samostatného státu, mohli se v předešlém století rozvinouti mnohem rychleji, než Slováci, kterých jest také početně mnohem méně (Čechů 6,000.000, Slováků 2,000.000). Proto se mnozí slovenští vůdcové začali opíratí ve svých národnostních snahách o silnější Čechy a našli v Češích porozumění; bylo jasno, že by také Čechům prospělo v kulturním životě, kdyby byli rozmnoženi o dva miliony bratrského kmene slovenského. Ale maďarská vláda přísně bránila sblížovacím pokusům a podporovala tendence, zveličující rozdíly a rozpory mezi Čechy a Slováky. Válkou se podařilo oba kmeny spojití; s malými vý-

*) Z velké literatury o nacionalismu a internacionalismu uvádím:

P. T. Moon »Syllabus on International Relations«, New York, 1925.

(Obsahuje praktický rozbor a velkou literaturu; vhodné pro debatní kroužky.)

G. P. Gooch »Nationalism«, New York, 1920. (Analýsa z anglosaského stanoviska.) René Johannet »Le Principe des Nationalités«, Paris, 1918. (Vědecká analýsa pojmů, sem patřících.)

Em. Rádl »Rasové theorie a národ«, 1918. (Pokus o racionální výklad pojmu národ.) »Národ a stát«, 1921. (Tam i jiná literatura.)

F. Meinecke »Weltbürgertum und Nationalstaat«, Berlin, 1919. (Kritická analýsa vzniku německého nacionalismu.)

»Nation und Nationalität« Ergänzungsband zum »Jahrbuch für Sociologie«, 1927; autoři F. Hertz, G. R. Steinmetz, M. H. Böhm, G. Rottenstein, E. v. Kármán rozebírají tyto pojmy hlavně s německého hlediska.

jimkami uznávají politikové čeští i slovenští, že spojení bylo nutné a zdravé; jest však spor o způsob jeho provedení; Češi jsou pro centralismus, Slováci pomalu dobývají uznání autonomismu.

Československý stát byl založen jako stát Čechů a Slováků s velkými minoritami Němců a Maďarů; Němců jest o třetinu víc, než Slováků a jsou hospodářsky a kulturně mnohem silnější; Maďarů jest asi polovic tolik jako Slováků. Tento číselný poměr však neměl významu v kmenové koncepci československého státu: Češi a Slováci jsou dle této koncepcce jedním kmenem (»národem« podle domácí terminologie), protože patří oba k severní větvi západních Slovanů, mají podobnou řeč a kulturu. Podobnost tato jest prý však porušena tím, že oba kmeny rostly tisíciletí odděleny od sebe; odloučenost a vliv Němců na Čechy a Maďarů na Slováky způsobily odcizení duchovní. Nový stát spojuje oba kmeny opět v původní přirozenou jednotu.¹⁾

Na této ideologii jest vystavěna organizace československého státu. Stát jest kmenový (»národní«), jsa státem jednoho kmene »Čechoslováků«, t. j. sjednocených Čechů a Slováků; tento kmen jest »státotvorným národem«; jeho jazyk »československý« jest státním jazykem; jména »Československá republika« a »československý národ« označují právě státní a kmenovou organizaci těchto spojených Čechů a Slováků. Podle tohoto pojetí jest každému Čechu a Slovákovi (i Němci) jasné, že Němec není ovšem »Čechoslovákem« ani členem »československého národa«, nýbrž jest příslušníkem minority, obývající tuto republiku. Ve všech úředních i neúředních aktech našeho státu znamená »československý národ« jedině Čechy a Slováky.²⁾

Toto pojetí československosti, v podstatě rasové, narazilo však v pozdějším politickém vývoji na obtíže. Československý stát nepovstal totiž organicky, jak žádá Herderova theorie; nepovstal vývojem kmenového uvědomění, vývojem totiž rodiny v klan, klanu v kmen, kmene v uvědomělý kmen státně orga-

¹⁾ Tento názor o jednotném »národě« československém (oprávňující se o ideologii Herderovu) jest vyjádřen na př. v následujících slovech vůdce slovenských autonomistů Andreje Hlinky: »Či sa našim maďarským bratom páči alebo nepáči, predsa zůstane večnou pravdou, že my Slováci sme s Čechmi jedno plemä, jedna osveta, jeden národ. Až do najnovšej doby mali jsme s Čechmi spoločný jazyk a naši evanjelici dosiaľ užívajú v kostele českého jazyka.« (Uvádím podle A. Pražáka »Československý národ«, Bratislava 1925.)

²⁾ Ten smysl mají tedy slova: »Národní výbor nařizuje jménem československého národa...« (Zákon z 28. října 1918.) »My národ československý.« (Ústavní listina, úvod.) »Jazyk československý jest státním, oficiálním jazykem.« (Jazykový zákon, § 1.) Naproti tomu znamenají slova »každý státní občan československý« (§ 108 ústavní listiny a jinde) i Němce.

nisovaný; nepovstal pouhým přírodním procesem. Československá republika povstala ve válce podle programu, za který bylo třeba agitovati; povstala z části mocí, vyjednáváním, smlouvami a pokud jde o Čechy a Slováky, uvědomělým spojením dvou kultur, celé tisíciletí odloučených, spojením, které se nepříhodilo, nýbrž bylo provedeno zahraničními vůdci. Čechy a Slováky drží dohromady ústava, zákony, vláda, úřady, nikoli instinkty — a přívrženci romantického pojetí národa se proti této vládě rozumu bouří. V Čechách bylo kmenové pojetí národa rychle překonáno, aspoň v tomto ohledu; ukazuje se na to, že »národ československý« není jen instinkt, nýbrž ideál, program pro budoucnost, že bude třeba tento národ teprv vytvořiti cílevědomou spoluprací Čechů a Slováků.³⁾ Slováci však pokládají tuto cílevědomost za násilí; trvají na národě v pojetí Herderově; žádají, aby se rozeznával zvláštní národ slovenský a národ český; ukazují na velké rozdíly jazykové, kulturní, náboženské mezi Čechy a Slováky a bojují v důsledcích toho za slovenskou autonomii.⁴⁾

Není mým úkolem vyšetřovati zde všechny příčiny slovenského autonomismu (jistě přemrštěný centralismus český jest jednou z důležitých příčin; jistě autonomie slovenská jest rozumný politický program); zde nám jde jen o pojem »československosti«. Slováci začali totiž brzo zavrhovati slovo »Čechoslovák«, uměle vytvořené; jestliže jeho význam neutloukli docela, jistě vytlačili toto slovo hodně z užívání. Ani slovo »československý« se jim docela nelíbí; domnívají se, že těmi slovy jest utlačována jejich individualita.⁵⁾

Proti dosavadnímu významu slov »Čechoslovák« a »československý« jsou opravdu věcné námitky. Slovo Čechoslovák se vyskytuje snad po prvé v prohlášení západních mocností dne 12. ledna 1917; název byl přijat, jak Masaryk píše,⁶⁾ v poradě Ed. Beneše, Štefánika a Osuského. Měli se jím označiti jedním slovem Češi a Slováci, jakožto budoucí vládnoucí kmeny v Československu; na to, jak pojmenovati německé a maďarské obyvatele

³⁾ V tom smyslu píše na př. O. Vočadlo v článku »Slovenská nesvornost« (v Praze, 1923), vykládaje, jak scelování kmenů ve vědomou národní jednotku je výsledek civilizačního procesu. »Tantae molis erat Romanam condere gentem«.

⁴⁾ Němci v prvních letech republiky se drželi této argumentace Slováků, odůvodňovali jí svůj názor, že nejsou v zemi menšinou a spoléhali, že jim pomůže k autonomii. Dnes už na slovenskou autonomii tolik nespolehají.

⁵⁾ Název »Čechoslovák« ... pomalu začíná býti z obecného užívání vřazován. Stejně depopularisovala irredenta a autonomism výraz »československý...« (Pražák »Československý národ«, 4) Srovn. i Jos. Folprecht »Nynější stav otázky československé« (»Rozpravy« 9. V Praze 1926.)

⁶⁾ Masaryk »Světová revoluce«, 148.

tohoto demokratického státu, rovnoprávné s Čechy a Slováky, se tehdy snad nemyslelo. Právem se ukazuje na to, že pojem »Čechoslovák« jest uměle vytvořený za praktickou, politickou potřebou.⁷⁾

Ideologie o »menšinách« vedla tedy k následující koncepci: z Čechů a Slováků, kmenově příbuzných, bude vytvořen jeden národ, jenž jest vládcem Československé republiky; jeho členové jsou »Čechoslováci«. Vedle nich žijí ve státě »obyvatelé jazyka německého, maďarského, národnosti židovské« atd. Jest patrné, jak Herderovo pojetí státu jako vyvrcholení kmenového vědomí, jest základem této koncepce; jest však také patrné, jak uvědomělé spojení Čechů a Slováků v jeden »národ« překročuje meze tohoto pojetí. Otázka jest nasnadě: jestliže jest vhodné spojovati Čechy a Slováky v jeden národ, národ politický, proč nebyti důsledný a spojití v jeden politický národ všechno obyvatelstvo Československa? Jestliže národ československý zabezpečuje kulturní individuálnost Čechů a Slováků, jsa povznesen nad rozdíly mezi nimi, proč se nepovznese ještě o stupeň výš a nezabezpečí také kulturní individuálnost Němců a Maďarů?

Příklad s »jazykem československým« nám objasní, že tento důsledek není paradoxní, jak se zdá čtenáři, zvyklému na středoevropské pojetí národa. Ústava naše praví, že »jazyk československý jest státním jazykem republiky«. Ústavní výbor měl však obtíže, říci, kteřý jest to jazyk. »Ústavní výbor výslovně prohlašuje, že užitím názvu toho nikterak nechtěl zaujmouti stanovisko ke sporu literárnímu a filosofickému, zdali čeština a slovenština jsou samostatnými jazyky...«, t. j. náš stát má dva státní jazyky, a jest výslovně prohlášeno, že jest vedlejší, jsou-li to jazyky či nářečí, jinými slovy: neexistuje žádný »zvláštní jazyk československý« a Slováci právem proti takovému označení protestují. V ústavě mělo býti správněji řečeno »jazyky československé«; ale snaha zastříti co možná rozdíly mezi Slováky a Čechy a vytvořiti jeden národ vedla k názvosloví, které neodpovídá skutečnosti. Je-li tedy možný »národ československý«, který má dva státně uznané jazyky, proč by nebyl možný národ československý s jazyky třemi, čtyřmi? Pojmu národa, jak jest viděti, mnohojazyčnost neodporuje.

Z těchto důvodů se domnívám, že význam slova Čechoslovák, jaký mu dali jeho tvůrci, jest skutečnými poměry překonán; ale toto slovo má přirozený obsah, označujíc občana Československé republiky, tedy jedině státní příslušenství, bez ohledu na příslušnost kmenovou. Zkuste vyložiti cizinci rozdíl mezi třemi pojmy: Čech a Slovák, Čechoslovák, občan československý, a uvi-

⁷⁾ Nevadí, že se dá najíti toto slovo tu a tam v starší literatuře, jak uvádí Pražák, »Československý národ«, 1925.

díte, jak jest to těžko. Nezbude než abyste mu vykládali speciální ideologii ad hoc sestrojenou: Čech a Slovák jsou dva kmeny historicky dané; Čechoslovák jest politický program o jejich splynutí, kterému rozumějí však jinak Češi, jinak Slováci; většina Slováků však tohoto programu vůbec neuznává; kdežto Čech, Slovák, Čechoslovák označují konec konců příslušenství kmenové, rozumí se československým občanem příslušenství státní. Tak bude třeba vykládati tato slova cizinci; není proto jednodušší ztožniti Čechoslováka s československým občanem? Jest v státním zájmu dobře, aby státní občanství mělo zvláštní jméno.

Stejně dvojsmyslné jest jméno »československý národ«. V demokratickém zřízení jest lid tohoto státu *československým národem*; dělí se na kmeny, český a slovenský, sobě blíže příbuzné, a na německý, maďarský a židovský. Tato terminologie odpovídá západnímu užívání slova »národ«; jestliže Československá republika byla vytvořena politiky (a nevznikla jako polní kvítí) a je-li uznaným jejím úkolem národ československý teprve vytvořiti v budoucnosti, jakým demokratickým právem z tohoto programu vylučujeme Němce a Maďary? Proč nemáme také z nich vytvořiti československý národ, když jej můžeme vytvořiti z Čechů a Slováků? Jestliže v tomto československém národě má řeč 2.000.000 Slováků, kulturně ne vždy zcela rozvinutých, totéž právo jako čeština, proč nemůže býti národ československý trojazyčný? Češi tuto argumentaci nechápou; Slováci jim totiž vytýkají, že rovnoprávnost slovenštiny s češtinou nemyslí doopravdy, že v praxi myslí jen na češtinu, o níž doufají, že časem slovenštinu pohltní. Vmysleme se však do mysli Slováka, jenž chce opravdovou rovnoprávnost slovenštiny s češtinou; jak potom tento Slovák odůvodní demokraticky nerovnoprávnost němčiny?

Další vývoj tohoto státu závisí na tom, aby jednak bylo státní vědomí co nejvíc posilováno, jednak uvnitř státu prováděna co nejsvobodnější národnostní autonomie. Autonomie slovenská (což nemusí býti totéž jako autonomie Slovenska) znamená přirozené oslabení kmenového významu slov »Čechoslovák« a »československý národ«; znamená také přirozené posílení Němců. Všichni rozumní lidé uznávají, že kulturní autonomie Němců jest nevyhnutelná; až se vzpamatují Maďaři v sousedním státě, bude nutno i našemu maďarskému obyvatelstvu povolit; i jest rozumná politika ta, která, předvídajc tento nutný vývoj, pamatuje na to, aby vědomí státního občanství bylo co nejintenzivněji pěstováno. Jednotné jméno pro všechny státní občany jest k tomu také prostředkem; jméno »Čechoslovák« a »československý národ« at má podobný význam jako Švýcar, Kanadan, Belgičan, národ australský.

A/ OBRANNÉ JEDNOTY

»Obranné jednoty«, zvláštní výtvar zpopularisovaného jazykového vlastenectví, jsou spolky rozšířené po Čechách a Moravě na oslabování posic německých v republice a posilování posic českých. Spolky toho druhu mají asi všechny státy; v Prusku byl před válkou pověstný t. zv. spolek hakatistický, jenž vytlačoval Poláky z pruského Polska; v Rakousku t. zv. Schulverein poněmčoval děti pomocí škol; v některém ohledu americký Ku-Klux-Klan má podobný účel, potlačovati cizinectví ve Spojených státech (kterým tento spolek rozumí katolictví, židovství a rasy barevné). Obranné jednoty naše se liší od těchto společností větší zdrženlivostí programovou, jsouce jen »obranne«; ani jedna Jednota nemá v programu přímo počestování Němců; formulují svůj cíl skromněji jako obranu Čechů proti pronikání Němců a jako úsilí navrátiti češství ty dnešní Němce, kteří v XVII. století anebo snad i dříve byli prý poněmčeni.

Obranné jednoty povstaly v osmdesátých letech předešlého století, za rozkvětu buržoasního vlastenectví, na obranu českých zájmů proti rakouské germanisaci; tehdy si Čechové začali uvědomovati, že drobný lid jest ideově vydán na milost a nemilost úřadům a mocnému německému průmyslu a začali se tomuto tlaku brániti drobnou prací, opírajíce se o dobrovolné sbírky občanstva a pracující zvláště k zakládání českých soukromých škol v místech, kde nebylo naděje na založení školy státní. Obranné jednoty, na prvním místě Ústřední matice školská (obdoba německého Schulvereinu) staly se nejpopulárnějšími vlasteneckými organizacemi. Založení československého státu jim vzalo bývalý význam; dosud však jsou vlivné a neznám případu, že by se některý Čech odvážil je veřejně kritisovati. Stát jejich činnost podporuje.¹⁾ Nebude se snad zdáti čtenáři tento můj pokus, jednati o obranných jednotách se stanoviska důsledně pacifistického, příliš neobvyklý?

Vzniknuvše v době rozkvětu buržoasního vlastenectví obranné

¹⁾ Nepátral jsem po tom, jak veliká jest ta podpora; vypsal jsem si náhodou z »Tribuny« (3. ledna 1926), že ministerská rada povolila subvenci 200.000 Kč Národní radě československé a 200.000 Kč Ústřední matici školské pro Hlučínsko.

jednoty se drží romantické ideologie, že národnost jest absolutní nejposvátnější hodnotou a jazyk jejím viditelným znamením; národnostní uvědomění lidu chudého a povznášení jeho kulturní úrovně a posilování jeho hospodářské moci bylo jejich cílem. Hnutí toto nezlodilo ani jediného theoretika, ani jediného pozoruhodného politika a zůstalo i literárně neplodné; bylo v něm však mnoho prostého maloměstského nadšení. Jest to vůbec více hnutí venkovské než pražské. Ideologii o »utlačovaném národě« obranné jednoty přenesly i do nových poměrů po válce; Němci byli svázáni porážkou, vládou výhradně českou a zákony konstruovanými proti Němcům, ale senátor Hrubý, jeden ze známých pracovníků v těchto Jednotách i dále vykládá: Založením státu československého se moc Němců neoslabil, »Němci zesilují a stupňují svoji výbojnost i svůj tvrdý postup proti českému lidu«. Osudy našich hraničářů... »jsou horší než byly za Rakouska. Český zaměstnanec, český živnostník, který touží po práci, jest jí zbavován německými továrníky a namnoze říšsko-německými řediteli závodů jen proto, že jest Čechem... Líčení tohoto násilí by rozechvělo i srdce kamenná. Snad nikdy tolik bídy a hladu, tolik zoufalství a běd nebylo domovem pod krovky našich českých lidí v krajinách smíšených, jako v letech posledních a zvláště v letech minulých...«²⁾ Romantický sloh i citovost této argumentace jest příznačná pro maloměstské ovzduší těchto jednot. Nehledejme v jejich projevech definice češství a němectví, ani statistických rozborů ani revolučních ideí; bývají to jen povzbuzení, aby mnoho občanů šlo na výlet anebo na nedělní zábavu a tím přispěli na sbírku na utlačované Čechy.

Hlavní obranné jednoty jsou tyto:

Ústřední matice školská, před válkou nejpopulárnější český vlastenecký spolek, založena roku 1880, jako protispolek proti obdobnému německému spolku Schulverein (prvním předsedou byl politický vůdce národa Fr. L. Rieger).

Ideologii Ústřední matice školské jest viděti z těchto výkladů:

V jubilejní výroční zprávě za prvních 25 let činnosti jest na úvodním místě tato polemika proti světovému chápání výchovy: »Bá i jazykem českým bývají hlášány na pohled duchaplné pravdy, jež, jsouce náležitě rozebrány, objevují se jako promyšlený útok na národní sebevědomí. Pod heslem zájmů všelidských se pomáhá ubíjeti národnost česká, zesměšňuje se pojem ‚vlast‘, s níž jest pojem národnosti nerozlučně spojen a pod heslem všelidské vzdělanosti hlásají se pravdy pochybné vědecké ceny, jež kalí jasný názor na

²⁾ »Národní jednoty a Matice v Československé republice« (Praha, 1925), str. 4., 5.

povinnosti českého člověka i k sobě samému, i k rodině, i k lidské společnosti... Odrodilectví v malém národě rovná se zhoubné rakovině na zdravém těle. A věru nejsme daleci od pravdy, tvrdíme-li, že největší škody naší národnosti způsobili ti, jimž cizí kultura byla milejší než vzdělanost českým jazykem získaná... Těmto snahám odnárodnujícím, ať již z důvodů jakýchkoli vyplývajícím, přítrž učiniti, uložil národ náš svým obranným jednotám a, pokud se školství týče, především Ústřední matici školské.« (Strana 6.)

V době předválečné byla Ústřední matice školská domýšlivá na pedagogickou zásadu, že dítě má býti vyučováno mateřským jazykem a na rozdíl od Schulvereinu přijímala do škol svých jen děti české. Po válce i tento argument přestal a přijímají se i děti německé.

Schulverein měl na Ústřední matici školskou vliv nejen negativně, vyprovokovav její existenci, nýbrž i pozitivně tím, že její stanovy byly sdělány podle stanov Schulvereinu.³⁾ Před válkou byla Ústřední matice školská spolkem striktně »obránným« podle programu i podle praxe; bylo to ostatně dáno situací, kdy stát přál expansivnosti německé; na vlastní expansivnost nebylo ani finančních prostředků ani moci. Tehdy Svatopluk Čech vyjádřil v dopise program Ústřední matice školské takto: »V pravdě: nikoli národní hrabivost, nikoli výboj — jen obrana a zachování národnosti jsou heslem jeho (tohoto spolku) a v této vznešené, veskrze ušlechtilé snaze musí za drahou naší Maticí státi, všemi silami ji podporovati národ celý.«⁴⁾ Naproti tomu po válce (1922) byly stanovy spolku změněny; v nových stanovách jsou tato charakteristická slova, dovolující účel širší: »Účelem Ústřední matice školské jest... vůbec šířiti vychováváním a vzděláváním znalost českého jazyka spisovného.«⁵⁾ Určitěji jest tento program formulován takto: »Nejen již na obranu,⁶⁾ nýbrž na dobývání krajů pohraničných a národnostních ostrovů, odpůrci nám urvaných.« »Nastává v roce 1924 Ústřední matici školské jeden z největších hraničářských problémů, aby budovala naše nejpevnější tvrze národní a osvětové na obranu a znovudobytí území, nám v staletých zápasech urvaných.«

Národní jednota severočeská, od roku 1885, má 14 sborů,

³⁾ Čtyřicetiletí ÚMŠ. (»Český svět«, XVIII., 1920/21, 12-13).

⁴⁾ »Čtyřicetiletí ÚMŠ. (»Český svět«, XVII., 1920/21, 12-13).

⁵⁾ Staré stanovy zněly: »Účelem Ústřední matice školské jest zřizovati... školy... s českým jazykem vyučovacím, zvláště v obcích takových, kde zřízení školy nebo opatrovny pro děti české nelze dosíci nákladem veřejným.« (Stanovy z roku 1905.)

⁶⁾ »Národní jednoty a Matice v Československé republice« (Praha 1925).

54 okrsky, 924 odbory s 98.555 členy. V ústředním výboru jsou mimo jiné 2 senátoři, 2 poslanci, mnoho státních úředníků, redaktorů, učitelů atd. Úkolem jejím jest: »My musíme se postarati o to, aby našemu národu byli navráceni i ti, kteří pod tlakem hospodářské síly německé byli přinuceni zapřítí svůj původ a tak prohřešiti se na světlé památce svých předků. Jen na severu a severozápadě jest takových na statisíce.«

Národní jednota pošumavská si vymezuje úkol takto: »onu významnou činnost subsidiární úkolům státní správy« ... »vedení evidence a kontrolu kulturních poměrů v té které oblasti menšinového území« ... »hospodářské povznesení jihočeských zněmčených krajů a jejich lidu«.

Vedle těchto tří velikých organizací existuje řada menších s podobným programem. Jsou to zvláště tyto:

Národní jednota pro jihozápadní Moravu se sídlem v Brně (od roku 1886). »V obcích smíšených se vede v přesné evidenci český živel a pracuje se svědomitě pro spravedlivé výsledky sčítání lidu, pro zdar obecních voleb a šťastné rozřešení pozemkové reformy v duchu národním a státním.«

Národní jednota pro východní Moravu, se sídlem v Olomouci, založená roku 1885. Program: »Ve svých menšinách svědomitě a intenzivně pracovala a pracuje pro zdar sčítání lidu, obecních voleb a pozemkové reformy.« »Český živel velmi zdatně pronikal i do oblastí, posud za ryze německé považovaných.«

»Při pozemkové reformě ... očekává se od ní pevné reálné utužení hospodářské nezávislosti českých občanů, žijících mezi tvrdými a bohatými Němci ... Ona (pozemková reforma) musí odčinit zločiny a lupy XVII. století ... Horké hlavy německé třeba přiučovati státní autoritě ...«⁷⁾

Národní jednota slezská se sídlem v Praze, od roku 1906 »hraje tu hlavně úkol zprostředkovatele mezi národními obrannými korporacemi slezskými a národohospodářskými a ústředními úřady v Praze.«

Maticе opavská, od roku 1877: »ráz činnosti Maticе opavské v posledních obdobích ... byla to léta úsilného pronikání do území Slezska, všemu českému dosud uzavřeného.« »... V posledních dvou letech byla Maticе opavská nucena zasáhnouti také do akce pozemkové reformy a snažila se uplatniti své požadavky« »... neváhala nikdy zasáhnouti ... kde toho zájem národní, který jest ostatně totožný se zájmem státním, vyžadoval.«

Slezská maticе osvěty lidové pro Těšínsko a Hlučínsko

⁷⁾ »Zpráva o činnosti Národní jednoty pro východní Moravu za rok 1924, XXI.

v Ostravě od roku 1898 »... nesloží ruce v klín dřívě, dokud nepřivede v lůno českého národa všechny ty, kteří v dobách dřívějších byli ve zdejších krajích našemu národu odcizeni.«⁸⁾

Do oblasti činnosti obranných jednot patří také *Česká národní rada*, ustavivší se za politických bojů proti Rakousku. Její význam ve veřejném životě se nezdá býti velký; i jejím programem jest boj proti Němcům. Na brněnském sjezdu jejím roku 1925 prohlásil předseda sjezdu dr. Pluhař, že životní zájem českých menšin v pohraničních oblastech jest zájmem státním.⁹⁾

I lze formulovati program obranných jednot jako boj proti Němcům, kde »Němcem« jest náš spoluobčan národnosti německé; sama jeho národnost jest nebezpečná (nikoli snad určité jeho jednání nebo politický názor). Praktickým cílem obranných jednot jest počestiti dnešní německé kraje republiky (ačkoli takto jasně žádná obranná jednota svůj cíl neformuluje). Vliv jejich na kulturní život po válce sice velice upadl, ale praktický vliv na úřady jest tím větší, že proti jejich ideologii a metodám se nikdo nestaví. Namnoze nebudu daleko od pravdy, pojmenuji-li je (zvláště pro doby vlády koalice socialistů s českou buržoasií) jako vedlejší vládu, pracující v dorozumění s vládou odpovědnou.

Obranné jednoty dosahují svého cíle zvláště těmito prostředky:

1. Zakládají školy v místech, kde pro nepatrný počet dětí nelze podle zákona založiti školu státní. Pro tuto školu pak získávají děti rozdávaním t. zv. vánočních a jiných nadílek, dále tím, že rodičům dětí opatřují rozmanité výhody na státu, po případě, jsou-li rodiče ve státní službě (na př. na dráze), vedou je k tomu, aby posílali děti do této školy; konečně se také snaží do místa dostati české úřednictvo s rodinou a tak vyplní školu zákonným počtem dětí, oslabí místní školu německou a splní podmínky, za nichž stát může českou školu otevřít a eventuálně německou zavřít;

2. hledí prováděti pozemkovou reformu (t. j. zadávání půdy ze zabraných velkostatků) tak, aby se jí nedostalo Němcům, nýbrž

⁸⁾ Jiného rázu než obranné jednoty, jest Sokol. Byl původně myšlen jako organizace česko-německá, ale když si Němci, tehdejší vlivní, založili tělocvičnou jednotu čistě německou, byl Sokol založen jako jednota čistě česká v roce 1862, a dosud nese ideologii oněch dob, buržoasní liberalism, ačkoliv snad poněkud zamlžený účastí některých pokrokovějších vrstev. Sokol jest organizací, určenou pro všechny Slovany, a byl před válkou pod vlivem panslavismu; už před válkou se daly pokusy zmodernisovati kulturní cíle Sokola.

⁹⁾ Obdobné obranné jednoty německé, které ovšem za daných poměrů mohou se jen slabě uplatniti, jsou: Deutscher Kulturverband v Praze, Bund der Deutschen in Böhmen v Teplicích, Bund der Deutschen Ostböhmens v Broumově, Deutscher Böhmerwaldbund v Českých Budějovicích, Bund der Deutschen Nordmährens v Olomouci, Bund der Deutschen Schlesiens v Opavě atd.

Tiskárna
30. 11. 28
Rozsah
4. 11. 28

aby ji dostali Češi a tak aby místa německá dostala české obyvatelstvo a eventuálně, aby většiny německé v obcích byly oslabeny.¹⁰⁾

3. Nátlakem na úpravu národnostního klíče v továrnách a ve zprostředkovatelstvech práce;¹¹⁾

4. nátlakem při sčítání lidu, aby lidé hospodářsky a programově slabí se přihlásili k národnosti české;¹²⁾

5. agitací při volbách do obcí, aby zastupitelstva obecní se dostala do českých rukou;

6. působením na úřady, aby propouštěly úřednictvo německé;¹³⁾

7. upozorňováním úřadů, do kterého místa jest zapotřebí dosaditi české úředníky.¹⁴⁾

¹⁰⁾ »Národní jednotka severočeská dostala v okrese vyškovském na Moravě 10 ha půdy přidělené a pronajala je tam Němcům, kteří posílají děti do české školy.« (Stížnost sedláků teplických.) Pozoruhodná jsou tato slova, pronesená o vztahu Národní jednoty pro východní Moravu k orgánům státním: »V celku možno říci, že náš směr, tempo i způsob provádění této obrovské (pozemkové) reformy v našem kraji uspokojuje. K orgánům, které jí provádějí, máme důvěru a důvěřujeme jim, že i závěrečná řízení provedou správně ve prospěch státu a národa. Národní jednotka při všech akcích a postupech byla spolehlivá a bude i dále státi na stráži.« (»Jubilejní zpráva Národní jednoty pro východní Moravu« z roku 1925, LXXXI.)

¹¹⁾ Z interpelace německých poslanců Hellera a Jarolíma (»Sozialdemokrat«, Praha, dne 18. března 1926) vybírám: Ministerstvo sociální péče uložilo politické okresní správě v Teplicích, aby důvěrně vyšetřila, jaký byl početní poměr českých a německých dělníků u firmy P. ve W. v letech 1923 a 1924 a jaký jest teď. Tento výnos se zakládal na dopise Národní jednoty severočeské v Praze, která tomuto ministerstvu oznamovala 27. dubna toto: »Důvěrník nám sděluje, že firma P. ve W. u Teplic propustila dříve české dělníky a teď nebere žádného českého dělníka do práce, ačkoli má státní dodávky. Upozorňujeme na tuto firmu a prosíme zdvořile o zakročení, aby byla donucena zaměstnávat také české dělníky.« K tomu jest připomenouti, že neexistuje zákon, podle něhož by bylo lze donutiti závod, jakého jazyka jeho dělníci mají býti.

¹²⁾ Viz na př. program Národní jednoty pro jihozápadní Moravu, na hoře uvedený.

¹³⁾ Z programu Národní jednoty pro východní Moravu XXXV: »Pracováno o nápravu, aby německé zaměstnanectví u drah a četnictvo bylo nahrazeno spolehlivým živlem českým.«

¹⁴⁾ Národní jednotka v Olomouci začíná zprávu o své činnosti v Starém Městě pod Sněžníkem (Zpráva z roku 1925, XXXVI.) takto: »Město, do něhož před převratem zabloudil jen nějaký cestující nebo dráteník, jenž mluvil česky, stává se cílem uvědomělého počesťování.« Tak psal před krátkým časem neohrožený »Grenzbote«. Ovšem byli tu Čechové, kteří však většinou utonuli v moři německém, odnárodnili se, a teprve teď se k nám vrací. Teprve po 28. říjnu přišli sem první uvědomělí čeští lidé. Hlavně členové finanční pohraniční stráže a četníci. A snad jedině jejich uniformy dokazovaly, že to není říše černého orla někde v okolí Berlína... (Založili českou školu.) Je tu celkem ve škole 6 chlapců a 12 děvčat; jsou tu 3 děti z okolních vesnic... Rodiče jsou železniční zřízenci, dělníci a domkáři... Příští rozvoj školy a celé menšiny však záleží mnoho na tom, jak budou úřady rozuměti našim sna-

Guerilla národnostní! Válka bez velkých vůdců a počítající jen se slabostí lidu, duševní a hospodářskou a s mocí státu, využití této slabosti. Mužové v jednotách pracující jsou často plni nadšení, horliví, obětaví; jsou přesvědčeni, že konají záslužné dílo; vedle Sokola byla zvláště před válkou Obranná jednotka nejkulturnější organizací na venkově, jenž jinak už znal jen hasiče, ostrostřelce, veterány. A přece není možné, aby čtenář necítil duchovní chudobu celého tohoto hnutí, aby neměl sympatií s těmi Němci v horských krajích naší země, kteří si po staletí zvykli pokládati své městečko za opravdu své, a kde se jim najednou bere jazyk a vlast tím, že se demoralisují jejich lidé, slabí, chudí, neuvědomělí, kteří za kus chleba pošlou dítě do české školy, volí českého kandidáta, zapíší se do českého sčítacího listu! Neslyšíme však pořád, že národnost a jazyk jsou věci posvátné? Jaká posvátnost českého jazyka, jestliže jej lze prodávati a kupovati! Jaká vznešenost školy Komenského, do níž se děti lákají ze školy sousedovy vánoční nadílkou!

Chodě po obcích pohraničních, všiml jsem si školy, kde pod novým nápisem českým »Národní škola« ještě zřetelně pronikal starý nápis »Volksschule« z dob nedávných. I ptal jsem se sám sebe: která světová idea slavila své vítězství touto změnou nápisu? Snad lepší pedagogika, snad větší svoboda dětí, lepší mravnost, spravedlnost, pokrok lidstva? Pro jakou lidskou, všelidskou věc byli nadšeni ti, kteří onen nadpis přemalovávali? Humanita? Pokrok? Zbožnost? Věda? Civilisace? Nemám odpovědi, neboť v nové škole se vyučuje všechno jako ve staré; tatáž metoda, tentýž obsah vyučování, týž státní dozor; jedině jazyk se liší. Vzpomněl jsem si, jak prý se vyskytují v této zemi kamenné sloupy ještě z doby husitské, na nichž jest vytesán kalich. Protireformace husity pokatoličila; některé ony sloupy však zůstaly zapomenuty a jen byl kalich na nich zabílen. I napadá mi ptáti se: jaký jest ideový rozdíl mezi oním zamalováním německého nápisu školy a tímto zabílením znaku husitského? Některé čtenáře snad tato otázka urazí; nemíním provokovat; problém jest tu opravdu: jaký jest rozdíl?

Obranné jednoty už dávno překročily vrchol svého významu. Dnes jest otázka, jak zachovati ty dobré síly, které jim dávají upřímní nadšenci, kteří v nich pracují. Proměnit je na spolky se zájmem o stát místo o národ (což by se zdálo nejrozumnější) jest nemožné, protože se přičí jejich ideologii. Jediné, čeho by se snad (snad!) dalo dosáhnouti, bylo by oslabovati jejich negativní »protiněmeckou« ideologii a posilovati jejich pozitivní program,

hám... je žádoucí, aby takováto posice na hranicích, jako je tato, byla udržena a posílena... Mnoho si slibujeme od postátnění lichtenštejnských lesů.«

kulturní práci pro český lid. Ještě nejspíše by se tohoto cíle snad mohlo dosíci u Sokola, který jest nejméně negativně protiněmecký a nejpositivnější.¹⁴⁾ Ale i tato práce bude velice, velice těžká...

B/ ŠKOLA

Modernost české školy předválečné upadá v zapomenutí; vliv učitelstva ve veřejném životě, před válkou pozoruhodný, podle všeobecného doznání jest v rozkladu. Ze starých programů zůstal jen zápas proti pocírkevnění školy, ale i tento zápas jest více ozvěnou minulosti než slibem budoucnosti.

Změna se připravovala už před válkou, ale válka a mír působily na ni jako katalysátor. Už dávno byla škola předmětem politiky; jak stát rakousko-uherský, tak čeští politikové stáli na stanovisku, že cíl výchovy dítěte má být určen zájmy státu nebo české politiky, tedy zájmy mimoškolskými. Před válkou byla však tato politická pedagogika zdrženlivá; vláda uznávala ještě vliv liberální ideologie a domácí školská politika se dovolávala *vše-lidského* snažení Komenského i Husa, umírajícího pro *světovou pravdu*. Po válce tyto překážky pro zpolitování školy velice ochably a ovládlo přesvědčení, že škola jest jedním z nejlepších prostředků, jak dorůstající generaci zbaviti jejích práv a podrobiti názorům generace vládnoucí. Změna přišla samoděkem; velké nadšení vlastenecké po válce vletělo do škol; novost státu a náhlá svoboda ctíti národní hrdiny přinesla s sebou, že učitelé pomáhali stát stavěti tím, že dětem vštěpovali do hlavy češství, politiku, vlastenectví, českou historii, odpor k německu. Zakládaly se nové školy, za dané situace z motivů politických, aby se oslabila pozice německá a aby se neztratilo ani jedno české dítě mezi Němci. Němci za podobným účelem si před válkou zřídili Schulverein; Češi je napodobili zřízením Ústřední matice školské, jejíž funkci po válce z velké části převzal stát. Školy národnostně výbojné počítají s dětmi rodičů sociálně nebo mravně slabých a neuvědomělých; jaký to paskvil na pedagogiku!¹⁾ Protože učitel na těchto školách jest často nucen žít v cizím prostředí, nerad takové místo

¹⁴⁾ V brožuře ideového pracovníka sokolského Jana Pelikána »Slovanské poslání československého Sokolstva« (1925) se, tuším, slovo »Němec« vůbec nevyskytuje! Brožura J. Hůska »Sokolstvo a Slovanstvo« (1923) má sice zmínku proti Němcům, ale jen mimochodem.

¹⁾ Vypsal jsem si z »Bohemie« (6. ledna 1925) tento obrázek pedagogické činnosti na školách: Inspektorát menšinových škol vydal formuláře, v nichž žádá tyto školy mimo jiné o odpovědi na tyto otázky: jak se jmenuje správce pošty, přednosta stanice, správce četnické stanice, finanční strážce, a jaké jest národnosti, kdo je v místě majitelem velkostatku.

přijímá a z toho důvodu tyto školy už před válkou neměly vždycky nejlepší pedagogický úspěch.

Učitelé podnikali novou metodu vyučování s nadšením; nepamatuji se ani na jediný případ protestu; a tímto způsobem sami se zřikali vlády nad školou, o níž teoreticky horovali, a podrobovali své ideály pedagogické vládě politiků.

Tento úpadek svých ideálů si učitelstvo zastíralo tím, že bojovalo proti pocírkevnění školy. Což neučili žáky ctíti Jana Husa? Nezaváděli do školy občanskou nauku místo kněžské mravouky? Nedali se i odsuzovat pro proticírkevní projevy? Bohužel, neviděli, jak tento proticírkevní boj je zavedl do slepé uličky. Učili děti ctíti Jana Husa a Komenského, ale pozitivním smyslem toho ctění bylo jednak vlastenectví, které papež výslovně dovoluje, jednak demonstrace proti papežovi; ale demonstrace vůbec nepatří do školy.

Co jiného jest občanská nauka v praxi, než náhražka svobodné, autonomní mravnosti státním zákoníkem?²⁾ Nechme však podrobnosti: učitelé dali dobrovolně, s nadšením školu do moci státu a jeho vlastenecké ideologie. Cíl výchovy, jež těžko hledají vyjádřiti pedagogičtí myslitelé, jest dnes na dlani: cílem školské výchovy jest přetvořiti Božího tvora, v jehož srdci žije touha po věčnosti, po absolutní kráse a spravedlnosti, v pouhého československého občana; oslepiti jeho mysl tak, aby český jazyk, česká země, nahodilé zákony tohoto státu a všeliký mythus o jeho minulosti se staly hranicí jeho životního obzoru. Za těch okolností ovšem není už pánem ve škole pedagog se svými ideály, získanými u Komenského, Pestalozziho, Herbarta, Spencera, Deweyho. Pánem zpolitované školy jest právem vláda, která jest organisovaným výrazem vlastenectví.

Důsledkem této metody jest, že vyučování na škole české a německé se nemůže sblížit: český a německý žák nemají *lidsky* společných ideálů; poslední mírou českého žáka jest češství, německého německu a v nejasném blikotání tohoto vlastenectví všechn obsah vyučování dostane své zvláštní stíny...³⁾

²⁾ Dvousvazkový spis M. Skořepy »Příručka občanské nauky a výchovy« (1928) vyniká zdůrazňováním světovosti a lidskosti. Ale i v něm jest věnován dokonce zvláštní odstavec »národní zradě«, tomuto nevkusnému tematů politického štvání; a kolik jest v onom odstavci sebráno »poučného« materiálu! »Zrádný Durynek«, »Zrádcování Metoděje německými biskupy«. »... za groš zrazována země cizincům vlastními knížaty«. »Zrada Miloty z Dědic«, atd. atd.

³⁾ Onehdy jsem měl co dělati v jedné pražské obecné škole; čekaje na chodbě, prohlížel jsem obrazy po stěnách vystavené; bylo jich mnoho. Žádný z obrazů neměl za cíl buditi umělecký smysl dítěte; všechny byly vyvěšeny

Tento úpadek pedagogicky byl podporován teorií, vzniklou už před válkou, že učitel má vycházeti při vyučování od nejbližšího okolí žáka. Zásada se zdá býti rozumná, ale v praxi pohřbila každé vyšší pedagogické snažení: Světové vzory mravů, rozumu, lidskosti, moci, zla atd. byly zavrženy a nahrazeny kultem bezvýznamné lokálnosti. Studuje se na př. literatura: ona »moderní« zásada dovedla pedagogy k tomu, že zapomněli, že se spisovatelé studují jako vzory pro vznešené a mocné myšlenky; místo přirozené otázky, kteří jsou nejlepší spisovatelé, kladou si pedagogové za východisko vyučování otázku, kteří lidé se jmenují spisovatelé ve vašem okolí. Každá vlast naplodí spisovatelů všeho druhu jako planá hrušeň hruštiček; naše pedagogika staví dítě před nesmyslný a nehorázný úkol, znáti jména těchto náhodných produktů doby jediné proto, že se dítě narodilo v téže vsi jako ti spisovatelé. Dejme tomu, že tato náhoda má smysl politický; může mít vůbec nějaký smysl výchovný? Stejně se přiči pedagogice dnešní dějepis, tolik přecňovaný na školách. Co jsme se naposmívali v předešlém století bezduchému vypočítávání letopočtů, jmen potentátů, bitev! K čemu to dítě potřebuje? A dnes, vlivem vlastenectví, tyto věci byly nejen znovu zavedeny, nýbrž ještě daleko zhoršeny.

Poučení ať věcné ať mravní, které žák čerpá z poznání světových událostí, z řecké vzdělanosti, z římské politiky, z rytířství ve válkách křížáckých, z ideálů revoluce francouzské, nemůže býti nahrazeno vypravováním o Kroku a jeho dcerách, o Mnislavu a

pro to, co »znamenaly«. Byly to vesměs laciné obrázky, až příliš laciné, ale to jest vedlejší. Rozdělil jsem si obrazy na skupiny:	
Krojů československých a slovenských (mezi nimi jeden maďarský)	31 obrazů
Jiných krojů (na př. německých, historických a pod.)	— »
Českých spisovatelů	29 »
Cizích spisovatelů	— »
Dějepis český (t. j. Šemík skáče do Vltavy, 3 Žižkové, 3 Husové, Psohlavci, chrám z doby husitské, první křesťanský chrám v Čechách, Zábój a Slavoj, Libuše a Přemysl, Lumír s varytem)	13 »
Pražské obrázky a některá města česká	11 »
Jiná města než česká (Opava)	1 »
Města a jiné zeměpisné věci mimo republiku	— »
Znaky československé	2 »
Současně veřejně činné osobnosti domácí (Rašín, Štefánik, Masaryk)	3 »
Veřejně osobnosti cizí (Wilson, Foch)	2 »
Vlastenecké projevy (verše Elišky Krásnohorské o vlastenectví a obrázek k písni »Nad Tatrú sa blýská«, České srdce)	3 »
Symbolický obrázek, znázorňující březen a duben	1 »
Diplomy (Národní jednoty severočeské a dva jiné)	3 »
Věcné vyučování (t. j. obraz hodin a aeroplánu)	2 »
Stroje, továrny, sociální život	— »
Mravní výchova (nevybírejte hnízd a žena nesoucí břemeno)	2 »

Křesomírovi a jak jinak slují ti hrdinové lokálního mythu. Světová spisovatelé, Homéros, Platon, Dante, Shakespeare, Descartes, Goethe atd., nemohou býti nahrazeni znalostí Boleslava Jablonského a Františka Pravdy.⁴⁾

Jest ponížením výchovného ideálu, činí-li se škola předmětem politického a národnostního boje. Jakým právem se naši učitelé brání církevnímu vlivu na školu, jestliže sami do školy vnášejí rozepře národnostní? Škola jest pro děti, nikoli pro otrlé ideály okresních politiků; škola má rozšiřovati rozhled dětský a ne jej vlastenecky zúžovati; má učít ovládnutí rasových instinktů a nikoli je pěstovati; má být lidská, mravní, pravdivá, nikoli vlastenecká. Člověk, nikoli vláda masy nad ním! Tuto jest dnešní pokrokový úkol pedagogů: vyrvat školu z moci vlasteneckých agitátorů!

Naše učitelstvo ztrácí porozumění pro pojem svobodné školy. Rozumí jím pouze heslo nezávislosti na katolické církvi. Stát však jest dnes organizací mocnější než církve a ovládá školu svými imperialistickými sklony daleko víc než církve. Všelická agitační hesla, počítající s lidovými instinkty, jsou také nebezpečná pro svobodu dítěte. Nesnášenlivost náboženská jest dnes na vymření; dnes jest nebezpečná nesnášenlivost národnostní. Bylo-li liberálním heslem předešlého století, že děti patří do jednotné školy, nezbarvené církevním příslušenstvím, aby katolík byl vychován ke snášenlivosti k židovi, jest dnes požadavkem moderní výchovy soustavně a uvědoměle pěstovati snášenlivost a bratrství mezi národnostmi. Jedna škola pro různé národnosti jest nepraktická; *jeden* cíl však pro všechny školy jest nutný, lidskost, mravnost, zbožnost a pryč se vším, co tomu cíli překáží!

Mír, spolupráce, bližní . . . . . — obrazů
Zájmy dětské (hry, vztah dítěte k rodičům a ke škole, čistota, nemoc, učitel, mládí a stáří a pod.) —

Nebudu tento doklad rozebírat. Trefil jsem patrně náhodou na školu po této stránce méně dobře vedenou. Když jsem si však prohlížel tyto divné obrázky, které mi připomínaly vlastenecké obrazy německých hostinců, pochopil jsem, že ovšem za těchto okolností čeští a němečtí vlastenci potřebují oddělené školy, neboť v obojích se jistě podává různá látka; v jedné Zábój a Slavoj s Lumírem, v druhé Walhala. Ubohé děti!

Na dveřích u vchodu v oné škole měli vylepený plakát »Den matek« s jednoduchým obrázkem maminky, kolem níž si hraji její děti: jak se tento obraz odrážel moderní koncepcí od pošmourných Praotců Čechů, Libuší, strakatých krojů! Jest ovšem pravda, že »Den matek« k nám nezavedli ani naši, ani němečtí vlastenci, nýbrž Američané.

⁴⁾ Uvádím doklady, co se předpokládá, že žák střední školy má také čísti: V. Klicpera »Rohovín čtverrohý«, Jan Jindřich Marek »Jarohnév z Hrádku«, Jan Kalinčák »Reštaurácia«, Sofie Podlipská »Setník Dřevnický«, Ferdinand Šule »Šlechtické novely« atd. Tyto a takové věci se mají číst jediné proto, že jsou české; nesnesou žádného srovnání se světovou literaturou a nemají žádné obecné ceny; žádné lidské, mravní, rozumové poučení si

Už dávno před válkou někteří naši politikové ukazovali, že máme několik málo nadměrně mocných velkostatkářů, kteří nadto ještě necítí s domácím lidem, a převeliké množství venkovské chudiny, která jest živa jen z práce námezdné na cizím majetku, práce namáhavé a velice špatně placené. Proto byl jeden ze základních požadavků po válce, rozparcelovati velkostatkářskou půdu a zadati ji chudině. Hnutí podobné šlo celou východní Evropou a největší účinek mělo v Rusku, kde ovšem bylo také nejintenzivněji pro ně agitováno dávno před válkou. O způsob, jak se má převést majetek z moci velkostatkářské do rukou chudiny, byly spory. Socialisté mluvili o socialisaci půdy, o vytvoření družstev, která by společně pozemky vzdělávala; někteří byli pro to, aby se zabrané pozemky daly družstvům v držení, jiní, aby pozemky zůstaly v rukou státu a jen se najímaly družstvům. Zvítězili však dalekou většinou agrárníci, kteří žádali, aby se půda dala do individuálního vlastnictví chudým lidem. Radikálové žádali, aby se půda odňala velkostatkářům bez náhrady, ale tento požadavek u nás neprošel; přijal se kompromis mezi ruským zabavením bez náhrady a mezi zásadou, jinak obecně uznávanou, že se sice soukromý majetek může jednotlivci odníti, ale jen za náhradu; za zabrané pozemky se platilo (zvláště s ohledem na mínění světa), ale platilo se jen tolik, aby se neřeklo, že se nedává nic. Mravní problém zabírání takto prováděného ležel v tom, že lze sice odejmouti občanům část majetku, ale pak by ovšem nesmělo jíti jen o pozemky, nýbrž o každou formu majetnictví.

Kompromis mezi zabráním bez náhrady a mezi zaplacením zabraných velkostatků byl sjednán způsobem, proti němuž majitelé velkostatků velmi protestovali. Rozeznávala se totiž dvojí

z těchto spisů mládež neodnese. Jaká spousta literárního balastu zatěžují naši studující mládež! Stejně se ubíjí duch mládeže dějepisem. Místo aby jeho úkolem bylo ukazovati mládeži velké ideály, lidskou moc a slabost, povinnosti a hříchy, dějepis jest koncipován jako suchopárná sbírka lokálních, bezvýznamných afér, kterým jedině vlastenečství dodává zdání života. Vezměte dějepisu českých škol vlastenečství a nezbude z nich nic, zhořla nic, neboť i Hus, Žižka a světová válka tam mají jen smysl vlastenecký.

Přemýšlejte o významu této části z dějepisu pro pátou třídu gymnasia: »Roku 1246 padl rakouský vévoda Fridrich Bojovný v boji s králem uherským, nezanechav mužských potomků. Hlásili se rozliční nápadníci bohatého dědictví, také český králevic Vladislav, manžel babenberkovny Gertrudy; ten však již zemřel v roce 1247. Císař i papež chtěli rozhodovati o osiřelých lénech babenberských.« Jakou kulturní, mravní, lidskou, praktickou cenu mají tyto hlouposti? Já nevím o nich docela nic a jsem profesorem na universitě a zajímám se o minulost; proč to má vědět kvintán? Jedině vlastenecká povinnost diktuje učitelům toto duchaprázdné, zbytečné, hloupé přetěžování žactva.

cena pozemků, cena normální, platná na př. pro vyměřování daní a jiná cena o 70—100% nižší, platná pro vyměření náhrady. Pozoruhodné jest, že president sankcionoval zákon o pozemkové reformě s poznámkou, ukazující právě na tento rozpor dvojího odhadu.¹⁾

Spor o odhad pozemků se týká naší věci jen nepřímou, ačkoli ovšem šlo o zabrání pozemků německých a maďarských a odezdání jejich v moc českou. Pro nás jest důležité, že pozemková reforma, takto prováděná, jest pokusem o *reformu sociální*. Stát má v zásadě právo, reformu toho druhu provést; nemluvme o tom, že její provedení jest těžké a že se pravidlem při jejím provádění dějí veliké podvody; ukazuje se prstem na ty lidi u nás, kteří si reformou pomohli; pozemkový úřad se netěšil ani v české veřejnosti valné pověsti. Tyto věci jsou však zjevy jen průvodní; jde o sám princip, který byl správný, ale *neprávem* komplikován tím, že pozemková reforma měla vedle sociálního úkolu ještě národnostní. Bylo totiž heslem, v cizině totiž nepřiznaným, ale doma obecně známým a veřejně diskutovaným, jak ukážu, že pozemková reforma má »napraviti křivdy, spáchané na Čechích před třemi sty lety, po bitvě na Bílé hoře«. Tehdy byla domácí revolující šlechta vyhnána ze země rakouskou vládou, její majetek zkonfiskován a dán v moc katolíkům, většinou cizincům. Za tři sta let se ovšem vlastnické poměry změnila a nežije už žádný viník porážky na Bílé hoře a ani není jasno, koho by bylo dnes trestati anebo komu dáti náhradu za tehdejší křivdu, ale šlo tehdy o »cizí« šlechtu a také teď měla býti postižena většinou šlechta, českým a slovenským ideálům cizí a nejen šlechta, nýbrž vůbec německé obyvatelstvo, protože se prý mocí a nikoli spravedlivě tehdy dostalo do Čech. Slovem, pozemková reforma měla oslabiti pozemkovou moc Němců a Maďarů.

S pozemkovou reformou jako *sociálním podnikem* byly také nutně spojeny důsledky politické a národnostní. Velkostatkáři byli většinou cizí zájmům tohoto státu a zájmům lidu; proto reforma jakkoli provedená nutně posílila zájmy státní i lidové. Velkostatkáři za druhé byli z velké části Němci; oslabení jejich moci jest oslabením němečtí; protože pak českého obyvatelstva jest v státě víc, měla reforma za nutný následek, že se půda rozdělila více mezi Čechy než mezi Němce a že se tak český živel ve státě posílil. Tyto věci jsou nasnadě a jsou správné; sociální ohledy k obyvatelstvu jistě jsou nutnější než národnostní ohled k jedné jeho části;

¹⁾ C. Worliczek »Die Tschechoslovakische Bodenreform« (Liberec, 1925) 119.

oslabení německé posice bylo mravně odůvodněno posílením chudého člověka.

Takto však pozemková reforma *nebyla* chápána, nýbrž měla být a byla prostředkem v hospodářském boji státu proti jedné části jeho obyvatelstva za tím účelem, aby se posílila část druhá. Záleží na tom, aby tento rozdíl byl čtenáři jasný; znázorníme si jej příkladem. V jižní Africe zápasí černoši proti menšině bělochů, kteří mají velké výhody majetkové, mzdové, politické. Měli byste moc změnit zákonodárství onoho státu a ustanovili byste, že spravedlnost žádá, aby všichni, černoši jako běloši, se řídili stejnými zákony. Nebylo by to spravedlivé, třebaš by tím běloši přišli o majetek a o moc? Ale bylo by možno se řídit jiným principem: že jedině černoši mají právo na majetek a moc; pokud by bylo lze, že jest vzítí jej bělochům a dáti černošům. To jest rasové pochopení státu a posilování jedné části obyvatelstva proti druhé. Otázka jest, jakým právem jste ubližovali bílé rase? Snad některý čtenář namítne, že výsledek jest stejný — na papíře snad, ale výsledek vskutku stejný není, jak uvidíme. Jest otázka, co bylo v pozemkové reformě silou ženoucí, zda vůle pomoci chudému lidu, či vůle oslabiti Němce a posíliti Čechy? Tu pak jest otázka, kterou, pokud vím, si nikdo u nás nedal: Jest pozemková reforma, prováděná z národnostních důvodů, *mravně odůvodněna*?

Pouze o tomto národnostním pojetí pozemkové reformy uvedu několik dat; nejednám tedy o tom, že pozemková reforma byla nutná, ani o tom, že rozdělení půdy mezi chudý lid mělo nutně za následek posílení Čechů a Slováků a oslabení Němců a Maďarů. Jednám tedy jen o takových případech, kde se zabavení a rozdělení půdy *nedálo za účelem sociálním, nýbrž národnostním.*²⁾

Němci si stěžují, že stát, uživ pozemkové reformy aby materiálně podporoval českou národnost proti Němcům a Slovákům proti Maďarům, porušil základní zásadu ústavy o rovnoprávnosti občanů. Což nemá Němec stejné právo na ochranu svého majetku jako Čech? Jest přípustný výjimečný zákon proti Němcům? Že si Němci stěžují právem, jest viděti z toho, že se k národnostnímu základu pozemkové reformy vláda před cizinou nepřiznává a že nemůže uvést a neuvádí žádný obecně uznaný princip na své obhájení. Proč neexistuje žádná teorie o tom, jak provéstí pozemkovou reformu národnostně, kdežto jest mnoho teorií o tom, jak ji provéstí sociálně? Protože o nacionální reformě rozhoduje pouze moc a nikoli právo.³⁾

²⁾ Také v jiných zemích evropských byla po válce zavedena pozemková reforma a i odtamtud jdou stížnosti, že prostředek sociální byl proměněn ve zbraň na potlačení některé menšiny národnostní nebo rasové.

³⁾ Jednám tu o pozemkové reformě jako o jednom dokladu, jak stát

Pozemkový úřad byl nejdůležitější institucí po válce, ostře zasahující do majetkových poměrů velkého množství občanstva. Byl veden politicky; Němci se nemohli účastnit rozhodování, jsouce obecně pokládáni za pouhou politickou stranu a za nepřátele země. Rozhodovalo se takto: Dr. K. Viškovský, předseda Pozemkového úřadu, tedy nejvyšší autorita v této věci, prohlásil deputaci,⁴⁾ že tam, kde *národnostní poměry rozhodují*, vytvoří místa středních rolníků a z nich jednotné kolonie, aby byli *národnostně a hospodářsky schopni odporu* (rozuměj odporu proti spoluobčanům německým). Usadí prý asi 7000 českých kolonistů na 150.000 ha. Tu tedy nejvyšší úředník demokratického státu, v němž jsou ústavou zaručena Němcům tatáž práva jako Čechům, oznamuje úředně, že soustavně podporuje jednu kategorii občanstva v boji proti druhé kategorii.

Po dr. Viškovském se stal předsedou Pozemkového úřadu dr. J. Voženilek. V »Pozemkové reformě v Československé republice«⁵⁾ vykládá, že jest zapotřebí konfiskace průmyslových objektů, aby byly poseštěny. »Není-li podmínek pro jejich poseštění, umožní se zabráním průmyslových podniků *počestění rady továren*. To jest významné *aktivum naší reformy*. *Bez reformy pozemkové by se ani český sedlák ani český kapitál nemohl zmocniti industrie cukerní.*«

Politické strany české ovšem žádaly takovéto bojovné provádění pozemkové reformy.⁶⁾ Takto mluví na př. resoluce zastupí-

může válčiti se svým obyvatelstvem na poli hospodářském. Není to doklad jediný. Poněvadž v ústavě středoevropské, podobně jako v Rusku, má stát ohromnou moc proti jednotlivcům, bylo možno pomoci státních orgánů zasahovati do hospodářských zpráv jednotlivců za účelem národnostním (podobně jako Rusové zasahovali do těchto práv za účelem sociálním). Němci si stěžovali na př., že jim úřady ustanovovaly v prvních letech republiky nepoměrně větší daně než Čechům (což bylo možno, protože volné uvázení berního úředníka často rozhodovalo); stát rozhodoval o přidělu surovin a uhlí pro továrny a podporoval tím Čechy proti Němcům, státní dodávky, v našem politickém zřízení velice významné, zadával jen Čechům (doklady Jos. Hofbauer »Der Kampf um den Arbeitsplatz« ve vídeňském »Der Kampfe XVIII., 1925). Ministerstvo nařídilo akciovým společnostem, že jejich zřízení v českých městech musejí umět česky, že němečtí zřízení musejí býti propuštěni, diktovalo propouštění dělnictva německého a přijímání českého, podporovalo hospodářský boj českých měst proti německým (Mělník proti Ústí nad Labem), nedávalo Němcům zastoupení v hospodářských organizacích, které ovládalo. Vůbec se nepokládalo a dosud nepokládá za nespravedlivé vyloučiti Němce (jedině pro jeho německví) z hospodářské účasti všude tam, kde jest to možno.

⁴⁾ »Bohemia« 13. února 1925.

⁵⁾ Praha 1924; 165.

⁶⁾ Doklady jsou v stížnosti Ústředního svazu teplických malých rolníků a domkářů z roku 1925. Tam jsou také zřetelné narážky na podvody, jež se s pozemkovou reformou dějí.

telstva strany československých socialistů:7) »Pozemková reforma ve zněmčeném a zmaďarštěném území budiž prováděna v plném souhlase s tamními elementy státotvornými« (což byl terminus technicus pro Čechy a Slováky proti Němcům a Maďarům). Na tomtéž sjezdu prohlašovala poslankyně této strany: »Pozemková reforma jest dílo národní (rozuměj národnostní). Bude-li prováděna lépe než dosud, vrátí majetek do rukou československých.«8)

Že vskutku byla pozemková reforma takto prováděna, za to ručili její funkcionáři, z nichž mnozí byli členy obranných jednot. Na př. vrchní ředitel Pozemkového úřadu v Olomouci jest místostarostou Národní jednoty pro východní Moravu, a ředitel tohoto úřadu jest pokladníkem této obranné jednoty. V jejím ústředním výboru jest nad to přednosta obvodní úřadovny Pozemkového úřadu a čestným členem jest vrchní berní správce v Zábřehu. Nad to jest Pozemkový úřad v Olomouci jako takový zakládajícím členem této jednoty. V programu této jednoty na rok 1925 stojí o pozemkové reformě toto: »Ona musí odčinit zločiny a lupy XVII. století... Pozemkový úřad v Olomouci, který na severu Moravy systematicky pracuje na hospodářské výstavbě českých menšin...«

Protože tato praxe jest až příliš obvyklá, jest těžko čekati od českého čtenáře, aby posoudil, co tento doklad znamená; ale nechť si jej přeloží do jiného oboru politiky a vzpomene si, že by bylo možno takto na př. zemi vracet vládě katolictví. Čím se liší násilná rekatolisace od násilného počestřování?

Podle přidělového zákona bylo v Čechách, na Moravě a ve Slezsku zabráno do roku 1925 239.928'05 ha; Němci dostali asi 600 ha (maximálně).9) Lesů bylo sestátněno 120.000 ha; z toho bylo Čechům zabráno jen 16.344 ha. Akce »R« a »S« jest ukončena; přiděleno celkem 12.507'26 ha, Němcům a Maďarům 480 ha. Do konce roku 1924 bylo ze zabrané půdy prodáno z volné ruky 109.202'05 ha; Němci z toho dostali podle zveličených úředních zpráv 1949 ha.

Jiný referent mi sděluje: České a slovenské spolky sportovní obdržely v 575 případech 314 ha půdy; obdobné spolky německé v 20 případech 9'55 ha.

Úryvek z dopisu ředitele německého panství: »Vzdávám se naděje, že by bylo lze prodati jeden z dvorů, které nám byly vzaty, některé osobě, která není česká. Jsme zcela bezmocni; jestliže zastáváme zájem majitele a chceme dosáhnouti, aby finančně nebyl

7) Dne 1. května 1924. («České slovo», 7. května 1924.)

8) «České slovo», 13. května 1924.

9) Podle statistiky dr. Worliczka dostali Němci do konce roku 1923 ze 304.000 ha zabrané půdy okolo 6.500 ha, t. j. 2.15%.

poškozen, musíme se snažiti, aby nedošlo k zabrání a abychom místo toho uzavřeli t. zv. dobrovolný prodej. Jsme přímo nuceni nejprve vejít ve styk s Národní jednotou severočeskou, protože bez pozemkového oddělení Národního výboru, resp. Národní jednoty, která mu podléhá, Pozemkový úřad nic nepodnikne. Jest tedy pro nás kratší a úspěšnější cesta, jestliže hned zahájíme jednání tak, že se obrátíme na pozemkové oddělení jednot a touto cestou podáváme žádost na Pozemkový úřad. Náš právní zástupce si tak vede už nějakou dobu.«10)

Určitěji zní tato moje zpráva, z níž vynechávám jména: »Bratr ministerského rady X, zeť továrníka Y, řekl ministerskému radovi Z z Pozemkového úřadu, že by chtěl koupiti velkostatek, ale že velkostatkáři nechtějí nic prodati. Na to odpověděl Z: »To už zařídíme, pozveme si jednoho a řekneme mu, aby buď to prodal, nebo že mu bude velkostatek zabrán.« Y našel nato velkostatkáře, který chtěl prodat (šlo o velkostatek N v okrese M). Aby však dostal jako kupec povolení Pozemkového úřadu, bylo třeba doporučení Národní rady. Tam byl podroben výsledku, mluvili-li ve své rodině česky, vychovává-li děti po česku, kdo jest jeho paní, byli-li oba jeho rodiče Češi atd. Když složil tuto zkoušku s prospěchem, bylo mu o ní vydáno vysvědčení, opatřené razítkem Národní rady a dosvědčující, že jest jeho češství zabezpečeno.«11)

Národní jednota severočeská poslala dne 31. ledna 1924 pod číslem 194/24 tento dopis:

Velectěný pane!

Dostali jsme z kruhů Státního pozemkového úřadu důvěrné sdělení, v němž nás vyzývá pan ing. Hrdlička, úředník pověřený provedením reformy ve zněmčeném území, abychom jmenovali spolehlivého muže pevného charakteru, znalého místních poměrů, jenž by dovedl tomuto úředníku dáti úplně spolehlivé, objektivní a věcné zprávy o místním velkostatku. Proto Vás co nejzdvořileji žádáme, abyste spolehlivě prozkoumal data o pozemcích, o jejichž

10) Že taková forma úřadování nutně vede k nepřístojnostem, jest jasno; nezabývám se však jimi v této úvaze.

11) Mám těchto dokladů víc s plným udáním jmen; bylo však těžko dostati zabezpečené zprávy, protože se nápadně mnoho informátorů bálo úřadů. Překvapilo mne také, jak Němci v místech, kde jsem je navštívil, byli opatrní, bojíce se mi něco říci; nikdy bych byl nevěřil, že jest mezi nimi takový strach možný, kdybych to byl sám neviděl.

příděl místní korporace a jednotlivci se ucházejí a které slouží účelům místních menšin.

Za referenta o pozemkové reformě

Podpis...¹²⁾

Zvláště zřetelně vystoupí cíl pozemkové reformy tam, kde se sociální program srazil s národnostním, jako na př., když odbor Národní jednoty poslal Pozemkovému úřadu toto podání:

»Žádáme, aby dvůr K. byl co nejdříve zabrán a *nebudíž parcelován, protože by se tím posílilo německé obyvatelstvo*, nýbrž budiž dán spolehlivému Čechovi, aby byl paralysován nynější vliv majitele a jeho německého ředitele. Tím způsobem by mohlo zde býti posíleno anebo usídleno češství.«

Zákon o pozemkové reformě jest výjimečným i po té stránce, že jest vyňat z demokratického zřízení: provedení reformy jest přenecháno volnému uvážení Pozemkového úřadu bez zákonné kontroly. Nikdo nemá objektivní žalovatelné právo na příděl půdy; proti volnému rozhodnutí úřadu není odvolání. V praxi se to provádí tak, že se pro zadávání pozemků neoznámí veřejně lhůta, aby mohla nastati volná konkurence, nýbrž pozemky se zadávají z volné ruky, aby se nemilí konkurenti o věci dověděli, až už jest rozhodnuto.¹³⁾ Jak jinak by vypadala pozemková reforma, kdyby nebylo této zvláště úřadu, přidělení pozemek, komu libo, a kdyby byl vázán zákonem, jest viděti na jedné výjimce pozemkové reformy, na zákoně o zabezpečení půdy pro dlouholeté pachtýře. Tento zákon ustanovuje objektivní podmínky, za kterých musí býti tomuto pachtýři půda odevzdána. Podle něho bylo přiděleno v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 98.000 ha půdy, z níž Němci dostali asi 31.000 ha, tedy tolik, kolik asi odpovídá jejich procentuálnímu počtu obyvatelstva.

Nedovedu posouditi, jaký bude míti účinek národnostní provádění pozemkové reformy pro budoucnost tohoto státu. Kdo by se byl odvážil předpověděti, že edikt nantesský se stane jednou příčinou francouzské revoluce? Kdo by byl v XVII. století uhádl, jaký bude míti na XIX. století účinek konfiskování velkostatků po Bílé hoře? Ti, kdo zneužívají zákonů, zapomínají, že svět se rychle mění; nálady přicházejí a odcházejí: moc přechází pořád z jedné rukou do druhé. Egoismus má krátké nohy; objektivní posou-

¹²⁾ Uvádí stížnost rolníků z Teplic. Přeložil jsem z němčiny zpět do češtiny.

¹³⁾ Doklady jsou ve stížnosti sedláků z Teplicka. Tam stojí: »Podepsanému svazu není znám ani jediný případ, kde by v severozápadních Čechách t. zv. malé přidělové řízení bylo provedeno řádně dle nařízení z 6. dubna 1922.«

zení potřeb společnosti a smysl pro spravedlnost jedině nás zabezpečí proti mohutné síle spravedlnosti dějinné. Jeden účinek pozemkové reformy jest viděti. Lidé nechápu její nespravedlnosti; majíce z ní užitek, necítí, že půdu neprávem vzali druhým; smysl lidu pro spravedlnost se otupuje; lid se učí věřiti v moc místo v pravdu; to že by zůstalo bez následků?¹⁴⁾

¹⁴⁾ Literatura k pozemkové reformě:

C. Worliczek »Die tschechoslovakische Bodenreform« (Sonderabdruck aus der Zeitschrift für die gesetzliche Staatswissenschaft, LXXX. Jahrgang, 1925/26, Heft 3).

C. Worliczek »Grundlege Gedanken und Kritik der tschechoslovakischen Bodenreform« (Reichenberg, 1925).

C. Worliczek »Die Bodenreform der Tschechoslovakischen Republik und Minderheiten« (Denkschrift der deutschen Parlamentarier an die Völkerbund 1923).

Bergmann »Na lepší cesty v pozemkové reformě« (1923).

Dr. Jos. Macek »Znárodnění a zlidovění české půdy« (1918).

Jos. Pekař »Omyly a nebezpečí pozemkové reformy« (Praha, 1923).

Dr. J. Voženilek »O rozdělení velkostatků k účelu vnitřní kolonizace v Československé republice« (1919).

»Národní jednotu pro východní Moravu v Olomouci; zpráva o činnosti za rok 1925«.

Kapitola šestá

DNEŠNÍ POSTAVENÍ NĚMCŮ V ČESKOSLOVENSKU

»Ty, Jednoto německá, bylas mou nejmilejší sestrou...«

Komenský »Kšaft umírající matky, Jednoty bratrské«.

A/ ČEŠTSTVÍ A NĚMECTVÍ

Statistika udává toto národnostní rozvrstvení v Československu:

Čechové a Slováci (slučují se při sčítání v jednu národnost, to jest asi 6,570.000 Čechů a 2,190.000 Slo-

váků	8,761.100 t. j.	66,0%
Němci	3,124.000	23,0%
Maďaři	745.000	~~5,6%~~
Rusíni	462.000	3,0%
Židé	180.000	1,0%
Poláci	75.000	0,6%

Němci a Maďaři si stěžují, že sčítání bylo násilné a že jest jich ve skutečnosti víc; mnoho obyvatel, druhdy se hlásivších k německému, bylo ovšem převedeno obrannými jednotami a jinými prostředky na češtví, takže i nové sčítání, byť nenásilné, zmenší počet Němců.

Podle volebních výsledků z roku 1925 připadá ze 300 poslaneckých mandátů na

Čechy a Slováci	204	60,00%
Němce	73	24,34%
Maďary	13	~~4,33%~~
Rusíny	8	2,70%
Poláky	2	0,66%

68,00%

Ze srovnání s hořejší statistikou jest viděti, že procentuální počet Němců-voličů jest větší, než Němců přihlášených k německé národnosti.

Židé = Němci +

Německé obyvatelstvo leží většinou na hranicích států, tedy v horách a v předhořích: na Šumavě, v Českém lese, v Rudohoří, v Sudetách českých i moravských, i v části Tater na Slovensku.

Vedle toho žijí Němci od mnoha století v několika ostrovech ve vnitrozemí, usadivše se tam v době kvetoucího hornictví, v němž byli odborníky. Konečně žijí více méně rozptýleně ve větších městech. Celkem jsou Němci naší republiky lidem venkovským, z velké části horským.

Po té stránce nastala veliká změna válkou; do polovice předešlého století Němci měli v držení hlavně města a Češi byli lidem venkovským. Ve svých dnešních venkovských sídlech Němci žijí »odedávna«, t. j. déle než na př. Američané ve Spojených státech a než Angličané v Kapské osadě.¹⁾

Z větších měst mají velmi mnoho německého obyvatelstva obzvláště Liberec, západočeská města lázeňská, Ústí n. L., Brno, Olomouc, Znojmo, Bratislava a j.

Před válkou měli Němci v moci průmysl a obchod země; nemám dat pro to, jak se podařilo prvním vládám republiky oslabiti německé peněžní a průmyslové bohatství na prospěch Čechů; jistě oslabeni po té stránce Němci byli, ale dosud mají velkou moc zvláště v průmyslu.²⁾

Kraje, obydlené Němci, působí různým dojmem; některé patří k nejvyspělejším částem republiky; tak území kolem dolního toku Labe, kolem velikých lázní západočeských, v severní Moravě. Tam vidíš plno továrních komínů, výstavné vily, lodní náklady na řece, dobře vzdělaná pole. Jiné kraje, Němci obydlené, jsou však velice chudé, chudší než kterýkoli kraj český; k nim patří zvláště Pošumaví a Rudohoří, jež někdy připomíná chudobu lidu alpského, a kraj spišský na Slovensku. Tam najdeš zaostalá, špinavá městečka, bídně oděný lid a kamenitá, jednoduše obdělávaná pole.

Kulturně a politicky Němci z republiky nedohánějí Čechů, jsouce méně hybní; mají veliký smysl pro lokální příslušnost, kdežto Češi se snáze stěhují; proto Němci rádi mluví o teritoriální autonomii, kdežto Češi raději chápou celou republiku jako svůj domov. Němci našeho státu jsou mnohem konservativnější než Češi: nikdy nedali vznik žádnému hnutí ani politickému, ani sociálnímu, ani kulturnímu; zato jsou velice zamoření antisemitismem. Překvapuje, jak se mnohem více kloní k českým stranám konservativnějším, nic nedbajíce jejich protiněmeckého

¹⁾ V Chebsku bydlí Němci od století XI., ve Vitorazsku od XII., v ostatních německých a smíšených okresích od XIII. a XIV. století.

²⁾ Vláda k tomu cíli užila zvláště válečných půjček, které byly hlavně v rukou německých a kterých neuznala anebo je uznala jen z malé části. Národnostní rozdělení průmyslu v Čechách před válkou podává F. Weil »Die Tschechoslovakei« 1924; po válce J. Hejda v řadě článků v týdeníku »Přítomnost«, ročník IV. a V.

vlastenčení, a jak mají necht k stranám levým. Známým vůdcem nacionalistů jest dr. Karel Kramář; toho, kdo Němce posuzuje jen theoreticky, překvapilo, že mu jsou mnohdy příznivěji nakloněni než Masarykovi, který jim z principiálních důvodů vychází vstříc. Není pochyby, že Němci budou v budoucnosti pevnou oporou konservativních vlád v republice.

Za staletého života v Čechách a na Moravě Němci zplodili mnoho dobrých pracovníků v duchovním životě, zvláště spisovatelů a vědců.³⁾ Mezi jejich básníky, umělci a spisovateli vynikají zvláště Adalbert Stifter, Marie von Ebner Eschenbach, Berta Suttnerová, Fritz Mauthner, Rainer Maria Rilke, Gustav Meyrink, Hugo Salus, Gustav Mahler, Franz Werfel, Max Brod (který se však jen z části počítá k německé kultuře, jsa sionistou); celkem však duchovní život Němců z republiky má jen charakter lokální. Jsou celkem snášenlivější než výbojní Češi a méně uvědomělí, stojíce většinou jen na požadavku, aby německost jejich kraje byla zachována, a vidouce v Čechích vetřelce. Ovšem tato věc se pokládá za neloyalnost k republice.⁴⁾ Církevně jsou většinou katolíky velice konservativními (proti liberálnímu katolictví českému); jest jich však i mnoho luteránů, ale rozptýlených a také konservativních. Celkem nejsou tak konservativně katoličtí jako obyvatelé Bavorska, ani nejsou tak hybní jako Prusáci. I jejich socialismus jest méně hybný než český, jsa pravověrnější, abstraktnější a v praxi méně pružný. Také mezi Čechy se uznává, že si Němci zachovali větší smysl pro autoritu; i někteří Češi uznávají, že jsou Němci v slově spolehlivější; jsou však méně přístupní novotám, i dobrým. Mravnost mezi nimi není prý podstatně jiná, než u Čechů, a ta není dobrá.

Rozdíl mezi Čechem a Němcem jest patrný (někdy, daleko ne vždycky) už v tváři (zvláště u dívek); Čech mívá výraz tváře měkčí, Němec ostřejší. Většinou však si jsou Češi a Němci zevnějškem, postavou, tváří i oblekem tak podobní, že jich nerozeznáš. Po mnohá staletí žijí obě národnosti vedle sebe, ve stejném prostředí přírodním, pod stejnými zákony; mnoho Němců se za tu dobu počestilo, mnoho Čechů poněmčilo; Češi se stěhovali

³⁾ Jedná v nich O. Sauer v »Novém Atheneu« I. a Rud. Wolkan v »Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen und in den Sudetenländern« (Augsburg, 1925). Stručně: F. Weil v »Tschechoslovakei 1924«, 67 a násl.; G. Peters und A. Erben »Die Deutschen in der Tschechoslovakei« (Berlin 1926). V tomto spisku jsou vypočteny také hlavní plody kulturního života německého v Čechách.

⁴⁾ »Časopis českých turistů« (1925, 369) píše o okolí Tachova: »Smýšlení zdejšího obyvatelstva jest nám nepřátelské. Tím více jest naší povinností, abychom sem přicházeli a dokumentovali, že i tento kraj nám patří.« Tento způsob souzení jest obecně rozšířen mezi českými vlastenci.

k Němcům i Němci k Čechům a spolu se ženili a vdávali. V pohraničních městech, dnes jednotně českých nebo německých, ukazují jména firem, jak v českých městech žije mnoho bývalých Němců a jak v německých jsou i bývalí Češi.⁵⁾ S tím souvisí, že namnoze lidé do nedávna nevěděli opravdově, čí vlastně jsou: žili v obci smíšené, kde Češi a Němci byli sešvagřeni, dělili se na skupiny podle místních zájmů, které se někdy ztotožňují se zájmy nacionálními; a když dojde k otázce přiznání opravdu svoji národnosti, jdou cestou nejmenšího odporu a největších výhod, t. j. přihlašovali se za Rakouska za Němce a za Československa za Čechy. Jak veliké jest procento těchto lidí, jest těžko říci; demoralisují národnostní boj a neustálé kolísání má jistě tak špatný vliv na charakter obyvatelstva, jako měla zhoubný vliv proti-formace.

Přesto, že se Češi a Němci ve svých sídlech prolínají a že někdy bývá těžko národnost objektivně zjistiti, jsou celkem hranice mezi jazykovou oblastí českou a německou jasné a někdy jdou dokonce i středem vesnice nebo města.⁶⁾ Jest také faktum, že obě národnosti žijí *vedle* sebe, každá svým zvláštním životem jazykovým, kulturním i hospodářským; nepronikají se tedy jako politické strany anebo jako církve.

Jak v Praze, tak ve venkovských městech žije společnost česká a německá zcela odděleně; jednotlivci se tu a tam scházejí; německé divadlo jest tu a tam navštěvováno Čechy a české Němci; spisovatelé a vědci se sejdou ad hoc, politikové jednají ovšem spolu v parlamentě, ale jinak žijí obě národnosti odloučeně jak život soukromý, tak veřejný. Patrně tomu tak bylo i dříve, nejspíš už za dob Husových a za Přemyslovců. Jest tomu ostatně tak i ve Švýcařích mezi obyvatelstvem mluvícím německy a francouzsky, a tuším i v Kanadě mezi řečí francouzskou a anglickou.

S touto skutečností bude také třeba počítati každému, kdo bude usilovati o smíření obou národností. Nebylo by praktické míchat je mezi sebou tak, že by byly tvořeny společnosti, spolky, politické organisace bez ohledu na jazykovou příslušnost, třebas by to bylo theoreticky správné; rozdíl mezi oběma národnostmi jsou takové, že jest lépe v praxi organisovati Čechy zvlášť a Němce zvlášť a obojí spojovati teprve ve vyšší společné jednotky. Tím ovšem nic není řečeno proti společným schůzím obou národností;

⁵⁾ Nelze však souditi podle jména o kmenové příslušnosti; jméno označuje jen přibuzenství po otci a někdy i příslušníci cizího kmene mají domácí jména, jako Židé, kteří mají jména česká i německá.

⁶⁾ O rozdílu mezi Čechy a Němci z republiky se psalo většinou jen agitativně; pokusil se jej vystihnouti Masaryk v »České otázce«. Literárně téma, tuším, zpracováno není.

naopak, měly by býti co nejvíce podporovány. Vůdce německých agrárníků, podporující spolupráci Čechů a Němců, dal jí výraz heslem o »česko-německé symbiose«. Heslo jest po mém soudu spíše znamením rozpaků než pozitivním programem; charakteristicky pro naše poměry klade národnosti vedle sebe jako absolutna, a nemá skoro místa pro stát. Domyslete analogii: symbiosa jest spolutím dvou organismů, které mohou žít tak pro sebe, ale spojily se, majíce jeden z druhého prospěch. Kde však potom zůstává smysl státu? Symbiosa nemůže býti cílem, nýbrž spolupráce národností na stavbě jednotného státu, jenž jest vyšší mocí než národnost.

~~Jest však nanejvýš třeba, aby vláda soustavně podporovala přátelské styky mezi oběma národnostmi; aby si státní úředníci zvykali býti úředníky také pro Němce a následkem toho pochopili neloyalnost účasti na podnicích a spolcích, bojujících jakkoli proti německví; jest třeba výslovného vládního prohlášení, že Němci jsou právě tak občany státu jako Češi, a jest třeba definitivně překonati učení o Čechách a Slovácích jako státotvorné národnosti. Zvláště by měla vláda pracovati k tomu, aby termín »zněmčené území« vymizel z veřejného života; jest nejen nesprávný a ponižující pro Němce, ale jest východiskem bojovné ideologie, která rozrušuje jednotu státu.~~

B/ NĚMCI V ŘÍŠI A NĚMCI V ČESKOSLOVENSKU

Do XIX. století existovalo sice vědomí o kmenovém příslušenství Němců z Čech a z Moravy s Němci v německé říši, ale nebylo pokusů spojití je také politicky v jeden stát. Bylo ovšem úsilí feudálního státu německého za Karlovců, ovládnouti také české území, úsilí, které se z části podařilo; ale nešlo o sjednocení německé národnosti, nýbrž o rozšíření osobní moci panovníků, kteří jen z části si vůbec byli vědomi svého německví. Ani za husitských bojů, ani za pozdějších zápasů, vedoucích k Bílé hoře, nešlo o sjednocení Němců přes hranice Českého království, když národnostní idey jako státotvorné zásady ještě ani nebylo. Za Marie Teresie válčilo Prusko s Rakouskem také na české půdě, ale Němci z Čech byli tehdy stejně loyální k Marii Teresii jako Češi.

Teprve XIX. století ponenáhlu probouzelo také v Čechoslovácích německého jazyka vědomí, že jsou nejen občany státu rakousko-uherského, nýbrž i příslušníky jednotného německého kmene, vládnoucího v sousedství nad velikou říší. Vždyť národnostní ideologie přicházela k nám, k Čechům jako Němcům, právě z Němce, kde ji hlásal Herder a pak romantikové protinapoleonští.

Tendence k politickému sjednocení všech Němců však byly slabé; vždyť Bismarckovi dalo práci, aby sjednotil i jen Němce v říši německé! Bismarckův čin ovšem posílil přemýšlení a potřebě sjednotiti všechny Němce v jeden stát; v druhé polovině XIX. století vystupují podobné projekty určitěji a určitěji.¹⁾ Politická spolupráce Rakouska s Německem v trojspolku (jehož třetím členem byla Itálie) podporovala také sblížení Němců českých s říšskými, zvláště když pangermanismus a panslavismus začaly rozdělovati zásadně Čechy a Němce bez ohledu na státní hranice. Jazyková nařízení rakouského ministra Badeniho, příznivá Čechům (1897), posílila pangermanistickou agitaci mezi našimi Němci, kteří se učili víc a více doufati v moc říše německé, místo v moc Rakouska. Z té doby pocházejí slova jednoho Němce z Čech, že Čechy jsou jeho otčinou, »Vaterland«, Německo jeho mateřskou zemí, »Mutterland«.

Válka vyvrcholila tyto tendence; mír je zničil. Po válce přišlo ještě několik křečovitých záchvatů, ale zájem Němců z říše o Němce naše spíše upadal, než aby se vzcháhal, ačkoli nová politická situace nutila německou vládu, aby hledala cesty, jak se starati o své kmenové bratry za hranicemi německé říše. Také mezi našimi Němci zavládlo rychle střízlivé posuzování situace a jen fantasté očekávali nějaké pomoci z Německa. Pangermanismus mezi Němci vymírá jako panslavismus mezi Slovany. Nicméně vědomí jednotnosti všech Němců trvá, ba jest silnější než bylo před válkou, a i největší čeští šovinisté dovolují Němcům, aby se cítili kulturně jednotni s kmenem německým; kde však věští hranice mezi jednotou kulturní a jednotou politickou?

Československo jest obklopeno se tří stran kmenem německým, kulturně vyspělým, rychle se vzpamatovavším z porážky, mocným a váženým ve světě; Německo bude jistě opravovati mír Versailleský a ve světě nebude proti tomu protestu; Rakousko se spojí s Německem; korridor gdanský bude zrušen, národnostní princip, kterým se bojovalo proti Německu, bude zbrán v ruku německých. Zbrání také proti Československu, které má čtvrtinu obyvatelstva německého? Co se stane, až dojde k nové světové srážce? Nejsou Němci v Čechách avantgardou německé výbojnosti? Starosti Čechů o budoucnost státu nejsou plané.

Mezi Čechy se přeceňuje význam kmenového příbuzenství Němců našich s říšskými pro mezinárodní politiku. Nedbá se toho, že Němci z říše působí na Čechy přímo a strhují je s sebou, nepotřebujíce prostřednictví svých soukmenovců. Pokud německví

¹⁾ Viz o nich: A. Chéradame »L'Europe et la question d'Autriche«, (Paris 1901.)

mělo vliv na naše politické osudy, nedálo se to prostřednictvím českých Němců, dokonce ne jejich politickou zradou, nýbrž přímým kulturním a politickým vlivem Německa na Čechy; tak v dobách šíření křesťanství, za Přemyslovců, za reformace, v době romantiky. Tak tomu bylo i před válkou a jest z části i teď. Naše dvě nejsilnější politické ideologie, kmenové vlastenectví a socialismus, pocházejí obě přímo z Německa, bez zprostředkování našich Němců. Vložil jsem už dříve, že ideologie pangermanismu a panslavismu je podobná; nesmí nás mýlit, že se staví proti sobě bojovně; mezi příbuzenstvím bývají nejprudší boje. Němci naší republiky hráli v tomto působení Německa na náš veřejný život malou úlohu; s nimi, anebo bez nich, nás pohltí Německo stejně — pohltní-li. Pohltní?

Hlavním argumentem vlastenců proti Německu jest, že existuje odvěký boj mezi Germány a Slovany a tedy nepřekonatelný antagonismus mezi zájmy slovanského Československa a germánské říše německé. Ale tento antagonismus jest mythem. Měřítkem slovanského zájmu jest zajisté Rusko; v jakém poměru k němu bylo a jest Německo a v jakém Československo? Naši panslávové neviděli, jak blízko Německo Rusku stálo; pracovalo s Ruskem prakticky, zatím co oni jen vzdychali o tom, jak nám car přispěje na pomoc. Bismarckova zásada byla, držeti se Ruska; teprv císař Vilém II. odvrátil se od Ruska — a uvedl tím Německo do zkázy. Za války však bylo pořád veliké nebezpečí, že Rusko učiní s Německem separátní mír proti spojencům západním, kterých jsme se drželi my. První mír, který Německo učinilo, byl s ruskou vládou komunistickou; od té doby pak Německo s Ruskem nejen žije v míru, nýbrž jediné z velkých evropských států s ním oficiálně a soustavně udržuje styky. Tento fakt může býti všelijak zastírán, ale ukazuje, že antagonismus mezi Ruskem a Německem není takový, jak jen chtějí míti panslávové. Při tom nejsou snad pro Německo jen komunisté a socialisté; i Miljukov věřil v podporu Německa proti bolševikům. A není to jen politika ani jen obchod, který váže Rusko k Německu; Němci se už před válkou nejvíce zajímali o ruský kulturní život a zvláště o ruskou literaturu. Také Rusové respektovali a respektují obzvláště Německo. Německo má k slovanskému Rusku prostší poměr než Československo a proto nemá reálního významu obava, že by snad naši Němci překáželi státním stykům s Ruskem a s jinými slovanskými národy. Naopak, právě přílišné zdůrazňování slovanství nás sblížuje s ideologií německou a vzdaluje od politických plánů francouzských a anglosaských.

Není tedy důvodu pro obavy, že by německé obyvatelstvo

našeho státu bránilo slovanskému programu naší politiky, pokud jest to program reálný a pokud se neopírá o fantastiku o věčné protivě germánství a slovanství.

C/ KULTURNÍ VZTAHY

Před válkou Němci mnoho psali o tom, že český život nemá samostatného duchovního základu, jsa jen odliškem kultury německé. Z jiného důvodu také Rusové tvrdili o nás, že jsme popruštělími Slovy; po válce také mezi Slováky bylo slyšeti takové výtky. Není třeba dokazovati samostatnost českého duchovního života; samostatný jest ten, kdo samostatným opravdu býti chce, a má pro samostatnost věčné důvody; samostatnost se neměří tím, odkud bereš materiál pro své myšlení a jednání.

Jsme však Němcům kulturně blízcí; Palackého theorie o stálem boji mezi češtvím a němectvím tento fakt oklíkou přiznává: není staletého boje bez přízpůsobování. Ale pravda je, že nesprávná theorie Palackého zakalila naše oči pro mírumilovný styk mezi Čechy a Němci. Němci u srovnání s jinými národy nám v historii většinou nejlépe rozuměli a také nám pomáhali. Byli od začátku státního našeho života našimi sousedy; vzdělanost, přicházející k nám od západu, přicházela ve skutečnosti z Německa. Kulturní základ středověkého života, městské zřízení, obchod, hornictví, šlechtický život, křesťanství, byly u nás zaváděny podle vzoru německého, často Němci samými. Města česká na př. byla založena Němci a teprve později se do nich začali stěhovati Češi, přijímání jsouce německými starousedlíky celkem bez odporu, takže se města rychle počesťovala.¹⁾

Ještě Masaryk psal své spisy také německy a některé nejprve německy. Ani po válce se poměry nezměnily; přes všechnu protiněmeckou politiku domácí Němci z říše překládají si české básně a vydávají jejich anthologie bez propagandy s naší strany. Už před válkou byly přeloženy do němčiny básně všech našich nejpřednějších básníků, Vrchlického, Svatopluka Čecha, Machara, Březiny; po válce vyšel německy Bezruč a výbor z řady jiných mladších básníků. Do žádné jiné řeči, ani do francouzštiny, ani do angličtiny, ani do ruštiny, ani do srbštiny nebylo daleko tolik překládáno. Haškovo vypravování o dobrém vojáku Švejkovi nabylo dokonce významu teprv vlivem říšskoněmecké kritiky. I po válce se dostávají naše dramatická díla do světa prostřednictvím Německa. Tyto věci ukazují, že Němce zajímáme a

¹⁾ Srov. data u E. Czuzcka: »Die kulturelle Gemeinschaftliche Beziehungen der Deutschen und Tschechen«, Drážďany, 1925; F. Tadra »Kulturní styky Čech s cizinou«, Praha, 1897.

že nám rozumějí lépe než druzí. Nedejme se másti tím, že nějaký žurnalista objeví v nějakém vlasteneckém časopise německém útok na Čechy! Byly, jsou a budou útoky a nepřátelství; ale byly a jsou také styky kulturní — a kultura vítězí nad zlostí! Jest také pozoruhodné, že jsme neměli od konce války, kterou jsme vyhráli proti Němcům, s německou říší obtíží; patrně jsou rozdily naší a německé politiky menší, než nám namlouvají vlastenečtí agitátoři. Přese všechno protiněmeckví si vydáváme německý deník pro informaci ciziny, nikoli francouzský.

Není pochyby, že máme kulturní vztahy také k jiným národům, k Francouzům, Angličanům, Rusům; není pochyby, že musíme tyto vztahy pěstovati, abychom se ubránili jednostrannému vlivu německému. Faktum však jest, že kulturně stojíme Němcům nejbliže, a že mezi námi a Němci nebyly jen války, nýbrž většinou přátelská výměna kulturních statků.

Křesťanství k nám přinesli Němci a duchovenstvo se rychle počesťovalo, většinou bez nátlaku vládního. Čeští baroni z doby lucemburské viděli také v životě německém vzor pro svůj šlechtický život. Ani doba husitská, typicky česká, není bez vlivu německého, neboť, jak jsem ukázal v dřívějším výkladu, náboženské hnutí se počalo mezi Němci. V pozdější fázi husitství mělo německé luteránství rozhodný vliv na český náboženský život. Sotva se kulturní život u nás začal probouzet po úpadku XVII. století, v druhé polovině XVIII. století opět německé vlivy rozhodovaly. Mnoho prvních nadšenců pro českou minulost bylo Němců; národní obrození se událo pod vlivem teorií Němce Herdera; pozdější vlastenci horovali pro německou romantiku, pro Schillera, Fichteho, Schellinga, Hegela. Až dodnes mají dva nejhlavnější myšlenkové směry u nás, nacionalismus a marxismus, ideologii německého původu. Naše sociální demokracie prožívá i po válce osudy nejpodobnější osudům sociální demokracie říšsko-německé.

Připomeňme si některá jména: svatý Vojtěch, náš první vynikající duchovní zjev, byl vychován v Německu. Hus byl předchůdcem Lutherovým, jak Luther výslovně vyznával. Když církev Českých bratří byla rozvrácena, ujal se její myšlenky Němec Zinzendorf, obnovil ji a dal vznik dnešní církvi »Bratří moravských«. Komenský jest světovou autoritou v pedagogice; kdo se ujal jeho idey víc než Němci, kteří si jeho sebrané spisy vydávali společně s Čechy? Dobrovský, náš největší buditel, se opíral o vědu německou; Purkyně byl podporován Goethem a životopis, který o něm máme, jest přeložen z němčiny. Smetana byl vzdělán hudbou německou a jeho »Prodaná nevěsta« našla v Německu

krásné přijetí, kdežto ve Francii, přes všechny pokusy a přes podporu politiky, se neujala.

Dějepisectví se pokládá za zvlášť příznačné pro český kulturní život předešlého století; bylo to dějepisectví typicky vlastenecké. Nuže, tato česká věda celou svojí metodou spočívá na německém pojetí historie: Palacký byl pod vlivem německé romantiky, zvláště také filosofie Hegelovy; Tomek, Goll a žáci Gollovi žili v reakci proti této romantice, zdůrazňující »vědeckost«. Kdežto ve Francii a anglosaských zemích zatím se vyvinula sociologie a dějepisectví ustupovalo, u nás, stejně jako v Německu, historikové přezírali sociologii. A podobnou závislost přirozenou, nehledanou, nenásilnou bychom našli i v jiných oborech duchovního života: v protestantství, starokatolictví, katolickém modernismu, v socialismu, v organizaci universit atd.

D/ FÁZE NÁRODNOSTNÍHO BOJE

1/ Před polovicí XIX. století

Před XIX. stoletím *nebylo u nás národnostních bojů*. Žily zde od dob Přemyslovců dva kmeny, český a německý, s různou řečí a s různými zvyky. Žily spolu někdy přátelsky, jindy ve zlosti, jindy sotva berouce jeden kmen druhý na vědomí, ale chybělo přesvědčení (které přineslo teprve XIX. století), že národnost má být organizujícím principem státu. Vyložil jsem v předešlých kapitolách, že to, co se pokládá u nás za projevy národnostního uvědomění v starších dobách, jsou jen projevy rasových antipatií, nikdy originální, mnohdy nízké. K takovým antipatiím dochází všude tam, kde dva kmeny žijí pohromadě. Antisemitismus na př. jest starého data; máme jím snad rozuměti politickou theorii, že státy mají být organizovány bez Židů? Existují staré antipatie mezi bělochy a černochoy v Americe; znamenají snad, že běloši se chtějí osvobodit od politického utlačování černochoy? Kdo si jen poněkud tyto věci promýšlí, pochopí rozdíl mezi rasovými a kmenovými instinkty a mezi národnostní ideou, jež jest politickým programem na uspořádání státu.

V době, kdy se národnostní vědomí u nás probouzelo, na konci XVIII. a na počátku předešlého století, nebylo ještě národnostních bojů. Loyálnost k rodné zemi, k minulosti a k panovníkovi spojovala lid český s německým.

Šlechta česká v XVIII. století a na počátku XIX. století cítila se »českou« ve smyslu geografickém — »böhmisch«, nikoli »chisch«, jak se později začalo rozeznávat. Společnost nauk (od

sedmdesátých let XVIII. století) studovala v tomto smyslu českou zemi a českou minulost německy.¹⁾

Tehdy *Gelasius Dobner*, Němec, budil čtenářstvo k vědomí velké české minulosti a první zkritisoval kroniku Václava Hájka z Libočan. Německý básník a romanopisec *K. E. Ebert* psal básně s titulem »Vlasta«, »Čestmír«, »Břetislav a Jitka«; jiný německý básník, *Alfred Meissner*, napsal básně »Žižka«, a *Moritz Hartmann* napsal tehdy básně »Meč a kalich«, jednající také o době husitské. V té době vydávali také němečtí spisovatelé v Praze časopis »Ost und West« (1837—1848), jehož účelem bylo šíření mezi Němci porozumění pro slovanskou, a zvláště českou literaturu.

Fakt, že před XIX. stoletím nebylo u nás národnostních bojů, jest pochopitelný každému, kdo si uvědomí, jak národnostní idea se teprv v těch letech začala šířit v Evropě. Kmenové antipathie existovaly tehdy ovšem také; zatím co vzdělanci němečtí i čeští (pokud čeští byli) budili porozumění pro českou minulost a ponenáhu i pro český národ, spodní vrstvy tehdy užívaly slova Němec za nadávku, jak jest viděti ze vzpomínek *F. Vavákových*. Národnostní idea přišla k nám z Německa, jako nové hnutí, jež mělo rozdělit Čechy a Němce a od té doby až do dneška zachovala si romantický ráz, který jí tehdy dali Němci *Herder*, *Fichte*, *Schlegel*, *Schelling*. Ještě v revolučním roce 1848 byla politická akce v Praze německo-česká, Němci a Češi se jí účastnili stejně. Netoliko v Národním výboru, ale i ve studentských spolicích byly obě národnosti vedle sebe; netoliko čeští a němečtí spisovatelé se spojili k veřejným krokům, také radikální čeští a němečtí studenti ve své žádosti ke králi svorně žádali, aby jim byla dána možnost učiti se oběma zemským jazykům.²⁾

2/ Rovnoprávnost

Už roku osmačtyřicátého propukaly spory mezi oběma národnostmi, rostly pak a rostly, až se staly smyslem české politiky

¹⁾ Podrobnosti podává *Josef Hanuš* »Národní museum a naše obrození, (1921); *J. Jakubec* »Literatura česká«, I. (1902.)

²⁾ Tak vypravuje *Masaryk* v »Havlíčkovi«, 91.

Dějiny Němců v Čechách se stanoviska německého jsou:

Ludwig Schlesinger »Geschichte Böhmens«, Prag, 1869; II. vydání 1870.

Adolf Bachmann »Geschichte Böhmens«, I., II., Gotha 1899, 1905.

M. Lenz »Die geschichtliche Stellung der Deutschen in Böhmen«, Kleine historische Schriften, Berlin, 1910.

E. Strauss »Tschechoslowakische Geschichte« (se stanoviska marxistické-

B. Bretholz »Geschichte Böhmens und Mährens«, Reichenberg, 1921.

E. Czuczka »Die kulturelle Beziehungen der Deutschen und Tschechen«, Weinohla bei Dresden, 1923.

v druhé polovině XIX. století. Nebudu jednat o těchto sporech; jest důležité však, že se tehdy se strany české beze všeho uznávalo, že *Němci jsou právě tak vlastníky této země, jako Češi*; že mají všechna kulturní a politická práva, jako Češi; že sice jsou Češi ve většině a jsou historicky původnější národností země, že však nicméně mezi oběma má vládnout *rovnoprávnost*. Heslo o rovnoprávnosti jest v té době základním heslem českým a jest dnes dojemné, není-li to trapné čísti, jak se tehdy Češi zaručovali vším možným, že nemíní Němce o rovnoprávnost připravit. Uvedu doklady, které charakterisují smýšlení vynikajících Čechů po osmačtyřicátém roce, když se už rozvinul národnostní boj.

V roce osmačtyřicátém napsal *Augustin Smetana*, vynikající český myslitel, brožuru o »Poslání naší vlasti české s hlediska všeobecného«. Uvedu z ní některé výroky; nechť si čtenář všimne, jak je Smetanovi samozřejmé, že v Čechách žijí dvě původní národnosti a že mají obě právo na tuto zemi. Nechť také vidí, jak Smetana sblížuje němečtví s češtvím.

»Naše vlast jest ze všech slovanských zemí nejdále posunuta do krajů německých a již následkem toho má zjevné povolání *přijmouti a východním kmenům slovanským doručiti vzdělanost německou*, která předešla slovanskou, jako klasická německou a východní klasickou... Naše Čechy jsou uzlem mezi národy německými a slovanskými, jsou zástupcem Slovanů vůči Německu. Zde vzdělání německé přejde ve slovanský živel, a bez újmy zvláštnosti slovanské, ba i modifikováno touto zvláštností, proudití bude dále na východ... Čechy takto mají řešiti *těžší úlohu než Švýcarsy a Belgie*, jež obě za podobných poměrů, ale příbuznější živly měly sjednotiti, než je má naše vlast. Toto jest postavení naší země, kterého vy, *Čechové kmene slovanského a německého* (Böhmen slavischen und deutschen Stammes), nemáte zneuznávatí, a které vás má naplňovatí hrdostí... *Běda vám, Čechům kmene slovanského, kteří byste chtěli nenáviděti Němce svobodné!* Zneuctíte tím dílo svých kmenovců, kteří tolik za nás všechny podnikli a jimž náleží od nás všech dík vlasti, nejkrásnější koruna občanská. *Běda vám, Čechům kmene německého, kteří za přehmaty pokládáte plnou oprávněnost svých slovanských bratří*, požívati úplné rovnosti s vámi ve všem a v každém, a kteří nepřejete jejich přání, spojití se s Moravou a se Slezskem k utužení vzchájející se národnosti. Vám nezáleží na blahu vlasti. *Běda vám, všem postrádajícím lásky! Ještě nestali jste se svobodnými!* Národové svobodní nemohou se vzájemně nenáviděti.«³⁾

³⁾ Podle překladu v »Naší době«, VIII., 1901, 320. Slova proložená v těchto a následujících dokladech jsem podtrhl já.

Tato slova Smetanova, dnes paradoxně znějící, vyjadřovala náladu jeho doby. Proč by se tato nálada neměla vrátiti?

Politickým vůdcem Čechů v šedesátých a sedmdesátých letech předešlého století byl *F. L. Rieger*. Jeho projevy o poměru obou národností v zemi se udály už v době rozvinutého národnostního boje; obsah jejich jest, že obě národnosti mají stejná práva na vlast, že rovnoprávnost jest svatou zásadou, že zápas mezi Čechy a Němci jest dočasný, že nedávno vznikl a brzo snad zase pomine.

»Svým mládím náležím době, kdy národnostní sváry nedosáhly onoho stupně, jehož, bohužel, dosáhly za nynější doby. *Nalézal jsem se v přátelském styku s některými německými spisovateli oné doby, s přítelem Meissnerem, Ufo Hornem a také s Ebertem, básníkem Bohu požehnaným*. V oné době byli naši němečtí krajané ještě dobří, horliví vlastenci, opěvali s pýchou a nadšením slavné činy našich předků, nařikali nad úpadkem naší kultury a slávy naší vlasti, a rád se přiznávám a těším mne, že mohu to zde říci, kterak *od těchto německých mužů dostalo se mi mnohé pobídky*, jakož i mnohým jiným českým krajanům, a že oni *povznegli naši národní hrdost, naše vlastenectví svých spisů*. Lituji, že poměry jsou dnes jiné, ale nemohu se vzdáti naděje, že ona blahá doba opět se vrátí, že utiší se vlny národnostního rozčilení a že pomine neodůvodněné podezřívání nás, zvláště kdy nemáme úmyslu překážeti našim německým krajanům v užívání rovného práva anebo je vůbec nějak zkracovatí, považující spíše s radostí a se zadostiučiněním vše za chloubu naší vlasti, co podniká se pro vzdělanost, pro vědecký a umělecký pokrok naší země.«⁴⁾

»My jsme pravými a plnoprávnými syny své země *tak dobře, jako naši němečtí krajané a bratři jimi jsou*...«⁵⁾

Pošetilá by věru byla každá národnost, která by se v našem věku domýšlela, že jestli je snad *v té neb oné zemi náhodou ve většině*, že může proto snad druhou národnost potlačovatí. Pošetilost taková by se v krátké době na každém národu trestala. Nezdá se i o nás pronáší, *jako bychom my co takového měli v úmyslu*, vzhledem německých krajanů našich. Já mohu se vám doložití svou *ctí a samým Bohem*, že takového úmyslu mezi námi není. Nechcete-li věřiti v naši poctivost, tak aspoň věřte v naši moudrost. My, věřte mi, tomu rozumíme, že jsme příliš blízko hranic německých, než abychom mohli našich krajanů německých jakýmkoli způsobem tísniti... V tom ohledu nic sobě upřímněji nepřejeme, než aby konečně se našla basis, která by

⁴⁾ »Politické výroky F. L. Riegra«, 8, 9. (Z roku 1888.)

⁵⁾ »Politické výroky F. L. Riegra«, 51. (Z roku 1861.)

nám byla oběma spravedlivá, a kterou by obě národnosti ochotně, upřímně a dobrovolně přijmouti a respektovati mohly...⁶⁾

»Vzhledem k národnosti, kteráž je na ten čas nejmocnějším činitelem v životě státním, žádáme národnosti své ve všem veřejném životě oné cti a šetrnosti, kteráž jí přísluší, *co národnosti historické a národnosti většiny ve vlasti naší. Naše zásada jest zásada rovnoprávnosti národní, kterouž jsme roku 1848 vyslovili první a posud neodvratně zastávali až do konečného jejího vítězství...* Tak a jen tak se zachová svornost ve vlasti, kteráž je nám i německým krajanům společná: *neb od dvou ano i více století žijí s námi pospolu, jejich zásluhy i utrpení jejich splynuly s našimi ve společném jméně českém, a bohda že i k utěšenější budoucnosti dobývati se budeme, nerušíce svornosti krajaňské v této zemi české...*⁷⁾

Tato slova jsou pronesena vůdcem české politiky v době, kdy už byla známa našim politikům česká minulost, kdy bylo známo, že češství jest v zemi ve většině a kdy státoprávní ideologie vedla českou politiku. A přece plné uznání rovnosti mezi Čechy a Němci, uznání, že Němci mají i historické právo na tuto zemi!

Karel Havlíček byl opatrnější, než Rieger; ani jemu však nepadlo viděti v Němcích jen »přistěhovalce«. Když roku 1848 »Národní výbor« podal »návrh o provedení zásady stejného práva jazyků českého a německého ve školách«, stylisovaný podle formulace Tomkovy (žádalo se v něm, aby všechny úřady v zemi vyřizovaly ústně i písemně podání v řeči, v níž se k nim strana obrací a aby se ve školách českých všemu učilo po česku, v německých všemu po německu), Havlíček protestoval: »Takovým způsobem budou na věčné časy obě národnosti v naší zemi ostře odděleny, a němečtí vzdělanci tak málo po česku se naučí, jako čeští po německu, když se jen těmto jazykům jako předmětu vyučovati bude. Rovnoprávnost českého a německého jazyka podle našeho mínění znamená tolik, že každý vzdělanec a jmenovitě každý, kdo do úřadu vstoupiti chce, obou jazyků náležitě povědom býti musí, aby ostatní občané všude v zemi s národností svou pohodlí užívati mohli.«⁸⁾

Jinde Havlíček vykládá: »Rovnosti mezi Čechy a Němci nerozumíme tak, aby všeho měli Němci polovic a Čechové polovic. Toť bychom za velikou křivdu Čechů vždy považovali, neboť jest Čechů $\frac{3}{4}$ a Němců $\frac{1}{4}$ v zemi. Naše mínění jest: Čech i Němec užijev každý všelikého pohodlí strany národnosti své v úřadech

⁶⁾ »Politické výroky F. L. Riegra«, 64. (Z roku 1867.)

⁷⁾ »Politické výroky F. L. Riegra«, 72. (Z roku 1861.)

⁸⁾ Masaryk »Havlíček«, 436.

i ve školách, jinak ale Čechové přednost mají, poněvadž v Čechách jsme a většina Čechů.«⁹⁾

V oné době ovšem Němci byli navrchu a jen stěží se smířovali s jakýms takýms uznáním národnostních práv, trvající na tom, že jsou vládnoucí národností v Rakousku, a že kulturně vynikají nad Čechy. Žádali na státě zabezpečení svých národnostních práv, upevnění vlivu němčiny, přiznávající jen, aby Čechy a Morava byly rozděleny na národnostní okresy, jejichž vliv by však sahal jen do zemského sněmu.¹⁰⁾

Český požadavek rovnoprávnosti s Němci byl hájen důsledně Staročechy, vedoucí českou politickou stranou tehdejší (ještě roku 1891); když proti nim zvítězili Mladočeši, heslo rovnoprávnosti poněkud ustupovalo před větším důrazem, který byl kladen na státní právo zemí koruny české. Nicméně požadavek rovnoprávnosti i dále trval; mladočeští poslanci chtěli podati hned roku 1892 ze zemského sněmu adresu králi s požadavkem národnostní rovnoprávnosti¹¹⁾ a téhož roku v listopadu učinili zástupcové všech českých stran z Čech, Moravy a Slezska na poradě v Praze prohlášení, v němž žádají mimo jiné »provedení rovného práva národností ve všech zemích koruny české.«¹²⁾ Když se jednalo o provedení všeobecného hlasovacího práva v rakouské sněmovně (1896), prohlásil dr. Kramář: »Po stránce národní očekávají čeští poslanci od všeobecného, rovného a přímého hlasovacího práva polepšení národnostních poměrů, smysl pro právo a skutečnou rovnoprávnost...«¹³⁾ Téhož roku prohlásil dr. Kramář v delegacích: »Staré nepromlčitelné právo zemí koruny české platí nejen pro nás, ale také pro Němce, stejně s námi oprávněné, a pro říši.«¹⁴⁾ Ještě roku 1904 učinili poslanci mladočeští a staročestí společný projev na českém sněmu, v němž jsou slova »Poslanci národa českého z lásky k zemi, kterou zastupují, vždy byli ochotni přičinili se o to, by v království českém zavládl mír a svorná součinnost obou stejně oprávněných národů.«¹⁵⁾

Z těchto dokladů, namátkou vybraných, jest viděti, že před válkou bylo Čechům jasno, že Němci tvoří integrující část Čech, Moravy a Slezska. Rovnoprávnost se neodůvodňovala mocensky, nýbrž historicky, skutečností, že obě národnosti žijí už dlouho v zemi a přirozeným právem každého národa na svobodu. Ovšem,

⁹⁾ Masaryk »Havlíček«, 301.

¹⁰⁾ Nejkonkrétněji formulovali Němci tyto své požadavky v t. zv. »Svato-dušním programu« z roku 1899.

¹¹⁾ A. Srb »Politické dějiny národa českého«, II., 104.

¹²⁾ A. Srb »Politické dějiny národa českého«, II., 104.

¹³⁾ A. Srb »Politické dějiny národa českého«, II., 155.

¹⁴⁾ A. Srb »Politické dějiny národa českého«, II., 159.

¹⁵⁾ A. Srb »Politické dějiny národa českého«, II., 282.

už před válkou se vyskytovala radikální učení, že Němci *neprávem* obsadili pohraniční části země a že jedině Češi mají právo na tuto zemi.¹⁶⁾

3/ *Vae victis!*

Ve válce Češi zvítězili. Jaká teď rovnoprávnost? Začal se stavěti nový stát; humanitní, sociální, bratrský program opuštěn; zapomnělo se, že zákony mají jedině potud smysl, pokud hájí slabé: silní lidé, vítězové, ti, v jejichž ruce jest moc, si dovedou snadno pomoci bez zákonů... Nový stát stavěl nové zákony jen na zabezpečení své moci. Názor o Němcích se radikálně změnil. »Němci-přistěhovalci« jest po válce vedoucím motivem české politiky národnostní.

Masarykova slova v prvním poselství znějí: »Pokud běží o Němce *v našich zemích*, je náš program znám dávno; území, obývané Němci, *jest území naše a zůstane naším*. My jsme vybudovali svůj stát, my jsme jej drželi, my jej budujeme znova... Němci původně do země přišli jako emigranti a kolonisté. Máme plné právo na bohatství našeho území...« Rozpor mezi tímto prohlášením a tím co se kázalo před válkou jest příliš patrný.¹⁷⁾

Všichni Čechové přijali prohlášení presidentovo se zadosti- učiněním; ani socialisté se nezarazili nad tím, jak se prohlášení blíží buržoasní ideologii o vlastnictví. Prohlášení se stalo základem rozeznávání Čechů a Slováků, vlastního to základu státu, »státotvorného« obyvatelstva, kteří jsou v něm domácími pány, a Němců i Maďarů jako »minorit«, t. j. jako vnějšího příměšku, jako více méně nevídaných hostů v republice, jejichž prava jsou vymezena toliko mezinárodními smlouvami o menšinách. Slova presidentova se stala také základem národnostního zákonodárství.¹⁸⁾

¹⁶⁾ Theoreticky se nárok Čechů na celou zemi před válkou vyjadřoval zápasem o německé jméno Čechů; Němci si zvykali říkati »Tschechen« (rozeznávající od nich »Böhmen«, t. j. obyvatele Čech, i obyvatele německého jazyka), kdežto Češi nechtěli tohoto jména uznati, říkajíce si po německu »Böhmen«; pro Němce z Čech neuznávali zvláštního jména. Po válce se politické poměry změnilly a jméno Tschechen se stalo obecně užívaným.

¹⁷⁾ Ve »Světové revoluci« Masaryk vykládá tento výrok svého poselství; třebaš jej oslabuje, nemění jeho smyslu. Praví tam na straně 527: »Němci jako kolonisté nejsou občany druhého řádu, neboť byli do země zvaní našimi králi a ti jim zaručili všechna práva, nutná k plnému kulturnímu a národnímu vyžití.« Těmi slovy se sice schvaluje středověký názor, že Němci měli jako kolonisté zvláštní privilegia v zemi, ale nemluví se nic o tom, pokud moderní demokracie smí rozeznávat mezi národnostmi vládnoucí a mezi kolonisty (kteří v našem případě tvoří čtvrtinu obyvatelstva a žijí v zemi skoro tisíc let).

¹⁸⁾ Ant. Hartmann formuluje poměr menšin ke státu takto: »Příslušníci

Není třeba býti socialistou nebo komunistou a popírati právo na soukromý majetek vůbec (socialista nemůže uznati ideologie Masarykovy o Němcích přistěhovalcích). Není také třeba býti takovým fantastou, abychom upírali větší právo tomu, kdo podnik vytvořil, než tomu, kdo se jeho tvoření účastnil jen více méně mechanicky. Neměl jsem nikdy mnoho smyslu pro argumentaci asijských domorodců, když z Asie vyhánějí ty Angličany, kteří z Indie učinili spořádané území; uznávám ovšem, že také Indové jako domorodci právo mají. Ale podobně uznávám, že i Němci mají právo na naši republiku, nehledíc k tomu, zdali ji vystavěli čili nic. Jest pravda, že Češi byli aktivnější v této zemi než Němci, ale je to důvod pro to, zabezpečit Čechům zákonem nadvládu v zemi?

4/ *Zněmčené území*

Ještě vlivnějším heslem než nauka o Němcích přistěhovalcích jest učení o t. zv. »zněmčeném území«; nepamatují se sice, že by bylo tohoto slova užito v některém vládním výnosu, ale jinak jest tak populární, že jest vlastním základem poměru Čechů a Němců. Rozumí se jím, že území Čech a Moravy bylo původně celé obydleno Čechy; později se však do země tlačili Němci a *neprávem* obsadili pohraniční kraje a tu a tam vnitrozemí. Na otázku, zdali původně byly celé Čechy a Morava jen české, není odpovědi definitivní, nehledíc k tomu, že území bylo dříve obydleno kmeny germánskými a po nich teprve Čechy. Pravda jest, že část území, druhy českého, byla později obydlena Němci. Otázka jest, byla-li obydlena *neprávem*. Bohužel, taktó nikdo věc neřešil, pokud se pamatují; předpokládá se, že Češi mají na Čechy a Moravu nadpřirozené právo a že na věky věků bude nespravedlivostí každá národnostní změna v těchto zemích. Což jest nesprávné: v historii se hranice národnostní a jazyků měnily a mění a nelze viděti v samém faktu změny nespravedlivost. Jest rozptýlení Židů po celém světě nespravedlivé? Zanikly keltské jazyky neprávem? Máme protestovati proti tomu, že se už nemluví latinsky?¹⁹⁾

jiných národnostních kmenů, *do území tohoto státu pojatých*, nemohou vůči státu tomuto co do svých práv národnostních činiti více nároků, než aby jim byla poskytnuta možnost, žíti svým vlastním národním životem a užívati svého vlastního jazyka, pokud práva toho může poskytnouti národní stát, aniž by pozbyl svého národního rázu...« (Strana 36.)

¹⁹⁾ Velmi vlastenecký spisovatel V. Vojtíšek píše: »Vesnice německých kolonistů byly zakládány, kde půda byla dosud pustá, hlavně v pohraničním hvozdu, jež mýtili a měnili v ornou půdu, a přičiňovaly se o to kláštery, namnoze úplně Němci osazené... Kraj se poněmčoval.« (»Německá národnost v Čechách«, 1919, 6.) Stalo se toto kolonisování »neprávem«? Když šlechta

Němci byli do země zváni a dostali privilegia zde bydlet; mají tedy právo na tuto zemi; nedostali se sem ani podvodem ani násilím, a před císařem Josefem nebylo ani tendence poněmčovací. O násilném poněmčování by bylo lze mluvití však teprv v devatenáctém století, kdy se Češi bránili proti rakouské vládě; za tu dobu se však právě událo poněmčení poměrně málo. Bylo by tedy třeba rozeznávatí aspoň mezi územím, které bylo poněmčeno v XIX. století a pak mezi přirozeně německým nebo smíšeným územím z dob starších. V praxi však jest těžko tento rozdíl prováděti, protože dnešní Němci necítí, že by byli bývali dříve Češi, a že by nějakým nátlakem přijali německou národnost, nýbrž mají vědomí německé; o nějaké majetkové व्यवlastnění Čechů od třicetileté války pak nešlo. Otázka hlavní jest: jsou dnešní Němci individuálně nebo korporativně vinni za poněmčení pohraničních okresů země? Trvám, že nikdo u nich po této stránce mravní odpovědnosti nenajde; mají před svým svědomím a před soudem celého světa právo na to, žítí soukromě i veřejně, hospodářsky i kulturně jako Němci tam, kde dnes žijí. Heslo o »zněmčeném území« udává jen aspirace Čechů počestiti území německé a smíšené, aspirace, kterých mravně odůvodniti nelze.

E/ NĚMCI

Uznání nového státu nebylo učiněno Němcům lehkým. Nemluvíme o jejich starých předsudcích, nýbrž jen o základních zásadách. Programově jest náš stát jen pro Čechy a Slováky; Němci mohou jen v něm pro sebe žítí, ale protože podle dané nauky se sobě zájmy Čechů a Němců přičítají, nemohou se Němci srdečně a čestně účastniti v pěstování základních ideálů nového státu. Což však nemají povinností státních občanů? Vládnoucí theorie učí, že smyslem češství jest boj proti němectví a vskutku jest politika naší republiky po světové válce z velké části válkou státu proti domácímu obyvatelstvu německému. Jak mohli Němci za těch okolností stát uznat? Zvláště však drobná politická praxe ztěžovala a ztěžuje Němcům (a Maďarům) včlenění do státního života. Jsou pokládáni obecně za nevítaný, podezřelý, nebezpečný cizí živel; boj proti nim jest pokládán za zásluhu o stát; ačkoli bylo až příliš jasno, že se Němcům ubližuje, vláda ani jednou se nepostavila jasně na stanovisko objektivní a ani jednou neod-

česká za Lucemburků napodobovala německé zvyky, bylo to násilí německé? Kde jest jaké násilí v šíření němectví v době pohusitské? Po Bílé hoře byli vypovězeni Češi jako Němci; země byla pokatoličtění; násilí bylo církevní, nikoli národnostní; poněmčení bylo sekundárním zjevem.

soudila agitaci protiněmeckou, zákony o ochraně minorit se vykládají jako zákony o ochraně států proti Němcům.²⁰⁾

Jedině prezident Masaryk usiloval Němcům vyjítí vstříc, jinak vláda, jež jest v této věci nejvyšší autoritou, se neobrátíla na veřejnost s poučením, že také Němci jsou naši spoluobčané; žádný spisovatel, žádný politik, žádná organizace se důsledně a soustavně nepostavili na jejich obranu — bylo těžko Němcům za těchto okolností prohlásiti, že uznávají tento stát.

I ztratili Němci naší republiky světovou válkou všechno; jediné mírové smlouvy o menšinách je zabezpečovaly před neprudšími útoky — dosti slabě; nezbylo jim než spoléhati na přirozené síly sociální a stavěti svoje posice od začátku znova.

Po převratu se Němci bouřili tu a tam, ale jejich odpor byl slabší než se čekalo. Plány, založiti nějaký zvláštní stát (Sudeten-deutschland) byly nejasné a rychle byly likvidovány; Němci z říše o české Němce projevili málo zájmu; svět byl proti nim. Od té doby Němci si rychle zvykli na nový stav věcí; prakticky uznávali tento stát, ale neuznávali jeho ústavy, žádajíce, aby Československo bylo proměněno ve stát »národnostní«, v němž by po příkladu Švýcarska všechny národnosti byly rovnoprávné. Němečtí agrárníci a křesťanští sociálové šli ještě dál a uznali i ústavu, vyhrazující si usilovati o její změnu ve vhodné době; i oni prakticky přijímají ideu národnostního státu za svůj cíl, jehož chtějí dosíci v první řadě postupným uskutečňováním kulturní autonomie. Jejich program má mnoho přízné mezi Němci.

Němci si na titul »přistěhovalců« velmi stěžují, vidouce v něm jednak prostředek pro agitaci protiněmeckou, jednak praktické ponížení občanstva německého, které má snad právo na svůj kulturní život, izolovaný od života státního, nikoli však na to, aby výsledky svého života vtisklo v charakter tohoto státu. Před válkou jim bylo skoro samozřejmo, že mají privilegované postavení v zemi, protože byli podporováni rakouskou dynastií a spoléhali na moc sousedního Německa. Politicky a národnostně se pomaleji vyvíjeli než Češi a teprv v sedmdesátých letech předešlého století si začali uvědomovati potřebu zvláštní německé politiky. Na české volání po rovnoprávnosti odpovídali strachem (jak se ukázalo, odůvodněným), že v samostatném státě českém budou nesvobodni a ukazovali na to, že jsou v Rakousku národ-

²⁰⁾ Jest sice pravda, že § 134 naší ústavy zakazuje násilné odnárodňování, ale rozumí se tím jen odčešťování; není mi znám ani jediný případ, že by tohoto paragrafu bylo užito proti Čechům a Slovákům, odnárodňujícím Němce. Každý Čech jistě potvrdí, že by bylo absurdní očekávati dnes, že některý soud potrestá někoho za to, že se snažil Němce předělati na Čecha.

ností »prvorozenou«. Ve válce šli ovšem s Rakouskem a jeho porážkou byli zdrzeni.

Fakticky mají Němci práva větší než pouhé minority; nebylo lze odčinit výsledky dlouhého jejich kulturního života v této zemi. Mají v Praze universitu, dvě techniky (jednu v Praze, druhou v Brně); nebylo také možno zlomit jejich vliv hospodářský ani převahu v mnohých městech. Sbírká zákonů a nařízení vychází sice oficiálně jen česky (a slovensky), ale »pokud možno, současně také v úředním překladu německém, polském a maďarském.«²¹⁾

I jest dnešní postavení Němců takové. Jsou dosti silní počtem, hospodářsky i kulturně, aby vydrželi dlouhý zápas. Zvykli si na nový stát. Účastní se v jeho vedení: ani Češi ani Němci nezdůrazňují v dnešní vládě své národnostní ideologie; mluví se jen o otázkách hospodářských. Ale napětí mezi oběma národnostmi trvá; protiněmecká ideologie je nezměněna; v drobném se vede jazykový zápas dále. Únava? Úpadek? Obrat k lepšímu? Příprava pro pokračování té války, která se prý začala kdesi v XIII. století? Všeho trochu, ale hlavně únava, která jde dnes celým světem; není nových ideálů; staré se vyžívají, mnoho se mluví o hospodářském řešení životních otázek, aby se zamluvílo, že životních otázek dnes není...

F/ OBNOVENÉ VLASTENECTVÍ

Také u nás má lid smysl pro světové ideály; také u nás však klesá do průměrnosti, není-li vůdců, kteří odhodlaně za ně bojují. Měli jsme před válkou marxismus a filosofii Masarykovu, obě těžce zápasící proti tlaku vlasteneckému; po válce byly opuštěny nikoli proto, že by byla poznána jejich nesprávnost, nýbrž že bylo těžké odolati návalu vlastenectví. Všechny české politické strany se naráz staly vlasteneckými: katoličtí lidovci, agrárníci, buržoasní národní demokraté, čeští socialisté, sociální demokraté; jedině komunisté neuznávali vlastenectví, ale jsou ideově přes příliš slabí, aby jich bylo lze dbáti. Z ostatních stran sice národní demokracie vlastenecky nejvíc agituje, v praxi však bývá sociální demokracie vlastenecky ještě horší; v tomto ohledu opustila svoji lepší minulost nadobro. Po válce povstaly u nás

²¹⁾ Na svoje dotazy mezi Němci jsem dostal odpověď, že politické úřady s nimi jednají slušně, ovšem, vypsal jsem si také tento dokument. Ministerstvo vnitra poslalo městu Chomútovu výnos, aby obec uspořádala sbírky ve prospěch polostátního spolku, Červeného kříže. Ve výnosu jest tato věta (překládám z »Bohemie«, 22. února 1925): »Kdyby výsledek (dobrovolných!) sbírek, zahájených pro Červených kříž byl opět špatný, budou zakázány všechny jiné (soukromé!) sbírky, zvláště t. zv. květinové dny.«

spory o to, kdo vlastně opravdově bojoval za samostatnost československého státu, zdali domácí »národ« či jeho zahraniční vůdcové. Výsledek diskuse ukázal, že zahraniční vůdce, t. j. určité osobnosti se svými určitými programy vykonaly daleko největší dílo. Toto faktum jest u nás dnes uznáváno; ptáme-li se však, která ideologie zvítězila, zdali humanitní Masarykova, či domácí protiněmecké vlastenectví jazykové, tu fakta svědčí mnohem spíše pro vítězství domácího vlastenectví, než pro theorie zahraničních vůdců.

Jest pochopitelné, že válka přála národnostní ideologii, dosti prosté, aby ji pochopili všichni, dosti vřité, aby se jí nikdo neurážel, a příliš lokální, aby v ní rakouský stát viděl válečné nebezpečí. Zapomínáme na to, jak za války bylo vlastenectví méně nebezpečné než ideologie internacionalistická. Volná myšlenka, pacifismus, antimilitarismus, odpor proti katolictví, kult Husův, Masaryk, byli za války ostře pronásledováni; naproti tomu nebyl rozpuštěn ani jeden vlastenecký význačnější spolek, ani Ústřední matice školská, ani obranné jednoty, ani Sokol (u toho jen ústředí); kdežto pokrokový tisk byl pronásledován, vlastenecká »Národní politika« vycházela klidně. V oněch těžkých dobách, kdy svobodné myšlení bylo spoutáno censurou a hrozbami vězení, vlastenectví bylo jediným prostředkem, jak si veřejně oddechnouti. Kritisovati toto vlastenectví nebylo možno, protože by to bylo bývalo za daných okolností posilováním Rakouska a protože kritika ve jménu všelidských ideí by byla bývala nebezpečná. Připočteme-li k tomu, že národnostní nadšení jest filosofií nižších vrstev obyvatelstva a že se vyšší potravu duchovní za války nedostávalo, pochopíme, jak to přišlo, že válka velice posílila domácí jazykové vlastenectví a jeho osten, obrácený proti Němcům.

Ani zahraniční ideologie nebyla proti tomuto vlivu. Legionáři byli asi stejně vlastenečtí jako domácí obyvatelstvo. Masarykovy humanitní názory byly pro lid tuze abstraktní; důsledek byl, že po válce sice byl Masaryk zvolen za presidenta s velikým entusiasmem a že do té doby se těší velikému respektu v zemi, ale že tento Masaryk jest presidentem lidu, cítícího národnostně vlastenecky. Pojetí našeho státu jako příležitosti pro český a slovenský národ, vyžití se svými národnostními vlohami, ústava založená na myšlence výhradné vlády Čechů a Slováků, jazykový zákon, prohlašující český jazyk za státní a omezující do podrobností možnosti jazyka německého; i činnost vlád po válce jasně ukazují, kdo vlastně triumfoval. Je to tak neočekávané? Přes sto let jsme vychovávaní v kultu jazyka českého jako kultu nejvyššího božství; jest to divné, že tato výchova nese ovoce? Jest divné, že u nás marxistická ideologie byla pohlcena nacionalis-

mem jazykovým, že fašismus, jenž jest v Itálii hnutím hospodářským, protiliberalistickým a imperialistickým, u nás jest fantastickou panslavistickou a jazykově nacionalistickou? Je to divné, že se u nás i komunisté lekli, když jim z Moskvy nařídili, aby hájili práva na sebeurčení národnosti až do možnosti odtrhnouti se od našeho státu?

Názory politických stran se rychle mění, zvláště teď po válce, kdy strany přestaly býti nositelkami zvláštní ideologie. Přece však jest vhodné zaznamenati poměr hlavních českých a slovenských politických stran k německví. V tomto ohledu krajně protiněmecká jest v theorii *národní demokracie*, dědička předválečného mladočešství, vedená dr. Karlem Kramářem; v praxi ovšem není daleko Němcům tak nepřátelská jak se tváří, jsouc spíše proti rozumovému a praktickému odůvodňování míru s Němci; její tradice a metody ukazují však, že by přijala spolupráci s Němci, jež by přišla oklikou, náhodou a zvláště z antagonismu k socialistům, volnomyšlenkářům, realistům a vůbec lidem, kteří chtějí vědět, co dělají. S touto politickou stranou konkurují v *demonstrativním protiněmeckví* *českoslovenští socialisté*, vedení Václavem Klofáčem; vliv Ed. Beneše a některých jiných realistů v této straně mírní poněkud nadšení protiněmecké. Střed v poměru k Němcům tvoří tři strany: strana lidová (katolická), sociální demokraté a agráři. Programově by měly býti sice pro spolupráci s Němci; v praxi však *agráři* v ní nejdále pokročili, kdežto *katolíci* se dali strhnouti agitačními cíli tak do protiněmeckví, že jim bude těžko z něho vybřednouti. *Sociální demokracie* česká jest, bohužel, krajně protiněmecká a není naděje, že toto stanovisko opustí. Na levici jsou komunisté, kteří jsou pro plnou spolupráci s Němci; nejsouce však ideově tvořiví, nemají na veřejnost vlivu. Z malých skupin jest *strana práce* v theorii pro spolupráci s Němci, v praxi však jde za ostatními stranami. Strany slovenské mají podobný poměr k Maďarům; nejbližší stranou *lidová* (katolická) má v praxi k Maďarům nejblíže; soustavně hledají cestu k Maďarům agráři; *socialisté* si vlastenectvím zatarasili cestu k opravdové socialistické politice. *Fašisté* jako organisovaná skupina nestojí za řeč; ale fašistická nálada, která záleží v chuti porušit demokratické zřízení všude tam, kde by šlo o práva Němců, jest rozšířená ve všech stranách. Snad právě proto, že latentní fašismus jest u nás tak rozšířený, nemá organisovaný fašismus půdy. Z časopisů jediný deník »Tribuna« tu a tam mluví o spravedlnosti k Němcům; opatrnější jsou »Lidové noviny«. Tak zvaná pokroková veřejnost jest protiněmecká stejně jako nepokroková; vědci, spisovatelé, básníci, církev, stejně jako politikové. Přijde-li ovšem jen na

abstraktní nějaký projev, najdeme tu a tam odsouzení »šovinismu«. Z tohoto důvodu nelze očekávati v dohledné budoucnosti změnu veřejného mínění českého a slovenského, příznivou Němcům a Maďarům. Ještě nejspíše lze očekávati úspěch stran reakčních, že zachovávajíce před veřejností agitaci protiněmeckou, v praxi se spojí s Němci; zdravému vyrovnání a pokroku by ovšem *takovýto* smír neprospěl. Od politických stran rozřešení tohoto problému čekati nelze.

Se strany německé jest stejně málo porozumění pro spolupráci; strany jsou celkem podobně stavěny jako české; strana agrární a křesťanskosociální pokročily v důvěře v spolupráci nejdále, strany nacionální, nacionálně sociální a sociálně demokratické jsou proti spolupráci s Čechy. Německé časopisy jsou celkem přístupnější Čechům než české Němcům; některé, jako zvláště »Prager Tagblatt«, jsou dokonce v tomto ohledu velice snášenlivé.

G/ JAZYKOVÝ ZÁPAS

Versailleský mír skončil válku jen ve velkém: trvalo několik let, než si státy evropské uvědomily, že už jsou spolu v míru. Polsko, Maďarsko, Československo, Turecko ještě fasily zbraně. Ponenáhlu však přestávaly i tyto války mezi novými státy a mezinárodní nálada jest válkám čím dále tím méně příznivá. Uvnitř států se však válčilo a válčí dál, neboť internacionalismus a pacifismus platí dosud jen pro styky mezistátní, nikoli pro vnitřní politiku. V našem státě mezi národnostmi jest ještě ideologie válečná, třebaž žijeme teď právě v době příměří. Není opuštěno přesvědčení, že pohraniční kraje Čech a Moravy jsou »původně« české a jest třeba vrátit je Čechům; že tento stát je státem Čechů a Němci jsou v něm nevítanými hosty; že Němec je podezřelým občanem.

Odpor k německví má charakter zvláště boje jazykového. Jazykový boj jest dnes pro národnostní zápas v Evropě nejpříznačnější. Týká se zvláště zápasu Katalonců ve Španělsku, Valonů a Flámů v Belgii, Alsanů a Francouzů v Alsasku, Italů a Němců v severní Itálii, Srbů a Bulharů v Makedonii, Čechů, Němců a Maďarů i Slováků u nás, Němců, Polaků a Malorusů v Polsku, Ukrajinců a Velkorusů v Rusku. Jiné rozdíly, jako jsou rasové rozdíly mezi židy a ariji, náboženské rozdíly mezi katolíky, protestanty, pravoslavnými, uniáty, sociální rozpory mezi kapitalisty a dělnictvem nemají daleko té politické síly jako rozpory jazykové.¹⁾

¹⁾ V podstatě daleko menší anebo žádný význam nemá jazykový zápas v nacionalismu na západě: Irčané, obyvatelé Walesu, Skotové, Kanaďané,

Národnosti střední Evropy jsou si blízké; jsou téže rasy, náboženské rozdíly jsou mezi nimi všelijak propleteny, kulturně patří jedné oblasti, politické jejich problémy jsou si podobné a tak jest to v základe jen jazyk, domácí literatura lokálního významu a lokální historie, které tvoří mezi nimi ideové přebrady. Po té stránce bývá kult jazyka křečovitým pokusem udržeti proti civilizačnímu vyrovnávacímu vlivu aspoň nějakou osobitou vlastnost.

Člověk není otrokem ani svého jazyka; dlouhé doby žilo evropské lidstvo kulturně jazykem latinským a patrně bude jednou a snad už dost brzo dnešní uctívání jazykového boha také vyřízeno. Ani pro praktickou denní potřebu není vždycky zapotřebí znalostí jazykových.²⁾

Česká řeč patří do velikého množství těch jazyků, které nebyly a nebudou nikdy uznány za mezinárodní, a ukládá následkem toho Čechům povinnosti, kterých nezná příslušník jazyka mezinárodního, tedy i německého. Dvojazyčnost i trojazyčnost jest u nás přirozeným požadavkem. Za mezinárodní jazyky se dnes uznávají jazyky anglický, francouzský, německý v tom pořadí, jak je píše, ačkoli po některé stránce německý jazyk vyniká nad francouzský. Mnozí Čechové cítili v tom ponížení, že řeč německá, jim »nepřátelská«, jest mezinárodní a česká jen lokální, a hleděli se důsledkům odtud plynoucím uhnouti. Pokusy hledati záchranu v jazyce ruském jsou v dokonalém úpadku. Praktického významu nikdy neměly; ruština jest pro nás cizím jazykem, jako jiná řeč, a ruštinou bychom češtiny nezachránili. Také se málo lidí rusky učí; školy anglické a francouzské, snad i italské, mají u nás více žáků než ruské. Nadto ruština sama není mezinárodním jazykem; Rusové v tom ohledu často užívají němčiny jako my.³⁾

Nejpřirozenějším mezinárodním jazykem pro nás jest něm-

čina. Od Přemyslovců až do dneška díváme se okénkem německého jazyka do světa. Jsme obklopeni se tří stran, od severu, západu a jihozápadu Němci, tvořícími velikou a mocnou říši, s níž jsme spoutáni obchodně, průmyslově i kulturně. Celá střední Evropa jest kulturně ovládána Němci; tak Polsko, zvláště západní, pobaltské státy, Maďarsko, z části Jugoslavie, Bulharsko, nemluvě o Rakousku a Švýcarsku. Nepravím, že se nemáme učiti jiným jazykům a že se nemáme brániti jednostrannému vlivu němčiny, ale ukazují na fakta, která se nedají žádnou žurnalistickou demonstrací se světa smazati.

Jest však strach z těchto faktů a tak v theorii němčina jest u nás řečí cizí, mnohem cizější než francština nebo angličtina; tváříme se jako by v zemi němčiny nebylo a zatím máme přes čtvrtinu obyvatelstva německého a němčina jest naším nejpřirozenějším dorozumívacím jazykem se světem.⁴⁾

Praha jest hlavním městem státu a tedy i hlavním městem německého obyvatelstva; nehledíc k tomu, projde Prahou množství cizinců, mezi nimiž Němci z říše jsou počtem na prvním místě. V Praze jsou vysoké školy německé (universita a technika) i německé divadlo a německé noviny obratněji vedené než české; tu se nutně také soustřeďuje německý život politický a literární. Při tom však nejsou dovoleny v Praze veřejné nápisy, ani vývěsky německé (s několika výjimkami), ale jsou dovoleny nápisy ve všech jiných řečech. Jest tedy na př. dovolen beze všeho veliký nápis na domě »Vacuum Oil Company«, nebo nápis »Au chat noir« nebo »Gelateria italiana«, není však dovolen nápis »Deutsches Haus«. Na některých místech jsou několikajazyčné vysvětlivky pro cizince; ačkoli nejobyčejnějším cizincem v Praze jest říšský Němec a ačkoli by bylo v zájmu domácího obyvatelstva německého, aby tyto nápisy byly vedle českých německé, jsou tam nejprve francouzské a anglické a teprv v zadu německé.

Aby se vliv německého jazyka co nejvíce oslabil, rozeznávají zákony mezi dvojími Němci: domácími (kteří jsou opět velmi opatrně vydefinováni) a cizími; pro Němce z říše neplatí zákonité výhody jazykové, takže domácí Němci smějí za jistých podmínek

⁴⁾ Cizinec pochopí tento kontrast mezi úřední nevidomostí pro němčinu a mezi neúřední její existencí, jakmile vstoupí vlakem na československé území. Najde ve vlacích nápisy české, francouzské, italské, někde na posledním místě také německé — neboť francština jest naší oficiální řečí. V tom ale běží vlakem sklepník restauračního vozu a vyvolává oběd česky a německy. Proč jest tu druhá řeč *tisťená* francouzská, *mluvená* německá? Zeptá-li se cestující konduktéra francouzsky, pochybuji, že dostane odpověď; ale dostane odpověď na dotaz německý. Rád bych viděl toho politika, horujícího o demokratismu našeho státu, který by tuhle praxi dovedl odvoditi z demokratismu.

před soudem užívati jazyka německého, Němec z Německa však musí užívati jazyka českého.⁵⁾ Zákon nařizuje, že korespondence našich úřadů s cizinou se děje česky.⁶⁾ Vůbec usilují úřady, jak mohou, aby neviděli existenci jedné čtvrtiny německého obyvatelstva, našeho německého souseda ani naší minulosti.

Židé se před válkou hlásili snad většinou k německému obcovacímu jazyku. Po válce jest dovolena v našem státě zvláštní národnost židovská; jestliže se k ní Žid přihlásí, nemá práva na výhody, platící pro německý jazyk, neboť nepatří k menšině »německé«. Při určování okresu s menšinami německými tedy se tyto Židé nepočítají, ačkoli neumějí než německy.

Protože se jazyk pokládá u nás za hlavní charakter národnosti a protože tento stát byl prohlášen za organizaci na plné uplatnění národnostního charakteru Čechů a Slováků, jest sděláno zákonodárství tak, že jazyk český v státních úřadech »vládne«, t. j. jest pánem nad jazykem německým. Hartmann odůvodňuje takto jazykovou praxi našich úřadů: »Převratem z 28. října 1918 nastala změna *důsledkem toho, že bylo dlužno československý národ pokládati za státotvorný živel nového státu*, a že proto řeč česká (slovenská) stala se jazykem, v němž stát svými orgány projevuje svou vůli, či že řeč česká (slovenská) nabyla významu, který měly dříve fakticky, a v Uhrách podle zákona, řeč německá a maďarská.«⁷⁾

Z jazykového zákona (ze dne 29. února 1920) a z jeho prováděcích nařízení (ze dne 3. února 1926) uvedu jen několik charakteristických nařízení. Jak zákon, tak jeho prováděcí nařízení byly sdělány bez Němců a Němcům prostě uloženy. Základou jest, že státní úřady mluví jen česky; jen za zvláštních výjimek smějí vedle češtiny mluvíti i německy a opět jen za velmi zvláštních výjimek (»je-li to nezbytně nutno«) jen německy. V důvodové zprávě k jazykovému zákonu jest sice výmluva, že nebyl způsoben »žádným hlediskem národně politickým, nýbrž jest to prostý požadavek účelného uspořádání správy státní, přihlížející-

⁵⁾ Rozhodnutí Nejvyššího soudu z 29. ledna 1924. Jest však o to mezi úřady spor; srovn. Ant. Hartmann »Předpisy jazykového práva«, 42. Jak by nebyl spor!

⁶⁾ Článek 51 jazykového nařízení přikazuje: »S úřady cizích mocností v území státním i mimo ně bude tam, kde přímé dopisování přípustno, dopisováno státním jazykem«. Na př. dožádání za doručení soudních spisů v cizině a poskytnutí právní pomoci se posílají přímo na cizí úřady a tedy česky s ověřeným překladem v řeči dožádaného státu.

⁷⁾ Ant. Hartmann »Předpisy jazykového práva«, 10. Slova nahoře podtržená jsem podtrhl sám. Český čtenář vycítí jistě strojenost autorovy řeči na tomto místě; nevěděl, jak má absolutistický charakter zákona odůvodnit a proto se tak zakoktal.

cího k potřebám občanstva«⁸⁾ ale jest vskutku myšlen imperia-listicky, jak ukazuje na př. tato charakteristická věta jazykového nařízení, jež rozeznává mezi »potřebami občanstva« a mezi nad-osobním státem, jenž občanstvu svoji vůli ukládá: »Při ústavěch a podnicích dlužno rozeznávat, pokud jsou činny také jako úřady nebo orgány státu, *vykonávají výsostní právo*, vydávají nějaký předpis, příkaz nebo zákaz, *kterým stát mocí svého imperia obrací se na občany, používající ústavu nebo podniků*, či pokud jednají ve své funkci jako podnik, *jsou činny po obchodní, odborné stránce ...*. Ale i při čistě obchodní, odborné provozovací činnosti nebude lze vyloučiti plné užívání jiných jazyků, *ježto by často byl ztížen anebo znemožněn provoz (!)*, styk se stranami, jinými závody, s nimiž jednati bude nezbytno.«⁹⁾ Tu se jasně staví jazykové právo státu proti jazykovému právu obyvatelstva a jest to samozřejmé, když byl přijat princip, že jedině český jazyk jest státotvorný. V některých případech jest nutno v úřadování se stranami užití jazyka německého; tehdy se však dělá v zákoně rozdíl mezi jazykem vlády a jazykem obyvatelstva. Jazykem vlády, t. j. úřadů, kterým se spolu dorozumívají (vnitřním jazykem úředním) jest jedině čeština a slovenština; němčina jest ústupkem pro strany ve styku s nimi. Tento ústupek jest co nejpodrobněji vymezen, aby nebyla ohrožena práva jazyka vládního. Nebudu vypočítávati množství těchto omezení; bylo by třeba opsati skoro celé dlouhé jazykové nařízení, které má skoro jen tento smysl; uvedu za příklad, že se Němci smějí zříci svého práva, dostati vyřízení úřední v řeči německé (jestliže ovšem mají vůbec takové právo), ale nemohou se zříci povinnosti, dostati také vyřízení v jazyce českém.¹⁰⁾

Abyste užívání německého jazyka co nejvíc omezilo, rozeznávají se dále státní úřady od státních podniků (jako jsou na př. dráhy a pošta). Jedině státní úřady smějí jednati s Němci německy; státní podniky mají jednati všude s Němci česky.

Nejdále jde článek jazykového nařízení, podle něhož vláda může žádati, aby se užívalo češtiny všude tam, kde tato vláda sama uzná, že toho žádá »veřejný zájem«,¹¹⁾ čemuž se v praxi

⁸⁾ Hartmann »Předpisy jazykového práva«, 29.

⁹⁾ Hartmann »Předpisy jazykového práva«, 48. Podtrhaná slova jsem podtrhl sám.

¹⁰⁾ Hartmann »Předpisy jazykového práva«, 195.

¹¹⁾ Závěrečné ustanovení článku 99 jazykového nařízení. »Žádá-li toho veřejný zájem, aby se užílo státního jazyka republiky (§ 1, odst. 1), politický úřad i kromě případů, o nichž se jedná v předchozích ustanoveních, tam, kde korporace nebo jiné osoby oznamují něco veřejnými vyhláškami neb označují nápisy pro potřebu obecnosti nemovitost nebo jiné předměty, určené

rozumělo tak, že hostince jsou povinny mít všude české nápisy a české jídelní lístky.

Jazykový zákon a jazykové nařízení jest plodem nacionalismu poválečného a jistě se už za nynější vlády mnohá jeho ostří otupila. Nebezpečí jest v tom, že při stavbě československého státu byl kladen našimi politiky na jazykové vymoženosti takový důraz, jako by v nich ležela sama podstata státu. Už dnes vidíme, jak tato ideologie vlastenecká slábne, ale protože není nic, co by ji nahradilo, veřejnost nemá veš pro budoucnost věřiti. Zvláště strany pokrokové jsou kompromitovány tím, že se plně odevzdaly této jazykové praxi prvních našich vlád. Ubíjely tím smysl pro spravedlnost u svých přívrženců; zaváděly mezi ně zmatek, podporujíce reakční ideologii; zbavily tak vlastní stranu základů, na nichž byla vystavena — a dnes, jsouce ve viditelném rozvratu, klidí ovoce své slabošské politiky.

Jazyk jest dorozumivacím prostředkem, jest nástrojem pro ducha a kdo z něho činí ducha samého, jest materialistou. Jazykové zákony mají vystihovati přirozené poměry, nikoli býti prostředkem výbojné politiky. Přirozené poměry pak žádají, aby u nás měly tři jazyky zvláštní význam: čeština se slovenštinou, jako jazyky většiny obyvatelstva, a vzhledem k daným poměrům jako jazyky oficiální; vedle nich jazyk německý má zvláštní postavení, jako jazyk velkého počtu domácího obyvatelstva a jako hlavní dorozumivací jazyk s cizinou. Toto zvláštní postavení němčiny jest dáno celou minulostí země i dnešním stavem. Proto jest vhodné, aby se obyvatelstvo tohoto státu učilo jazyku českému (a slovenskému), ale také německému; aby projevy, určené pro obyvatelstvo vůbec, tedy i pro cizince, se dály vedle českého a slovenského jazyka také německy, tedy aby úřední projevy vlády se dály také německy, na poště a na dráze měl tento jazyk přednost před jinými cizími jazyky, aby na větších nádražích byly v dostatečném počtu orientační nápisy i německé (nejde o název stanice, který je snad vedlejší, ale o označení záchodů, úschoven pro zavazadla, oznámení hotelových, výstrah všelikých, nástupišť a jiných praktických věcí), aby veletrhy a vůbec všechny podniky, kterými se obracíme k cizině, byly dvojjazyčné. Je-li třeba už státního jazyka, němčina má právo, aby byla také státním jazykem u nás. Znalost němčiny by měla býti podmínkou pro dosažení místa úředníka. Nepokládám tyto zásady za ponížení češtiny; jakmile si uvědomím fakt, že čeština není mezinárodním jazykem, a že veřejné vyhlášky jsou jediné k vůli obecnstvu

k veřejnému užívání, může jim uložiti, aby vyhláška nebo označení stalo se v jazyku státním.

a nikoli k vůli státu, věc jest přirozeně rozřešena. Ovšem, také maďarský jazyk a maďarská kultura mají pro nás veliký význam a měly by býti vládou podporovány; příležitost naučit se maďarsky, by měla býti velká a naše mládež by měla míti možnost seznámiti se ve škole s přednostmi kultury maďarské. Tento požadavek vypadá nepopulárně, ale jeho provedení by bylo pro stát prospěšnější než laciná negace maďarství.

H/ VYMEZENÍ MENŠINY

1/ Menšiny 20%

Vyložil jsem už, jak v středoevropských státech dostal pojem menšiny zvláštní význam. Jeho základem jest Herderova nauka o národu jako přirozeném plodu dějin, který dosahuje vrcholu svého vývoje tím, že se ustaví v samostatný stát. »Národní stát« však jest prakticky nemožný, protože národnosti jsou spolu pomíšený; i prohlašuje se jedna národnost za vládnoucí a ostatní jsou »menšinami«. V Československé republice se rozumí menšinou za jistých okolností, zákonem vymezených, národnost jiná než česká a slovenská, jež v oblasti, vymezené takovým způsobem, aby jejich příslušníků bylo co nejméně, má aspoň 20% obyvatelstva, zjištěného při posledním sčítání lidu.

Míra 20% má historickou příčinu. Roku 1903 podal rakousko-uherský ministerský předseda jazykový zákon pro Čechy, v němž rozeznával obvody české, německé a smíšené; za smíšené pokládal ty, v nichž menšina dosáhla aspoň 20%. Čechové se proti tomuto zákonu bránili mimo jiné také tím, že 20% jest míra příliš vysoká a bude míti za následek, že menšiny slabší budou bezprávné; Češi pokládali tuto vysokou míru za prostředek germanisační. Když teď po válce Češi přišli s tímto procentem, mohli Němci proti němu protestovati, když sami je před válkou, když byli při moci, navrhovali? Mohli si teď stěžovati, že menšiny, menší než 20%, budou bezprávné? Vskutku jest číslo 20% příliš veliké a vydává menší inteligentní menšinu jen z pouhých statistických důvodů ve psí. Za analogických poměrů uznávají ve Finsku už menšinu 10%. Hlavní zlo však není v tomto vysokém procentu, nýbrž v tom, že jest jen prostředkem pro neustálý boj o moc v místech se smíšeným obyvatelstvem.¹⁾

¹⁾ Neuvádím tu zákonných opatření, kterými se moc »menšiny« omezuje, i když má početní převahu. Zvláště pozoruhodné jest nařízení, že si korporace (obce, okresní zastupitelstva) smějí odhlasovat, že nebudou úřadovat německy, ale nesmějí si odhlasovat, že nebudou úřadovat česky. (Článek 3. jazykového zákona o samosprávě.)

Sčítání lidu a volby do obcí, přesunování úřednictva a za prvního sčítání přesuny vojska i otvírání nových škol se dějí za účelem stlačit co nejvíce procento Němců a Maďarů; tak zákon menšinový, místo co by měl uklidnit obyvatelstvo, jest válečnou zbraní většiny na potlačování menšiny. Každé snížení německého procenta obyvatelstva v nějakém městě nebo okrese se oslavuje v novinách jako nové vítězství české věci a pokládá se za národní zásluhu a má ovšem důsledky pro jazykou správu obce a okresu i pro možnost potlačit německou školu.²⁾

Uvedu praktické příklady, jak se využívá politicky zákona o 20% menšinách. Bratislava byla před válkou pokládána za město původně německé, velmi pomadžarštěné; po válce jest hlavním městem Slovenska a napočítalo se v něm 54.06% Čechů a Slováků (kteří se počítají dohromady), 24.95% Němců, 17.61% Maďarů a 3.11% Židů. Nenapočítalo se tedy ani 20% Maďarů. O tomto výsledku píše Hartmann, jenž jest velmi zaujat pro Čechy, takto: »Ve skutečnosti počet příslušníků maďarského jazyka převyšuje 20%, ježto občané přihlásivši se k židovské národnosti, náležejí podle svého obcovacího jazyka a dřívějšího sčítání k příslušníkům maďarského jazyka; tím bylo odůvodňováno, že dlužno připustiti maďarské podání a jednání u bratislavských soudů. Arciť neprávem...«³⁾

»Soudní okres bohumínský nevykazuje 20% jazykové menšiny německé... Dle náhledu, hájeného stížností, není prokázáno tím, že při sčítání lidu bylo zjištěno jen 19.71% příslušníků německé národnosti, že v soudním okrese bohumínském neobývá aspoň 20% státních občanů německého jazyka... Lhostejno jest, že nějaký zlomek státních občanů v okrese obývajících, prohlásiv se při sčítání pro národnost židovskou, neuzívá... nebo nemá svého jazyka národního (t. j. mluví jen německy)...«⁴⁾

Tyto dva doklady ukazují zřetelně, že jazykový zákon jest prostředkem boje proti Němcům a Maďarům a nikoli pokusem spravedlivě řešiti národnostní otázku.

²⁾ Ve Finsku pamatovali na to, že sčítání lidu může býti nepěkným prostředkem pro národnostní zápas a proto mají z roku 1923 ustanovení, omezující politické zneužívání sčítání lidu. Za dvojjazyčnou se tam pokládá obec s minoritou aspoň 10%. Obec však, která jest jednou prohlášena za dvojjazyčnou, přemění se v jednojazyčnou teprv tehdy, když jazyková menšina se sníží na 8% a jednojazyčná obec se promění ve dvojjazyčnou, když menšina dostoupí 12% obyvatelstva. (E. Moltessenová »Kniha o Fincech« 1926, str. 136.)

³⁾ Hartmann »Předpisy jazykového práva«, 35, srovn. i stranu 48.

⁴⁾ Nejvyšší správní soud ze dne 7. ledna 1925; Hartman »Předpisy jazykového práva«, 152.

Úředně se menšiny vymezují sčítáním lidu. Nepokládám úřední sčítání z roku 1921 za spolehlivé, ale nedovedu odhadnouti, jaký praktický dosah měly praktiky, které se při něm daly. Bylo to příliš brzo po válce a válečné rozčilení, jakož i snaha, ukázati cizincům, že máme Němců a Maďarů co nejméně, velice působily. Nemám zvláště úsudku, jaký dosah měl nátlak sčítacích komisařů, na který si mi stěžovaly osoby velmi rozvážné. Jistě bylo pochybené, že v ústavě, kde se tolik dbá na to, aby všechna národnostní práva byla vymezena jen individualisticky, na jednou se pro sčítání lidu ustanovila zásada, že příslušenství sčítance k dané řeči lze zjistiti objektivně, takže sčítací komisaři je mohli ustanovovati proti vůli sčítanců.⁵⁾ Sčítání obyvatelstva jest výkonem základní povahy pro stát; tu by měla býti provedena všechna možná opatření, aby se politické zájmy nahodile nemíchaly do aktu, jenž se podobá přesně prováděnému vědeckému pozorování. Podtrhává samy základy demokracie, kdo upravuje výsledky sčítání tak, aby hověly předurčeným politickým cílům. To jest tak, jako kdyby přírodopysk zkoumal nějaký zjev, a aby mu vyšlo, co potřebuje, »pomáhal by« výsledku úpravou experimentu.

3/ Hranice obcí

Bojovný charakter zákonodárství, upravujícího poměr Čechů k Němcům a Maďarům, jest viděti dále ze zákona upravujícího hranice obcí. Zákon tento nebyl ustanoven pro zjednodušení administrativy, nýbrž proto, aby náležitým rozdělením obyvatelstva německého byl jeho vliv v obcích zeslaben.⁶⁾

⁵⁾ Podle vládního nařízení ze dne 30. října 1920 byla zjišťována národnost sčítanců podle volného udání obyvatelstva, ale sčítací komisaři měli právo toto udání kontrolovati. Poznámky nahoře uvedené o obranných jednáních ukazují, že tohoto práva bylo užíváno. Podle výsledků volebních připadá v Čechách na 100 obyvatel 34 Němců, podle sčítání lidu jen 33.05. Na Moravě a ve Slezsku jest tento rozdíl nápadnější: sčítací komisaři zjistili jen 24% Němců, podle voleb jich jest 29.4%. Němci odtud usuzují, že sčítací komisaři potlačili celkem 19.1%, t. j. 215.000 (v Čechách celá 3.03%) Němců, což jest jistě mimořádný úspěch jejich vlastenecké horlivosti. Národnostní poměry, zjištěné svobodnými volbami do parlamentu, jsou bližší rakousko-uherskému sčítání před válkou než úřední sčítání československé. To nutí býti k němu zdrženlivým.

⁶⁾ Uvedu příklad. Zvičín, známé výletní místo u Dvora Králové, patřil k okresu německému v Hostinném. Byl od něho oddělen a přidělen Dvoru Králové. Tím byl oslaben německý onen okres, ale protože i v novém okrese královédvorském jest německá menšina, která by byla tímto přírůstkem posílena, bylo odděleno zároveň od českého okresu v Hořicích devět obcí a přiděleno k Dvoru Králové, aby paralysovaly vliv onoho německého přírůstku. (»Bohemia« dne 18. února 1925.) Příkladů takových jest mnoho.

Vláda snížila dále moc německví tím, že přeložila množství německých úředníků do českých krajů, kde jsou nuceni posílati děti do českých škol a do německých míst poslala české zřízení s dětmi, pro které se pak tam zřizovaly školy české. Roku 1925 začala se prováděti t. zv. restrikce státního zřízení, věc o sobě zcela rozumná, protože byla a jest obecná stížnost na nadbytek státních zřízenců; využilo se jí však proti Němcům. Mám po ruce srovnávací tabulky o tom, v jakém poměru byli propuštěni Češi a Němci. V republice jest přes čtvrtinu Němců. Restringováno ovšem bylo z nádražních zřízenců: v Ústí n. L. ze 620 osob propuštěno 115, z toho 13 Čechů a 102 Němci, v Chomutově ze 778 osob propuštěno 120, z toho 7 Čechů a 113 Němců, v Podmoklech ze 614 osob propuštěno 86, z toho 2 Češi a 84 Němců, v Podmoklech (topírna) ze 369 osob propuštěno 42, z toho 2 Češi a 40 Němců atd.

Při poštovním ředitelství v Praze sloužilo počátkem roku 1925 119 právníků, z nichž bylo 84 Čechů (70.59%) a 35 Němců (29.41%), a 85 techniků, z nichž bylo 71 Čechů (83.53%) a 14 Němců (16.47%). Podle restrikčního zákona jich mělo býti odstaveno roku 1925 10%, t. j. 12 právníků (8 Čechů a 4 Němci) a 9 techniků (6 Čechů a 2 Němci). Restrikce byla provedena takto: 15 právníků (12.606%), t. j. 6 Čechů (7.142%), 9 Němců (25.71%), a 11 techniků (12.941%), t. j. 4 Češi (5.633%) a 7 Němců (50%). Dva Němci rekurovali s úspěchem.

Z poštovních zřízenců v Karlových Varech propuštěno 72 osob, z toho 72 Němců, v Děčíně propuštěno 38 osob, z toho 38 Němců, v Podmoklech propuštěno 63 osob, z toho 63 Němců, v Chebu propuštěno 118 osob, z toho 118 Němců atd.

Všude sice se takto vlastenecky nerestringovalo, ale doklady tyto jsou výmluvné dost. Celkem se udává, že bylo z 330.000 státních zřízenců restringováno 33.000, z toho 15.000 Čechů a Slováků a 18.000 Němců a Maďarů. Vláda ovšem veřejně neudala národnostní statistiku restrikce.⁷⁾

⁷⁾ Jak veřejnost posuzovala restrikci, o tom podává doklad tento článek »Českého slova« ze dne 28. října 1925. »Pracovali jsme vytrvale pro práva a posice čs. národa, zatím co druzí o vlastenectví stále mluvili a měřili je pouze silou vášnivých slov a článků.

Všude tam, kde českoslovenští socialisté zakotvili, patrný jsou stopy této práce. Národní obrana, zahraniční věci, pošty, železnice, vedle jiných — jsou dnes resorty nejčestější, resorty, kde se nám podařilo nejdříve odčiniti křivdy na národě páchané. Nemluvili jsme o tom, abychom své odpůrce neupozorňovali. Skládáme-li však dnes účty ze svého konání, budíž nám dovoleno několik slov: zatím co se národnostní država v průmyslu — kromě

Restringovalo se nejen v státních úřadech, nýbrž i v soukromých podnicích na nátlak vlády. V studénecké továrně na vagony v Butovicích (v místě bydlilo 90% Němců a 10% Čechů) byla uzavřena mezi Čechy a Němci dohoda, že se přijímání a propouštění dělnictva bude díti podle národnostního klíče 53% Němců ku 47% Čechů, ale ministerstvo železnic změnilo dohodu v poměr 50 : 50 a to jako prozatímní opatření, po němž bude následovati ještě větší restrikce Němců. Úřady kontrolovaly, jak se tyto podmínky dodržují.

5/ Jména obcí

Aby se dále projevil český charakter země, byla jména obcí, ulic a veřejných míst tam, kde bylo v užívání jiné jméno než české, počestěna a poslovenštěna. Německých a maďarských jmen se buďto vůbec nesmí užívat, anebo jen jako jmen vedlejších. Příslušný zákon jest tak stilisován, aby bylo z něho patrné, že *Němci nemají žádného práva na veřejné označení míst v tomto státě*; ministerstvo vnitra pouze může jim dle volného uvážení dovoliti, aby užívali německého označení jako vedlejších jmen.⁸⁾

jediného velkozavodu — v míčem nezměnila — nehledíme-li k menšinovému zastoupení příslušníků československého národa ve správních radách, kde svými jmény kryjí německý kapitál — českoslovenští socialisté tam, kde měli vliv, provedli všechny důsledky našeho osvobození. Železnice slouží zde za příklad.

Dnes ještě nedoceneným postátněním buštěhradské, ústecko-teplické dráhy a 48 místních drah, při čemž platili jsme za 1 km dráhy jednu desetinu sumy, jaké na nás požaduje reparační komise za dráhy kmenové, po Rakousku zděděné, zbavili jsme naše dopravnictví germanisační soustavy.

Železnice jsou dnes jediným oborem státní správy, který, decentralisován jsa v osmi ředitelstvích — všude uhájil národnostní většinu československou. Desetitisíce československých úředníků a zřízenců bylo usazeno v tak zv. změněném území a státní správa pro ně postavila řadu nových domů s tisíci potřebných bytů. A jest tomu více než tři léta, když ministerstvo železnic vydalo jazykové nařízení, do dnes jediné, podle kterého veškeri zaměstnanci drah museli se podrobiti zkoušce z jazyka státního.

Starali jsme se o to, jak zaopatřiti obyvatelstvu tohoto státu chleba a chrániti sociálně slabé proti tvrdé moci kapitalismu. Starali jsme se o to, abychom uhájili národu československému všech práv, která mu v samostatném státě samozřejmě náležejí. Ale při tom bylo také stálou snahou naší strany odvrátiti hrůzy válek od republiky.

⁸⁾ Úřední jména obcí ustanovuje ministr vnitra a úředních názvů musí býti užíváno všemi soudy, státními i veřejnými úřady, orgány a podniky, jakož i ve styku s nimi. (Zákon ze dne 14. dubna 1920.) Podle nařízení ze dne 25. července 1921 se ustanoví pro každou obec ministrem vnitra jméno úřední, »které si vytvořil jazyk československý«. U míst se zákonnou menšinou a tam, »kde si jazyk československý nevytvořil zvláštního názvu, může ministr vnitra ustanoviti za úřední název také onen, který vytvořil jazyk národní menšiny, jestliže lze zjistiti takový původní, historicky ověřený název v jazyce

Zvláště však se musí zrušiti všechna označení, která české úřady pokládají za nepřátelská proti Čechům; označení nepřátelských proti menšinám se toto nařízení netýká.

Podle zákona ze dne 14. dubna 1920 »dosavadní pojmenování ulic a veřejných míst, jež nelze uvést s vnějšími vztahy národa československého, zejména taková, jež připomínají osoby, které projevily nepřátelské smýšlení proti československému národu anebo státům sdruženým, nebo připomínají události rázu protistátního, nejsou dovolena«. Týž paragraf zakazuje soukromé pojmenování ulic, obcí, osad a veřejných míst. Praktikovalo se pak toto nařízení takto: Politická správa v Ústí n. L. zakázala výnosem ze dne 15. září 1925 označení Roseggerpark a městská rada vyzvána, aby toto jméno zrušila a to s ohledem na zákon, jenž ustanovuje, že není dovoleno označovat místnosti veřejně přístupné jmény osob, »která jakýmkoli způsobem projevila československému národu anebo spojeneckým národům nepřátelské smýšlení«. Na odpor městské rady přišlo vyřízení, že Rosegger, známý rakouský lidový náboženský spisovatel, přeložený i do češtiny, »snahou zgermanisovat československou mládež projevils nepřátelské smýšlení proti československému národu«. Nejvyšší správní soud takový výnos potvrdil. (Rosegger byl respektován i českou literaturou; samo sebou se rozumí, že tento výnos politický se netýká názorů českých vzdělavců o Roseggerovi.)

Co se překlívání ulic, obcí a pod. samého týče, děje se dnes v celé východnější Evropě: pokud se jim vybíjejí jen primitivní vlastenecké city lokální, nestojí za úvahu. Jest přípustné i překlívání jmen osobních a tedy i jmen ulic a míst. Sem patří pomadžárštění jmen osobních před válkou, poangličtění jmen českých v Americe, změna jména Christiania v Oslo, Petrohradu v Leninograd atd. To se i dříve dalo: dodnes jmenujeme Cařihrad třemi jmény (Konstantinopol, Cařihrad, Stambul). Toto překlívání jest ovšem proti duchu herderovství, zavádějíc podle uvědomělé metody za uvědomělým cílem nová jména místo těch, která se už přirozeně vžila. Na jedinou obtíž budiž ukázáno. Nová pojmenování se týkají většinou způsobu, jak jména psát, nikoli jak je vyslovovat a otázka jest, má-li napsané jméno větší vzdornost než vyslovené. Tomáš Čapek uvádí k této otázce zajímavé případy z proměňování vlastních jmen u Čechů, přistěhovavších se do Ameriky. Američan čte jméno »Kučera« jinak než my; protože nositeli toho jména záleží na tom, aby mluvené jméno souhlasilo s psaným, podepisuje se Goudshell. Zůstalo jeho jméno české

národnostní menšiny a jestliže důvody administrativní neb jiné důležité důvody nejsou tomu na překážku.«

či nic? Podobný proces možno očekávat s některými jmény obcí v Československu; jméno Prag bude cizinci vždycky bližší než české jméno Praha; jméno Budějovice, Pelhřimov, Děčín nikdy v mezinárodním styku nezdomácní.⁹⁾

Všechny tyto projevy uplatňování jazykového práva mají jen lokální smysl. Co má z toho lidstvo, věda, mravnost, smysl pro právo, zbožnost, jestliže se Christiania jmenuje Oslo? Jestliže se Domažlice už nesmějí jmenovati po německu Taus, nýbrž zase jen Domažlice? Když Rusové překřtili Petrohrad na Leningrad, uctili památku muže, kterého pokládají za světového reformátora a v tomto smyslu tedy apelují na všelidský smysl pro uznání hrdinných lidí; jak odůvodníme však lidsky, čistě lidsky, že Plzeň se nesmí jmenovat Pilsen? Kdo takovéhoho problému nevidí, je velmi povrchním vlastencem. Jaké opravdové vlastenectví, které nechce si odůvodnit svůj vlastenecký ideál před věčností?¹⁰⁾

⁹⁾ Cizinci nejmenují takováto místa po německu nutně ze sympatie k německu; přesvědčil jsem se o podobné věci sám, když jsem byl ve Finsku. Finština jest našemu jazyku ještě cizější než čeština angličtině. Vida finské nápisy na firmách, dovedl jsem se vmyslit, jak jest cizinci u nás, když vidí nesrozumitelné a nevylovitelné nápisy; nejen, že jsem finským nápisům nerozuměl, ale nepřipomínaly mi ani zdaleka nic známého. Vedle nich jsou ve Finsku nápisy švédské; neuměl jsem švédsky zrovna tak nic jako finsky, ale protože švédština jest bližší germánským jazykům, dovedl jsem přibližně hádati, co asi nápisy znamenají a při nejmenším mně nezněly naprosto cize. Následek toho byl, že jsem brzo finských nápisů vůbec neviděl a četl jsem jen švédské. Nebylo to z větší sympatie k Švédům a podobně ani u nás cizinec často vůbec nevidí a neslyší češtiny, kde má příležitost viděti aneb slyšet němčinu.

¹⁰⁾ O jazykové otázce jednají:

O. Bauer: »Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie«, Wien, II. Auflage, 1924. (Historický rozbor národní otázky v Rakousko-Uhersku ze sociálně-demokratického stanoviska, psaný známým vůdcem dnešní rakouské sociální demokracie.)

Ant. Hartmann »Předpisy jazykového práva«, Praha, 1926. (Jejich výklad se stanoviska vlasteneckého.)

K. Krofta »Die Deutschen in Böhmen«, Prag, 1924. (Historický rozbor s obvyklého českého stanoviska.)

F. Weil »Tschechoslowakei«, Stuttgart, 1924. (Statistické údaje a stručné informace se stanoviska německého.)

Al. Hajn »Problém ochrany menšin«, Praha, 1923. (Řada článků od několika autorů, mírně pokrokového obsahu.)

B. Bretholz »Neuere Geschichte Böhmens«, Gotha, 1920. (Dějiny Němců se stanoviska umírněně německého.)

V. Vojtíšek »Německá národnost v Čechách«, Praha, 1919. (Stručné dějiny šíření Němců v Čechách.)

E. Moltessenová »Kniha o Fincech«, Praha, 1926. (Výklad o historii a dnešním stavu jazykové otázky ve Finsku.)

J. Auerhan »Die sprachlichen Minderheiten in Europa«, Berlin, 1926. (S českého stanoviska.)

Dr. W. Medinger »Mehrheit und Minderheit«, Prag, 1924. (Polemika proti českému pojetí menšiny národnostní.)

R. Wolkan »Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen und in den Sudetenländern«, Augsburg, 1925. (Se stanoviska německého; hlavně sbírka dat.)

Dr. E. Sobota »Die Schweiz und die tschechoslowakische Republik«, Prag, 1927. (Objektivní srovnání obou států po národnostní stránce.)

Dr. E. Stodola »O úpravě užívání reči v Švajcarsku«, Bratislava, 1920. (Zpráva na základě zájezdu do Švýcar.)

Literatura o menšinovém problému jest převeliká. Uvádím jen výběr, týkající se v první řadě Československa.

Dr. K. Epstein »Der Nationale Minderheitenschutz als internationales Rechtsproblem«, Berlin, 1921. (Obrana Němců v Československu, umírněná.)

Paul-Ruhmann »Das Schulrecht der deutschen Minderheiten in Europa«, Vratislav, 1926. (Odborná práce s mnoha doklady.)

H. Rauchberg »Der nationale Besitzstand in Böhmen«, 2 svazky, Lipsko, 1905. (Statistická práce z doby před válkou.)

Jos. Seeliger »Das selbständige Deutschböhmen«. »Kampf« XI. Jg. »Wahrung kämpfen wir für die Selbstbestimmungsrecht unseres Volkes«, Teplitz-Schönau, 1919. (Umírněně pro Němce se stanoviska sociálně demokratického.)

E. Strauss »Nationalitätenfrage und Sozialdemokratie in der Tschechoslowakei«, Gesellschaft, I. (Umírněně pro Němce.) »Denkschrift der deutschen Sozialdemokratischen Arbeiterpartei an den internationalen Sozialisten Kongress in Hamburg«, 1923. (Doklady stížností německých.)

C. Morocutti »Die Minderheitenfrage«, Jena, Diederichs, 1926. (Hlavně o národní otázce v Slovincích.)

A. Senior »Das Minderheitenproblem und die sittliche Recht«, Wien, 1926.

J. Borovička »Čeští Němci v historickém vývoji«. »Česká revue«, 1918, č. 6. (Podobného obsahu jako brožura Vojtíškova.)

Kaz. Kierski »Prawa mniejszości niemieckiej w Polsce«, Poznaň, 1923. (Polský stát se musí bránit proti vnitřnímu nepříteli, t. j. Němcům tím, že omezí ochranu menšin zaručenou Versailleskou smlouvou.)

Emil Strauss »Tschechoslowakische Geschichte«, Prag, 1924. (Brožurka, se stanoviska sociálně demokratického, uvádí dosti literatury.)

Karl Beer »Geschichte Böhmens mit besonderer Berücksichtigung der Geschichte den Deutschen in Böhmen«, Liberec, 1920. (Německo-vlastenecké.)

M. Mercier »La Formation de l'état tchéco-slovaque«, Chartres, 1923. (Mimo jiné i o pojmu národ a minorita.)

G. Peters und A. Erben »Die Deutschen in der Tschechoslowakei«, Berlin, 1926. (Stručná informativní brožura se stanoviska německého.)

G. Peters »Der neue Herr von Böhmen«. Eine Untersuchung der politischen Zukunft der Tschechoslowakei, Berlin, 1927. (Kritika české politiky.)

Kapitola sedmá

MASARYK

Masaryk měl a má revoluční vliv na smýšlení české veřejnosti. Působil v Čechách od osmdesátých let předešlého věku a tedy skoro půl století; působil jako učitel universitní, jako spisovatel, žurnalista, politik, vůdce strany, za války vůdce národa, po válce jako vůdce státu. Měl tedy už jen z těchto vnějších ohledů větší příležitost než kterýkoli muž v Evropě vtisknouti své názory a metody svým současníkům. Byl a jest autoritou nejen politickou, nýbrž i mravní, filosofickou, náboženskou přemnoha našincům; boj proti němu vedou pravidlem jen špatně vychovaní lidé.

Jest patrné, jak podporoval národní racionalismus (národní od dob Dobrovského, Nerudy a Havlíčka), působil na prohloubení kultu Husova, jak podporoval protikatolické hnutí, jak oslabil u nás marxistický dogmatismus a jak rozšířil u nás víru v demokracii. Celkem: posunoval naše myšlení od východního mythu k západní iniciativní kritičnosti. Také na zmírnění boje protiněmeckého měl vliv; zdá se mi však, že v tomto ohledu byl jeho vliv slabší než vliv obecně vzdělávací, náboženský a sociální. Ovšem, jaký byl jeho vliv náboženský a sociální? Ani tu Masaryk neměl a nemá mnoho přívrženců. Jeho blízcí spolupracovníci před válkou, básník Machar, prof. Drtina a dr. Herben stojí daleko od jeho pojetí náboženství; Masarykovi spolupracovníci a přívrženci šli pravidlem mnohem dále ve volnomyšlenkářství a v politickém chápání náboženství než Masaryk sám. Po stránce sociální podobně realismus přívrženců Masarykových se daleko tak nepřiblížil ocenění marxismu jako to učinil Masaryk. Tento rozdíl mezi Masarykem a masarykovci mne už dávno zarazel; čím to jest, že tak málo lidí Masaryka chápe? Anebo snad jej chápou ti, kdo šli za Volnou myšlenkou, za politickým pojetím protestantství, za nacionalismem, za sociálním liberalismem? Čím dále, tím méně jasně vidím odpověď. Vidím ovšem některá fakta. Jest to předně podivuhodná snášenlivost Masarykova, který se snáší s cizími názory, dokud není nutno je zavrhnouti z důvodů praktických důležitých, a tak způsobuje, že se lehce za jeho názory pokládají názory jeho přátel, protože jich výslovně neodmítl. Pedagogem, který vtlučká svým žákům určité názory do hlavy a vyhání z ní falešné, Masaryk nebyl. Za druhé nevypracoval Masaryk žádnou svoji myšlenku systematicky a theoreticky, nýbrž psal a vykládal

úryvkovitě pro denní zápas, většinou kritizuje daný politický případ nějaký a vysvětluje nepřímou v zápase s ním své názory. Proto jeho přívrženci jsou si jasní o negaci, jsouce protiklerikální, proti nacionalismu, protimarxističtí, ale nebyvají jasní v tom, co postaví pozitivního proti těmto negacím.

Masaryk byl před válkou baštou internacionalismu a postrachem vlastenců. Co práce věnoval tomu, aby z rumiště vlasteneckých tirád o naší slavné minulosti vyhrabal to, co jest na češtví věčného! Namáhal se proměnití Husa, domnělého nepřítele Němců, ve všelidského hrdinu, předchůdce světového hnutí reformačního. V době kultu lokálního našeho hrdiny Jungmanna vyslovil se tvrdě proti jeho charakteru a postavil na první místo světového učence Dobrovského. V prostředí, které ctilo v Palackém velikého vlastence, začal ukazovati na humanitní ideály tohoto velkého historika. Všude hledal člověka tam, kde jiní viděli jen Čecha; hledal pravdu, kde jiní viděli jen vlasteneckou sílu; mluvil o mravnosti, kde okolí fantasovalo jen o slávě. Víře v lidství, v čisté lidství dal po příkladu Herderově jméno humanita a toto heslo se stalo bojovným heslem protivlasteneckým. Bylo jím před válkou, ale od té doby uplynulo mnoho vody. Jest dnes humanita účinným heslem proti vlastenectví? Jest dnes snad zbrání proti »fašistům«; ale zbrání spíše obrannou než útočnou a pozitivní obsah humanity se u mnohého přívržence Masarykova velice velice rozředit vlastenectvím. Někteří ukazovali na to, že Masaryk sám se po válce změnil; vskutku některé jeho projevy ukazují, že i on vlastenectví daň zaplatil. O humanitní program jde, o program, jehož otcem jest Herder, žák Rousseau-ův a velký inspirátor německé romantiky, panslavismu a pangermanismu. Dnes, kdy už vidíme, že nestačí ani osvícenství, ani romantika, že nestačí mravnost z tohoto světa, jest zapotřebí kriticky pohlédnouti také na učení o humanitě.

A/ DEMOKRACIE

Masaryk jest synem XIX. století: od začátku svého působení byl sociologem, politikem, organisátorem; problémy, jako jsou politická strana, marxismus, stát, národ, válka, vůbec *veřejný život organisované společnosti* jsou jeho doménou. Život »*prócul negotiis*«, nejen zahálka, ale ani řeholní život, ani útek do vlastního nitra nemají pro něho velké ceny. Konec jeho »Světové revoluce«, v níž proti Césarovi staví Ježíše a chápe Ježíše také jen jako Césarů, jen jako státníka, ale spravedlivého, jest pro jeho chápání života příznačný. Odtud pojmy »demokracie«, »humanita«, »veřejná mravnost« mají u něho zcela mimořádný význam,

jsouce pro něho zmodernisovanou, zpozemštělou metafysikou, ne-li náboženstvím. Hledaje království božského na tomto světě, Masaryk byl čím dále tím rozhodněji demokratem a za války a po ní se mu stala demokracie ideálem. Už před válkou byl u nás vůdcem hnutí demokratického, bojuje v jeho jménu proti aristokratismu, militarismu a hierarchismu rakouskému; ve všeobecném hlasovacím právu viděl tehdy veliký pokrok. Po válce pak demokracii znovu a znovu stavěl národu na oči jako ideál, nejprve v protivě proti Rakousku, pak proti bolševictví a konečně proti fašismu.

Projevy Masarykovy nečiní rozdílu mezi různými formami demokracie, o nichž jsme jednali, a v tom ohledu udávají tón pro domácí diskuse o demokracii; prakticky kolísají mezi pojetím většinovým a smluvním, kloníce se mnohdy k pojetí smluvnímu. Místo, aby omezoval však moc absolutní majority smlouvou, nezadatelnými právy, právem přirozeným neb dobrým zvykem (jak se činí na západě), omezuje ji humanitou, t. j. lidskostí pod vlivem theorie Herderovy. O postižení podstaty této humanity a jejího poměru k svobodě individua jde.

V »Nové Evropě« Masaryk podává základní rysy demokracie;¹⁾ staví ji tam proti theokracii a aristokracii, militarismu, tajné diplomacii, oligarchii; toto negativní její vymezení jest pro něho příznačné. Positivně ji vymezuje jako organizaci společnosti na základě humanitním; spočívá prý na práci; demokracie jest diskussí, je organizací pokroku ve všech oborech lidské činnosti; její přední cíl jest administrace, nikoli panování. Demokracie (vykládá Masaryk dále) přijímá novodobý princip národnosti a nestaví se tedy nad něj; demokracie jako i národnost i socialismus spočívají prý na principu humanitním: žádný člověk nesmí užívati druhého člověka jako prostředku svých cílů, žádný národ nesmí užívati druhého národa jako prostředku svých cílů — to jest mravní obsah politického principu rovnosti a rovnoprávnosti.²⁾ Z tohoto výkladu, zvláště z posledních slov, mluví Němec Kant — nikoli anglická smlouva, nikoli francouzská lidská práva.

I jinde Masaryk soudí o demokracii podobným způsobem. V prvním poselství napsal: »Podstata demokracie je v administrativě a samosprávě. Demokracie není panování, nýbrž prací k zabezpečení spravedlnosti. A spravedlnost je matematika humanity.« Ve »Světové revoluci« píše: »Psaná ústava, parlament, byrokracie, policie, vojsko ani průmysl a obchod nezabezpečují demokracie,

¹⁾ Masaryk »Nová Evropa«, 209 a násl.

²⁾ Masaryk »Nová Evropa«, 209 a násl.

a nezabezpečuje ji žádný stát, není-li mravní opravdovosti občanů a souhlasu aspoň v hlavních názorech na svět a život.« Někte ovšem Masaryk mluví určitěji pro smluvní pojetí demokracie. Upozorňuje³⁾ jak jest americká demokracie federací; je to opak evropského centralismu, který se nikde neosvědčil. I švýcarská republika, republika malá, odkazuje k autonomismu a soustavě federativní. V »Nové Evropě«⁴⁾ podobně soudí: »Problém malých národů a států jest týž jako problém t. zv. malého člověka: o to běží, aby člověcká hodnota, člověcká individualita byla uznána bez zřetele k hmotným rozdílům velikosti.«

Celkem Masaryk tedy má porozumění pro důsledky smluvního pojetí demokracie, ale jest tak zaujat negací absolutismu, Herderem, Kantem a Marxem a naší domácí romantickou ideologií, že raději mluví v stylu těchto ideologií a tedy pro demokracii většinovou, omezenou lidskostí.

B/ MASARYK A NĚMCI

Demokracie vede Masaryka nutně k tomu, aby uznal autonomii Němců v republice: »Zdokonalená samospráva a poměrné zastoupení minoritní jsou ve státě demokratickém dobrým prostředkem k ochraně minorit; a samospráva a poměrné zastoupení jsou požadavkem demokracie.«¹⁾ Píše dále, že se po převratu pomýšlelo na součinnost Němců; »v demokracii se rozumí samo sebou, že každá strana, jakmile uznává politiku státu a stát, má právo na účastenství ve správě státní, Ba sama má k tomu povinnost.«²⁾ I jinde Masaryk mluví opět a opět o potřebě spravedlnosti k Němcům, o tom, že nesmějí býti odnárodňováni atd., jak jest známo.

Přes velikou liberálnost k Němcům a přes své stanovisko příznivé autonomii Masaryk se liší od těch, kteří potřebu autonomie odvozují ze smluvního pojetí společnosti. Všimněme si ještě jednou jeho výroku naposled citovaného: »v demokracii každá strana, jakmile uznává politiku státu a stát, má právo na účastenství ve správě státní.« Dvě věci jsou na tomto výroku pozoruhodné: Němci jsou tu pokládáni jen za politickou stranu; jak charakteristický omyl pro většinovou demokracii! Národnost není stranou v politickém boji; jest přirozenou skupinou lidí, jejíž práva nevyplývají z politické moci, jakou aktuálně zaujímá ve státě, nýbrž musejí býti předem zaručena, než se stát začne

³⁾ Masaryk »Světová revoluce«, 269.

⁴⁾ Masaryk »Světová revoluce«, 89.

¹⁾ Masaryk »Světová revoluce«, 529.

²⁾ Masaryk »Světová revoluce«, 530.

organisovat. Práva Němců na kulturní život neplynou z toho, jestli uznají stát nebo neuznají, nýbrž právo státu na život plyne odtud, jestli uzná práva národnostní. Nejde dále jen o právo na účast ve správě státní, nýbrž o právo na *organisaci státu* a Němci toto právo mají; ale Masaryk o něm nikde nejedná; zdá se, že ho neuznává.

Charakteristický rys demokracie humanitní, jak ji chápe Masaryk, jest, že mluví se stanoviska státníka, *majícího svrchovanou moc a omezuje tuť moc ze sympatie k jiným lidem*. Proto nedostatky demokracie nevidí v tom, že zákonodárná a správní mašinerie státní nemá *praktického omezení své pravomoci*; hledá toto omezení jen ve *svobodné suverénní vůli zákonodárcově*, který se z mravního přesvědčení odhodlá býti lidským ke svému bližnímu. Naproti tomu demokracie smluvní vychází z přesvědčení, že stát nepovstal suverénní vůlí jednotlivce (ani ideálně mravní vůlí), nýbrž smlouvou několika lidí, jejichž práva jsou hranicí pro práva státu. Nikoli zákonodárcovo lidství, nýbrž právo mnoha rovných osob jest tu základem ústavy.

Pozorujme, jak v následujících výrocih Masarykových demokrat jest omežován jen vlastní vůlí, založenou na mravnosti a vzdělání. Masaryk mluví o obtížích demokracie a chce je řešiti reformou parlamentu a byrokracie: »zabezpečení politické kvalifikace poslanců a zjednodušení parlamentního organismu« ... »hlavním požadavkem každé formy parlamentu, zůstane vzdělanost a mravnost poslanců!«³⁾ Masaryk píše o tom, jaká byla po převratu dne 28. října nálada. Byl tehdy v Americe a slyšel o pokusech Němců, založiti Deutschböhmen. Celkem je nepokládá za nebezpečné pro ustavení Československé republiky, »ale vždycky otázka našich Němců byla vážná. Američané a Angličané stáli na abstraktní formulaci práva sebeurčovacího« (mluvili patrně se stanoviska občana, hájícího svá práva proti státu). Z těchto slov jest viděti, že Masaryk byl žádán o nějakou formu, jak zabezpečiti Němcům svéprávnost; forma, kterou navrhovali Angličané a Američané mu nevyhovovala. Jaké jiné konkrétní zabezpečení Němců proti státu podával Masaryk? Rozumím-li, podával dobrou vůli svoji a své národnosti. V prvním poselství Masarykově k »národu československému« jsou tato pozoruhodná slova o Němcích: »Pokud běží o Němce v našich zemích, je program náš znám dávno; území obývané Němci jest území naše a zůstane naším... Opakuji: my jsme vytvořili náš stát; tím se určuje státoprávní postavení našich Němců, kteří původně přišli do země jako emigranti a kolonisté...« Obracejte tento výklad

³⁾ Masaryk »Světová revoluce«, 532.

jak chcete, má jediný smysl: Němci nejsou autonomní ve svém rozhodování, nemají příležitosti, určovati podmínky pro stavbu státu. Masaryk ovšem jest velice liberální; doprovází ona slova prohlášením: »přál bych si, aby naši Němci při tom pracovali s námi.« »Přeji si upřímně, abychom se co nejdříve dohodli. . . . přijmeme je rádi, jestli se rozhodnou ke spolupráci.« Otázka, když pročítám toto prohlášení, velmi význačné pro demokratismus Masarykův, jest: práva Čechů jsou tu jasně formulována, ba diktována; jaká práva mohou Němci podle tohoto prohlášení očekávati pro sebe? Jsou tam tato slova: »ujišťuji, že minority v našem státě budou požívati úplných národních práv a občanské rovnoprávnosti.« Co to jiného může znamenati, než že vládnoucí národnost tato práva minoritám zabezpečí — tak jako osvícenský absolutista zabezpečoval tolerančním patentem práva minorit církevních? V tomto smyslu zní také výrok Masarykův o Přemyslovcích, kteří zvali Němce do Čech. »I kdyby bylo pravda, že se nějaká malá část Němců u nás před německou kolonizací udržela v zemi z doby předchozí, význam kolonisace by se tím nerušil. Němci jako kolonisté nejsou občané druhého řádu, neboť byli do země zváni našimi králi, a ti jim zaručili všechna práva, nutná k plnému kulturnímu a národnímu vyžití. To je důležité politicky a takticky právě pro Němce, nejen pro nás: hlásím se docela vědomě k národnostní politice Přemyslovců, kteří Němce národně chránili. Neuznávám ovšem němčení za některých Přemyslovců . . .«⁴⁾

Nejsvobodomyšlnější projev o Němcích učinil Masaryk k zástupcům československých žurnalistů dne 7. června 1919: »Budeme jim všechno koncedovati,« řekl, »co jim po právu náleží, a nesmíme propadnouti rakouským metodám ústupku na splátky neb kompensace vynucených naléhavou dobou. Zdá se tudíž nezbytným, aby byli uspokojeni a zbaveni péče o zabezpečení svého národního bytí, rovněž je nezbytno, aby z nich byli učiněni skuteční občané a aby své síly mohli věnovati tvořivé práci při vybudování společného státu, jeho správě a hospodaření. Je mým nejtoužebnějším přáním, aby jazyková otázka byla v Čechách tak rozřešena, by vůbec zmizela z parlamentního jednání a z veřejného života. Při tom se nejedná toliko o úřad a školu, nýbrž i o celý styk a zevní reprezentaci. My jsme na vlastním těle pocítili co znamená soustavné odstrkování mateřštiny. To stále dráždí a na příště musí býti odstraněno . . . Nemůžeme žádat od Němců, by se nadchli pro slovenskou hymnu, přesto, že by snad s náležitou úpravou zpívali »Kde domov můj«. Potřebujeme nové

⁴⁾ Masaryk »Světová revoluce«, 527.

lidové hymny, která by se hodila všem státním příslušníkům. Jsem si toho dobře vědom, že to v tom případě znamená moment citový, na nějž vůbec při státních symbolech je nutno bráti zřetel. Mohu jenom opakovat, že si upřímně přeji, abychom s Němci žili v míru. Dle toho musí býti otázka našeho vzájemného poměru posuzována a upravena.« Tento projev jest Němcům tak odvážně příznivý, že žádný druhý politik český by si naň daleko netroufal. Je v něm řečeno v principu vše, čeho Němci mohou kulturně žádat. Ale i v tomto projevu jest při nejmenším nejasnost: »budeme jim koncedovati«; kdo bude koncedovati, snad stát, jehož jménem mluví hlava státu? Což však nejsou Němci svobodnými občany státu, kteří nepotřebují od něho koncesí, což nemohou i Němci o sobě říci, »stát, to jsme my«?

Tento smysl, že totiž ústava tohoto státu jest dána Čechy, a Němci že ji mají přijmout a jen v jejím rámci se účastnit politického života, má i jiný charakteristický výrok Masarykův: »Rozumí se,« napsal, »že minority mají právo, žádati svobodu národní a přiměřenou účast ve správě státu.«⁵⁾ Ve správě, administraci státu, nikoli v jeho organizaci! »Světová revoluce« chápe prakticky československý stát jako stát Čechů a Slováků, snášenlivý k minoritám; nechápe jej jako stát mnoha národností, vedených Čechy a Slováky. Situace ovšem tlačila k tomuto pojetí: za války vzrostl odpor proti Němcům, stát se organizoval za prudkého odporu německého, Němci byli nadto neobratní, ale to jen omlouvá, vysvětluje, ale neodůvodňuje základní konstruktivní myšlenku našeho státu, který jest státem Čechů a Slováků a Němci jsou v něm jen hosty; hosty k nám pozvanými, vítanými, kteří mají všechna práva seděti za stolem jako domácí, ale nejsou konec konců naši.

Naproti tomu nacházím v »Světové revoluci« jiný výrok Masarykův, který formuluje postavení Němců v republice podle názoru smluvního. Polemisuje proti německému pojetí »sebeurčení národů« a píše: »Terminus »právo sebeurčení« neznamena beze všeho právo politické samostatnosti; i naši Němci by si mohli určit, že zůstanou s námi, jako si Němci ve Švýcarsku určují své trvání vně Německa. Samostatnost celku i části se neurčuje jen právem vlastním, nýbrž i právem jiných . . . Otázka naší německé menšiny je otázkou práva nejen Němců, nýbrž i nás Čechů a otázkou obapolných výhod, zejména hospodářských.«⁶⁾ Nechápu sice, proč se »obapolné výhody« mají vztahovati zejména na otázky hospodářské a nikoli na jazykové a politické; ale tyto věty

⁵⁾ Masaryk, »Světová revoluce«, 120.

⁶⁾ Masaryk »Světová revoluce«, 526.

Masarykovy jsou myšleny smluvně; tu jsou Němci chápáni jako rovnoprávní vyjednávači vedle Čechů. Výrok však stojí izolovaně v knize. Pravda, při postavení Masarykově lze těžko určit, pokud neurčitost jeho některých projevů jest diktována jeho odpovědností. Nicméně způsob, jakým se jeho výklady všeobecně chápou, jest také pomůckou k jejich porozumění: nikdo jich nechápe smluvně.

Rozumím uvedeným projevům Masarykovým tak, že kolísá mezi pojetím demokracie většinovým a smluvním; cítí přednosti smluvního pojetí, ale v praxi se dává věsti pojetím, založeným na filosofii Herderově. Poučné jest po té stránce srovnání dva jeho projevy, jeden před válkou, myšlený podle teorie smluvní, a druhý po válce, vyjadřující ideologii spíše německou. Roku 1896 uveřejnil Masaryk článek o vyrovnání českoněmeckém v tehdejší vídeňském týdeníku »Die Zeit«. ⁷⁾ Uvedu z něho některé význačné věty. »Předně prohlašuji, že *nestojím na stanovisku nacionálním*...« »Smír mezi námi a Němci, nebo lépe řečeno, pozitivní a všeobecná, kulturní a politická spolupráce, jest možný, jestliže jako t. zv. formální princip uznáme *svobodu* a jako t. zv. materiální princip sociální spravedlnost.«. (Tedy: nikoli národnost, nikoli »my jsme založili stát«.) »Kdo vážně usiluje o svobodu a sociální spravedlnost, musí in concreto pracovati k politické autonomii.« »... Území krajů tak jako okresů budiž, jak jen možno, jazykově odděleno: *já pán, ty pán*, mluvím podle Havlíčka.« »Ve větších městských obcích s pozoruhodnými národnostními menšinami mohly by býti zřízeny *národní obce rázu náboženských obcí*.« »V českých zemích jsou *všechny tři zemské řeči* (polská ve Slezsku) *řeči úřední*.«

Tento projev jest myšlen smluvně; »svobodou« se tu rozumí, že Němci a Češi si jsou rovnoprávní: slova »já pán, ty pán« to nanejvýš jasně formulují. Národnost se tam prakticky přirovnává k náboženské organizaci a německá řeč jest úřední jako česká. Herder nemá místa v myšlenkách tohoto projevu. Jak jsem napsal, prohlásil Masaryk i po válce, že trvá v podstatě na tomto názoru; přesto však rozdíl, třeba jemný, lze vysledovati. Srovnáme s oním prohlášením tato slova Masarykova, napsaná po válce.

»Stát jako celkový a jednotný organism a jeho armáda bude mít svůj jazyk český (slovenský); *to je dáno majoritním principem demokracie*. Bude tedy stát československým. Avšak národní ráz státu není zabezpečen státním jazykem: jazyk nevyčerpává

⁷⁾ Projev byl znova otištěn po válce v týdeníku »Česká stráž«, dne 20. září 1919. Masaryk prohlásil tehdy, že na projevu i po válce trvá; nevím už, kde to prohlášení vyšlo.

charakter národa, národní ráz státu našeho musí spočívat v kvalitě všekulturního programu, důsledně a úsilně prováděného. Před válkou jsem se účastnil diskuse o dvojazyčnosti a jednojazyčnosti úřadů; pokládám za nových poměrů dvojazyčnost za nejpraktičtější řešení, jednojazyčnost úředníků v dvojazyčném úřadě hodí se v době přechodné pro některé kraje. Bude-li taková jednojazyčnost i později možná, zkušenost ukáže.⁸⁾

Nejde o rozdíly v podrobnostech: tu už nejde o »národní obec rázu náboženských obcí«, nýbrž o »majoritní princip demokracie«, podložený herderovsky pojatým nacionalismem; Masaryk se k němu výslovně hlásí v »Nové Evropě«, ⁹⁾ kde přijímá nejen německé pojetí o kulturní podstatě státu, nýbrž dokonce Herderovu teorii, že národy jsou přirozenými orgány lidstva a státy umělými, t. j. jsou »podmanitelem národa vlastního i cizího«; výslovně teď také hájí nacionalismus.¹⁰⁾ Před válkou Masaryk, podle smluvního pojetí společnosti, pokládal národnosti za analoga náboženských obcí; po válce přijímá herderovské učení o národnostech: »Myslím, že správné je pokládat národ a národnost za cíl společenského úsilí, stát za prostředek: de facto každý uvědomělý národ usiluje o svůj vlastní stát.« Podobně asi soudila katolická církev o poměru církve a státu: církev byla samou podstatou organizace lidstva; stát byl nástrojem v rukou církve. Proč však smíme kázati odstavku státu od církve a nesmíme kázati odstavku národnosti od státu?¹¹⁾

Nedostatek humanitního programu tkví v tom, že přenechává konec konců moc v rukou těch, kteří ji de facto mají a pouze apeluje na jejich svědomí, aby jí užívali humánně; nanejvýš jde o to, aby se ze svobodného uvážení a z vlastního mravního přesvědčení zřekli části své moci k vůli bližnímu. Od osvícenského absolutismu se tato humanita pak liší jen tím, že jest mravně uvědomělejší; má s ní však to společné, že v principu neruší poměr vládnoucího a ovládaného. Odtud jde, že Masaryk ve svých projevech sám sebe pokládá za presidenta Čechů a Slováků a jen ne-

⁸⁾ Masaryk »Světová revoluce«, 528.

⁹⁾ Masaryk, »Nová Evropa«, 71 a násl.

¹⁰⁾ Masaryk »Nová Evropa«, 103.

¹¹⁾ »Proti nacionalismu pozitivnímu, usilujícímu pozitivně, intenzivní práci o povznesení svého národa, nikdo nikomu nic nemůže namítat,« píše Masaryk po válce (»Světová revoluce«, 531) na rozdíl od svého stanoviska před válkou. Po mém soudu lze namítati proti tomuto pozitivnímu nacionalismu, že není pravým ideálem. Ani proti pozitivnímu kapitalismu, proti pozitivně chápané organizaci církevní, ba ani proti pozitivnímu monarchismu a absolutismu se nic nemůže namítat; otázka jest jen, zdali kapitalismus, státní církev, monarchismus, feudalismus, theokracie atd. jsou pravými základy pro organizaci státu, t. j. zdali, uváděny jsouce v skutečnost, mohou vůbec zůstatí pozitivní, spravedlivé, humánní.

přímo za presidenta Němců. Ten smysl má fakt, že »Světová revoluce« jest psána jen pro Čechy a Slováky a o Němcích jedná jen jako o objektu vlády.

V pojetí českého státu a českého národa Masaryk tedy stojí na ideologii Herderově (Herder, jak známo, jest i hlasatelem »humanity« a od něho mají tuto ideu čeští filosofové XIX. století). Jako následovník Herderův Masaryk jest bližší panslavismu a pangermanismu i marxismu, než západnímu učení o společenské smlouvě. Od ideologie, vrcholící v pangermanismu, se liší tím, že národ a stát nejsou pro něho absolutnem, nýbrž nad nimi stojí humanita; neuznává také, jako uznávali panslávové, za vrchol stát ruský, carský, pravoslavný, nýbrž vrcholem jsou mu národnosti. Souhlasí však s pangermanismem a panslavismem v tom, že určité kolektivum (národnost) jest mu vlastním cílem státu, nikoli svoboda jednotlivce a svoboda kolektiv, a zvláště v tom, že cíl politického i mravního snažení hledá v tomto světě, světě konec konců materiálním. Masarykova závislost na Herderovi a na německé koncepci státu vysvětluje, jak to přijde, že většina jeho přívrženců propadla po válce nacionalismu a že nevědí, jak z něho ven; že jich dokonce většina spadla do nejvlastenečtější politické strany, a že ti, kteří šli do politických stran jiných, tam podporovali většinou také nacionalismus.

Jestliže se sám hlásím k smluvnímu pojetí společnosti a státu, nedomnívám se, jak jsem to ostatně již několikrát napsal v tomto spise, že by toto pojetí ohrožovalo »československost« státu. Uznávám primát Čechů a Slováků; vím, že právem jsou vedoucí národností v zemi. Ale jejich primát není podstatně jiného druhu, než primát muže v rodině: muž a žena jsou si rovni a svobodně vstupují do manželství; nicméně pravidlem muž rodinu vede; nevede ji podle zákona, ani proto, že by mu vedení bylo zabezpečeno nějakými historickými ohledy, nýbrž, protože jest to tak přirozené; při tom a proto práva žena musejí býti zabezpečena proti přemoci mužově. Vedení mužovo pak neomezuje svobodu ženy a nebrání tomu, aby v mnohém ohledu nemohla věsti a také nevedla žena. Všeobecně: zákony mají býti pro slabé, aby nebyli utiskováni přirozenou přesilou mocných.

Dosavadní zkušenosti ukazují, že se idea t. zv. národního (t. j. kmenového) státu nedá spravedlivě u nás provésti, ta idea totiž, podle níž Československo jest státem pro kulturní uplatnění Čechů a Slováků, při čemž obyvatelstvo německé a maďarské jest jen respektovaným hostem.

Národním státem v tomto smyslu byly Uhry před válkou; jest vedlejší, že Maďaři utlačovali národnosti *brutálně*; hlavní jest, že stát vydával *jen* za maďarský, a z toho principu pak vy-

plynula politika, která nutně byla násilná a nutně musí být násilná i u nás.

Kulturní a politické snažení české a slovenské musí se přizpůsobit německému a maďarskému, musí je respektovat tak, jako politik respektuje hlasy druhých politických stran. Vezměme příklad z kulturního života. Mužem nejvíce oslavovaným v Čechách jest Mistr Jan Hus. Většina národa jej oslavuje pro jeho zápas s Římem; někteří zdůrazňují jeho protiněmectví, v něž ostatně skoro všichni věří, a z části právem. Jistě jest Hus, tak jak jest u nás ctěn, národním hrdinou českým, *jen českým*. Den upálení Husa jest státním svátkem, tedy svátkem i pro Němce. Jak mohou však Němci čestně oslavovat tento den, když se Hus ex professo slaví, protože byl proti nim? Nezbyvá jim, než protestovat, stejně jako katolíkům. Z toho jde, že Hus může býti jen natolik osobou uznávanou celým státem, na kolik se podaří jej pochopiti jako světového muže; jeho protiněmectví nemůže býti předmětem oslavy státní. Stejně svátek svatých Cyrila a Metoděje. Tito svatí jsou velebeni, protože prý bojovali proti německým pretensím a hájili slovanskou bohoslužbu; jak mohou Němci s čistým svědomím oslavovati takové muže? Ideou našeho státu jest prý býti východní baštou proti expansivnímu němectví. Jest slušno žádati na našich Němcích, aby tuto ideu přijali za svou? Při tom němectví není politickou stranou, nýbrž přirozeným stavem lidí, stavem, který čestně hájit jest lidskou povinností a každý stát musí tuto povinnost aspoň nepřímou uznat! Na takovéto nepřirozenosti narážís pořád a pořád.

Není možné nerespektovati kulturní ideály Němců; jak ale provésti spravedlnost k Němcům a při tom zachovati výlučně český ráz země? To jest nemožné.

C/ ZÁVĚR

Základní námitkou proti t. zv. národnímu pojetí státu jest, že dává státu příliš materiální smysl, dbáti totiž samostatnosti jednotlivých kmenů, jako posledního cíle společnosti.¹²⁾ Na národním pojetí státu jsou založeny dnes státy střední a východnější Evropy: Československo, Polsko, Maďarsko, Jugoslavie, Rumunsko, Řecko, Bulharsko, Turecko, zčásti Rusko. Herder byl prvním prorokem tohoto pojetí státu, Fichte druhým; Masaryk mu vybojoval uznání za války a jest daleko nejvzdělanějším a nejpromyšlenějším jeho představitelem. Jest to nová idea státu, jiná, než idea anglosaská; v některém ohledu se blíží ruskému

¹²⁾ Na materialismus jako základní vadu každého nacionalismu ukazuje Friedrich Schreyvogel »Nationalismus und Nation«, Köln, 1926.

komunismu. Na učení Masarykově lze postihovati přednosti i nedostatky této ženucí síly společnosti střeoevropské. Předností jest, že odpovídá aktuálnímu smýšlení společnosti, jejímu smyslu pro realismus, pro pozemskost, praktičnost, touze po státu »z tohoto světa«. Této touze dal Masaryk svým humanitním učením výraz filosofický i mravní. V tom ohledu Masaryk velice připomíná Kanta, zvláště poměr tohoto největšího filosofa německého k Humeovi. Masaryk-filosof často a důkladně o tomto poměru přemýšlel, a jak věřím, s velikou důvtipností a s neobyčejnou energií dokazoval, že se Kantovi nepodařilo proniknouti nad Humea. Ku podivu! I v Masarykovi jest úsilí proniknouti nad pozitivismus jeho doby, úsilí správné — které však jen ukazuje na cíl, ale nedostihuje ho. Jako Kant svojí »Kritikou čistého rozumu« se postavil na realistické stanovisko tohoto empirického světa, ale z tohoto stanoviska hleděl zachrániti z metafysiky, co se zachrániti dalo, tak Masaryk svým pojetím *národního státu* se postavil na stanovisko státu z tohoto světa, daného anthropologicky, rasově, jazykově, vůbec pozitivisticky, a hleděl odtud zachrániti mravnost a ideovost. Jeho »humanita« jest plodem tohoto úsilí, spojení pozemskost s ideálem a zůstatí věren pozemskosti.

Humanitní program příliš ustupuje pozitivismu, jest příliš realistický, příliš »jen lidský« a tedy nahodilý. Stát jako nástroj pro národní ideály nemá pevného cíle, proto, že tyto ideály jsou nahodilé, příliš hmotné, světské. Národ tu svým cílem nepřerůstá sám sebe a jeho základem jest konec konců jen egoismus, shlížení se v sobě samém; stát se stává jen »výrazem národního charakteru«. K takovým důsledkům docházela ráda filosofie předešlého století, které svoboda byla jen možností rozvinout zděděné vlohy. Kant si uvědomoval nesnáze odtud plynoucí, ale prakticky toto pojetí svobody podporoval; romantika je rozvinula; pozitivisté v něm pokračovali. Jestliže však *svoboda není z tohoto světa*, nýbrž předpokládá smysl poslání, k vůli němuž má člověk svoboden býti, pak národnost a stát nemohou býti cílem společenského úsilí, nýbrž také jen jedním z možných nástrojů pro cíle vyšší. Tuto jest nebezpečí pro budoucnost *národních států*: jsou dítětem XIX. století, dítětem ideologie, která už překročila vrchol svého života a která nedává nových ideálů pro budoucnost, až realismus naší doby bude opuštěn.

Jsem na konci svých úvah o válce a míru mezi Němci a Čechy. Nehledal jsem v této knize přízně těch, kteří se dávají uspávatí lichotivými slovy o lidu, o žurnalismu, o politicích, o pokroku doby; hleděl jsem vyložiti svobodně a přímo minulost i přítomnost onoho problému a objasniti pojmy, o které tu běží. Nemohu za to, že mi nebylo lze projevíti souhlas ani s vynikajícími theoretiky, ani s Palackým, ani s platným u nás učením o demokracii. Nehledal jsem řešení na povrchu. Pevně věřím, že jsme na konci epochy dějinné, v níž vládl tento svět se svými podmínkami přírodními, kdy se nahrazuje mravnost pouhým uplatňováním vrozených vlastností a mate se svoboda s pouhým rozvitím vrozených vloh, kdy vládne kult rasovosti, kmenovosti a státnosti. Věřím, že tento vezdejší svět, objevený renesancí, přestane opět býti poslední hranicí naší touhy. Dilemma »Ježíš nebo César« se pak stane aktuální; bylo formulováno Ježíšem proti Pilátovi, řešeno prvními křesťany proti římskému státu, katolickou církví v zápase se středověkými mocnáři, Chelčickým, anglickými nonkonformisty a i filosofií Masarykovou. Toto veliké dilemma není rozřešeno organizací našeho státu. Ukazoval jsem v tomto spisu na praktické důsledky té chyby, že rasa, kmen, stát se staly jakoby bohem moderní doby. Poměr mezi Čechy a Němci jest vážným zjevem dosti, aby bylo lze se jeho rozborem probrati k pochopení této veliké krise, v níž se lidstvo dnes ocitlo. Řešení tohoto problému rozhodne o budoucnosti nejen Československé republiky, nýbrž střední a východní Evropy vůbec.

REJSTRÍK VĚCNÝ

- Absolutismus přípravou pro demokracii 84; v československé ústavě 99.
 Angličané kmenově nejednotní 59.
 Autonomie 124 a násl.; 144; v československé ústavě 101; a smluvní stát 108; Slováků 142; národnostní 126; u Masaryka 204.
- Bohemismus 87.
- »Celostátní« 137.
 Církev a národ 20, 21.
 Cizozemec a Němec 57 a násl.
- Čech co jest 131, 165.
 Čechoslováci 140 a násl., 142, 144.
 Česká národní rada 149.
 Československá ústava je organická 98.
 Češi a Němci v XIV. století 57 a násl.; za Dalemila 64; po husitských válkách 78; kulturní vztahy 172.
- Dekret Kutnohorský 35—89; jeho obsah 72; jeho kritika 74; 107.
 Dělnická práva lidskými právy 120.
 Demokracie 91 a násl.; většinová 102; u Nelsona 106; na středověkých univerzitách 107; u Masaryka 202.
 »Deutsches Volk« co jest 96.
 Duch v dějinách 45.
- Fašismus příbuzný s kmenovým vlastenectvím 97; a organické pojetí státu 97.
 Francouzi kmenově nejednotní 59.
 Francouzská řeč v středověké Anglii 62.
- Geografické pojetí češství 87.
- Husitství revolucí 42.
 Humanita 202, 205, 209.
 Hranice obcí 195.
- Idey vliv 129.
 Individuum a stát 92.
 Internacionalismus na počátku křesťanství 29; na univerzitách středověkých 38.
 Italové kmenově nejednotní 59.
- Jazyk československý 143; jazyk a národ 138—39.
 Jazyková otázka v středověkém katolictví 23.
 Jazykový zápas 187—193.
 Ježíš a César 92.
 Jména obcí a lidí 197.
 Jurisdikce v cyrilometodějství 28.
- Kmen český a národ český 130; kmen národem 132; 134; 137; kmenové cítění 93; 130; kmenové vlastenectví 96.
 Kolektivní lidská práva 115; v československé ústavě 119 a násl.
 Kosmopolitismus 29; 39; protireformační 82 a násl.
 Křesťanství barbarsky šířeno 15; počátkem smluvního státu 109.
 Kulturní pojetí státu 11; 131.
 Kvalitativní většina 103.
 Kvěkkři a stát 110.
- Liberalismus a fašismus 97; duchovní a hospodářský 110.
 Lid československý co jest 96; lid organismem 95.
 Lidská práva 111 a násl.; v československé ústavě 117; národnostní 121.
 Loyálnost 106, 107, 134.
- Maďari pro lidská práva individuální 115.
 Marxismus a stát 104; pro pojetí většinové a organické 104; a násilí 105.
 Matice Opavská 148.
 Menšiny pojem 193—194; v demokracii 103; 126, 143; u Masaryka 207.
 Misionáři středověcí 30.
- Nacionalismus 96; vznik 95.
 Národ co jest 129 a násl.; a kmen 131; na počátku XIX. století 87; a lid v československé ústavě 100; organický 98; politický 133; úkolem 134; podle Fichteho 137.
 Národy universitní 40—42.
 Národní jednoty 148 a násl.
 Národní a státní 133; národní jazyk 24; národní stát 141; národní vědomí 96; 132; jeho vývoj 21; národní probuzení 86.

Národnost 131.
 Národnostní boj 174; národní lidská práva 121.
 Němci — kulturní vliv na Čechy 36; začali husitskou revoluci 60, 61; u Balbína 86; a bohemismus 88; pro autonomii 126; mají v Československu jen práva individuální 118; a Čechoslováci 140; přistěhovalci 35, 178, 180, 183; charakteristika 165 až 168; v říši 169—171; po válce 182—184; a Masaryk 204.
 Němečtí misionáři v Čechách 28.
 Nominalismus v čem záleží 49.

Občanská nauka 153.
 Obnovené zřízení zemské 85.
 Obranné jednoty 145 a násl.
 Obyvatelstvo a národ 85.
 Odluka církve od státu 46 a násl.
 Organický mythus o lidu a státu 93 a násl., 99, 131; německého původu 97.

Palackého theorie o cyrilometodějství 31.
 Pangermanismus 95.
 Panslavismus 95.
 Politické pojetí národa 131.
 Politika nestačí 8.
 Politika ve škole 155.
 Positivismus u Masaryka 212.
 Pozemková reforma 149, 156 a násl.
 Pravoslaví a katolictví 19.
 Pravoslaví a národnosti 26.
 Privilegia a smluvní stát 108 a lidská práva 113.
 Protireformace krokem k demokracii 85.
 Rakouský národ 137.
 Rasa 131.
 Rasová antipathie u Dalemila 63; v husitství 66; u Balbína 85, 86.

Realismus v čem záleží 48.
 Reformace a smluvní stát 109.
 Remanence 50.
 Restrikce 196.
 Rovnoprávnost Čechů a Němců 175 až 178.
 Rytířství začátkem vlastenectví západního 68.

Schulverein 146, 147.
 Sčítání lidu 195.
 Slovanská bohoslužba 24, 25.
 Slovanství v cyrilometodějství 31; u Metoděje 22.
 Slovanští věrozvěstové 18 a násl.
 Smlouvy mírové nestačí 8.
 Smluvní demokracie a Masaryk 207; smluvní pojetí společnosti 107 a násl.
 Smysl dějin 43, 44.
 Socialismus, vznik 95.
 Sociální demokracie 104; státotvornost 104.
 Splývání kmenů 58, 59.
 Spravedlnost a zákon 108.
 Stát — není vrcholem snažení lidského 91; organismem 95; a občan 99; u Chelčického 110; a lidská práva 112; podle Herdera 132.
 Státní pojetí národa 131.
 Svoboda přírodní a lidská 138.

Škola 151, 152 a násl., 149, 127.
 Šlechtické tituly 114.

Universita v Praze 38; úpadek její 76.
 Ústřední matice školská 146.

Věda a politika 54.
 Vlastenectví na Západě 21, 22; 67, 68; slovenské 136; 184; ve škole 152; organické 98.
 Vůdce a jeho vlastnosti 55.
 Zněmčelé území 181.

REJSTRÍK OSOBNÍ

Adler, Max; 104.
 Aidan; 29.
 Alberich da Romano; 17.
 Alexander Veliký; 55.
 Alexander V.; 70.
 Alfred Veliký; 21, 22, 23, 67.
 Andler, Charles; 96, 140.
 Aristoteles; 53.
 Auerhan, J.; 199.
 Augustinus, Svatý; 29, 79.

Bacon of Verulam, Francis; 81.
 Bacon, Roger; 53.
 Badeni, K.; 170.
 Bachmann, Adolf; 175.
 Bakunin, Michail Alexandrovič; 120.
 Balbín, Bohuslav; 82, 85—86.
 Bartoš Písař; 79, 80.
 Bauer, Kuneš; 28.
 Bauer, Otto; 199.
 Beer, Karl; 200.
 Benedikt XIII.; 70.
 Beneš, Edvard; 10, 98, 142, 186.
 Berengar de Tours; 51.
 Bergmann; 163.
 Bezruč, Petr; 172.
 Bismarck, Otto; 96, 170, 171.
 z Biterfelda, Jindřich; 32.
 Böhm, M. H.; 140.
 Boleslav Ukutný; 31.
 Boleslav III.; 16.
 Bonifác, Svatý; 29.
 Borgeaud, Charles; 100.
 Borovička, Josef; 36, 200.
 Bretholz, B.; 36, 80, 175, 199.
 Březina, Otakar; 172.
 Brod, Max; 167.
 Bruno, Giordano; 77.
 Brückner, Alexander; 32, 33.
 Bryce, James; 91.
 Burke, Edmund; 93, 94, 95.

Cankov (Zankov), Stefan; 26.
 Columna; 29.
 Cromwell, Oliver; 110.
 Cyril, svař; 18—33, 211.
 Czuczka, E.; 172, 175.

Čapek, Tomáš; 188.
 Cech, Svatopluk; 9, 147, 172.

Dačický z Heslova, Mikuláš; 80.
 Dalemil; 37, 58, 65, 67, 68, 69, 135, 139.
 Dante, Alighieri; 39, 68, 155.
 Danton, Georges; 55.
 Delaisi, F.; 92.
 Denifle, H.; 77, 81.
 Denis, Ernest; 80.
 Descartes, René; 9, 81, 155.
 Deschamps, Eustach; 67.
 Dětmar, biskup; 29, 30.
 Dewey, John; 153.
 Dickinson, W.; 10.
 Dobner, Gelasius; 88, 175.
 Dobrovský, Josef; 135, 173, 201, 202.
 Döllinger; 77.
 Dostojevskij, Fedor Michailovič; 188.
 Drtina, František; 201.

Ebert, K. E.; 175, 177.
 Egelbrekt; 134.
 Ehrlich, E.; 37.
 Eisenmann, Louis; 10.
 Engelschalk, Albert; 52.
 Epstein, Leo; 126.
 Epstein, K.; 200.
 Erben, A.; 167, 200.
 Eschenbach, Marie von Ebner; 167.
 Ezzelino; 17.

Ferdinand III.; 125.
 Fichte, Johann Gottlieb; 83, 88, 94, 95, 96, 104, 106, 116, 135, 137—139, 140, 173, 211.
 Folprecht, Josef; 142.
 Fotius; 19.
 Fox, George; 110.
 František z Assisi; 55.
 Friedrich, Bojovný; 156.
 Friedrich Wilhelm IV.; 94.

Galilei, Galileo; 20, 81, 113.
 Gentile, Giovanni; 97.
 Gero; 15.
 Goethe, Wolfgang Johann von; 83, 132, 173.
 Goetz, L. K.; 18, 23, 33.
 Goll, Jaroslav; 174.
 Gooch, G. P.; 140.

Haeckl, Ernest; 53.
 Hájek z Libočan, Václav; 175.

Hajn, Alois; 119, 126, 199.
Hanuš, Josef; 82, 88, 175.
Hartmann, Antonín; 180, 190, 191, 194, 199.
Hartmann, Moritz; 175.
Hašek, Jaroslav; 172.
Havlíček, Karel; 7, 178, 201.
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich; 45, 94, 95, 106, 135, 173, 174, 175.
Heiler, Friedrich; 24.
Hejda, Jiří; 166.
Heller, H.; 95, 150.
Henning z Ballenhagen; 80.
Herbart, F.; 153.
Herben, Jan; 98, 201.
Herder, Johann Gottfried; 21, 24, 41, 59, 69, 83, 88, 94, 95, 96, 104, 106, 107, 120, 131, 132, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 169, 173, 175, 193, 198, 202, 203, 204, 208, 209, 210, 211.
Hertz, F.; 140.
Hildburg; 35.
Hirst, M. E.; 110.
Hlinka, Andrej; 141.
Hobbes, Thomas; 84.
Hofbauer, Josef; 159.
Holeček, Josef; 13, 98, 135, 139.
Homéros; 155.
Horn, Ufo; 177.
Hrdlička, ing.; 161.
Hrubý (senátor); 146.
Hübner, Jan; 52, 53.
Huizing, J.; 67.
Hume, David; 212.
Hus, Jan Mistr; 28, 43, 45, 46, 47, 48, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 113, 152, 153, 156, 168, 173, 185, 201, 202, 211.
Húsek, J.; 152.
Chelčický, Petr; 52, 57, 76, 106, 109, 110, 213.
Chéradame, A.; 170.
Isnerův, Jan; 52.
Jablonský, Boleslav; 155.
Jakubec, Jan; 175.
Jakoubek ze Stříbra; 48, 52, 54, 55.
Jan Lucemburský; 65.
Jan z Pomuka; 57, 82.
Jan Štěkna; 54, 55.
Jarolím; 150.

Jeanne d'Arc; 68.
Jellínek, H.; 97.
Jeroným Pražský; 43, 56, 60, 72, 73, 78.
Jeroným, Svatý; 28.
Jessenius; 77.
Ježíš Kristus; 15, 17, 49, 50, 51, 80, 92, 93, 109, 110, 113, 202, 213.
Jirásek, Alois; 98, 139.
Johannet, René; 140.
Josef II.; 86, 182.
Jungmann, Josef; 96, 135.
Kalinčák, Jan; 155.
Kallab, Jaroslav; 119.
Kampanus, Jan; 75.
Kant, Immanuel; 83, 106, 132, 203, 204, 212.
Karel Veliký; 15.
Karel IV.; 28, 38, 39, 60, 65, 66, 74, 80.
Kármán, E. von; 140.
Keppler, Jan; 20, 77.
Kierski, Kazimír; 200.
Kjellén, R.; 95, 97, 98, 103, 107, 134.
Klicpera, Václav; 155.
Klofáč, Václav; 186.
Kloubek, V.; 100, 101.
Kollár, Jan; 65, 96, 135, 139.
Komenský, Jan Amos; 52, 76, 77, 151, 152, 153, 165, 173.
Koniáš; 82.
Konstantin Veliký; 109.
Koperník, Mikuláš; 20, 92.
Kramář, Karel; 98, 167, 179, 186.
Kraus, Arnošt; 66.
Krofta, Kamil; 37, 74, 81, 136, 199.
Kybal, Vlastimil; 48, 53.
Lamanskij; 32.
Lapôtre; 18, 27, 33.
Lebuin; 15.
z Lehnice, Matěj; 52.
Lenin, Vladimír Iljič (Uljanov); 55.
Lenz, M.; 175.
Lessing, Gotthold Ephraim; 83.
List, F.; 96.
Lloyd George, David; 10.
Locke, John; 106.
Luther, Martin; 24, 25, 46, 55, 57, 77, 79, 113, 173.
Macek, Josef; 163.
Magni, Mikuláš; 52.
Mahler, Gustav; 167.

Machar, Josef Svatopluk; 69, 172, 201.
Marek, Jan Jindřich; 155.
Marie Teresie; 86, 169.
Martin, Svatý; 29.
Marx, Karl Heinrich; 10, 51, 53, 94, 95, 103, 104, 105, 110, 116, 120, 204.
Masaryk, T. G.; 7, 10, 11, 26, 31, 45, 74, 76, 92, 98, 99, 124, 125, 131, 135, 139, 142, 167, 168, 172, 175, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 201—213.
Matouš z Krakova; 52, 60.
Matthioli, P.; 77.
Mauthner, Fritz; 167.
Medinger, W.; 126, 200.
Meinecke, Friedrich; 83, 97, 123, 131, 136, 140.
Meissner, Alfréd; 88, 175, 177.
Meistermann, Ludvík; 52, 53.
Mercier, M.; 200.
Methoděj Svatý; 18—33, 211.
Metternich; 93, 139.
Meyerinck, Gustav; 167.
Milíč z Kroměříže; 60.
Mikuláš z Litomyšle; 53.
Miljukov, Pavel Nikolaj; 171.
Mojžiš; 55.
Moltessenová, E.; 194, 199.
Moon, P. T.; 131, 133, 140.
Morocutti, C.; 12, 200.
Müller, Adam; 95.
Mussolini, Benito; 10, 53, 97.
Napoleon Bonaparte; 123.
Nejedlý, Zdeněk; 98.
Nelson, Leonard; 105, 106.
Neruda, Jan; 201.
Newton, Isaac; 20.
Niederle, Lubomír; 17, 135.
Novotný, Václav; 33, 48, 51, 53, 56, 74, 81.
Occam, William; 53.
Olaf, král; 16.
Oppenheimer, Franz; 125.
Osuský, Štefan; 142.
Owen, Robert; 120.
Oyta, Konrad; 52.
Palacký, František; 7, 11, 31—33, 45, 51, 53, 56, 65, 87, 135, 139, 140, 172, 174, 202, 213.
Pekař, Josef; 163.
Pelikán, Jan; 152.
Peters, G.; 167, 200.

Pestalozzi, H. H.; 153.
Petr ze Žitavy; 37.
Petrasch; 82.
Pipin, Krátký; 29.
Plato; 46, 155.
Pluhař, Josef; 149.
Podlipská, Sofie; 155.
Pravda, František; 155.
Pražák, Albert; 141, 142, 143.
Prezzolini, G.; 97.
Přemysl Otakar II.; 38.
Purkyně, Jan Evangelista; 139, 173.
Rashdall; 81.
Rauchberg, Hans; 200.
Řehoř Veliký; 21.
Řehoř XII.; 70.
Rieger, F. L.; 145, 177, 178.
Richter, H.; 33.
Rilke, Rainer Maria; 167.
Robinson, C. H.; 16, 17, 29.
Rosegger, Peter; 198.
Rostislav, kníže; 15.
Rothermere, Lord; 10.
Rottenstein, G.; 140.
Rousseau, J. J.; 94, 95, 135, 202.
Rudolf II.; 77.
Ruggiero, Guido de; 94, 96, 109.
Ruhlmann, Paul; 200.
Salus, Hugo; 167.
Sauer, O.; 167.
Sedlák, F.; 50, 51, 66.
Seeliger, Josef; 200.
Senior, A.; 200.
Severinus; 29.
Shakespeare, William; 155.
Shaw, George Bernard; 68.
Schelling, Friedrich Wilhelm; 139, 173, 175.
Schiller, Friedrich; 173.
Schlegel, Friedrich; 139, 175.
Schlesinger, Ludwig; 175.
Schreyvogel, Friedrich; 211.
Schubert, F.; 68.
Skořepa, Miloš; 153.
Smetana, Augustin; 176, 177.
Smetana, Bedřich; 173.
Smolka; 124.
Soběslav; 31.
Sobota, Emil; 200.
Sokrates; 46.
Sombart, Werner; 120.
Spencer, Herbert; 95, 153.
Spengler, Oswald; 97.

Spinoza, Baruch; 106.
 Springer, Anton; 88.
 Srb, Adolf; 179.
 Stanislav ze Znojma; 52, 54.
 Steinmetz, G. R.; 140.
 Stifter, Adalbert; 167.
 Stodola, Emil; 200.
 Strauss, Emil; 175, 200.
 Suttnerová, Berta; 167.
 Svatopluk, kníže; 33.

Šafařík, Pavel Josef; 35.
 Šolc, J.; 33.
 Štefánik, Milan Rastislav; 142.
 Štěpán z Pálče; 52.
 Šulz, Ferdinand; 155.
 Susta, Josef; 74, 81.

Tadra, F.; 172.
 Tagore, (Thákúr) Rabindranáth; 135.
 Taylor; 17, 22, 23.
 Tolstoj, Lev Nikolajevič; 112.
 Tomáš Aquinský; 39, 51.
 Tomek, Václav Vladivoj; 38, 40, 75,
 80, 81, 174, 178.
 Totting, Jindřich; 52.
 Treitschke, Heinrich von; 95.
 Tycho de Brahe; 77.

Ueberweg; 51.
 Uhlíř, Antonín; 10.

Václav, Svatý; 31.
 Václav II.; 38.
 Václav IV.; 48, 56, 57, 60, 69—74, 76,
 80.
 Vavák, František; 86, 87, 175.
 Vilém II.; 171.

Viškovský, K.; 159.
 Vladislav; 156.
 Vočadlo, O.; 142.
 Voigt, Adankt; 88.
 Vojtěch, Svatý; 29, 30, 33.
 Vojtíšek, V.; 181, 199.
 Voltaire, François Arouet; 83.
 Voženilek, J.; 159, 163.
 Vratislav II.; 35.
 Vrchlický, Jaroslav; 172.

Waldhauser, Konrád; 60.
 Washington, George; 106.
 Weil, Friedrich; 166, 167, 199.
 Werfel, Franz; 167.
 Wilson, Woodrow; 91, 111.
 Winter, Zikmund; 40, 74, 77, 80, 81.
 Wolkan, Rudolf; 85, 167, 200.
 Workmann, H. B.; 46, 47, 48.
 Worliczek, C.; 157, 160, 163.
 Wostry, W.; 36.
 Wulff, M. de; 49, 51.
 Wyclif (Wycliff), John; 41, 46—48,
 51, 53, 54, 55, 56, 57, 69, 70, 71,
 72, 73.

Ximenes; 78.

Zalužanský; 76.
 Zdeněk z Labouně; 73, 80.
 Zibrť, Čeněk; 33.
 Zikmund; 48.
 Zbyněk; 48, 50.
 Zimmermann, J.; 83.
 Zinzendorf, hrabě; 173.

Žižka, Jan; 88, 156.

OBSAH

PŘEDMLUVA

(7)

Kapitola první

CYRILOMETODĚJSTVÍ PRVNÍM VELKÝM ZÁPASEM MEZI ČECHY A NĚMCI?

(15)

a) Barbarské křesťanství	15
b) Slovanští věrozvěstové	18
c) Šlo o pravoslaví proti katolictví	19
d) Církev — stát — národ	20
e) Západní a východní vlastenci	21
f) Slovanská bohoslužba	24
g) Národní jazyk jako síla a jako slabost	24
h) Šlo také o jurisdikci	26
i) Přehled	27
j) Konec vlivu Cyrila a Metoděje	27
k) Němečtí misionáři v Čechách	28
l) Úkoly misionářů u nás	30
m) Závěr	31
n) Palackého theorie	31
o) Pravda vítězí	33

Kapitola druhá

DEKRET KUTNOHORSKÝ

(35)

a) Jeho význam	35
b) Němci přistěhovalci	35
c) Založení university a její internacionalismus	38
d) Národy universitní a spory mezi nimi	40
e) Husitství revolucí	42
f) O smysl českých dějin	43

g) Wyclif	46
h) Realismus a nominalismus	48
i) Remanence	50
j) Zmatek na universitě	51
k) Věda a politika	54
l) Hus	55
m) Češi a Němci	57
n) Splynutí kmenů	58
o) Jazyková neuvědomělost v počátcích husitství	60
p) Dalemil	62
q) Vznik vlastenectví západního	67
r) Král Václav IV.	69
s) Dekret Kutnohorský	72
t) Kritické poznámky o dekretu Kutnohorském	74
u) Cesta s kopce	76
v) Opět Češi a Němci	78
w) Kdo mečem zachází	80
x) Po Bílé hoře	81
y) Balbín	85
z) První projevy národního probuzení	86

Kapitola třetí

DEMOKRACIE

(91)

a) Stát není cílem zájmu lidského	91
b) Organický mythus o lidu a státu	93
c) Československá ústava není sice založena na promyšlené theorii, ale patří do oblasti politického myšlení organického	98
d) Demokracie většinová	102
e) Zmatek v sociální demokracii	104
f) Loyálnost	106
g) Smluvní pojetí společnosti	107
h) Lidská práva	111

i) Lidská práva podobná privilegiím	113
j) Lidská práva kolektivní	115
k) Lidská práva v československé ústavě	117
l) Kolektivní práva v československé ústavě	119
m) Dělnická práva jsou lidskými právy kolektivními	120
n) Lidská práva národnostní	121
o) Autonomie	124

Kapitola čtvrtá

CO JEST NÁROD?

(129)

a) Vláda ideí	129
b) Kmeny	130
c) Národ	131
d) Slovanským apoštolem Herder, německý filosof	132
e) Národ ve smyslu politickém	133
f) Vliv Herderův	135
g) Němci a Čechoslováci	140

Kapitola pátá

DNEŠNÍ BOJ ČECHŮ S NĚMCI

(145)

a) Obranné jednoty	145
b) Škola	152
c) Pozemková reforma	156

Kapitola šestá

DNEŠNÍ POSTAVENÍ NĚMČŮ V ČESKOSLOVENSKU

(165)

a) Češství a němectví	165
b) Němci v říši a Němci v Československu	169
c) Kulturní vztahy	172
d) Fáze národnostního boje	174

g)	1. Před polovicí XIX. století	174
h)	2. Rovnoprávnost	175
i)	3. Vae victis	180
j)	4. Zněmčené území	181
k)	e) Němci	182
l)	f) Obnovené vlastenectví	184
m)	g) Jazykový zápas	187
n)	h) Vymezení menšiny	193
o)	1. Menšiny 20%	193
p)	2. Sčítání lidu	195
q)	3. Hranice obcí	195
r)	4. Restrikce	196
s) l	5. Jména obcí	197
t) l		
u) C		
v) C		
w) F		
x) F		
y) E		
z) P		

Kapitola sedmá

MASARYK

(201)

a)	Demokracie	202
b)	Masaryk a Němci	211
c)	Závěr	211

DOSLOV

(213)

REJSTRÍK VĚCNÝ

(215)

REJSTRÍK OSOBNÍ

(217)

- a) St
- b) Or
- c) Če
né
nic
- d) De
- e) Zm
- f) Lo
- g) Sm
- h) Lid

Emanuel Rádl

»VÁLKA ČECHŮ S NĚMCI«

»KNIHOVNY ČESKÉ MYSLI«

redigované

Františkem Krejčím a Vasilem K. Škrachem

svazek

5

Vytiskla

»LEGIOGRAFIE«

V PRAZE

pro

»ČIN«

TISKOVÉ A NAKLADATELSKÉ DRUŽSTVO

ČESKOSLOVENSKÝCH LEGIONÁŘŮ

V PRAZE

1928